

Pedagoška promišljanja o vrijednostima

Mrnjaus, Kornelija

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2008**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:793530>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

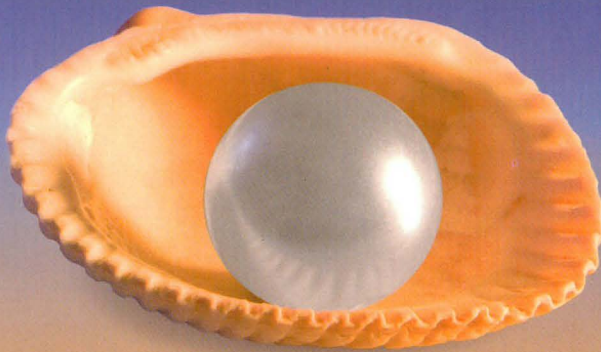
Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Kornelija Mrnjaus

Pedagoška promišljanja
o vrijednostima

ffr

Kornelija Mrnjauš
PEDAGOŠKA PROMIŠLJANJA O VRIJEDNOSTIMA

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Urednica:
Ines Srdoč-Konestra

Nakladnik
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Za nakladnika:
prof. dr. sc. Elvio Baccharini

Recenzenti:
prof. dr. sc. Sofija Vrcelj
prof. dr. sc. Nikša Nikola Šoljan

Lektorica:
dr. sc. Mihaela Matešić

Korektura autorska

Slika na naslovnoj stranici:
Pearl, Miro Photography

Grafička priprema i tisak
Digital point tiskara d.o.o.

Naklada:
200 primjeraka

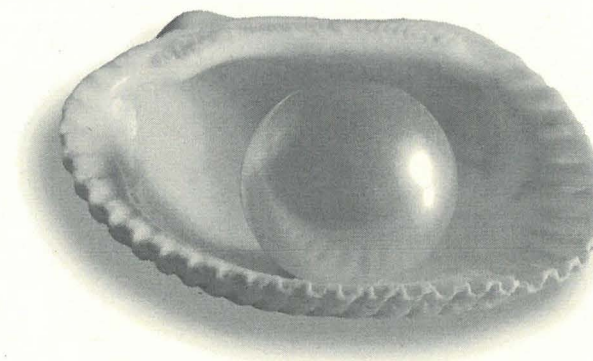
ISBN 978-953-6104-69-7
EAN 9789536104-69-7

Tiskanje ove knjige omogućeno je uz financijsku potporu Zaklade Sveučilista u Rijeci temeljem Ugovora (Klasa: 612-10/08-01/27, Ur. broj: 2170-57-06-08-2). Mišljenja izražena u ovoj knjizi su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Zaklade Sveučilista u Rijeci.

 zaklada
SVEUČILIŠTA U RIJECI

Kornelija Mrnjaus

Pedagoška promišljanja o vrijednostima

Rijeka, 2008.

CIP – Katalogizacija u publikaciji

SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA RIJEKA

UDK 37.017

MRNJAUS, Kornelija

Pedagoška promišljanja o vrijednostima / Kornelija Mrnjaus.
– Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta, 2008.
Bibliografija. – Summary; Zusammenfassung. – Kazala.

ISBN 978-953-6104-69-7

I. Odgojne vrijednosti -- Obrazovanje II. Vrijednosti --
Kulturološko gledište III. Vrijednosti -- Pedagoško gledište

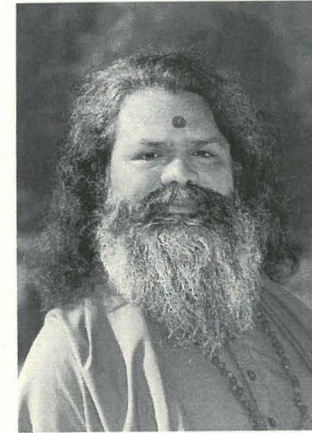
111221088

Posvećeno

mojim roditeljima.

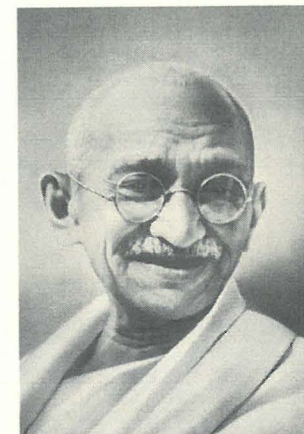
mojim učiteljima.

Kornelija Mrnjaus

Treba vremena da mali izdanak izraste u veliko stablo.

Paramhans Svami Maheśvarananda

Budi promjena koju želiš vidjeti.

Mahatma Gandhi

Zahvale

Posebna hvala recenzentima prof. dr. sc. Sofiji Vrcelj i prof. dr. sc. Nikši Nikoli Šoljanu na spremnosti da napišu recenziju knjige te korisnim savjetima za poboljšanje rukopiša. Hvala na mentorstvu Ao. Univ. Prof. Dr. Eriku Adamu i Ao. Univ. Prof. Mag. Dr. Geraldumu Grimmumu s ustanove *Institut für Erziehungswissenschaft und Bildungsforschung* Sveučilišta Alpe-Adria u Klagenfurtu u Austriji. Zahvaljujem Zakladi Sveučilišta u Rijeci uz čiju je financijsku potporu omogućeno tiskanje ove knjige. Zahvaljujem Poglavarstvu Općine Čavle koje je kopiranjem upitnika potpomoglo i olakšalo provođenje istraživanja "Studenti i vrijednosti" na Sveučilištu u Rijeci.

Zahvaljujem prof. dr. sc. Jasminki Ledić s Filozofskoga fakulteta u Rijeci i prof. dr. sc. Josipu Grbcu s Teološkoga fakulteta u Rijeci na informacijama i literaturi kao i savjetima, kojima su mi uvelike olakšali početke rada na ovoj tematici, na vremenu koje su odvojili za mene, te na sudjelovanju u istraživanju "Institucije i vrijednosti". Posebno zahvaljujem na sudjelovanju u istraživanju "Institucije i vrijednosti" gospođi Jeleni Bićanić, prof., gospodinu Mirku Barišiću, mr. Vojku Obersnelu, mons. dr. Ivanu Devčiću, gospodinu Branimiru Biliću i gospodinu Josipu Krmpotiću. Hvala svim studenticama i studentima Sveučilišta u Rijeci i Klagenfurtu na sudjelovanju u istraživanju. Velika hvala dr. sc. Mihaeli Matešić na profesionalnoj lekturi teksta te brojnim korisnim komentarima i savjetima za njegovo poboljšanje. Posebno hvala gospodinu Mireku Weichselu koji je u kratkom roku izradio prekrasnu fotografiju koja krasi korice ove knjige.

Malo je reći hvala Silvani koja je sa mnom dijelila muke prevođenja i lektoriranja, ali i mnoge druge. Od srca hvala Nedi i Liviju što su bezuvjetno bili uz mene. Posebno hvala mojoj obitelji na podršci i razumijevanju. Hvala svima na razumijevanju mojih ponašanja i nedostatka vremena za druženje tijekom rada na nastanku rukopisa. Hvala mojim učiteljima na znanjima, snazi i nadahnuću koje su mi dali – ove knjige ne bi bilo bez njihova vodstva.

Kazalo

Uvodna riječ	13
Vrijednosti – definicije, klasifikacije, hijerarhije	18
Što su to vrijednosti?	18
Klasifikacije vrijednosti	21
Hijerarhija vrijednosti	24
Moralni odgoj – razvoj čovječnosti	28
Teorija o stupnjevima kognitivnog razvoja	30
Teorija moralnog razvoja	31
Odgoj za vrijednosti u Hrvatskoj	39
Zakonski propisi	40
Vrijednosti u planu i programu za osnovne škole u Hrvatskoj	42
Vjeronauk u školama	44
Projekti u školama kojima se prenose i razvijaju određene vrijednosti kod djece i mladih	47
Program "Joga u svakodnevnom životu" u hrvatskim školama	47
Projekt "Kvalitetna škola – RI – KVAŠ – 21"	49
Projekt "Protiv nasilja afirmacijom pozitivnih vrijednosti"	49
Projekt "Zdrava škola"	50
Projekt "Škola demokracije"	51
Etički kodeksi – prenositelji vrijednosti i jamstvo moralnosti	52
"Profesorski kodeks" Pazinskoga kolegija	53
Etički kodeks Sveučilišta u Rijeci	54
Etički kodeks za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci	55
Hrvatska u 21. stoljeću	56
Studenti – vrijednosti – institucije	61
Studenti i vrijednosti	62
Teorijska osnova istraživanja	62
Ciljevi i zadaci istraživanja	64
Metode istraživanja	65
Uzorak	67
Rezultati istraživanja	68
Istraživanje civilnoga društva	69
Obitelj – važnost braka i obitelji; nove/stare uloge žena i muškaraca	77

Osobne vrijednosti ispitanika	80
Zadovoljstvo demokracijom.....	88
Religioznost	96
Nacionalni identitet	105
Sažetak rezultata	108
Institucije i vrijednosti	112
Ciljevi, zadaci i metode	112
Definicija pojma "vrijednosti"	114
Najvažnije vrijednosti	115
Razvoj vrijednosti	117
Hrvatska realnost	121
Institucije i razvoj vrijednosti.....	123
Ciljevi, smjernice, programi za razvoj vrijednosti.....	132
Prijedlozi metoda za razvoj vrijednosti.....	133
Poruke djeci i mladima.....	134
Umjesto zaključka	135
Literatura	139
Internetski izvori.....	144
Sažetak	146
Zusammenfassung	149
Summary	152
Kazalo imena.....	155
Kazalo pojmova	157
Popis tablica	160
Popis dijagrama	162
Prilog 1	163
Prilog 2	164

Uvodna riječ

Vrijednosti se najjasnije prepoznaju tamo gdje ih nema ili tamo gdje nedostaju. Priče s najjačim moralnim djelovanjem su one koje nas navode na brigu o dobrom.
(von Hentig, 1999: 80)

Poziv za vrijednostima trenutno odzvanja svakom zemljom dok su pedagozi, roditelji, pa čak i djeca povećano zabrinuti i dodirnuti nasiljem, rastućim društvenim problemima i nedostatkom društvene kohezije. Pedagozi su, ponovno, pozvani da daju svoje mišljenje o problemima koji su se pojavili unutar društava u kojima žive.
(Frow Steeman)¹

Živimo u vremenu u kojem se na globalnoj pozornici odigravaju mnogobrojne političke i gospodarske promjene. Život postaje sve opasniji, a razlike među ljudima sve veće. Tradicionalni sustavi vrijednosti gube na svojoj važnosti i nalazimo se pred otvorenim pitanjima – *Koje su nam vrijednosti potrebne da bismo preživjeli u današnjem svijetu? Tko ima zadatak razviti te vrijednosti?* (usp. Brezinka, 1992; von Hentig, 1999; Küng, 2004; Liebau, 1999) Mnogi vjeruju da je odgoj za vrijednosti jedno od rješenja tih problema.

Pojam "vrijednost" u svojim je filozofskim značenjima, za razliku od ekonomskih značenja, postao općepotreblijan pojam tek krajem 19. i početkom 20. stoljeća. U to su vrijeme razvijene mnoge filozofske teorije o vrijednostima i etike vrijednosti koje su se također odrazile i u pedagogiji. Nastalo je pedagoško učenje o vrijednostima, nazivano vrijednosno-filozofska pedagogija ili pedagogija o vrijednostima.

Prvi je val pedagoškog interesa za vrijednosti (cca 1900–1930), zbog nedostatka jasnoće i bliskosti stvarnosti, ostao bez rezultata. Prije otprilike četrdeset godina vrijednosti su postale ponovno središnja tema pedagogije. Do toga drugog vala pedagoškog interesa za vrijednosti došlo je zbog negativnih iskustava sa životnom i odgojnom praksom u sekulariziranim pluralnim društvima.

Globalizacija, informacijska i znanstvena društva, konkurencija, internet, medijski konstruirani životni svjetovi, globalna umreženost, virtualna stvarnost, virtualni oblici organiziranja, digitalna kolonizacija, genetička tehnologija, reproduktivni klonovi itd. samo su neki od pojmova koji označavaju život na početku 21. stoljeća. Učimo ophoditi se s novim i neočekivanim kao s posve uobičajenim slučajevima. Postavlja se pitanje prema kojim maksimama trebaju živjeti ljudi 21. stoljeća? Na osnovi kojih se pravila i vrijednosnih mjerila može voditi život u slobodi?

¹ Living Values Education (2005): Values Education for Children and Young Adults, <http://www.livingvalues.net/>; 28. 11. 2005.

Razvojem informatičkih tehnologija, tehnologija komunikacije i distribucije, znanstvenih otkrića u medicini (velikim dijelom potaknutih pritiskom konkurencije u tržišnoj privredi i sl.) poboljšalo se i blagostanje ljudi, ali su istodobno nastala mnoga moralna pitanja. Vrijednosti kao što su život, sloboda, pravednost, istina, solidarnost dobile su novu dimenziju.

Pitanje vrijednosti koje su promišljali veliki mislioci tijekom povijesti (npr. Platon, Aristotel, Kant...) aktualno je i danas, neki će reći, 'više nego ikada prije'. Još su, kao i toliko stoljeća prije, aktualna pitanja: što su to vrijednosti? koje su vrijednosti najvažnije? koje vrijednosti treba razvijati kod djece i mladih? kako se vrijednosti razvijaju?

Početak 21. stoljeća promijenilo se naše ophođenje sa znanjem i informacijom. Putem novoga medija – interneta – informacije su postale dostupne svima. Internet predstavlja novu vrstu realnosti života – virtualnu realnost, u kojoj ljudi provode svoju svakodnevnicu: učiti, kupovati, igrati se, graditi nove odnose/partnerstva, preuzimati nove identitete itd. Neograničena sloboda koju daje internet² otvorila je istodobno mnoga moralna pitanja (npr. hakeri, kompjutorski kriminal, pornografija na internetu, mogućnost brzih i nezamjetnih manipulacija informacijama, pitanje kvalitete i mogućnosti provjere elektroničkih znanja³, odnos cenzure i slobode govora na mreži, pitanje šifriranja podataka u odnosu na općedostupne podatke, rješavanje konflikata u virtualnom svijetu, granice dostupnosti, komercijalizacija, poplava informacija, istinitost i vjerodostojnost, sumnjivi sadržaji i sigurnost podataka⁴).

Današnja tržišna privreda, "sustav slobode", obilježena je jakim nadmetanjem. Natjecanje je ujedno povezano sa slobodom i pritiskom. Pritisak konkurencije povećao je broj opcija, što je sa sobom donijelo slobodu izbora.⁵ Natjecanje stvara poticaje za inovacije i pritiskom na konkurente brine se za brzu difuziju tih inovacija. Inovacije se brinu za stalno poboljšavanje proizvoda i usluga, brza difuzija se brine za blagostanje širokih masa. Time je princip natjecanja našao etičko opravdanje.⁶

Etički problem s natjecanjem leži u tome da u pojedinim takmičenjima uvijek postoji "gubitnik". Gubitnici su nerijetko ugroženi u svojoj egzistenciji i to samo stoga jer su "dobitnici" motivirani egoizmom i pohlepom za zaradom. Kad se radi o radnom mjestu, nalogu ili stanu, samo jedan može biti uspješan. Onaj tko se ovdje ponaša moralno, kasni u odnosu na konkurenciju.⁷

² usp. Debatin, B.: Grundlagen der Internetethik, <http://www.uni-leipzig.de/~debatin/uruguay/foalien/sld003.htm>; 5. 7. 2006.

³ Capurro, R.: Ethik in der Globalität. Ein Dialog, <http://www.capurro.de/globalitaet.html#Wege>; 4. 7. 2006.

⁴ Debatin, B.: Grundlagen der Internetethik, <http://www.uni-leipzig.de/~debatin/uruguay/foalien/sld003.htm>; 5. 7. 2006.

⁵ Ungethüm, M.: Zur Ethik des Wettbewerbs, http://www.uni-marburg.de/aktuelles/publika/reden/ungethuem_rede; 4. 7. 2006.

⁶ Ibd.

⁷ Ibd.

Napredak životnih znanosti i medicine vodi ka neslućenim mogućnostima poboljšanja života ljudi. Nove mogućnosti kao npr. tehnika novih kombinacija gena, medicina razmnožavanja i razvoj lijekova imaju i druge ozbiljne posljedice, koje se ne mogu uvijek jasno ocijeniti samo kao pozitivne. Mnogostruka dvosjekla djelovanja tehničkog napretka konfrontiraju pojedine pacijente i cijelo društvo s kompleksnim pitanjima. Nastali problemi kao abortus, eutanazija ili istraživanje matičnih stanica tako su višeslojni da etički nikad nisu zadovoljavajuće rješivi.⁸

Mnogi ljudi danas više ne znaju prema kojim bi temeljnim opcijama dnevno trebali donositi manje ili veće odluke u svojem životu, koje bi preferencije trebali slijediti, koje prioritete postaviti, koje uzore izabrati. Prijašnje instancije i tradicije orijentiranja naime više ne vrijede (usp. Küng, 2004).

U vrijeme velikih društvenih previranja ... slike o svijetu zapadaju u nered, a s njima i uvjerljivost ciljeva i valjanost uvježbanih sustava ponašanja. (von Hentig, 1999: 73)

A što me uopće potaklo baviti se temom vrijednosti i kako je nastala ova knjiga? Kao i veliku većinu mladih i mene je pokretala i motivirala želja da učinim nešto veliko, važno, nešto po čemu ću biti primijećena i zapamćena, nešto što će ovaj svijet učiniti boljim i sretnijim, pravednijim, učiniti da svijetom vladaju mir, spokoj, razumijevanje, tolerancija, pomoć, podrška, poštovanje i življenje etike i morala. Htjela sam učiniti nešto za čovječanstvo, nešto što će život na Zemlji učiniti čovječnijim.

U međuvremenu pročitala sam puno knjiga, završila mnoge formalne i neformalne edukacije, trenutno i sama podučavam one koji će odgajati i obrazovati buduće naraštaje, ali još nigdje nisam pronašla konačan i općeprihvaćeni odgovor na pitanja *Što je to čovjek? Što me čini čovjekom? Koje su ljudske kvalitete? Kako ih razviti?* (usp. Mahešvarananda, 2000)

Pedagozi će te 'kvalitete' nazvati odgojnim ciljevima, filozofi i etičari vrijednostima, normama, pravnicima i konvencijama i deklaracijama Ujedinjenih naroda nazvat će ih pravima čovjeka i građanina, itd. Kako god ih nazvali, svaki bi čovjek trebao imati razvijene te kvalitete. Ako znamo što želimo, kojim odgojnim ciljevima težimo, kako to da je toliko nepravde, mržnje, bijesa, ratova, ubojstava, prevara, laži, ljubomore, korupcije i sl. na svijetu? Znači li to da ne znamo koji su nam odgojni ideali? Znači li to da ne znamo kako se odgaja, kako se razvijaju vrijednosti?

Tragajući za odgovorima na naizgled jednostavna pitanja – jer svi smo mi ljudi i trebalo bi biti lako reći što smo, tko smo, koja su naša obilježja i kako se razvijaju – umjesto odgovora otvaralo se sve više pitanja, nailazila sam na sve više nesuglasica, suprotnosti u stavovima i razmišljanjima, nepoznavanja pojmova itd. Često sam čitala ili

⁸ Bioethik, http://www.unesco.de/c_arbeitsgebiete/bioethik.htm; 5. 7. 2006.

čula kako su mladi danas neodgojeni, kako ne poštuju starije i tradiciju, kako u današnjem svijetu i hrvatskom društvu nedostaju prave vrijednosti i sl.

Zapitala sam se znamo li doista što su to odgojni ciljevi i koji su nam odgojni ideali – možda su mladi danas samo rezultat naših neosvijestjenih odgojnih ideala; koje su to vrijednosti univerzalne, zajedničke svim ljudima – koje bi svi ljudi trebali imati razvijene i koje će omogućiti miran interkulturalni suživot sviju te omogućiti održivi razvoj.

Iako sam svojim obrazovanjem, strukom i znanstvenim usmjerenjem pedagog, odlučila sam odstupiti od stručno-znanstvenog termina 'odgojni ciljevi' i u ovoj se knjizi koristiti izrazom 'vrijednosti' jer sam tako htjela pokazati da ne sužavam sadržaj toga izraza na samo jedan, pedagoški pogled na nj i ne proučavam ga ni samo s namjerom uspostavljanja sustava spoznaja primjenjivih na odgojno djelovanje na čovjeka, a ni s krajnjim ciljem njegove primjene u pedagoškoj praksi (iako, neka mi bude, kao pedagogu, dopušteno tome se ipak nadati!), već naprotiv želim promotriti što o onome što se smatra dobrim, pozitivnim i poželjnim osobinama čovjeka misle ljudi današnjice. Ova je knjiga tako potraga za odgovorom na pitanja što su to vrijednosti, koliko ih ima, kako su rangirane, jesu li neke važnije i više od drugih, kako se razvijaju – kako se događa da neka osoba posjeduje upravo određene vrijednosti i definira ih na određeni način, a druga osoba ima neke druge vrijednosti ili te iste, ali ih definira na drugačiji način.

Nerijetko sam imala prigode čuti mišljenje kako se u Hrvatskoj ništa ne čini kad je riječ o vrijednostima i odgoju za vrijednosti te sam htjela doznati je li takvo mišljenje opravdano. Zanimalo me što kažu hrvatski zakoni, obrazovni programi, da li se i koje se vrijednosti promoviraju te kakva je vizija hrvatskog društva u 21. stoljeću. Gledajući na mlade kao na našu budućnost, kao na one koji će odgajati buduće naraštaje i na taj način oblikovati i odrediti našu budućnost, zanimalo me kakav je stav populacije studenata u Hrvatskoj prema vrijednostima te koliko povjerenja imaju u institucije koje prenose vrijednosti. Isto tako zanimalo me i kakvo je mišljenje predstavnika institucija u Hrvatskoj o pitanju vrijednosti.

Kao rezultat promišljanja o navedenim pitanjima i interesima, knjiga je podijeljena u dva dijela koja su istodobno i zasebne i povezane cjeline. U prvome se dijelu predstavljaju definicije pojma "vrijednosti", klasifikacija i hijerarhija vrijednosti – mišljenja i pristupi pitanju "vrijednosti" različitih autora. To poglavlje je pokušaj da se dobiju odgovori na pitanja – što su to vrijednosti, koliko vrijednosti ima i koje vrste vrijednosti postoje.

Kako se djeci prenose vrijednosti i kako se one mogu razviti kod djece; je li to uopće moguće, kako teče taj proces, kada počinje i koliko traje? Na primjerima grčkih filozofa, nekolicine suvremenih znanstvenika koji se bave pitanjem vrijednosti i moralnog odgoja te teorija Piageta i Kohlberga pokušala sam odgovoriti na ta pitanja.

Slijedi obrada teme odgoja za vrijednosti u današnjoj Hrvatskoj kroz obradu zakonskih propisa, ciljeva i zadataka nastavnog plana i programa za osnovne škole te

primjera iz prakse (projekata koji imaju za cilj prenošenje i razvoj vrijednosti kod djece i mladih) u Hrvatskoj. Na kraju poglavlja dana su "Načela razvitka Republike Hrvatske" u 21. stoljeću u kojima se nalaze najviše vrijednosti Republike Hrvatske i vizija hrvatskog društva 21. stoljeća.

U drugom dijelu knjige predstavljeni su rezultati istraživanja "Studenti i vrijednosti" i istraživanja "Institucije i vrijednosti". Istraživanje "Studenti i vrijednosti" provedeno je u obliku upitnika (s otvorenim i zatvorenim pitanjima) koji su ispunjavali studenti na Sveučilištu u Rijeci u Hrvatskoj i studenti na Sveučilištu u Klagenfurtu u Austriji.

Ovo je istraživanje imalo za cilj istražiti stavove studenata na Sveučilištu u Rijeci i studenata na Sveučilištu u Klagenfurtu o temeljnim vrijednostima modernoga demokratskog društva kao i ispitati postoje li sličnosti u njihovim stavovima te ako postoje, koje su, a zatim i ispitati postoje li sličnosti u stavovima studenata na Sveučilištu u Rijeci i studenata na Sveučilištu u Klagenfurtu o povjerenju u institucije demokratskog društva.

Istraživanje "Institucije i vrijednosti" provedeno je u obliku intervjua s predstavnicima najvažnijih institucija (škola, crkva, država, gospodarstvo, mediji) u Hrvatskoj. Cilj je toga istraživanja bio ispitati stavove predstavnika institucija jednoga demokratskog društva (škola, država, crkva, gospodarstvo, mediji) o vrijednostima u Republici Hrvatskoj.

Ova knjiga nije kuharica koja bi davala praktične savjete o tome kako moralno djelovati i odgajati. Ona je teorijsko – pedagoško i filozofsko – promišljanje čovjeka o vječnim pitanjima vrijednosti kao odgojnih ideala s ciljem podrške pojedincu putem odgoja u procesu razvoja ljudskih kvaliteta.

Ova je knjiga potraga za vrijednostima kao odgojnim idealima. Ona je potraga za čovječnošću, boljom i moralnijom budućnošću, mirnijim, sretnijim i sigurnijim svijetom. Nije konačna, samo je mali korak u velikom poslu i istraživanju koji tek slijede; samo je mali doprinos osobnom učenju i razvoju, osvještavanju i težnji za odgovornim i profesionalnim djelovanjem s ciljem ostvarivanja održive budućnosti.

Vrijednosti – definicije, klasifikacije, hijerarhije

Pluralizam vrijednosti, nepostojanje vrijednosti, nepoštovanje tradicionalnih vrijednosti, mladi bez vrijednosti, odgoj za vrijednosti, važnost vrijednosti – brojni su pomovi koji se danas često mogu čuti u formalnim i neformalnim razgovorima, u stručnoj i popularnoj literaturi. "Vrijednosti" i "moral" postale su (na žalost) često upotrebljavanje floskule. Puno je komentara o važnosti razvoja vrijednosti. Postavlja se pitanje – *što su to vrijednosti? Koje bi to vrijednosti trebalo razviti? Kada govorimo o "vrijednostima" i "moralu", govorimo li o istom i mislimo li na isto?*

Na sljedećim ću stranicama predstaviti definicije pojma "vrijednosti" nekih od znanstvenika koji se bave pitanjem vrijednosti te klasifikacije i hijerarhije vrijednosti koje su predložili.

Što su to vrijednosti?

Najvažnije pitanje koje se može postaviti jest imaju li vrijednosti o kojima se raspravlja isto značenje svim ispitanicima. (Rokeach, 1973: 49)

Vrlina znači moralna snaga volje. (Kant, 1968: 537)

Kao što Milton Rokeach u gornjem citatu kaže, važno je da svi govorimo o istome (usp. i Brezinka, 1992). Da bi se izbjegli nesporazumi, prezentirat će se definicije pojma "vrijednosti" nekih od znanstvenika koji se bave pitanjem vrijednosti.

Što su to "vrijednosti"? **Wolfgang Brezinka** (1993) kaže u odgovoru na to pitanje da u definiranju pojma *vrijednosti* postoje još uvijek mnoge nejasnoće iako ima poprilično literature o teorijskim promišljanjima o vrijednostima. Pojam "vrijednost" u posljednje je vrijeme postao pomodna riječ i koristi se različito za različite stvari, kao npr. subjektivni doživljaji vrijednosti, uvjerenja, interesi, ideje, ideali, ideje vodilje, norme, kvalitete stvari i dobra kao objekata pozitivnih vrednovanja.

U svakodnevnom životu pod pojmom "vrijednost" podrazumijevaju se prema Brezinki (1992) dobra svih vrsta koja se procjenjuju kao vrijedna. Drugi podrazumijevaju pod pojmom "vrijednost" samo normativna kulturna dobra kao npr. norme, ideale, ideje vodilje, vjerovanja, tj. normativna dobra i vrijednosti koje daju orijentaciju. Za te osobe vrijednosti su isto što i norme, često ograničene na moralne norme.

U filozofiji se razlikuju: vrijednost i nosilac vrijednosti (dobro); vrijednost i norma. Vrijednosti su općenite osobine koje se kroz vrijednosne pojmove pridaju nosiocima

vrijednosti ili dobrima u procesima vrednovanja, kao npr. "istinit", "moralno dobar", "lijep", "koristan", "zdrav" itd.

U psihologiji i sociologiji pod pojmom "vrijednost" podrazumijevaju se karakterne osobine kao npr. mišljenja, stavovi, uvjerenja, nazori prema svim dobrima koje ljudi za sebe pozitivno vrednuju. Radi se o psihičkim dispozicijama, stavovima, mišljenjima, uvjerenjima ili subjektivnim orijentacijama prema vrijednostima.

U humanističkim znanostima kao i u svakodnevicu misli se pod pojmom "vrijednost" također na ciljeve (ili svrhe) djelovanja, na sadržaje nastojanja. U ovom se smislu u pedagogiji ponekad misli na ciljeve odgoja kada se govori o vrijednostima (usp. Brezinka, 1992).

Prema **Hartmutu von Hentigu** su "vrijednosti (istina, ljepota, pravednost) ideje koje se pripisuju određenim stvarima (dobrima) ili odnosima." (von Hentig, 1999: 69f) Tumače se, obrazlažu i potvrđuju kroz etiku. U konfliktu su jedne s drugima i ostaju relativno konstantne u jednoj kulturi. Prema njegovu mišljenju, vrijednosti su uvijek stare, već "ovdje", a mijenjaju se samo njihov redoslijed i sredstva pomoću kojih sebi jamčimo vrijednosti. Mi definiramo vrijednosti, ali ih ne otkrivamo. Vrijednosti ne propadaju, nego popušta naša svijest o tome da one i dalje imaju status vrijednosti.

Prema **Heineru Meulemannu** (1992) vrijednosti su "predodžbe željenoga" (Kluckhohn, 1951) prema kojima ljudi u jednom društvu usmjeravaju svoja djelovanja. Identifikacija ljudi s vrijednostima osigurava integraciju i povezanost društva. Vrijednosti legitimiraju društveni poredak jer su motiv osobnog djelovanja.

Prema **Navi Maslovaty** (1992) vrijednosti su općenito definirane kao implicitni ili eksplicitni koncepti, kao stavovi ili kao ideje i fokusiraju se općenito na sadržaj, funkciju i strukturu odnosa u sustavima vrijednosti kako slijedi:

- Područje sadržaja vrijednosti obuhvaća cijeli život čovjeka. Neki radovi o vrijednostima bave se specifičnim temama, kao što su npr. sreća i iskrenost. Drugi radovi predstavljaju sustave vrijednosti koji interpretiraju specifična područja života, npr. religija, obitelj, društvo, rad i slobodno vrijeme, a neki radovi kreiraju različite kategorije, kao npr. estetske, kognitivne i moralne kategorije.
- Karakter vrijednosnih autoriteta kreće se od "trebalo bi" kod božanskih zapovijedi ili društvenih normi do "poželjnoga" za osobne izbore individue, ili "preferiranog" za neku drugu vrijednost.
- Vrijednosti služe kao kratkoročni ili dugoročni životni ciljevi i kao kriteriji izbora između alternativnih načina ponašanja.

Prema **Miltonu Rokeachu** (1973) vrijednosti su mnogostruki standardi koji upravljaju praktično svim načinima ponašanja: to znači društvenim akcijama, stavovima i ideolo-

gijama, evaluacijama, moralnim prosudbama i obranama (samog sebe i drugih), usporedbama samog sebe s drugima, osobnim prezentacijama drugima i pokušajima da se utječe na druge te na različite načine služe potrebama prilagodbe, obrane ega i osobnog ostvarenja.

Vrijednosti nas vode do toga da zauzmemo određena stajališta o društvenim pitanjima. Predodređuju nas da favoriziramo jednu određenu političku ili religijsku ideologiju nad nekom drugom. Vrijednosti su standardi koji upravljaju našim osobnim prezentacijama drugima te evaluacijama i prosudbama naših djela. Vrijednosti su za istraživanje procesa usporedbi najvažnije. Koristimo ih kao standarde za utvrđivanje jesmo li moralniji i kompetentniji od drugih ljudi. Vrijednosti su standardi koji se koriste kako bi se uvjerilo ili utjecalo na druge ljude. One nam govore koji su stavovi, uvjerenja, vrijednosti i akcije vrijedni kako bi se o tome moglo protestirati ili diskutirati ili da bi se time pokušalo na njih utjecati ili ih promijeniti. Vrijednosti su standardi koji nam, u psihoanalitičkom smislu, kažu kako možemo racionalizirati uvjerenja, stavove i akcije, što je inače osobno i društveno neprihvatljivo, pri čemu stvaramo osobni osjećaj moralnosti i kompetencije. (Rokeach, 1973: 13)

Rokeach (1973: 3) navodi pet pretpostavki o prirodi ljudskih vrijednosti: 1) ukupan broj vrijednosti koje posjeduje jedna osoba relativno je malen; 2) svi ljudi posvuda posjeduju iste vrijednosti do određenoga stupnja; 3) vrijednosti su organizirane u sustave vrijednosti; 4) prethodnici ljudskih vrijednosti mogu se naći u kulturi, društvu i njegovim institucijama ili u osobnosti; 5) posljedice ljudskih vrijednosti pokazuju se gotovo u svim fenomenima koje znanstvenici iz područja društvenih znanosti smatraju vrijednima za istraživanje i za razumijevanje.

Vrijednosti su prema Rokeachu (1973) kognitivne prezentacije individualnih potreba te društvenih i institucionalnih zahtjeva. One su objedinjeni rezultati socijalnih i psihičkih snaga koje djeluju na individu. Vrijednosti mogu biti promatrane kao zavisne i kao nezavisne varijable.

Svaka je ljudska vrijednost za **Englisha i Englisha** (u Rokeach, 1973) "društveni produkt" koji se kroz jednu ili više društvenih institucija u sukcesivnim generacijama prenosi i čuva. Svaka je institucija (obrazovna, vjerska, politička, ekonomska, zakonodavna) specijalizirana za određeni sustav vrijednosti. Vrijednosti jedne institucije ne razlikuju se, prema Englishu i Englishu, bezuvjetno od vrijednosti drugih institucija. One se mogu presijecati ili dijeliti. Onoliko koliko se vrijednosti ne presijecaju, konkuriraju međusobno.

Obojica osnivača moderne sociologije, **Emile Durkheim** i **Max Weber**, postavili su vrijednosti u srž svojih teorija. Prema obojici, vrijednosti upravljaju djelovanjima pojedina i na taj način drže društvo zajedno. Vrijednosti su u osobama internalizirane i u društvu institucionalizirane. One su jedan od mehanizama socijalne integracije (u Meulemann, 1996).

Pojam "vrijednost" definira psiholog **Shalom Schwartz** kao "predodžbe poželjnoga prema kojima sudionici u društvenim procesima (npr. poslovni rukovoditelji, zakonodavci, pojedinci) biraju svoje akcije, vrednuju ljude i događaje, objašnjavaju svoje akcije i vrednovanja" (Schwartz, 1999: 24f). Pod pojmom "osnovne vrijednosti" podrazumijeva Schwartz one vrijednosti koje izražavaju univerzalne osnovne potrebe ljudske egzistencije (osnovne biološke potrebe, socijalna interakcija i pripadnost grupi) kao cilj kojem se teži (Schwartz, Sagiv, 1995).

Klasifikacije vrijednosti

Mnogo zbrke u diskusiji o vrijednostima nastaje bez sumnje zbog činjenice što jedan govornik misli na opću kategoriju, drugi na neki određeni ograničeni tip vrijednosti, a treći pak na drugi specifičan tip vrijednosti. (Kluckhohn, 1951: 412)

Svaka diskusija o vrijednostima bavi se i pitanjima – koliko ima vrijednosti?⁹, koje vrste vrijednosti postoje? koje su vrijednosti "više", "važnije" od ostalih?, koliko vrijednosti posjeduje čovjek?, koliko bi vrijednosti čovjek trebao imati i koje su to?¹⁰, jesu li vrijednosti pojedinca istodobno i vrijednosti društva i jesu li vrijednosti društva ujedno i vrijednosti pojedinca? Broj pitanja kao i broj odgovora beskonačan je. U ovom će se dijelu predstaviti samo neki od odgovora ili pokušaja da se odgovori na netom navedena pitanja.

Istraživanje mnogih instrumenata za mjerenje ljudskih vrijednosti jasno pokazuje da univerzum ljudskih vrijednosti nije definiran i da je svaki autor napravio svoju vlastitu subjektivnu selekciju, te postoji vrlo malo konsenzusa među autorima (usp. Hofstede, 1998).

Svaka skupina – bila to obitelj, politička udruga, ljudi istih zanimanja, vjerska zajednica ili narod – ima, prema **Wolfgangu Brezinki** (1992), svoje materijalne norme i vjerske stavove koji osiguravaju njihovo zajedništvo i njihov opstanak. Od svojih članova traži i očekuje suglasnost s tim normama i stavovima.

Prema Brezinki, ne postoji nijedna skupina koja bi se odrekla prenošenja specifičnih vrijednosti i normi na svoje potomke. Samo ona skupina koja se raspada i koja je ravnodušna prema svojoj budućnosti dopušta da njezino potomstvo raste bez odgoja za vrijednosti.

⁹ Jedan od odgovora mogao bi biti: "Nalazimo toliko različitih vrsta vrijednosti koliko postoji različitih područja ljudskog života – intelektualni, emocionalni, estetski, religijski, moralni, politički, ekonomski, itd." (Riukas, 1998)

¹⁰ "Budući da vrijednosti izgrađuju egzistencijalni sadržaj ljudskoga života, možemo ispravno zaključiti da, općenito, što više vrijednosti posjedujemo i što su viši njihova kvaliteta i stupanj, to će naši životi biti bogatiji i sretniji." (Riukas, 1998)

Hartmut von Hentig spominje mali broj vrijednosti – dvanaest do petnaest, a sve ostale se, prema njegovu mišljenju, mogu podvesti pod ove, npr. "oslobođenje od boli" moguće je podvesti pod "tjelesno dobro".

Von Hentig (1999: 162) je sastavio listu vrijednosti ili skupina vrijednosti kako slijedi: 1) život; 2) sloboda, razvoj samoga sebe, samoodređenje, autonomija; 3) mir, ljubaznost, nenasilje; 4) duševni mir; 5) pravednost; 6) solidarnost, bratstvo, zajedništvo; 7) istina; 8) obrazovanje, znanje, rasuđivanje, mudrost; 9) moći voljeti, biti voljen; 10) tjelesno dobro, zdravlje, oslobođenje od boli, snaga; 11) odanost, poštovanje čovjeka, slava; 12) ljepota.

Mnogo zbrke u diskusiji o vrijednostima nastaje bez sumnje zbog činjenice što jedan govornik misli na opću kategoriju, drugi na jedan određeni ograničeni tip vrijednosti, a treći pak na neki drugi specifičan tip vrijednosti. Nismo otkrili jednu sveobuhvatnu klasifikaciju vrijednosti. Golightly razlikuje esencijalne i operativne vrijednosti; C. I. Lewis intrinzične, ekstrinzične, inherentne i instrumentalne vrijednosti. Cornell skupina govori o navodnim i operativnim vrijednostima. Pery razlikuje vrijednosti prema modalitetu značenja: pozitivne-negativne, progresivne-recidivne, potencijalne-stvarne, itd. Postoje mnogobrojne klasifikacije prema sadržaju npr. hedonističke, estetske, religiozne, ekonomske, etičke i logične. Najpoznatije grupiranje prema sadržaju je Sprangerova klasifikacija (korištena u Alipor-Vernonovu testu vrijednosti): teorijska, ekonomska, estetska, socijalna, politička i religiozna. Prigovor na te klasifikacije prema sadržaju nastaje stoga što su one povezane s kulturom. Ralph White razlikuje stotinu "generalnih vrijednosti" i dvadeset i pet "političkih vrijednosti", a sve one imaju posebne referencije na zapadnu kulturu. (Kluckhohn, 1951: 412)

Milton Rokeach (1973) razlikuje vrijednosti, stavove i potrebe. Koncept vrijednosti za njega je podređen pojmu "stav"; vrijednosti utječu na stavove i načine ponašanja. Vrijednosti predstavljaju središnje standarde u kognitivnom sustavu jedne osobe i daju poželjna ciljana stanja. Stavovi se, naprotiv, odnose na konkretne i specifične objekte i iskazuju se kao mnogostruka za određenu situaciju specifična konkretizacija vrijednosti. Postoji više vrijednosti i mnogo stavova. Prema Rokeachovu mišljenju, moraju se razlikovati vrijednosti od potreba. Vrijednosti su kognitivne reprezentacije i transformacije potreba po kojima se čovjek izdiže iznad ostalih živih bića (usp. Maurer, 1995).

Polazeći od sadržajnih kriterija Rokeach kod vrijednosti razlikuje terminalne i instrumentalne vrijednosti. Terminalne su vrijednosti poželjna stanja (npr. sloboda, sreća, harmonija, prijateljstvo, ugodan život itd.), koje se mogu odnositi na samu individuu (osobne vrijednosti) ili na društvo (socijalne vrijednosti). Instrumentalne su vrijednosti načini života (npr. odvažnost, iskrenost, neovisnost, osjećaj odgovornosti, sposobnost voljenja itd.) koji ili imaju čudoredan sadržaj i odnose se na intersubjektivne načine ponašanja (čudoredne vrijednosti) ili imaju za cilj osobne kompetencije. Rokeach je u jednom katalogu naveo 18 terminalnih i 18 instrumentalnih vrijednosti (vidi Prilog 1).

Rokeach misli da je broj vrijednosti koje ljudi posjeduju relativno malen, a ako je dovoljno malen, trebalo bi biti moguće identificirati ih i mjeriti. On procjenjuje da zbog različitih razloga (intuitivnih, teorijskih i empirijskih) odrasla osoba ima otprilike osamnaest terminalnih vrijednosti, a ukupan broj instrumentalnih vrijednosti jest taj broj umnožen nekoliko puta. Vidljivo je da čovjek posjeduje manje terminalnih nego instrumentalnih vrijednosti.

Rokeach smatra da se može raspravljati o tome je li ukupan broj vrijednosti približno jednak kod svih ljudi ili limitiran čovjekovom biološkom i socijalnom strukturom, a osobito njegovim potrebama. Što kažu teoretičari – koliko potreba ima čovjek? Sigmund Freud predložio je dvije, Abraham Maslow pet, a Henry A. Murray dvadeset i osam. Te procjene upućuju na to da ukupan broj terminalnih vrijednosti može varirati negdje između Freudovih dviju i Murrayevih dvadeset i osam te da ukupan broj instrumentalnih vrijednosti može biti taj broj umnožen nekoliko puta.

Shalom Schwartz je osnovne vrijednosti svrstao u deset skupina (Schwartz, 1992; Schwartz, Bilsky, 1990): 1) samousmjerenje (neovisno razmišljanje i djelovanje); 2) stimulacija (traži promjenu i stimulaciju da bi se došlo do optimalne razine aktiviranja); 3) hedonizam (radost i čulno zadovoljenje); 4) postignuće (osobni uspjeh po socijalnim standardima); 5) moć (socijalni status, dominacija nad ljudima i resursima); 6) sigurnost (sigurnost i stabilnost društva, odnosa i same osobe); 7) sklad (zatamljivanje radnji i akcija koje vrijeđaju druge i jako iznuđuju socijalna očekivanja); 8) tradicija (poštovanje i obveza po kulturnim ili religioznim običajima i idejama); 9) dobrota (održavanje i pospješivanje dobrobiti bližnjih); 10) univerzalizam (razumijevanje, tolerancija i zaštita za dobrobit svih ljudi i prirode).

Te se grupe, prema Schwartzu (Schwartz, Bardi, 2003), razlikuju po ciljevima kojima su motivirane i koji stoje iza tih temeljnih vrijednosti. Schwartz označava deset navedenih skupina kao tipove vrijednosti koji zajedno čine sustav vrijednosti.

Još jednu detaljnu i sveobuhvatnu klasifikaciju vrijednosti iznosi **Tong-Keun Min** u svojem radu "Philosophy of Values", predstavljenom na Twentieth World Congress of Philosophy (1998). On započinje s klasifikacijom vrijednosti Waltera Goodnowa Everetta, koji je vrijednosti klasificirao u 8 kategorija: 1) ekonomske vrijednosti; 2) tjelesne vrijednosti; 3) vrijednost rekreacije; 4) vrijednost zajedništva; 5) vrijednosti karaktera; 6) estetske vrijednosti; 7) intelektualne vrijednosti; 8) religijske vrijednosti.¹¹

Prema Minovu mišljenju, Everettova klasifikacija ne otkriva sve vrijednosti u našem životu. Ona se može nadopunjavati političkim, socijalnim, pravnim, kulturnim, moralnim, odgojnim, znanstvenim, industrijskim, atletskim, medicinskim, jezičnim, tehničkim i

¹¹ Min, T.-K.: Philosophy of Values, Twentieth World Congress of Philosophy (1998), <http://www.bu.edu/wcp/MainValu.htm>; 11. 3. 2006.

emocionalnim te životnim vrijednostima. Osim toga priroda ima vrijednosti koje ne moraju biti izravno povezane s ljudskim vrijednostima, ali su neizostavne kao osnova za ljudsku egzistenciju.¹²

Min klasificira vrijednosti prema njihovim kvalitetama na: 1) individualne i socijalne vrijednosti; 2) prirodne i umjetne vrijednosti; 3) psihičke i mentalne vrijednosti; 4) instrumentalne i intrinzične vrijednosti; 5) privremene i trajne vrijednosti; 6) ekskluzivne i univerzalne vrijednosti; 7) niže i više vrijednosti; 8) neproduktivne i produktivne vrijednosti; 9) aktivne i neaktivne vrijednosti; 10) osobne i neosobne vrijednosti; 11) teorijske i praktične vrijednosti; 12) relativne i apsolutne vrijednosti itd.¹³ Prema njegovu mišljenju, vrijednosti su bezbrojne i u našem životu međusobno su povezane.

Hijerarhija vrijednosti

Pojam "hijerarhija" susrećemo u društvenim odnosima, poslovnom, ali i znanstvenom okruženju. Pronalazimo ga i kada se govori o vrijednostima. Iako se može čuti da su sve vrijednosti jednako važne, u stvarnosti ipak postoje neke vrijednosti koje su "važnije" od ostalih – društvima, pojedincima, organizacijama, skupinama itd. Za neke je najvažnija vrijednost domovina, nacionalni ponos, za neke obitelj, za neke sport itd. – Kohlberg će reći da je to pravednost, Rokeach da je to čovječnost.

Koje su vrijednosti "više", "važnije" od ostalih? Prema kojim se kriterijima određuje važnost određene vrijednosti? – pitanja su na koja se prezentiraju (stručni/znanstveni) odgovori u ovom dijelu.

Milton Rokeach (1973) tvrdi da kroz iskustvo i proces sazrijevanja učimo kako izolirane apsolutne vrijednosti, kojima su nas poučavali u različitim kontekstima, integrirati u hijerarhijski organizirane sustave. U tim je sustavima svaka vrijednost svrstana prema prioritetu ili važnosti u odnosu na druge vrijednosti.

Prema Rokeachu izgleda da za čovječanstvo postoji samo jedna jedina konačna vrijednost, jedan cilj kojem teže svi ljudi. Razni autori različito nazivaju tu konačnu vrijednost: samoostvarenje, samospoznaja, integracija, psihičko zdravlje, individualizacija, autonomija, kreativnost, produktivnost, ali svi se slažu u tome da ta konačna vrijednost ima isto značenje kao i realizacija potencijala jedne osobe tj. postati sasvim čovječan.

Prema **Maxu Scheleru** (1954), vrijednosti su uređene prema rangu i s obzirom na njihov međusobni odnos neke su više, a neke niže. Činjenica da je jedna vrijednost viša

¹² Ibd.

¹³ Ibd.

od druge vrijednosti sažeta je po Scheleru u posebnom činu spoznaje vrijednosti koji se zove "preferiranje".

Pri pokušaju da oblikuje hijerarhiju vrijednosti i da definira najvišu i najnižu vrijednost, Scheler se pozvao na sljedeće principe (Scheler, 1954: 110):

1. što vrijednosti *duže traju*, to su više;
2. što vrijednosti *manje* sudjeluju u *ekstenzitetu* i *djeljivosti*, to su više;
3. što su vrijednosti *manje utemeljene na ostalim vrijednostima*, to su više;
4. što je dublje *zadovoljstvo* povezano s *osjećajem prema određenoj vrijednosti*, to su vrijednosti više;
5. što je *manje relativan* njihov osjećaj na postavljanje određenih bitnih nositelja osjećaja i preferiranja, to su vrijednosti više.

Prema tim principima Scheler dijeli vrijednosti u dvije skupine. U jednoj su skupini one vrijednosti kojima se pozicioniranost na ljestvici određuje s obzirom na njihove *bitne* nosioce, a drugu skupinu čine posve *materijalne* vrijednosti.

U odnosu na njihove *bitne* nosioce Scheler dijeli vrijednosti u osam kategorija (Scheler, 1954, 120ff):

1. vrijednosti osobe ili stvari;
2. vlastite vrijednosti i vrijednosti ostalih ljudi;
3. vrijednosti djela, funkcija i reakcija;
4. vrijednosti pomirenja, djelovanja, uspjeha;
5. vrijednosti intencija i stanja;
6. osnovne, formalne i odnosne vrijednosti;
7. individualne vrijednosti i kolektivne vrijednosti;
8. samovrijednost i konzekutivne vrijednosti.

U smislu rangiranja između sustava kvaliteta *materijalnih vrijednosti* (označenih kao *modaliteti vrijednosti*) postoje, prema Scheleru, najvažnije i najosnovnije vrijednosti svih apriornih odnosa. Skupina materijalnih vrijednosti, prema Scheleru, sastoji se od četiriju modaliteta vrijednosti (Scheler, 1954: 125ff):

1. vrijednosti *općeg osjećanja* (vrijednosti *ugodnog* i *neugodnog*);
2. vrijednosti *vitalnog osjećanja* (vrijednost *plemenitog* i *uskogrudnog*);
3. *duhovne vrijednosti* (vrijednosti *lijepog* i *ružnog*; vrijednosti *pravednog* i *nepravednog*; vrijednosti čiste *spoznaje istinitosti*);
4. vrijednosti *svetog* i *nesvetog* (osjećaji *spokoja* i *očaja*, *sreće* i *nesreće*).

Prema Scheleru (1954: 130), sada se ti modaliteti vrijednosti nalaze u *apriornom uređenju prema rang*u koje prethodi pripadajućem redu kvaliteta i koje vrijedi za *dobra* tako uređenih vrijednosti, jer vrijedi za *vrijednosti* dobara: vrijednosti *plemenitog* i *uskogrudnog* su *viši red vrijednosti* od *ugodnog* i *neugodnog*; duhovne su vrijednosti *viši red vrijednosti* od vitalnih vrijednosti, vrijednosti *svetog* su *viši red vrijednosti* od duhovnih vrijednosti.

Tong-Keun Min (1998) klasificira vrijednosti u pet kategorija počevši od najviše vrijednosti:

1. apsolutne vrijednosti kao apsolutna istina, apsolutna dobrota, apsolutna ljepota, svetost;
2. djelo doprinosa razvijanju čovječnosti i sreće čovječanstva;
3. djelo doprinosa naciji ili državi;
4. djelo doprinosa regionalnom društvu, društvenim organizacijama, radnom mjestu, školi itd.;
5. čin kultiviranja sebe sama i dobro vođenje obitelji.

Prema toj hijerarhiji vrijednosti temeljna je vrijednost djelovanje radi ispunjavanja vlastitih potreba, a djelovanje u smjeru dobrobiti susjeda, države, naroda i čovječanstva viša je vrijednost.

Za **Lawrencea Kohlberga** (1995) pravednost je, kao i za Platona, najvažnija vrlina. Shodno tradiciji Platonova razmišljanja, on naglašava da najvažnija vrlina jednog društva mora biti i najvažnija vrlina pojedinca, te se jedna i druga nazivaju pravednost.

Hijerarhijska teorija motivacije **Abrahama Maslowa** (1954, u Rokeach, 1973) predlaže da vrijednosti služe funkcijama prilagođavanja, obrane ega, znanja i samoostvarenja. Prema Maslowu razne podgrupe vrijednosti mogu služiti potrebama sigurnosti, ljubavi, brige o sebi i samoostvarenja. Maslow govori i o *B(eing)*-vrijednostima i *D(deficiency)*-vrijednostima te tvrdi da su za psihološku ispunjenost neke vrijednosti bolje, više i poželjnije od drugih.

∞ ∞ ∞

Iz navedenih definicija vrijednosti, koje su samo izbor iz velikog broja definicija mnogobrojnih autora koji se bave pitanjem vrijednosti, može se zaključiti da autori, ovisno o znanstvenoj disciplini kojoj pripadaju, naglašavaju različite aspekte vrijednosti i važnosti razvoja vrijednosti. Ipak, svi se slažu u tome, što je i definicija vrijednosti i stav koji bismo istakli, da su vrijednosti ideje i odnosi koji su pojedincima, grupama i društvima jako važni i poželjni, a identifikacija ljudi s vrijednostima osigurava integraciju i održanje društva.

Kao "predodžbe poželjnoga" vrijednosti su smjernice prema kojima ljudi u jednom društvu usmjeravaju svoje djelovanje; određuju i vode praktički svako ponašanje: društvene akcije, stavove i ideologije, evaluacije, moralne prosudbe i obrane (sebe i drugih), usporedbe sebe s drugima, prezentacije sebe drugima i pokušaji da se utječe na druge, te utječu na naše stavove o određenim društvenim pitanjima kao i na naše sklonosti određenoj političkoj ili religioznoj ideologiji i upravljaju našim djelima.

Kada se govori o klasifikaciji vrijednosti, univerzum ljudskih vrijednosti nije definiran i svaki je autor napravio vlastitu subjektivnu selekciju, te postoji malo konsenzusa među autorima.

Neovisno o pristupu i mogućim podjelama ističu se vrijednosti – mir, ljubav, radost, samokritičnost, samopouzdanje, samokontrola, iskrenost, povjerenje, komunikativnost, optimističnost, tolerantnost, poduzetnost, kreativnost, suradnja, poštenje, samostalnost, pravednost, osjećajnost, suosjećajnost, velikodušnost, prijateljstvo, ljubaznost, discipliniranost, strpljivost, solidarnost, empatičnost i sl. (usp. Maleš, Stričević, 2005). Naime tek je s tim vrijednostima moguće razvijati kvalitetne međuljudske odnose, poštovanje sebe i drugih, poštovanje različitosti, globalnu svijest, multikulturalnost i suradnju.

Moralni odgoj – razvoj čovječnosti

Pod moralnim se razvojem prije svega podrazumijevaju oni aspekti socijalizacije koji sudjeluju u procesu internalizacije, to znači vode k tome da jedna individua nauči ponašati se u skladu s pravilima također i u situacijama u kojima nema nadzora i nema sankcija – čak i kada se probudi impuls da se ta pravila prekrše.

(Kohlberg, 1995: 7)

Vrijednosti se prije svega uče kroz to da ih se živi. (Liebau, 1999: 165)

Kako se prenose vrijednosti, znanja i vještine? Kako se odgaja za zajedništvo, samostalnost, pouzdanost, poštovanje drugih, moralan život? Koje su tehnike i metode primjerene za razvoj vrijednosti kod djece? (usp. von Hentig, 1999)

Neki će reći da je najbolja i najutjecajnija metoda učenja na vlastitom primjeru.¹⁴ Sokrat bi rekao da se to umijeće poučavanja naziva "majeutika". Prema njegovu mišljenju, ne može nijedan učitelj reći što je u određenoj situaciji ispravno, ali može onoga koji pita dovesti na ispravan put. Prema Sokratu, zabluda je vjerovati da netko druge može za nešto odgojiti i biti odgovoran za rezultat. On zna da ne zna (*oida ouk eidos*) kako se odgaja čovjeka i kako se u njemu stvara *areté*.

Prema **Platonu**, učimo vrline najprije od prirode, zatim kroz vježbu i na kraju kroz *mathesis*, učenje koje je zasnovano na znanju. Za Platona je učenje *anamnesis*, sjećanje na ono što duša oduvijek ima u sebi, što je latentno uvijek prisutno i prikladnom metodom može biti dovedeno na svjetlo dana. **Aristotel** drži da odgoj može samo iznijeti na svjetlo ono što čovjek sa sobom donese. Mora se vjerovati da dobra priroda sama sebi zna pomoći i zna se skrbiti o sebi.

Prema **Kohlbergu** (1995), moral je sustav pravila i vrijednosti koji se usađuje kroz kulturu. Dijete stječe vrijednosti kroz mehanizme kulturne predaje, npr. kroz učenje ojačavanja ili identifikaciju. Prema **Brezinki** (1992) je zahtjev za odgojem za vrijednosti odgovor na krizu u orijentaciji koju je izazvala brza kulturalna promjena modernih društava u mnogim njezinim članovima.

¹⁴ "Iz antičke pedagogije preuzeta je visoka vrijednost osobnog primjera učitelja i misli o oponašanju važnih ljudi (*imitatio maiorum*). Takva je osoba ovladala kako moralnim tako i intelektualnim životom na nama gotovo nerazumljiv način. To je išlo toliko daleko da je Benedikt od Nursije postavio vrlo zamašne zahtjeve da monah ne smije ništa činiti za što nema uzor ili u pravilima ili kod "starijih". Taj je pojam "maiores" obuhvaćao kako stariju braću po službi tako i duhovne ili literarne uzore iz prošlosti. Još je u doba Rimske Republike postojao "Primjer vrlina" ... Ipak, prije svega, bitni su bili živući primjeri, koje se imalo pored sebe." (Fichtenau, 1984: 377)

U SAD-u, u knjizi "Šok budućnosti" (engl. "Future Shock", 1975) Alvina Tofflera, ideja se odgoja za vrijednosti (*values education*) pojavila nešto prije nego u Europi. Odgoj za vrijednosti koristi se kao neutralno skupno ime koje prije svega stoji za "moralni odgoj" (*moral education*) i "građanski odgoj" (*civic education*), ali uključuje i religiozni, politički, socijalni i gospodarski odgoj, odgoj o nazoru o svijetu i odgoj o pravima.

Pod odgojem za vrijednosti, prema Brezinki (1992: 153ff), podrazumijevaju se:

- a) ciljevi – tada je svaki odgoj odgoj za vrijednosti ili vrijednosno orijentirani odgoj, jer nema odgoja bez ciljeva odgoja;
- b) dobra (moral, pravo, jezik, zvanje, država, umjetnost, mediji, zdravlje itd., to znači svi predmeti koji imaju vrijednost) – tada odgoj za vrijednosti znači odgoj za znanje o vrijednostima, za prisvajanje dobara ili za brigu o dobrima;
- c) mala količina normativnih dobara za orijentaciju – tada se pod odgojem za vrijednosti misli na moralne vrline, moralne obveze ili na moralne kompetencije;
- d) bezvremenske, objektivne, apsolutne bitnosti – tada odgoj za vrijednosti može značiti ili odgoj u svjetlu vrijednosnih ideja ili odgoj za sposobnosti otkrivanja vrijednosti;
- e) osobine ličnosti – tada odgoj za vrijednosti znači odgoj za stjecanje vrijednosnih mišljenja, stavova, uvjerenja (psihičke dispozicije koje određuju buduće doživljavanje i djelovanje);
- f) psihička djela vrednovanja – tada odgoj za vrijednosti znači odgoj za vrednovanje.

Prema Brezinki, kod "odgoja za vrijednosti", kao i kod svakog odgojnog zadatka, primarno se radi o odluci za određenje ciljeva odgoja (u jednoj zajednici važeći ideali ličnosti) i njihovu poretku.

Ethos (grč. držanje) i *mores* (lat. naslijeđeni običaji/ćudoređe), prema **von Hentigu** (1999), doznaju se i usvajaju u obitelji, a iskušavaju i učvršćuju u elementarnim zajednicama (u krugu prijatelja, u susjedstvu, u razredu).

Moderni odgoj za vrijednosti mora prema **Eckartu Liebau** (1999) pripremiti na život u slobodi; poticati sposobnost prosuđivanja, sposobnost djelovanja i preuzimanje odgovornosti u osobnom, društvenom i političkom smislu budućih državljana; podupirati odnose između pojedinca i društva; poticati i njegovati ophođenje pojedinca s okolinom i s prirodom. Moderne pedagoške vrijednosti su autonomija i solidarnost, sloboda i odgovornost, prava i obveze, pravednost, tolerancija i težnja za srećom. K tome još dolaze klasične kardinalne vrijednosti (mudrost, pravednost, hrabrost, umjerenost, vjera, ljubav, nada). Odgoj za dobro predstavlja prema Liebauu uvijek najvišu vrijednost.

Terminom "moralni razvoj" psiholozi su općenito označili izgradnju unutarnjih standarda koji kontroliraju ponašanje. Za Kanta (1960) je kod moralnog odgoja prvo nastojanje razviti karakter. Karakter se, prema Kantu, sastoji u vještini da se djeluje prema načelima škole i prema načelima čovječanstva.

Za pojedinca su, prema Emileu Durkheimu, najsvjetije one vrijednosti koje uvelike i drugi dijele i koje skupinu drže na okupu. Prema njegovu je mišljenju svaki moral uvjetovan posebnom zajednicom. S druge strane važnost je morala u održavanju zajednice. Da bi se društvo moglo održati, njegovi članovi moraju imati zajednička vjerovanja i vrijednosti. Za Durkheima moralnost izvan moralnih konvencija i pravila društva ne postoji.

Durkheimova moralno odgojena osoba razlikuje se od društva do društva; ne postoji idealan, univerzalan model moralno odgojene osobe, stoga je moralno odgojena osoba ona koja djeluje u skladu s moralnom klimom i idealima društva kojemu pripada. Za Durkheima je moralno odgojena ona osoba koja je naučila živjeti prema društvenim idealima i normama. Ta je osoba moralno socijalizirana jer djeluje u skladu s idealima i običajima koje društvo cijeni (usp. Ledić, 1999).

Teorija o stupnjevima kognitivnog razvoja

U svojoj knjizi "Moralni stav djeteta" Jean Piaget (1983) polazi od činjenice da je moral određen pravednošću i definira moralnost kao poštovanje pravila i kao ispravnu primjenu pravila na osobe koje se s njima slažu kao i na osobe na koje se ona odnose.¹⁵ Tom definicijom morala kao stava uvažavanja osoba i pravila Piaget slijedi Kanta. Za razliku od Kanta Piaget smatra da postoje dva morala pravednosti, a ne samo jedan. Prema Piagetu, djeca razvijaju najprije heteronomni moral apsolutne poslušnosti prema pravilima i autoritetu odraslih (moral autoriteta), a zatim drugi moral autonomnog obostranog poštovanja među istima.

Prema Piagetovoj teoriji razvoja, dijete kreće najprije od nemoralne stepenice do, kako je Durkheim opisao, stepenice poštovanja "svetih" dolazećih pravila. Pritom dijete ne poštuje toliko jako skupinu koliko autoritet odraslih. Piaget smatra da dijete do sedam ili osam godina zbog svojih ograničenih kognitivnih mogućnosti ne može razlikovati moralna pravila od fizičkih zakona, te smatra da su pravila izvana određene činjenice, a ne instrumenti u službi ljudskih ciljeva i vrijednosti. On vjeruje da dijete smatra pravila nečim apsolutnim i promatra ih kao stvari. To je zbog "realizma" djeteta (nesposobnost razlikovanja subjektivnih od objektivnih aspekata njegova iskustva) i njegova "egocentrizma" (nesposobnost da svoje shvaćanje događaja razlikuje od shvaćanja

¹⁵ "Svaki moral je sustav pravila i bit svake moralnosti sastoji se u poštovanju koje individua osjeća prema tim pravilima." (Piaget, 1983: 23)

drugih). Stoga malo dijete ima dojam da su roditelji i ostali odrasli sveznajući, savršeni i nedodirljivi. To ponašanje jednostranog poštovanja odraslih dovodi dijete, prema Piagetu, do shvaćanja da se pravila smatraju svetima i nepromjenljivima.

Piaget misli da se s intelektualnim rastom i iskustvom u preuzimanju uloga u skupini pojedinaca iste dobi događa transformacija u spoznavanju izvora pravila: oni se mijenjaju od autoritarnih zapovijedi koje nameću vanjske instance do unutarnjih načela. Na unutarnje moralne norme on gleda kao na logična načela pravednosti.

Prema Piagetovoj teoriji o stupnjevnom razvoju moralnih prosudbi, moraju se pokazati univerzalni dobni trendovi koji nadilaze kulturu. Ti se dobni trendovi odnose na (u Kohlberg, 1995: 23):

1. *Poštovanje namjera u prosudbi (intencija)*: mala djeca naginju tome da neki postupak smatraju lošim na temelju stupnja stvarnih materijalnih posljedica koje je on izazvao; starija djeca, naprotiv, smatraju neki postupak lošim na temelju procjene posljedica koje bi mogle iz toga nastati.
2. *Relativnost prosudbe*: malo dijete smatra neki postupak ili potpuno ispravnim ili potpuno pogrešnim i vjeruje da svatko drugi na taj postupak jednako gleda. Međutim, kad uoči konflikt između dvaju stavova, vjeruje da odrasli uvijek imaju pravo. Starije je dijete, naprotiv, svjesno da postoji mnogo mišljenja i da su različita po tome što je ispravno, a što krivo.
3. *Neovisnost sankcija*: mlađe dijete smatra da je neko ponašanje loše jer povlači za sobom kaznu; starije dijete smatra neki postupak lošim jer šteti drugima.

Teorija moralnog razvoja

Lawrence Kohlberg od drugih se teoretičara moralnog odgoja razlikuje time što pokušava ujediniti filozofiju, psihologiju, sociologiju i pedagogiju u cjelovitu teoriju i praksu moralnog odgoja (usp. Ledić, 1999). Zauzima se za cjelovitu predodžbu moralnosti koja se zasniva na međuodnosu pojedinca i društva. Ta je veza između individualnog i društvenog u moralnosti posebno naglašena u vrijednosti pravednosti¹⁶. Toj vrijednosti Kohlberg daje središnju ulogu. Pravednost kao briga za druge znači da je individualno ljudsko postojanje nerazdvojno povezano s društvenim okruženjem – briga za druge nije psihološki mehanizam ili kulturni artefakt, već je ona temeljna odlika pomoću koje je moguće definirati ljudsko moralno stanje.

¹⁶ "Smisao za pravednost jednog čovjeka je ono što je najraširenije i najosnovnije moralno. Mogu se sva pravila dovesti u pitanje i ipak djelovati moralno. Može se opće dobro dovesti u pitanje i ipak djelovati moralno. Ali ne može se istovremeno moralno djelovati i dovesti u pitanje nužnost pravednosti." (Kohlberg, 1995: 144f)

Prema Kohlbergovu kognitivno-razvojnom pristupu moralno odgojena osoba naučila je razmišljati o (moralnom) problemu koji se pojavljuje u društvenom okruženju. Naučila je promišljati o alternativama i doći do odgovora na temelju najopćenitijeg načela pravednosti (a ne na osnovi običaja, zakona ili hira). Također je naučila provesti svoju odluku u djelovanje. Prema Kohlbergovu je mišljenju, moralno odgojena osoba naučila postupak moralnog odlučivanja i rasuđivanja te provodi taj postupak kako bi ostvarila načelo pravednosti u svijetu.

Kohlberg (1995, usp. i Ledić, 1999), tvrdi da postoje tri moguće vrste odgoja koje su povezane s razvojem moralnosti:

1. odgoj za moralni relativizam (odgoj ne želi djeci nametati stavove budući da nije uvjeren u autoritet ili uvjerljivost ma kojega od njih);
2. indoktrinacija (pretpostavlja postojanje samo jedne moralne istine za koju ne nudi nikakvu uvjerljivu ili dokazivu istinu; pokušaj da se nametne skup istina za koje ne postoje dokazi);
3. kognitivno-razvojni moralni odgoj (odgoj koji upravlja i potiče moralni razvoj djeteta u smjeru pravednosti; upravljanje se tako provodi da poštuje integritet djeteta i odražava sadržaje koji se mogu provjeriti).

Moralne stupnjeve u prvom redu treba razumjeti kao rezultat interakcija djeteta s drugima i ne smiju se promatrati kao neposredan razvoj bioloških ili neuroloških struktura. Stupnjevi moralnog rasuđivanja predstavljaju projekciju vrijednosti naučenih od roditelja ili izravnu "introjekciju" vrijednosti kroz dijete. Dijete može moralne vrijednosti svojih roditelja i svoje kulture usvojiti tek kada je sposobno te vrijednosti dovesti u vezu s društvenim redom i s vlastitim ciljevima. (Kohlberg, 1995: 31)

Kohlberg dijeli moralni razvoj u ukupno tri razine: "prijekonvencionalna", "konvencionalna" i "postkonvencionalna". Svaka razina se sastoji od dvaju stupnjeva, tako da ukupno postoji šest stupnjeva¹⁷:

Razina I – Prijekonvencionalna razina

Stupanj 1 – Heteronomna moralnost

Na ovom je stupnju pravedno držati se pravila jer će njihovo nepoštovanje biti kažnjeno. Poslušnost se doživljava kao samovrijednost. Razlog je za pravedno postupanje izbjegavanje kažnjavanja. Onaj koji djeluje ne uzima u obzir interese drugih ili ne prepoznaje da se oni razlikuju od njegovih interesa ili ne dovodi dva različita stajališta u međusobni odnos. Postupci se prosuđuju samo prema vanjskim obilježjima, a ne prema namjerama s kojima su poduzeti.

¹⁷ Tablica 1, u Kohlberg, 1995: 128ff

Stupanj 2 – Individualizam, svijest o cilju i razmjena

Osoba koja se nalazi na ovom stupnju slijedi pravila samo onda kada odgovaraju njezinim neposrednim interesima. Razlog je za pravedno ophođenje zadovoljiti osobne interese i potrebe, pri čemu se priznaje da i drugi ljudi imaju vlastite interese. Pravedno je također ono što je pošteno. Ove osobe shvaćaju da različiti individualni interesi mogu biti međusobno u konfliktu, tako da je pravednost (u konkretno-individualističkom smislu) relativna.

Razina II – Konvencionalna razina

Stupanj 3 – Uzajamna očekivanja, odnosi i interpersonalna konformnost

Cilj je moralnog djelovanja osobe koja se nalazi na ovom stupnju odgovoriti očekivanjima bližnjih ili ljudi uopće. "Biti dobar" važno je i znači imati časne namjere te se brinuti o drugima. Znači da se njeguju odnosi i osjećaju povjerenje, lojalnost, poštovanje i zahvalnost.

Razlozi za pravedno postupanje su: 1) htijenje da se u vlastitim očima i u očima drugih bude "dobar dečko"; 2) sklonost drugima; 3) vjera u "zlatno pravilo"¹⁸; 4) želja za očuvanjem pravila i autoriteta koji opravdavaju stereotipno "dobro" ponašanje.

Onaj koji djeluje svjestan je zajedničkih osjećaja, dogovora i očekivanja koji dobivaju prednost pred individualnim interesima. Pomoću "konkretnog zlatnog pravila" dovodi u međusobni odnos različita stajališta tako da se stavlja u položaj drugih. Uopćena perspektiva cijelog sustava na ovom se stupnju još ne uzima u obzir.

Stupanj 4 – Društveni sustav i savjest

Osoba na ovom stupnju orijentirana je na ispunjenje preuzetih obveza. Zakone treba slijediti osim u onim ekstremnim slučajevima u kojima proturiječe drugim utvrđenim društvenim obvezama. Pravo stoji također u službi društva, grupe ili institucije. Razlog je za pravedno postupanje optimalno funkcioniranje institucije da bi se izbjegla propast sustava.

Takva osoba radi razliku između društvenog stajališta i interpersonalnih dogovora. Ona preuzima stajalište sustava koje utvrđuje uloge i pravila; promatra individualne odnose kao odnose između dijelova sustava.

¹⁸ "Etičko-moralno načelo Zlatnog pravila vrlo je staro i nadaleko rasprostranjeno. Neovisno o mnogobrojnim važnim razlikama u detaljima i mogućim interpretacijama ovih izreka vrijedi: u taoizmu: Promatraj sreću i patnju svoga bližnjega kao svoju vlastitu sreću i patnju i nastoj njegovo dobro povećati kao i svoje vlastito; u hinduizmu: Ne čini ništa svojem bližnjem što ne želiš od njega podnositi; u budizmu: Iskazuj drugima istu ljubav, dobrotu i milosrđe za koje želiš da ti se zauzvrat pokažu; u židovstvu: Ne čini drugima što ne želiš da drugi tebi čine; u kršćanstvu: Čini drugima što želiš da drugi tebi čine." (Bellebaum (Hrsg.), 1999: 9)

Razina III – Postkonvencionalna razina ili razina vođena principima

Stupanj 5 – Stupanj društvenog ugovora odnosno društvene korisnosti, istodobno i stupanj individualnih prava

Osoba na ovome stupnju svjesna je činjenice da među ljudima postoji mnoštvo vrijednosti i mišljenja i da je većina vrijednosti i normi specifična za određenu skupinu. Ta "relativna" pravila ipak treba slijediti u interesu pravednosti, a i zato što unapređuju društveni ugovor. Ipak, apsolutne vrijednosti i prava, kao ljubav i sloboda, moraju se poštovati u svakom društvu neovisno o mišljenju većine.

Razlozi za pravedno postupanje na ovom stupnju su: 1) osjećaj obveze prema zakonu: stvaranje zakona za dobrobit i zaštitu prava svih ljudi i slijeđenje tih zakona; 2) osjećaj slobodnoga ugovornog vezivanja na obitelj, prijateljstvo, povjerenje i radne obveze; 3) interes za to da prava i obveze budu raspodijeljene prema racionalnim proračunima opće korisnosti prema motu "Najveća moguća korist za najveći mogući broj." (Kohlberg, 1995: 127)

Društvena perspektiva ovog stupnja perspektiva je racionalnog pojedinca koji je svjestan postojanja vrijednosti i prava koji su pretpostavljeni društvenim vezama i ugovorima. Ona integrira različite perspektive kroz formalne mehanizme dogovaranja.

Stupanj 6 – Stupanj univerzalnih etičkih principa

Osoba na ovom stupnju slijedi etičke principe koje je sama odabrala. Posebni zakoni ili društveni ugovori stoga su općenito važeći, jer počivaju na tim principima. Kada se zakoni ogriješe o te principe, tada se djeluje u skladu s principom. Kod spomenutih se principa radi o univerzalnom principu pravednosti: svi ljudi imaju jednaka prava i dostojanstvo pojedinca treba biti poštovano. Razlog za pravedno postupanje je vjera u valjanost univerzalnih moralnih principa i osjećaj osobne dužnosti prema takvim principima.

Društvena perspektiva ovog stupnja perspektiva je "moralnog stajališta" iz kojega se izvode društvena uređenja. To je perspektiva svakoga racionalnog pojedinca koji je prepoznao i cijeni bit moralnosti, da, u smislu Kantova stava, svaki čovjek svoju (krajnju) svrhu nosi u sebi i mora djelovati u skladu s time.

Prijekonvencionalna razina je moralna razina razmišljanja većine djece do 9. godine života, nekih malodobnika te mnogih malodobnih i odraslih prijestupnika. Na konvencionalnoj razini nalaze se većinom malodobni i odrasli. Postkonvencionalnu razinu postiže manjina odraslih u pravilu tek nakon 20. godine života. Pojam "konvencionalan" znači da se s pravilima, očekivanjima i konvencijama društva ili nekog autoriteta upravo zbog toga slažemo te ih i odobravamo, jer su oni pravila, očekivanja i konvencije društva. Individua na prijekonvencionalnoj razini još nije u stanju stvarno razumjeti i podržavati

konvencionalna ili društvena pravila i očekivanja. Netko na postkonvencionalnoj razini razumije pravila društva i prihvaća ih načelno, ali to se načelno slaganje izvodi iz činjenice da su priznati opći moralni principi koji su formulirani kroz društveno reguliranje. Ponekad ti principi dolaze u konflikt s pravilima društva, a onda se postkonvencionalna individua vodi principom, a ne konvencijom.

Značenje tih triju razina može se učiniti shvatljivim i na taj način da ih se razumije kao tri različita tipa odnosa između *sebe, društvenih pravila i očekivanja*. Iz te perspektive prijekonvencionalni subjekt (razina 1) ima svoje "ja" kojemu su društvene norme i očekivanja nebitni; razina 2 odnosi se na konvencionalnu osobu čije je "ja" identificirano s pravilima i očekivanjima drugih, posebno autoriteta odnosno osoba je ta pravila i očekivanja internalizirala; razina 3 označava postkonvencionalnu osobu koja je svoje "ja" učinila neovisnim o pravilima i očekivanjima drugih i koja svoje vrijednosti definira u okvirima samoodabranih principa.

Prema Kohlbergovoj teoriji moralnog razvoja inteligencija¹⁹ se može smatrati kao potreban, ali još ne i kao dovoljan uzrok moralnog napretka. Sva su moralno napredna djeca inteligentna, ali nisu sva inteligentna djeca moralno napredna. Kognitivni napredak empirijski je povezan i s emocionalnim aspektima moralnog preuzimanja uloga i sa stvaranjem intelektualnih oblika moralnog preuzimanja uloga s obzirom na vrijednosti i prava drugih.

Napredno moralno razmišljanje ovisi, prema Kohlbergu, o naprednom logičnom razmišljanju. Logičan razvoj potreban je uvjet za moralni razvoj, ali nije dovoljna pretpostavka. Mnoge individue postigle su viši logični stupanj, no ne i paralelni moralni stupanj.

U povijesti se već od pamtivijeka pretpostavljalo da ljudi srednje i staračke dobi posjeduju mudrost za koju su mladi još uskraćeni. (Kohlberg, 1995: 46)

Ako moral igra tako važnu ulogu kod promjene osobnosti u odrasloj dobi, znači li to da se moralni razvoj nastavlja i nakon završenog biološkog sazrijevanja? Prema Kohlbergu, razvoj je u odrasloj dobi moguć. Osobe srednjih godina pouzdanije su i dostojnije povjerenja nego mlađe osobe.

Kohlberg je mišljenja da različite strukture moralnog razmišljanja koje su bile razvijene u djetinjstvu tek u kasnijem mladenaštvu postaju važne i korisne za pojedince. Do tada dijete živi u svijetu koji nije samo stvorilo i njegove su mogućnosti odlučivanja ograničene. Njegove moralne predodžbe, prema Kohlbergu, ne odražavaju neposredno njegovu okolinu, utjecaje roditeljskog doma, škole, društvenog sloja, naroda; one su

¹⁹ Aristotel (1975) i utilitaristi (prema Kohlbergu, 1995) također povezuju inteligenciju i moralni razvoj.

njegove vlastite konstrukcije. One pomažu djetetu da se prilagodi postojećem svijetu i da taj svijet razumije. One ne služe kao smjernice za samostalne odluke.

Razvoj se stupnjeva moralnog prosuđivanja, prema Kohlbergu, najvećim dijelom događa u djetinjstvu i mladenaštvu. Istraživanje kognitivnih stupnjeva koje je koncipirao Piaget upozorava na razvoj formalnog razmišljanja do u kasno mladenaštvo, ali ne upućuje i na novi stupanj u vremenu nakon toga. Suprotno tome Kohlbergova istraživanja pokazuju da postoje stupnjevi morala koji se pojavljuju tek u ranoj odrasloj dobi (nakon 21. godine). Ovdje se radi o stupnjevima moralnog prosuđivanja orijentiranog na principe (stupanj 5 – društveno sporazumno razmišljanje i utilitaristička orijentacija te stupanj 6 – orijentacija na univerzalne principe pravednosti).

Moralne odluke pojedinca u stvarnom su životu, prema Kohlbergu, gotovo uvijek povezane s normama ili procesima odlučivanja skupine. Pojedini moralni postupak čak često izravno ovisi o tim normama ili procesima.

Kohlberg razlikuje osam faza stvaranja kolektivnih normi (Kohlberg, 1995: 296f):

Faza 0: Ne postoji kolektivna norma i ne predlaže se nikakva norma.

Faza 1: Pojedine osobe predlažu kolektivne norme koje će skupina preuzeti.

Faza 2: Kolektivne norme prihvaćene su kao ideal skupine, ali ih pojedini članovi ne preuzimaju. One nisu priznate kao očekivana ponašanja.

- a) Nešto malo članova skupine prihvaća ideal.
- b) Većina članova skupine prihvaća ideal.

Faza 3: Kolektivne norme prihvaćene su jednodušno i individue ih preuzimaju, ali još nisu priznate kao očekivana ponašanja.

- a) Nešto malo članova skupine suglasno je s kolektivnom normom.
- b) Većina članova skupine suglasna je s kolektivnom normom.

Faza 4: Kolektivne norme preuzete su i očekuje se da će ih se slijediti (naivno očekivanje).

- a) Nešto malo članova skupine očekuje da će se slijediti kolektivna norma.
- b) Većina članova skupine očekuje da će se slijediti kolektivna norma.

Faza 5: Očekuje se da će se udovoljavati kolektivnoj normi, ali se to ne događa (razočaravajuće očekivanje).

- a) Nešto malo članova skupine je razočarano.
- b) Većina članova skupine je razočarana.

Faza 6: Očekuje se i podržava udovoljavanje kolektivnoj normi, s time da se zahtijeva da se oni koji zastupaju suprotno mišljenje uvjere u to da se norme trebaju poštovati.

- a) Nešto malo članova skupine obavlja rad iz uvjerenja.
- b) Većina članova skupine obavlja rad iz uvjerenja.

Faza 7: Očekuje se i podržava udovoljavanje kolektivnoj normi, s time da se zahtijeva da se oni koji zastupaju suprotno mišljenje imenuju.

- a) Nešto malo članova skupine prijavljuje protivnike.
- b) Većina članova prijavljuje protivnike.

∞ ∞ ∞

Autori koriste različite termine – moralni odgoj, moralni razvoj, kognitivni razvoj, odgoj za vrijednosti, razvoj vrijednosti itd. Ipak, iza svih se tih naziva krije težnja za spoznajom kako se postaje čovjek ili, kako bi rekao Rokeach, kako se postaje čovječan, što je, prema njegovu stavu, konačna vrijednost.

Istraživači moralnog razvoja složiti će se da, nemamo svi istu razinu moralne svijesti, ne posjedujemo svi isti postav vrijednosti, a definicije istih vrijednosti ponekad se uvelike razlikuju ne samo od društva do društva nego i od pojedinca do pojedinca.

Durkheim je stava da svi članovi društva moraju imati zajednička vjerovanja i vrijednosti da bi se društvo moglo održati, a moralno odgojena osoba je ona koja djeluje u skladu s moralnom klimom i idealima društva kojemu pripada. Taj me stav potaknuo na razmišljanje znači li to da u društvima u kojima "vlada" moralna klima nerada, prevara, laži, korupcije, predrasuda i sl. biti moralan znači lagati, varati, podmićivati, mrziti i sl.? Znači li to da su oni koji takve vrijednosti i takav moral smatraju "nemoralnim" ustvari sami nemoralni, jer nisu u skladu s društvenom klimom i dovode u pitanje opstanak takva društva?

O tome kada počinje moralni razvoj uglavnom postoji jedinstvo među autorima – neki će reći od rođenja, neki od začeca. Do kada traje – mišljenja su različita: do rane zrele dobi, do kraja života itd. Ipak, svi će se složiti da je rano djetinjstvo doba koje je najvažnije (kao što kaže kampanja UNESCO-a – "Prve tri su najvažnije"), to je vrijeme kada se usvajaju dobre navike.

Na osobni moral pojedinca uvelike utječu mjesto i vrijeme, obiteljsko i društveno okruženje, socijalni, politički, pa i klimatski utjecaji u kojima se rodio i u kojima živi; stupanj samouvjerenosti, empatičnosti, razina znanja i poznavanja osobnog morala i vrijednosti, morala i vrijednosti društva u kojem živi te svijest o razlikama među narodima, nacijama, religijama, interesnim skupinama, a i razina znanja te poznavanja drugih i drugačijeg.

U europskoj godini interkulturalnog dijaloga nastoji se educirati ljude u smjeru osvješćivanja da su različiti, da imaju različite vrijednosti, moral, običaje, tradicije te da je

neznanje izvor straha koji dovodi do sukoba, predrasuda, mržnje. Osoba koja je samo-uvjerenjena (poznaje sebe, svoje jake i slabe strane, poznaje svoju kulturu, običaje i vrijednosti, zna što hoće), koja je empatična, svjesna razlika među narodima, nacijama, religijama, interesnim skupinama i sl. moći će voditi interkulturalni dijalog poštujući i prihvaćajući drugo, drugačije i različito. Biti moralan ne znači samo znati što je moral i što su vrijednosti, nego i imati razvijene kompetencije moralnog razmišljanja i djelovanja.

Odgoj za vrijednosti u Hrvatskoj

Sloboda, jednaka prava, nacionalna jednakost, mir, socijalna pravda, poštovanje prava čovjeka, pravo vlasništva, vladavina prava, očuvanje prirode i okoliša i vladavina demokracije i višestranački sustav najviše su vrijednosti ustavnog poretka Republike Hrvatske.²⁰

Čitajući znanstvenu literaturu, tisak i odgovore osoba koje sam intervjuirala u okviru istraživanja "Institucije i vrijednosti" može se zaključiti kako prevladava mišljenje da u hrvatskom društvu nedostaju "prave" vrijednosti odnosno da prevladavaju neke "krive" vrijednosti. Stoga sam htjela doznati je li takvo mišljenje opravdano. Zanimalo me što kažu hrvatski zakoni, obrazovni programi, da li se i koje se vrijednosti promoviraju te kakva je vizija hrvatskog društva u 21. stoljeću.

Unazad deset godina počelo se o hrvatskom društvu govoriti kao o društvu u tranziciji²¹. Danas, na kraju prvog desetljeća 21. stoljeća kada se govori o Hrvatskoj, još se uvijek govori o tranziciji, o prelasku iz komunizma u demokraciju, o utjecaju komunističkog nasljeđa, ratne situacije i ratnih razaranja, o privremenoj prisutnosti dvostrukog značenja svih vrijednosti prema kojima bi se ljudi mogli i trebali usmjeravati (usp. Črpić, 2001). Pored drugih promjena događa se u Hrvatskoj također i "tranzicija vrijednosti" (Ledić, 1999: 32).

Hrvatska je tijekom svoje povijesti bila izložena različitim kulturnim utjecajima i različiti dijelovi Hrvatske prihvatili su specifične običaje, norme i vrijednosti. Nakon raspada socijalističkoga društvenog uređenja došlo je do erozije institucionalnoga, a dijelom i vrijednosnoga i normativnog područja kao i do određene anomalije u društvu. U novonastaloj situaciji pojavio se pluralitet vrijednosti i vrijednosnih orijentacija (usp. Črpić, 2001).

U poglavlju koje slijedi govorit ću o vrijednostima u Republici Hrvatskoj – onima formalno i zakonski dogovorenima, propisanim programima i službenim dokumentima te onima koje se projektima u praksi prenose i razvijaju kod djece i mladih.

²⁰ Nacionalni program RH za pridruživanje Europskoj uniji, Vlada Republike Hrvatske, <http://www.poslovniforum.hr/eu/eu05.asp>; 9. 7. 2006.

²¹ Riječ "tranzicija" je višeznačna, a u postkomunističkim zemljama upotrebljava se kao zamišljeni prijelaz s lošijeg na bolje (Črpić, 2001: 4).

Zakonski propisi

Usprkos različitim idejama o utjecaju države na obrazovanje u Hrvatskoj hrvatski se sustav (osnovnog, srednjeg i visokog) obrazovanja može smatrati vrlo centraliziranim i pod strogom kontrolom države (Ledić, 1999: 33). Kao i u drugim zemljama u tranziciji, došlo je u Hrvatskoj kroz promjene u političkom sustavu također i do promjena u nastavnom programu. To je imalo za posljedicu i promjenu udžbenika. Izbor udžbenika i dalje je ograničen, a u školama se mogu koristiti samo udžbenici koje je odobrilo Ministarstvo. Navedene promjene odrazile su se i na vrijednosti u obrazovanju, ali je i dalje vidljiva jasna namjera države da zadrži utjecaj nad vrijednostima (usp. Ledić, 1999).

O ciljevima i zadacima odgoja i obrazovanja eksplicitno govori samo Zakon o osnovnom školstvu.

Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi definira samo obveze dječjih vrtića koji su, prema ovom Zakonu, obvezni "stvarati primjerene uvjete za rast i razvoj svakog djeteta; dopunjavati obiteljski odgoj i svojom otvorenosti uspostaviti djelatnu suradnju s roditeljima i neposrednim dječjim okruženjem."²²

Prema Zakonu o osnovnom školstvu²³ djelatnost osnovnog školstva od posebnog je društvenog interesa. Svrha je osnovnog školstva da učeniku omogući stjecanje znanja, pojmova, umijeća, stavova i navika potrebnih za život i rad ili daljnje školovanje. Škola je dužna osigurati kontinuirani razvoj učenika kao duhovnoga, tjelesnog, moralnog, intelektualnog i društvenog bića u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima.

Ciljevi su osnovnog školstva prema ovom zakonu:²⁴

- da kod učenika potiče i razvija interes i samostalnost pri učenju i rješavanju zadaća, stvaralaštvo, moralnu svijest, estetski ukus i kriterij, samopouzdanje i odgovornost prema samome sebi i prirodi, društvenu, gospodarsku i političku svijest, snošljivost i sposobnost suradnje, poštovanje ljudskih prava, dostignuća i težnji;
- da učenika pouči pismenosti, komunikaciji, računu, znanstvenim i tehnološkim principima, kritičkom promatranju, razumnom raspravljanju, razumijevanju svijeta u kojem živi i razumijevanju međusobne ovisnosti ljudi i prirode, pojedinaca i nacija.

Ciljevi i zadaci osnovnog školstva ostvaruju se prema utvrđenim nastavnim planovima i programima.

²² Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1997/0152.htm>; 13. 5. 2006.

²³ Zakon o osnovnom školstvu, http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_osnovnom_skolstvu.asp; 13. 5. 2006.

²⁴ Ibid.

Zakon o srednjem školstvu²⁵ definira srednje školstvo kao djelatnost kojom se nakon završetka osnovnog školovanja omogućava stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja. Ciljevi i zadaci odgoja i obrazovanja u srednjem školstvu nisu eksplicitno spomenuti ovim zakonom.

Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju²⁶ ne definira eksplicitno ciljeve i zadatke odgoja i obrazovanja, ali uređuje sustav znanstvene djelatnosti i visokog obrazovanja iz kojega su vidljive vrijednosti koje se zastupaju. Prema tom Zakonu znanstvena se djelatnost temelji na: slobodi i autonomiji stvaralaštva, etičnosti znanstvenika, javnosti rada, povezanosti sa sustavom obrazovanja, međunarodnim mjerilima kvalitete, poticanju i poštovanju specifičnosti nacionalnih sadržaja i zaštiti intelektualnog vlasništva.

Visoko obrazovanje prema tom se Zakonu temelji na: akademskim slobodama, akademskoj samoupravi i autonomiji sveučilišta, otvorenosti visokih učilišta prema javnosti, građanima i lokalnoj zajednici, nedjeljivosti sveučilišnoga nastavnog rada i znanstvenog istraživanja, odnosno umjetničkog stvaralaštva, uzajamnosti i partnerstvu pripadnika akademske zajednice, europskoj humanističkoj i demokratskoj tradiciji te usklađivanju s europskim sustavom visokog obrazovanja, poštovanju i afirmaciji ljudskih prava, jedinstvu stručnog i obrazovnog rada u svrhu osposobljavanja za specifična stručna znanja i vještine, konceptu cjeloživotnog obrazovanja, povezanosti s predtercijarnim obrazovanjem te interakciji s društvenom zajednicom i obvezi sveučilišta, veleučilišta, visokih škola i javnih znanstvenih instituta da razviju društvenu odgovornost studenata i drugih članova akademske i znanstvene zajednice.

²⁵ Zakon o srednjem školstvu, http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_srednjem_skolstvu.asp; 13. 5. 2006.

²⁶ Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_zd_i_vo.asp; 13. 5. 2006.

Vrijednosti u planu i programu za osnovne škole u Hrvatskoj

U skladu s hrvatskom odgojno-obrazovnom politikom opredijeljenosti za stvaranje i razvoj društva znanja, razvilo je Ministarstvo za znanost, obrazovanje i sport *HNOS*²⁷ – *Ekperimentalni nastavni plan i program za osnovnu školu*. Po tom je programu radilo 5% (49) osnovnih škola u Republici Hrvatskoj u školskoj godini 2005/06, a od školske godine 2006/07 program je obavezan za sve osnovne škole u RH²⁸.

Temeljne su odrednice²⁹ odgojno-obrazovnog i nastavnog rada u osnovnoj školi prema HNOS-u (HNOS, 2006: 12) vrijednost učenja i znanja; razvoj stvaralaštva, inteligencije, senzibilnosti, znatiželje, čuđenja i sumnje kod učenika; razvoj samostalnosti, vrijednosti različitosti, međusobnog poštovanja, iskrenosti, razumijevanja i uzajamnosti; poštovanje učenika; razvoj samopouzdanja i samosvijesti kod učenika.

Vrijednosti kojima treba podučavati učenike putem nastave **hrvatskog jezika** su: odgovornost (prema sebi, prema bližnjima i okolini); poštovanje ljudskih i životnih vrijednosti; poštovanje vrijednosti rada; samostalnost, spremnost na pomaganje i suradnju; demokracija i tolerancija; traganje za smislom i za vrijednostima; razumijevanje drugih naroda i njihovih kultura (HNOS, 2006: 13).

Nastava **likovne kulture** treba poticati znatiželju, motiviranost, otvorenost za stjecanje novih iskustava, osjetljivost za probleme, preuzimanje rizika, snošljivost prema nejasnoćama i samopouzdanje, a od spoznajnih funkcija: fleksibilnost, spoznaju i pamćenje, razvoj kritičkoga i stvaralačkog mišljenja, razumijevanje vlastite kulture i kulture drugih naroda, poštovanje i očuvanje kulturne baštine (HNOS, 2006: 42f).

Nastava **glazbene kulture** idealno je područje za poticanje pozitivnih emocija; osjećaja pripadnosti, zajedništva i snošljivosti; može dati snažan doprinos rastućoj potrebi poticanja i izgradnje kulture nenasilja među školskom djecom (HNOS, 2006: 58).

Strani jezici (engleski, njemački, francuski ili talijanski) imaju za cilj razviti kod djece toleranciju i empatiju za drugo i drugačije, tj. razumijevanje strane i istodobno vlastite kulture; razviti navike timskog i suradničkog učenja; razviti sposobnosti samoprocjene i samovrednovanja (HNOS, 2006: 72).

Klasični jezici (latinski i grčki jezik) prenose temeljne vrijednosti zapadnoeuropske civilizacije; razvijaju samostalno i kreativno mišljenje; potiču prihvaćanje humanističkih vrijednosti; bude svijest o poštovanju drugih kultura i duhovnih vrijednosti različitih civilizacija; razvijaju poštovanje prema vlastitim korijenima (HNOS, 2006: 187).

²⁷ HNOS – Hrvatski nacionalni obrazovni standard

²⁸ RH – Republika Hrvatska

²⁹ U ovom se tekstu spominju samo one odrednice, ciljevi i zadaci koji upućuju na vrijednosti.

Odgojna uloga nastave **matematike** je: formiranje ličnosti; razvoj inteligencije, logičkog mišljenja, stvaralačke sposobnosti, radnih navika, samostalnosti, preciznosti u radu, osjećaja za kvantitativne odnose; osposobljavanje za apstraktno mišljenje, logičko zaključivanje i kritičnost prema svojem i tuđem radu (HNOS, 2006: 200).

Ciljevi i zadaci nastave **prirode i društva** su razvoj pravilnog odnosa prema ljudima i događajima; razvoj tolerancije i otvorenosti za ideje drugih; upoznavanje vlastitog okruženja, razvoj interesa za istraživanje; oblikovanje pozitivnih vrijednosnih odnosa prema drugim živim bićima i prema prirodi općenito; razvoj poštovanja i odgovornog odnosa prema okolini; učenje svojih prava i dužnosti i prava i dužnosti drugih ljudi (HNOS, 2006: 219).

Zadaci su nastave **prirode** razviti svijest o važnosti očuvanja prirode, kritičko mišljenje, odgovornost za vlastito zdravlje te navikavati na zajednički rad (HNOS, 2006: 230).

Nastava **biologije** treba razviti odgovornost za vlastito zdravlje; želju za samostalnim učenjem i postavljanjem pitanja; stav prema životu kao vrijednosti; važnost očuvanja i zaštite prirode (HNOS, 2006: 237).

Ciljevi su nastave **kemije** uvesti učenike u znanstveni način razmišljanja; odgoj za razuman odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini; razvoj ekološke svijesti i odgovornosti prema radnom i životnom okruženju; razvoj sposobnosti logičkog zaključivanja, apstraktnog i kritičkog mišljenja; osposobljavanje za samostalno rješavanje problema i osposobljavanje za timski rad (HNOS, 2006: 243).

Zadaci su nastave **fizike** poticati logičko i samostalno zaključivanje; odgajati za ispravan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini; osposobiti za samostalno rješavanje problema i za timski rad (HNOS, 2006: 250).

Nastava **povijesti** pomaže učenicima da razumiju vlastite kulturne i nacionalne korijene te da njeguju nacionalni identitet. Spoznaje o drugim narodima i razumijevanje njihovih kultura pripremaju učenike za život u multietničkom i multikulturalnom društvu. Zadaci su nastave povijesti upoznati učenike s osnovnim vrijednostima na kojima počiva suvremeno društvo; kod učenika razviti kritičko mišljenje o svijetu u kojem žive i tako ih pripremiti za život u pluralističkom i demokratskom društvu; razviti kod učenika interese za očuvanje kulturne baštine, razviti radne navike, stvaralaštvo, samopouzdanje te otvorenost za cjeloživotno učenje (HNOS, 2006: 255).

Nastava **geografije** ima za cilj upoznati učenike s ekološkim problemima u svijetu te s mogućnostima očuvanja okoliša; razviti sposobnosti znanstvenog razmišljanja kod učenika (HNOS, 2006: 267).

Nastava **tehničke kulture** potiče razvoj komunikacije; potiče odnos pojedinca i prirode kroz zajednički rad u skupini; potiče toleranciju i međusobno poštovanje; razvija odgovornost za učinjeno; razvija sustavno razmišljanje i strategiju za rješavanje problema; potiče na stvaralaštvo i istraživanje (HNOS, 2006: 280).

Ciljevi nastave **informatike** su osposobiti učenike za rješavanje problema i komunikaciju posredstvom različitih medija; razviti razumijevanje i kritičku ocjenu informacija; osposobiti za donošenje zaključaka na temelju prikupljenih informacija; upoznati učenike s etičkim i pravnim načelima uporabe informacijske i komunikacijske tehnologije i diskutirati s učenicima o posljedicama njihova narušavanja (HNOS, 2006: 286).

Zadaci su nastave **tjelesne i zdravstvene kulture** razviti znanja o očuvanju i promicanju zdravlja; promicati općeljudske vrijednosti; osposobiti učenike za timski rad (HNOS, 2006: 298).

Vjeronauk u školama

Religije oduvijek nude smjernice za moralno ispravno djelovanje ljudi. Osnovni izvori etike svake religije su religijski spisi, npr. Biblija, Tora, Kuran, Mahabharata, Učenje Bude, Učenje Konfucija itd. Sve religije zahtijevaju bespogovorno prihvaćanje nekih načela i pravila (engl. *non-negotiable standards*) – riječ je pritom o osnovnim etičkim normama i maksimuma koje upravljaju djelovanjem³⁰ i koje trebaju vrijediti za sve ljude (usp. Küng, 2004).

Hrvatima religija ima vrlo važnu ulogu (usp. Aračić et al [ur.], 2003). Na osnovi popisa stanovništva iz 2001. godine 93,53% stanovništva izjasnilo se kao vjernici (od toga 87,83% katolika, 4,42% pravoslavaca i 1,28% muslimana).³¹ Rezultati projekta "Aufbruch", provedenog u deset postkomunističkih zemalja 1997. godine, pokazuju da se 84,5% stanovništva izjasnilo da su religiozni (od toga 31,2% religiozni prema kršćanskom učenju i 53,3% religiozni na svoj način) (usp. Aračić et al (ur.), 2003: 288, Tablica 75).

Katolička crkva u Hrvatskoj daje veliku važnost temi vrijednosti kroz dnevne propovijedi u crkvama, na konferencijama (npr. Teološko-pastoralni tjedan: "Križa vrijednosti u suvremenom hrvatskom društvu", 23.–25. 1. 2001; Bogoslovska smotra LXXI, 2001) i kroz istraživanja (npr. Valković, Črpić, Rimac: "Vjera i moral u Hrvatskoj", 1998; Bogoslovska smotra LXVIII, 1998).

³⁰ "Kod sve tri najveće religije radi se o istini, pravednosti i spasenju" (Küng, 2004: 164).

³¹ Popis stanovništva, kućanstava i stanova, 31. ožujka 2001., Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/Hrv/Popis%202001/popis20001.htm>; 10. 1. 2006.

Od školske godine 1991/92 uvodi se vjeronauk³² u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Oslonjena na iskustva i praksu europskih zemalja u školskom vjeronauku, Crkva u Hrvatskoj odlučila se za konfesionalni oblik vjerskoga odgoja u školama³³ koji je usklađen s poslanjem Crkve u svijetu i s činjenicom, okolnostima i zahtjevima demokratskog i pluralnog društva. Katolički vjeronauk u osnovnoj školi redoviti je i obvezni školski predmet za one učenike čiji ga roditelji ili skrbnik slobodno izaberu. Vjeronauk u školi stavlja naglasak na cjeloviti odgoj čovjeka te, imajući osobito u vidu religioznu dimenziju, na promicanje osobnih i društvenih općeljudskih i vjerničkih vrijednosti.³⁴

Cilj je katoličkoga vjeronauka u školi odgajati otvorenost prema vjerskoj i kulturnoj različitosti, prema duhu ekumenizma svih kršćanskih Crkava te odgajati za dijalog s drugim religijama i svjetonazorima. Vjeronauk promiče vlastiti vjernički, kršćanski i kulturni identitet pripadnika Katoličke crkve. Istodobno vjeronauk promiče duh ekumenizma, u istini i ljubavi, tj. duh ekumenskog susreta, zbližavanja i jedinstva kršćanskih Crkava. Katolički vjeronauk u školi vodi također dijalogu s drugim kulturama.³⁵

Opći ciljevi vjeronaučne nastave u osnovnoj školi:³⁶

- izgraditi stav otvorenosti prema transcendenciji, za postavljanje pitanja o najdubljem smislu čovjekova života i svijeta u odnosu prema vremenitosti i vječnosti;
- ostvariti zrelu ljudsku i vjerničku osobnost, na individualnoj i društvenoj razini, u svim dimenzijama čovjekova života: tjelesnoj, duševnoj i duhovnoj;
- postići ljudski i kršćanski odgoj savjesti u odnosu prema sebi, prema drugima, prema društvu i svijetu općenito, a na temelju Božje objave, kršćanske tradicije i crkvenoga učiteljstva;
- biti sposoban shvatiti i povezati biblijske poruke sa svakodnevnim osobnim i društvenim životom;
- razviti spoznaju i stav da je Bog pozvao ljude na međusobnu ljubav i zajedništvo i na život u skladu s tim pozivom;
- razviti spoznaju da Duh Sveti ispunja ljude duhovnom snagom kako bi mogli svjedočiti vjeru i nesebičnu ljubav prema Bogu i jedni prema drugima;
- upoznati, susresti i prihvatiti trojedinoga Boga, Oca, Sina i Duha Svetoga, Boga koji se čovjeku objavio, otkupio ga i ponudio mu vječno spasenje;

³² U Hrvatskoj se pod pojmom "vjeronauk" misli na konfesionalni vjeronauk katoličke crkve.

³³ Odluku su donijeli hrvatski biskupi na Biskupskoj konferenciji u Zadru u travnju 1991. godine.

³⁴ Program katoličkoga odgoja u osnovnoj školi, Ministarstvo prosvjete i športa, <http://www.poslovniforum.hr/zakoni/vjeronauk-00.asp>; 29. 6. 2006.

³⁵ Ibd.

³⁶ Ibd.

- upoznati i prihvatiti Isusa Krista kao navjestitelja Radosne vijesti čovjeku, jedinoga i konačnoga osloboditelja i spasitelja svih ljudi;
- u otajstvu Presvetoga Trojstva otkriti otajstvo Božje ljubavi, blizine i djelovanja u osobnom životu vjernika, u životu kršćanske zajednice i u cijeloj povijesti ljudskog roda;
- otkriti i upoznati snagu jedinstva, zajedništva i služenja Kristove Crkve, koja je sakrament spasenja među ljudima i osposobiti ih za kvalitetno življenje svojega poslanja i služenja u Crkvi;
- otkriti i upoznati značenje povijesti spasenja i povijesti Katoličke crkve, koja izvršava Kristov nalog evanđelizacije i služenja na različitim područjima crkvenoga i društvenoga života kako u cijeloj Crkvi tako i u hrvatskome narodu: na socijalnom području, na području kulture, znanosti, prosvjete itd.;
- razviti osjećaj i osobni stav zahvalnosti za Božju beskrajnu ljubav i dobrotu te osposobiti učenike za uzajamno bratsko služenje, dobrotu, socijalnu pravdu, solidarnost i pomoć te za osjećaj zahvalnosti jednih prema drugima;
- upoznati i ucijepiti u vlastiti život cjeloviti kršćanski moral, tj. Isusov zakon ljubavi i služenja kao istinski način kršćanskoga života;
- upoznati i iskusiti duhovnu snagu i spasenjsku vrijednost liturgijskih i crkvenih slavlja, sakramenata, pobožnosti i vjerničkoga života, koji je protkan svjedočanstvom zahvaljivanja i slavljenja Boga;
- upoznati druge i različite od sebe te izgraditi osjećaj poštovanja prema drugim (različitim) kulturama, konfesijama i religijama (ekumenska i dijaloška dimenzija);
- otkriti uzroke sukoba i nerazumijevanja između roditelja i djece, među odraslima, među ljudima i narodima i osposobiti ih za prevladavanje sukoba i nerazumijevanja da bi izgradili skladan osobni i društveni život;
- upoznati ulogu obitelji u razvoju osjećajno-društvenoga života i razviti osjećaj i stav vlastite odgovornosti u svojoj obitelji i u široj društvenoj zajednici (obitelji);
- u kršćanskoj ponudi Evanđelja, u vjeri, nadi i ljubavi, upoznati put i način odupiranja negativnim životnim iskušenjima i problemima, osobito u doba sazrijevanja i mladosti, kako bi postigli punu ljudsku i vjerničku zrelost;
- razviti duhovne i druge stvaralačke sposobnosti istinskim »govorom vjere« i sveobuhvatnim pristupima u zajedničkom radu da se ostvari cijelost vjerskoga odgoja i obrazovanja (pismeno, usmeno, likovno, glazbeno, scensko i molitveno izražavanje).

Projekti u školama kojima se prenose i razvijaju određene vrijednosti kod djece i mladih

Istražujući stav da se u Hrvatskoj trenutno kad je riječ o pitanju vrijednosti i odgoja za vrijednosti čini jako malo ili gotovo ništa, došla sam do popisa mnogobrojnih projekata i inicijativa kojima se prenose i razvijaju vrijednosti kod djece i mladih, a koje su dokaz da se u Hrvatskoj ipak puno radi na prenošenju tzv. pravih, pozitivnih, općeljudskih vrijednosti. Slijedi popis i kratak opis aktivnosti samo nekih od projekata.

Program "Joga u svakodnevnom životu" u hrvatskim školama

Od 2003. do 2006. godine u suradnji s Ministarstvom znanosti, prosvjete i športa provodio se trogodišnji program pod nazivom "Obuka prosvjetnih djelatnika za primjenu vježbi iz sustava 'Joga u svakodnevnom životu' u dodatnim obrazovnim programima". Program je imao za cilj unapređenje i podršku tjelesnom, psihičkom i društvenom zdravlju svih sudionika u nastavnom procesu te facilitaciju samoga nastavnog procesa. U programu je sudjelovalo 200-tinjak osnovnoškolskih i srednjoškolskih nastavnika iz cijele Hrvatske.³⁷

Od 1996. godine "Joga u svakodnevnom životu" vježba se kao dio nastave tjelesnog odgoja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, od 1998. na Prehrambeno-biotehnoškome fakultetu i Tekstilno-tehnološkom fakultetu u Zagrebu, a odnedavno je dostupna studentima Arhitekture i Geodezije.³⁸

Sustav "Joga u svakodnevnom životu" jedan je od najpoznatijih i najpriznatijih sustava joge u svijetu. To je holistički i sveobuhvatan sustav koji se bavi tijelom, umom, sviješću i dušom, a uči tjelesnom i mentalnom opuštanju, postizanju zdravlja, duhovnom napretku te svjesnu i angažiranu suživotu sa svim živim bićima. Tvorac je toga sustava Paramhans Svami Mahešvarananda.³⁹

Glavni su ciljevi "Joge u svakodnevnom životu" tjelesno, mentalno, društveno i duhovno zdravlje te Samorealizacija i spoznaja Božanskoga u sebi. Ti se ciljevi postižu ljubavlju i pomaganjem svim živim bićima; poštujući život, čuvajući prirodu i okoliš; unutrašnjim mirom; hraneći se punovrijednom vegetarijanskom hranom; čistim mislima, pozitivnim životom; tjelesnim, mentalnim i duhovnim vježbama; tolerancijom prema svim narodima, kulturama i religijama (Mahešvarananda, 2000: 11).

Etička načela filozofije joge nalaze se u Rađa Jogi. Jama (samokontrola) je prvi stupanj Rađa Joge i predstavlja vrstu kodeksa ponašanja (Mahešvarananda, 2000: 385f):

³⁷ Sustav "Yoga in Daily Life", <http://www.yoga-in-daily-life.hr/sustavhr.htm>; 28. 6. 2006.

³⁸ Ibd.

³⁹ Ibd.

Ahimša – nenasilje

Ahimša znači ne nanositi bol ili štetu nijednom živom biću – ni mislima, ni riječima ni djelima. Ne povrijediti znači i ne ubijati. Ako jedemo meso, prouzročili smo smrt jednoga živog bića. Životinje nagoni predosjećaju događaje. One osjećaju kad će biti zaklane i nasmrt su preplašene. Pod utjecajem straha i stresa izlučuju se određeni hormoni koji ostaju u mesu zaklane životinje, a ljudi te hormone, ništa ne sluteći, unose u sebe. To je uzrok mnogih naizgled bezrazložnih strahova, neuroza i psihoza. Zato je vegetarijanstvo jedno od načela koje slijedi joga.

Satja – istinoljubivost

Govoriti istinu uvijek je dobro i ispravno. Međutim presudno je na koji način to činimo. Istinu možemo nekome baciti ravno u lice, mašući njome kao da mašemo nožem, ili je možemo priopćiti ljubaznim riječima. Da se ne bi kršilo načelo *ahimše*, trebalo bi u srcu primiti riječi Śri Mahaprabhuđija koji kaže: "Riječi koje dolaze s tvojih usana trebaju biti poput cvjetova". Biti istinoljubiv također znači ne pretvarati se i ne služiti se izgovorima i trikovima. Možda ćemo i uspjeti na neko vrijeme sakriti svoje pravo lice pred očima drugih, ali barem jedna osoba zna istinu koja je u nama – mi sami. Naša je vlastita svijest svjedok te istine.

Asteja – ne krasti

Asteja znači ne prisvajati ništa što pripada nekome drugome. Pri tome se ne misli samo na materijalne stvari nego i na krađu duhovnih dobara ili na oduzimanje mogućnosti, nade ili radosti. Izrabljivanje prirode i uništavanje okoliša također se protivi tome načelu.

Brahmačarja – čist način življenja

Brahmačarja se često prevodi kao seksualna suzdržanost, iako je taj pojam mnogo širi. *Brahmačarja* doslovno znači da su naš život i naše misli uvijek usmjerene k Bogu. No to ne podrazumijeva zanemarivanje naših obaveza u svijetu. Naprotiv, svjetovne dužnosti trebamo brižljivo ispunjavati, ali uvijek sa sviješću da "nisam ja taj koji radi, Bog je taj koji radi".

Aparigraha – nezgrtanje imovine

Ne bismo trebali zgrtati imovinu, već bismo trebali uzimati i koristiti samo ono što nam je zaista nužno za život. Tko mnogo posjeduje, taj ima i mnogo briga. Nezgrtanje također znači dati slobodu drugim ljudima i ne vezivati se za stvari ili osobe. Rođeni smo bez ičega i kad napustimo ovaj svijet, sve ćemo ostaviti. Kad nekome ili nečemu damo slobodu, oslobađamo sami sebe, jer dati slobodu znači i sam je steći.

Projekt "Kvalitetna škola – RI – KVAŠ – 21"

Projekt "Kvalitetna škola – RI – KVAŠ – 21" razvijen je 1990. godine u Rijeci. Namijenjen je zaposlenicima u odgojno-obrazovnim institucijama. Svrha je projekta prenijeti ideje *Teorije izbora i voditeljskog upravljanja* američkog autora Williama Glassera. Projekt "Kvalitetna škola" službeno je prihvatilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Dosad je projektom obuhvaćeno 170 škola, 3.000 učitelja i 30.000 djece u Republici Hrvatskoj.⁴⁰

Vizija projekta je stvoriti takvu školu u kojoj su osnovni ciljevi radoznalost, radost, dobra međuljudska povezanost i obrazovni uspjeh za sve. Osnova je projekta "Kvalitetna škola" *Teorija izbora (Put ka kvalitetnoj školi – školi bez prisile)*. Prema toj teoriji, čovjek je unutarne motivirano biće, koje izborom svojega ponašanja nastoji zadovoljiti jednu ili više osnovnih psihičkih potreba. Prema autoru Williamu Glasseru, čovjekove osnovne psihičke potrebe su: potreba za pripadanjem ili ljubavlju, potreba za moći ili osobnom važnošću, potreba za slobodom izbora, potreba za zabavom.⁴¹

Naglašavajući činjenicu da samo bliskost i dobra povezanost s ljudima omogućuju potpuno zadovoljenje naših potreba, *Teorija izbora* upozorava na iznimnost stvaranja kvalitetnih međuljudskih odnosa kao osnove duševnog zdravlja pojedinca i temeljnog uvjeta za prevenciju svih sociopatoloških pojava našega doba. Podržavanje, ohrabrivanje, slušanje, prihvaćanje, povjerenje, poštovanje, pregovaranje čine sedam podržavajućih navika u odnosima i ponašanjima.⁴²

Projekt "Protiv nasilja afirmacijom pozitivnih vrijednosti"

Na osnovi dostupnih informacija može se s velikom vjerojatnošću zaključiti da je oko 100.000 djece u Hrvatskoj izloženo maltretiranju od drugih učenika u školi. Posljedice su takva maltretiranja osjećaj nesigurnosti, smanjeno samopoštovanje, strah i izbjegavanje odlaska u školu, psihosomatski simptomi, a dokazana je i povećana sklonost depresijama u odrasloj dobi.⁴³

Ministarstvo prosvjete i športa pokrenulo je 2003. godine projekt "Afirmacijom pozitivnih vrijednosti protiv nasilja" u okviru Programa mjera za povećanje sigurnosti u školama.⁴⁴ Cilj je projekta poticati zdrav psihosocijalni razvoj učenika i pozitivan sustav vrijednosti, utjecati na prevenciju nasilja te u središte pozornosti staviti odgoj i moralne vrijednosti.

⁴⁰ Projekt "Kvalitetna škola – RI – KVAŠ – 21", <http://kvas.hr/>; 28. 6. 2006.

⁴¹ Ibd.

⁴² Ibd.

⁴³ UNICEF, <http://www.unicef.hr/dogadjanja/200508/Index.html>; 9. 7. 2006.

⁴⁴ U ožujku 2001. godine vlada RH u okvirima nacionalnog programa Republike Hrvatske za pristup Europskoj Uniji zadužila je Ministarstvo prosvjete i športa da izradi Program mjera za povećanje sigurnosti u školama.

Hrvatski ured UNICEF-a podržao je taj program, kako bi se njegovi ciljevi ostvarili što šire i brže.⁴⁵ U tom je smislu UNICEF 2003. godine pokrenuo projekt "Škola bez nasilja" s ciljem smanjenja nasilja među djecom. UNICEF je tijekom 2004. godine, u sklopu akcije, okupio i pripremio 53 domaća stručnjaka koji su provodili složeni edukativno-preventivni program "Sedam koraka do sigurne škole". U program je uključena 121 škola i više od 60.000 djece. U programu su također sudjelovali i roditelji te različite službe u lokalnoj zajednici (policijske postaje, centri za socijalnu skrb, liječnici školske medicine, udruge itd.). Najveći je doprinos toga programa osposobljavanje razrednih nastavnika za kvalitetniji rad s djecom i roditeljima, kako bi oni koji su u neposrednom kontaktu s djecom znali prepoznati nasilje i na njega ispravno reagirati.⁴⁶

Projekt "Zdrava škola"

Republika Hrvatska pristupila je 1993. godine projektu "Europska mreža škola koje promiču zdravlje" uz podršku Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. U projekt je uključeno 39 osnovnih škola u Hrvatskoj.⁴⁷ Projekt "Europska mreža škola koje promiču zdravlje" zajednički je projekt triju velikih međunarodnih organizacija – Svjetske zdravstvene organizacije, Vijeća Europe i Komisije Europske Unije.⁴⁸

Neki od ciljeva toga projekta su:⁴⁹

- ohrabrivanje i poticanje zdrava načina življenja djece, njihovih roditelja i školskog osoblja;
- osposobljavanje svih učenika da iskoriste svoje fizičke, psihičke i socijalne potencijale te unaprijede samopoštovanje podučavanjem učenika znanjima i vještinama koje su potrebne za jasne odluke o vlastitom zdravlju;
- njegovanje dobrih odnosa između učenika i osoblja kao i učenika međusobno te dobra povezanost škole, doma i zajednice pri podupiranju akcija promicanja zdravlja raspoloživim sredstvima i mogućnostima;
- unapređenje zdravog okoliša za rad i učenje, kao npr. uređenje prostora za boravak i igru, poštovanje mjera sigurnosti, uvođenje i unapređenje školske prehrane, itd.

⁴⁵ UNICEF u akciji. Za sigurno i poticajno okruženje u školama. Akcija protiv nasilja među djecom, http://free-ri.htnet.hr/knjiznica-vijece/moj%20web/knjiznica%20strojarske%20skole/unicef_u_akciji.htm; 9. 7. 2006.

⁴⁶ UNICEF, <http://www.unicef.hr/dogadjanja/200508/index.html>; 9. 7. 2006.

⁴⁷ Zdrava škola, http://www.hzjz.hr/aktivnosti/hrv_proj.htm; 9. 7. 2006.

⁴⁸ Zdrava škola, <http://www.hzjz.hr/aktivnosti/zdrskol.htm>; 9. 7. 2006.

⁴⁹ Ibd.

Prema tom projektu, budućnost su svake zemlje njezina djeca. Svoj djeci treba biti pružena mogućnost da dosegnu maksimum svojih potencijala kao zdrave i obrazovane odrasle osobe s energijom, vještinama i osjećajem odgovornosti koji su toliko bitni u suvremenom svijetu. **Demokracija, jednakost, odgovornost, suradnja** neke su od vrijednosti koje treba poštovati u školama koje promiču zdravlje.⁵⁰

Projekt "Škola demokracije"

U okviru projekta "Zdravi gradovi, svjetske mreže", ostvarena je 1997. međunarodna suradnja između hrvatskih i norveških gradova zainteresiranih za promicanje ideje razvoja društva, demokratskih vrijednosti te održivog razvoja. U mrežu su uključeni brojni hrvatski gradovi, kao npr. Labin, Metković, Slavonski Brod, Vinkovci, Varaždin itd.⁵¹

Na inicijativu Upravnog odjela za društvene djelatnosti grada Slavenskog Broda kreirao je Europski dom u Slavonskome Brodu 1998. godine program "Škole demokracije". Demokratsko obrazovanje kao i odgoj i obrazovanje za ljudska prava jedan su dio ukupnog školovanja koje teži izobrazbi odgovornih i moralnih građana. Obrazovni program "Škole demokracije" pokušava kod sudionika i onih osoba koje su u izravnom kontaktu s njima, potaknuti samosvijest, svijest o sebi kao aktivnim sudionicima demokratskih događaja kao i svijest o njihovim pravima i odgovornostima.⁵²

Osnovni su ciljevi "Škole demokracije" (izvannastavna aktivnost u školi): jačanje/ osnaživanje mladih za demokraciju; učenje socijalnih vještina, komunikacijskih vještina, kulture dijaloga i argumentiranja; što veći broj mladih ljudi upoznati s ljudskim pravima, osobito s pravima djece i mladih; potaknuti ih na odanost ljudskom dostojanstvu, uljudnosti, toleranciji, solidarnosti i građanskoj odgovornosti. Sudjelovanje u radu "Škole demokracije" vodi boljem poznavanju i korištenju mehanizama demokratskog društva, odnosno mogućnostima korištenja legalnog sustava u ostvarivanju svojih prava. Jedan se dio školovanja odnosi na interkulturalni odgoj i obrazovanje uz pomoć kojega će se mladi bolje osposobiti za razumijevanje svojega nacionalnoga i međunarodnoga konteksta. Jednogodišnji program Škole nudi različite ideje, metode i aktivnosti koje trebaju pomoći prevladavanju stereotipa i predrasuda kad je riječ o ljudima koji su "drugačiji" (drugačiji od većine u društvu od koje se razlikuju npr. rasom, nacionalnošću, vjerom, radnom sposobnošću, starosnom dobi i sl.).⁵³

⁵⁰ Definirano Rezolucijom projekta prihvaćenom na Prvoj konferenciji Mreže 1998. godine u Solunu.

⁵¹ Škola demokracije, <http://www.parlamentmladih.org/skola.php>; 9. 7. 2006.

⁵² Ibd.

⁵³ Ibd.

Zadaci su "Škole demokracije":⁵⁴

- informirati polaznike škole o vrijednosti demokracije;
- naučiti polaznike da usvoje obvezatnost argumentacije (vladanje vlastitim mislima i njihovo izlaganje);
- razviti slobodu prihvaćanja (informirati se i biti informiran);
- utjecati na formiranje stavova o jednakosti ljudi (priznavati druge i moći prihvatiti razlike);
- utjecati na snalaženje, brigu za životnu energiju;
- razviti sposobnost preuzimanja obveza; provoditi načelo učinkovitosti; poticati donošenje odluka;
- razviti osjećaj socijalizacije i solidarnosti; smanjiti individualizam; njegovati sposobnost prilagodbe;
- poboljšati kvalitetu života u školi, obitelji i široj zajednici isticanjem prednosti rada i blagostanja (za razliku od stanja nelagodnosti i patnje).

Vrijednosti koje se prenose navedenim projektima vezani su uz mir, toleranciju, demokraciju, zdravlje, kvalitetan život, poštovanje, razumijevanje i sl. Unatoč tome svjedoci smo brojnih napisa o nasilju među djecom i mladima, povećanom konzumiranju alkohola i opojnih sredstava, samoranjavanju i samoubojstvima, povećanoj depresiji među djecom i mladima. Znači li to da napor koji se ulaže u projekti koji se provode nisu dovoljni? Ili nismo dovoljno educirani o tome što su vrijednosti i kako se prenose, odnosno razvijaju kod djece i mladih? Ili smo pak skloniji vidjeti, isticati i zabilježiti ono što je loše i negativno te time umanjujemo značenje svih pozitivnih i korisnih napora? Pitanja koja se otvaraju u vezi s time ima mnogo, a zasad ostaju neodgovorena.

Etički kodeksi – prenositelji vrijednosti i jamstvo moralnosti

Neke su obrazovne institucije odlučile vrijednosti koje zastupaju zapisati u obliku etičkih kodeksa kao prenositelja vrijednosti i jamstva moralnosti. Etički kodeksi sadrže moralna načela i načela profesionalne etike prema kojima se u svojem profesionalnom i javnom djelovanju trebaju vladati nastavnici, znanstvenici, umjetnici i drugi zaposlenici institucije kao i njezini polaznici.

Prema dostupnim informacijama samo je jedna srednja škola – Pazinski kolegij – izradila kodeks za svoje djelatnike pod nazivom "Profesorski kodeks". Sveučilište u Rijeci izradilo je Etički kodeks za djelatnike Sveučilišta i osnovalo Etička povjerenstva i Etički

⁵⁴ Ibid.

kodeks za studentice i studente Sveučilišta kao prvo Sveučilište u Hrvatskoj (u rujnu 2003.). Na internetu je moguće pronaći Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu na kojem nije naveden datum kada je (i je li uopće) taj kodeks prihvaćen. Sveučilište u Zadru ima Etički kodeks nastavnika, suradnika, znanstvenika i istraživača svojega Sveučilišta. Prema statutu Sveučilišta u Splitu jedno je od tijela Sveučilišta i Etičko povjerenstvo koje predlaže Etički kodeks, ali nije pronađena informacija o formalnom postojanju Etičkoga kodeksa. Za Sveučilište u Osijeku nije pronađena informacija o postojanju Etičkoga kodeksa. Za institucije predškolskoga i osnovnoškolskog obrazovanja te ostale odgojno-obrazovne institucije nisam pronašla informacije o postojanju sličnih kodeksa.

U nastavku slijedi predstavljanje "Profesorskoga kodeksa" Pazinskoga kolegija te dvaju kodeksa Sveučilišta u Rijeci: Etičkoga kodeksa i Etičkoga kodeksa za studentice i studente.

"Profesorski kodeks" Pazinskoga kolegija

Prema dostupnim je informacijama Pazinski kolegij jedina srednja škola u Hrvatskoj koja ima Etički kodeks. Nosi naslov "Profesorski kodeks" i sadrži deset točaka⁵⁵:

1. Voljeti učenike, jer oni nekome predstavljaju "moje dijete", jer su naši učenici, jer smo mi radi njih u školi.
2. Poštovati učenike, njihovu čast i dostojanstvo i postupati prema njima pravedno.
3. Ne učenicima dokazivati da ne znaju, nego ih naučiti da bi znali. Koliko će naučiti, ne ovisi samo o njihovu učenju, nego i o profesoru.
4. Popratnim informacijama uz rub propisanoga gradiva motivirati učenike i izazivati znatiželju da samoinicijativno uče i istražuju te koriste i razvijaju svoje sposobnosti.
5. Biti učenicima na usluzi u njihovoj znanstvenoj i životnoj znatiželji.
6. Biti osjetljivi sugovornici i podrška u učeničkim životnim problemima, strahovima i nesigurnostima.
7. Sudjelovati u programima koji imaju za cilj stručno, pedagoško i osobno usavršavanje i podizanje razine međusobnih odnosa, suradnje i suodgovornosti.
8. Štititi ugled svojih kolega profesora.
9. Uskladiti se s ciljevima i interesima škole te s radom ostalih sudionika u obrazovanju, odgoju i životu u Kolegiju (odgojitelji, administrativno i drugo osoblje).
10. Profesor katolik sve će to izvršavati ne samo kao svoju obvezu nego i kao svoju suradnju s Božjim planom izgradnje boljeg svijeta.

⁵⁵ Informacije su dobivene 21. 6. 2006. od Antuna Heka, profesora na Pazinskome kolegiju.

Etički kodeks Sveučilišta u Rijeci

Sveučilište u Rijeci 2003. godine sastavilo je *Etički kodeks* i osnovalo *Etička povjerenstva*. Na taj su način definirane vrijednosti i sredstvo osiguravanja njihove provedbe u praksi. Etički kodeks predstavlja nužni skup etičkih načela i standarda kojima se štite i promiču prava i slobode, osigurava pravedan i jednak tretman svakoga člana/članice sveučilišne zajednice, održavaju i unapređuju standardi znanstvenoga, nastavno-obrazovnoga i stručnoga rada te potiče etično ponašanje svih članova/članica sveučilišne zajednice. Cilj je Etičkog kodeksa⁵⁶ afirmirati i promicati osjetljivost za vrijednosti koje su specifične za sveučilišnu djelatnost u najširem smislu, a koje nisu ili još nisu ugrađene u postojeću zakonsku regulativu.

Sveučilište u Rijeci nastoji zajamčiti i promicati najviše etičke i profesionalne vrijednosti u provedbi svojih temeljnih zadataka podučavanja, znanstvenoga rada te služenja društvu. U skladu s tim uvjerenjima od svih članova/članica sveučilišne zajednice očekuje se lojalnost kako najvišim etičkim vrijednostima poštenja, pravednosti, vjerodostojnosti, odgovornosti, međusobnoga poštovanja tako i profesionalnim načelima traganja za istinom, stjecanja i širenja znanja te akademske izvrsnosti u najširem smislu.

Temeljna načela definirana tim Kodeksom su:

1. Ljudska prava, poštovanje integriteta i dostojanstva osobe;
2. Jednakost i pravednost – svaki član/članica sveučilišne zajednice treba se ponašati u skladu s načelom jednakosti i pravednosti na način da su isključeni svaka diskriminacija, zlostavljanje, uznemiravanje ili iskorištavanje;
3. Akademska sloboda – Sveučilište u Rijeci podupire i potiče slobodu mišljenja i izražavanja kao temeljnu vrijednost u svim segmentima sveučilišnoga života i rada;
4. Profesionalno ponašanje – od članova/članica sveučilišne zajednice očekuje se da odgovorno, savjesno profesionalno i etički besprijekorno ispunjavaju sve svoje obveze prema studentima/studenticama, kolegama/kolegicama i ostalim djelatnicima/djelatnicama na Sveučilištu te da u svojem djelovanju slijede načela objektivnosti, nepristranosti, razboritosti, ljubaznosti i tolerancije;
5. Poštovanje zakona i pravnih postupaka.

⁵⁶ Etički kodeks Sveučilišta u Rijeci, Etički kodeks, Sveučilište u Rijeci, <http://www.uniri.hr/Etickikodeks.HTM>; 11. 5. 2006.

Neprihvatljiva ponašanja su:

1. Diskriminacija – isključivi kriteriji vrednovanja i napredovanja smiju biti pokazana stručnost, sposobnost i profesionalne zasluge, odnosno, osposobljenost i rezultati u obavljanju određene vrste radnih zadataka;
2. Uznemiravanje – u cilju punoga poštovanja ljudskoga dostojanstva svakoga člana/članice sveučilišne zajednice svaka vrsta uznemiravanja temeljena na religiji, etničkoj i nacionalnoj pripadnosti, rasi, spolu, spolnoj orijentaciji, imovinskom stanju, obiteljskom i bračnom statusu, trudnoći, obiteljskim obvezama, godinama, invalidnosti, tjelesnom izgledu, političkom opredjeljenju i zdravstvenom stanju smatra se nedopustivom;
3. Spolno uznemiravanje;
4. Objektivnost i nepristranost – svi članovi/članice sveučilišne zajednice trebaju biti pravedni i ne smiju dopustiti da predrasude bilo koje vrste utječu na njihovu objektivnost u akademskim, istraživačkim, administrativnim, poslovnim i upravljačkim djelatnostima.

Etički kodeks također definira profesionalna prava i odgovornosti članova/članica sveučilišne zajednice – načela podučavanja, obveze kontinuiranoga usavršavanja, etika znanstvenoga istraživanja, profesionalno napredovanje, autorstvo znanstvenih radova i drugih dokumenata, primanje darova i drugih dobara, sukob interesa, transparentnost i tajnost (Sveučilište u Rijeci podupire i promiče transparentnost u propisima i djelovanju kao jednu od temeljnih vrijednosti), javno nastupanje i odgovornost prema sveučilišnoj zajednici.

Etički kodeks za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci

Etički kodeks za studente/studentice⁵⁷ je skup normi ponašanja koje su dužni poštovati svi studenti/studentice i studentske organizacije na Sveučilištu u Rijeci. Vijeće časti i Etička povjerenstva su tijela koja se skrbe za provedbu Etičkoga kodeksa za studente/studentice.

Cilj je Sveučilišta u Rijeci pružiti svakom studentu/studentici što je moguće bolje obrazovanje te stvoriti uvjete za njihov intelektualni, osobni, društveni i etički razvoj. Svaki uspješni obrazovni proces pretpostavlja poticanje slobodne i razborite rasprave, intelektualnog poštenja, otvorenosti prema konstruktivnim promjenama i poštovanje prava svih pojedinaca. Etički kodeks za studente/studentice izrađen je sa željom za

⁵⁷ Etički kodeks za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, http://www.uniri.hr/EtickiKodeksStudentski_Lekt2.pdf; 11. 5. 2006.

promicanjem ozračja koje omogućuje ostvarivanje tih ciljeva na Sveučilištu u Rijeci. Od studenata/studentica Sveučilišta u Rijeci očekuje se da se ponašaju kao odgovorni članovi/članice sveučilišne zajednice poštujući zakone i propise Sveučilišta u Rijeci, temeljna ljudska prava, integritet i dostojanstvo drugih osoba, akademske slobode, načela ravnopravnosti i pravednosti te da savjesno i profesionalno ispunjavaju svoje obveze.

Etičkim kodeksom za studente/studentice definirana su Prava studenata/studentica, Akademički integritet, Akademičko nepoštenje, Standardi ponašanja, Sigurnost i zaštita te disciplinski postupci.

Hrvatska u 21. stoljeću

Na prethodnim sam stranicama predstavila vrijednosti koje bi se u Republici Hrvatskoj prema zakonskim propisima, obrazovnim programima i projektima trebale prenositi djeci i mladima i koje bi oni trebali imati razvijene. Rezultati odgoja vide se često tek niz godina poslije – ponekad tek u trenutku kada naraštaji koje danas odgajamo uđu u sustav rada i počnu preuzimati formalne društvene uloge i donositi odluke od širega društvenog značenja.

Poglavlje "Hrvatska u 21. stoljeću" odgovor je na pitanje koliko su vrijednosti koje danas prenosimo djeci i mladima u skladu s vizijom Hrvatske u 21. stoljeću, jer djeca i mladi naša su budućnost koju danas stvaramo.

Dokument "Načela razvitka Republike Hrvatske"⁵⁸ postavlja temelje europske Hrvatske kao civilnoga, ekonomski uspješnog i demokratskog društva, a odraz je aktivnoga pristupa budućnosti u kojoj, odgovorni za vlastitu sudbinu, sebi postavljamo ambiciozne, ali ostvarive razvojne ciljeve.

"Načela razvitka Republike Hrvatske" temeljni su razvojni dokument prihvaćanjem kojega Vlada Republike Hrvatske postavlja ukupni razvojni okvir za preobražaj Hrvatske u suvremeno i uspješno društvo, koje će osigurati:

- otvoreno, civilno društvo oslonjeno na znanje, osobne inicijative i odgovornost,
- pravnu, socijalno osjetljivu i politički stabilnu državu,
- ekološki održiv ubrzan gospodarski rast u uvjetima globalnih povezivanja.

"Načela razvitka Republike Hrvatske" dio su projekta Strategija razvitka Republike Hrvatske "Hrvatska u 21. stoljeću", prihvaćenog na sjednici Vlade Republike Hrvatske 21. lipnja 2001. godine. Strategija je rezultat zajedničkog rada mnogobrojnih domaćih i

⁵⁸ Izvor za ovo poglavlje: Hrvatska u 21. stoljeću (2001). Načela razvitka Republike Hrvatske, <http://hrvatska21.hr/nacela.pdf>; 1. 3. 2006.

inozemnih stručnjaka, koji su u 19 zasebno razrađenih i međusobno povezanih cjelina obuhvatili postojeće stanje, razvojne ciljeve i mjere za ostvarenje tih ciljeva.

Hrvatska 21. stoljeća treba biti društvo zadovoljnih, slobodnih pojedinaca, kojima država, uz pružanje što veće osobne, pravne, socijalne i zdravstvene sigurnosti, omogućuje ostvarenje poslovnih i društvenih interesa. Ostvarenje tako ambicioznih ciljeva moguće je samo prihvaćanjem općih vrijednosnih kategorija razvijenog svijeta:

Pojedinac

U društvu, koje se stalno i spontano razvija, država i politička vlast prestaju biti presudan pokretač promjena. Uspješno društvo je zajednica zadovoljnih pojedinaca i podrazumijeva više od materijalnog blagostanja: ono promiče ljudska prava, štiti dignitet i potiče poštovanje različitosti, pomaže pri ostvarivanju individualnih potencijala i osnažuje osobne inicijative.

Pravednost

Pravedno društvo počiva na načelu jednakih mogućnosti, a ne na egalitarnoj raspodjeli, što razumijeva zaštitu ljudskih prava, ustava i zakonitosti, te suzbijanje korupcije, nepotizma i političkoga klijentelizma. Jednakost mogućnosti, društveno povjerenje i suradnja isključuju diskriminaciju bilo rasnu, nacionalnu, etničku, vjersku, političku ili spolnu.

Otvorenost

Autoritarno nasljeđe i ratni ožiljci usporavaju preobražaj Hrvatske u otvoreno društvo, društvo protoka ideja, informacija i inovacija te prihvaćanja različitih utjecaja koji obogaćuju matičnu kulturu. Otvorenost obrazovnog sustava svima prema sposobnostima, bez obzira na socijalni status, temelj je prihvaćanja općih vrijednosti suvremenoga društva.

Odgovornost

Otvoreno i dinamično društvo počiva na načelu individualne i skupne inicijative i odgovornosti. Za takvo društvo treba stvoriti poticajni okvir u kojem će se pojedinac više oslanjati na sebe i skupine u kojima živi, a manje na intervencije države. Obitelj i drugi oblici zajedničkoga života razvojni su čimbenik suvremenog društva i izvor socijalne kohezije. Hrvatska će poticati kulturu samoinicijativnosti i odgovornosti, razvijajući aktivan odnos prema stvarnosti. Istodobno, kako je uspješno društvo nužno socijalno odgovorno, Vlada će podupirati pojedince i skupine koji nisu u stanju samostalno riješiti svoje egzistencijalne probleme. Jedino socijalno odgovorno i solidarno društvo, koje je izgradilo djelotvorne mehanizme ublažavanja životnih rizika, može ostvariti uspješan i kontinuiran razvoj.

Povjerenje

Zajednice u kojoj pojedinci imaju povjerenja u sugrađane, institucije i društvena pravila gospodarski su uspješne i društveno djelotvorne. Međusobno povjerenje čini suradnju korisnim ponašanjem, za razliku od sredina koje obilježava nedostatak povjerenja, širenje društvene apatije i oportunitizma. Civilna kultura temelji se na spoznaji da je poštovanje i inoviranje prosocijalnih norma ne samo moralno nego i korisno, te ne može zaživjeti u sredini u kojoj većina smatra da je kršenje normi pravilo, a ne iznimka.

Udruživanje

Slobodno udruživanje, koje se temelji na prepoznavanju zajedničkih interesa, škola je društvenog dogovaranja i generator povjerenja. Neprofitne organizacije, udruge i zaklade nastaju kao rezultat nastojanja građana, društvenih skupina i lokalnih zajednica da se samoorganiziraju na temeljima solidarnosti i uzajamnosti. Okrenute lokalnim potrebama i utemeljene na neposrednim iskustvima, često su učinkovitije od državnih ustanova. Njihovi programi, koji zahvaćaju državnim djelovanjem nepokrivena područja društvenih potreba, potiču kreativnost građana, prihvaćanje osobne odgovornosti i razvijanje aktivnog partnerstva s državom, tržištem i drugim interesnim skupinama. Takvo društveno poduzetništvo odbacuje državni paternalizam, promičući ideju samopomoći i udruživanja u rješavanju svakodnevnih problema.

Globalizacija

Gospodarska, politička i kulturna globalizacija određuje međunarodne odnose na početku 21. stoljeća. Regionalno povezivanje nadilazi "antagonističku koegzistenciju" nacionalnih država, olakšavajući komunikaciju, potičući trgovinsku razmjenu i objedinjujući razvojne resurse. Iako globalizacija nije uniforman proces i ne donosi svima jednake koristi, ona je osnovni preduvjet širenju i restrukturiranju tržišta, tehnološkom napretku u proizvodnji, fleksibilnosti rada i mobilnosti radne snage. Kako bi se iskoristile prednosti globalizacije, nacionalni razvojni prioriteti odredit će tempo i načine uključivanja u globalizacijske procese.

Identitet

Hrvatska se prvi put nalazi u prilici da svoju prepoznatljivost zasniva na uređenom civilnom društvu, a ne kao dosad samo na nacionalnoj ideji. Čuvajući povijesne običaje, jezik, kulturu, vjeru, znanost, domoljublje i ljudske slobode, otvaramo prostor i novim vrijednostima koje stvaraju današnji i budući naraštaji. Bogatstvo naše tradicije oblikuje društveni identitet i zato Hrvatska danas ima pravo i obvezu da iz svojega nasljeđa bira i čuva one vrijednosti koje je potvrđuju kao zrelo i produktivno društvo. Primjenom verbalnih, vizualnih i auditivnih simbola države potrebno je poticati nacionalnu prepoznatljivost.

Uspješnost

Suvremeno društvo cijeni uspješne. Koliko Hrvatska bude uspješno izlazila iz sadašnjih poteškoća, toliko će i uspjeh postajati dio njezina identiteta. Zato stvaramo ozračje u kojem se uspjeh cijeni i podržava i koje Hrvatsku usmjerava vrijednosnom sustavu u kojem poštenje, marljivost, gostoljubivost, inventivnost, vještina i izvrsnost čine Hrvatsku prepoznatljivom i poželjnim partnerom.

Demografska kretanja

Većina razvijenih zemalja bilježi nepovoljna demografska kretanja, koja se ogledaju u niskim općim stopama nataliteta i starenju stanovništva. U Hrvatskoj su rat i troškovi tranzicije dodatno pogoršali demografsku sliku, a tek će ubrzani gospodarski rast, poboljšana društvena klima i povjerenje u razvojne perspektive omogućiti pozitivne demografske promjene i zadržavanje mladih i obrazovanih ljudi u zemlji.

Ljudski resursi

Osposobljene, inovativne i kreativne osobe primaran su razvojni resurs današnjice. Temeljite reforme obrazovnog i znanstvenog sustava, povezivanje s gospodarstvom i usklađivanje s međunarodnim kriterijima uspješnosti ubrzat će gospodarski rast Hrvatske.

Optimizam

Optimizam brani od obeshrabrenosti i pasivnosti, potiče kreativnost i pluralizam ideja i interesa. Ohrabrivanje poduzetništva osigurat će zamašniji vlastite inicijative u gospodarstvu i spremnost za inicijative i participaciju stanovništva u cjelokupnom sustavu državne uprave.

∞ ∞ ∞

Predstavljeno "na papiru" vidi se da se u Hrvatskoj pitanju vrijednosti i odgoju za vrijednosti pridaje velika važnost. Službeno proklamirane vrijednosti u skladu su s općeprihvaćenim univerzalnim vrijednostima. Skupine i pojedinci ulažu velike napore da bi se djeca i mladi upoznali s tim vrijednostima, da bi ih razvili i usvojili.

Nažalost, praksa i naša svakodnevnica pokazuju da se "neke druge" vrijednosti više cijene. Kako je došlo do toga? Znači li to da kada govorimo naprimjer o vrijednosti

“pravednost”, nemamo svi isto shvaćanje te vrijednosti? Znači li to da svi mi koji se osjećamo pozvanima govoriti o vrijednostima, rečeno Kohlbergovim rječnikom, nismo osobno dostigli više stupnjeve moralnog razvoja i ne razumijemo u potpunosti pitanje vrijednosti ili ne primjenjujemo prikladne tehnike i metode kako bismo onima koje odgajamo pomogli da dostignu više razine moralnog razvoja?

Studenti – vrijednosti – institucije

Budućnost kakvu zaslužujemo

U ovome ću dijelu predstaviti rezultate empirijskih istraživanja. Da bi se dobio što potpuniji uvid u trenutnu situaciju u Hrvatskoj kad je riječ o vrijednostima i odgoju za vrijednosti, provela sam dva odvojena istraživanja: istraživanje “Studenti i vrijednosti” i istraživanje “Institucije i vrijednosti”.

Istraživanje “Studenti i vrijednosti” provedeno je u obliku upitnika (s otvorenim i zatvorenim pitanjima) među studentima Sveučilišta u Rijeci i među studentima austrijskoga Sveučilišta Alpe-Adria u Klagenfurtu.

Ovo je istraživanje imalo za cilj istražiti stavove studenata na Sveučilištu u Rijeci i studenata na Sveučilištu u Klagenfurtu prema osnovnim vrijednostima modernoga demokratskog društva kao i ispitati postoje li sličnosti među njihovim stavovima i ako da, koje su. Isto tako, jedan je od ciljeva istraživanja bio istražiti postoje li sličnosti između stavova studenata na Sveučilištu u Rijeci i studenata na Sveučilištu u Klagenfurtu kad je riječ o povjerenju u institucije demokratskog društva.

Istraživanje “Institucije i vrijednosti” provedeno je u obliku intervjua (s otvorenim pitanjima) s predstavnicima najvažnijih institucija (škola, crkva, država, gospodarstvo, mediji) u Hrvatskoj. Cilj je toga istraživanja bio istražiti stavove predstavnika institucija jednoga demokratskog društva (škola, država, crkva, gospodarstvo, mediji) o problemima vrijednosti u Republici Hrvatskoj.

Studenti i vrijednosti

Mlade treba voditi k univerzalnim etičkim načelima. Društveni su dogovori obično valjani jer se temelje na takvim načelima. Ta su načela univerzalna načela pravde, jednakosti ljudskih prava i poštivanja dostojanstva ljudskih bića kao pojedinaca.

(Ledić, 1999: 40)

Teorijska osnova istraživanja

Istraživanje "Studenti i vrijednosti" polazi od teorije o postojanju univerzalnih vrijednosti, vrijednosti koje su zajedničke cijelom čovječanstvu.

Milton Rokeach (1973) kaže u svojoj teoriji, koja vrijednosti opisuje kako kognitivne reprezentacije individualnih potreba i društvenih i institucionalnih zahtjeva, da svi ljudi posvuda posjeduju iste vrijednosti do određenog stupnja. Ukupno je Rokeach identificirao i sažeo u jednom katalogu 18 terminalnih i 18 instrumentalnih vrijednosti (vidi Prilog 1).

Pitanjem univerzalnih vrijednosti bavio se također i psiholog Shalom Schwartz. Početkom devedesetih razvio je teoriju o sadržajima i strukturi individualnog sustava vrijednosti koji se implicitno može naći u svim kulturama (Schwartz, Sagiv, 1995). Schwartz je htio istražiti postoji li nešto što bi se moglo nazvati "univerzalnim vrijednostima". S tim je ciljem razvio model vrijednosti i postulirao izvjestan broj vrijednosti koje bi svim ljudima u različitim izražajima trebale biti zajedničke.

Valjanost svoje teorije vrijednosti testirao je Schwartz između 1988. i 1992. u 41 kulturalnoj grupi odnosno u 38 nacija (ukupno 86 studija). U tim se studijama zamolilo ispitanike da za svaki od 56 vrijednosnih pojmova izraze u kojoj je mjeri taj pojam princip kojim se vode u svojem životu (Schwartz, 1992). Schwartzova su ispitivanja pokazala da se u gotovo svim kulturama može prepoznati deset motivirajućih tipova vrijednosti (Schwartz, 1992; Schwartz, Bilsky, 1990). Interkorelacije između pojedinih vrijednosti ukazale su na tipove vrijednosti u koje se organiziraju individualne vrijednosti.

Schwartzova analiza multidimenzionalnog skaliranja dala je rezultat da je deset tipova vrijednosti pronađeno u više od 90% uzoraka i stoga se mogu smatrati univerzalnim, a to su: 1) samousmjeravanje; 2) stimulacija; 3) hedonizam; 4) postignuće; 5) moć; 6) sigurnost; 7) sklad; 8) tradicija; 9) dobrota; 10) univerzalizam (Schwartz, 1992; Schwartz, Bilsky, 1990).

Konvencije UN-a "Povelja Ujedinjenih naroda", "Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima"⁵⁹ i "Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta"⁶⁰ također polaze od pretpostavke da postoje univerzalne vrijednosti kao što su: mir, sloboda, pravедnost, društveni napredak, ista prava i ljudsko dostojanstvo, atmosfera sreće, ljubav, razumijevanje. Te bi vrijednosti, prema navedenim konvencijama, trebale biti zajamčene svim ljudima.

Polazeći od teorije o postojanju univerzalnih vrijednosti ispitivalo se, kroz istraživanje stajališta studenata prema vrijednostima i institucijama modernoga demokratskog društva, postoje li vrijednosti modernoga demokratskog društva koje su zajedničke studentima Sveučilišta u Rijeci i studentima Sveučilišta Alpe-Adria u Klagenfurtu⁶¹.

Istraživanje je provedeno na uzorku studenata. Pri odabiru uzorka pošlo se od stajališta da će studenti na osnovi svojega obrazovanja u budućem profesionalnom životu i znanstvenom radu donositi takve odluke koje bi mogle imati dalekosežnije djelovanje i posljedice. Studenti, kao (akademski) građani također imaju i moralnu odgovornost prema društvu i ljudima s kojima žive i rade.

Pri formulaciji navedenih izjava pošlo se od definicija vrijednosti, prema kojima su vrijednosti ideje i odnosi koji su pojedincima, grupama i društvima jako važni i poželjni i koji određuju te vrijednosti (usp. Rokeach, 1973).

Kao "predodžbe poželjnoga" (Kluckhohn, 1951) vrijednosti su smjernice prema kojima ljudi u jednom društvu usmjeravaju svoje djelovanje. Vrijednosti određuju i vode praktički svako ponašanje: društvene akcije, stavove i ideologije, evaluacije, moralne prosudbe i obrane (sebe samih i drugih), usporedbe sebe samih s drugima, prezentacije nas samih drugima i pokušaji da se utječe na druge. Vrijednosti utječu na naše stavove o određenim društvenim pitanjima kao i na naše sklonosti određenoj političkoj ili religioznoj ideologiji te upravljaju našim djelima (usp. Rokeach, 1973).

Budući da su vrijednosti ovisno o strukturi osobnosti "relativno stabilne i dugoročno uvriježene predodžbe društveno poželjnoga" (Lutz, 1992: 275) i služe kao "kratkoročni ili dugoročni životni ciljevi i kao kriteriji izbora između alternativnih načina ponašanja" (Maslovaty, 1992: 524), treba pretpostaviti da će studente kod njihovih budućih odluka, akcija, prosudbi i usporedbi voditi njihove preferirane vrijednosti.

Identifikacija ljudi s vrijednostima osigurava prema Emileu Durkheimu i Maxu Weberu integraciju i održanje društva (u Klages, 1992). Stoga bi preferirane vrijednosti studenata, kada bismo ih usporedili s preferiranim vrijednostima društva, mogle biti indikator budućih društvenih kretanja.

⁵⁹ Universal Declaration of Human Rights (1948). United Nations, <http://www.un.org/Overview/rights.html>; 11. 3. 2006.

⁶⁰ Convention on the Rights of the Child, United Nations, <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm>; 11. 3. 2006.

⁶¹ U daljnjem tekstu samo Sveučilište u Klagenfurtu.

Prilikom određivanja cilja o istraživanju povjerenja studenata u institucije modernoga demokratskog društva pošlo se od definicije Englisha i Englisha da su vrijednosti "društveni produkt" (u Rokeach, 1973) koji se kroz jednu ili više društvenih institucija (obrazovne, vjerske, političke, ekonomske, zakonodavne institucije itd.) prenosi i čuva s naraštaja na naraštaj. Djelotvornost prenošenja vrijednosti s jednoga naraštaja na drugi, s institucija na pojedince ovisi o međusobnom povjerenju. Treba pretpostaviti da će razina povjerenja prema društvenim institucijama imati utjecaj na uspjeh institucija pri prijenosu vrijednosti na nove naraštaje.

Ciljevi i zadaci istraživanja

Polazeći od teorije o postojanju univerzalnih vrijednosti, glavni cilj ovoga istraživanja bio je istražiti stavove studenata Sveučilišta u Rijeci i studenata Sveučilišta u Klagenfurtu o osnovnim vrijednostima modernoga demokratskog društva kao i ispitati postoje li sličnosti u njihovim stavovima i ako da, koje su. Uzimajući u obzir različiti politički, društveni i ekonomski kontekst, tj. dužu tradiciju demokracije i viši životni standard u Austriji, sljedeći je cilj ovoga istraživanja bio ispitati postoje li sličnosti između stavova studenata Sveučilišta u Rijeci i studenata Sveučilišta u Klagenfurtu kad je riječ o povjerenju u institucije demokratskog društva.

Zadaci istraživanja bili su:

1. ispitati stavove studenata Sveučilišta u Rijeci i Sveučilišta u Klagenfurtu prema osnovnim vrijednostima modernoga demokratskog društva;
2. ispitati povjerenje studenata Sveučilišta u Rijeci i Sveučilišta u Klagenfurtu u institucije demokratskog društva koje prenose vrijednosti;
3. usporediti rezultate dobivene na Sveučilištu u Rijeci s rezultatima dobivenim na Sveučilištu u Klagenfurtu i utvrditi postoje li sličnosti između tih rezultata i ako postoje, koje su;
4. rezultate istraživanja usporediti s rezultatima istraživanja European Values Study (EVS; Balaban, 2005).⁶²

Polazna je hipoteza bila da studenti Sveučilišta u Rijeci i studenti Sveučilišta u Klagenfurtu imaju slične stavove prema vrijednostima i institucijama modernoga demokratskog društva bez obzira na ekonomske, društvene, kulturalne, pedagoške i druge razlike između Hrvatske i Austrije.

⁶² Radi lakše usporedbe rezultata dobivenih istraživanjem "Studenti i vrijednosti i rezultata dobivenih istraživanjem "European Values Study" u knjizi se u poglavlju "Studenti i vrijednosti" koristi gotovo identičan slijed i naziv odlomaka kao i u knjizi Josipa Balobana "U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa" (2005).

Metode istraživanja

Istraživanje je provedeno u obliku upitnika koji su ispunjavali studenti Sveučilišta u Rijeci i studenti Sveučilišta u Klagenfurtu.

U tu je svrhu razvijen upitnik s pitanjima otvorenoga i zatvorenoga tipa. Upitnik je sadržavao 25 pitanja. Četiri su se pitanja odnosila na osobne podatke o ispitanicima (fakultet, semestar studija, starost i spol), a 21 pitanje odnosilo se na sustav vrijednosti ispitanika. Pitanja su izbor pitanja koja je izradio prof. Ronald Inglehart za potrebe World Value Surveya⁶³.

Na Sveučilištu u Rijeci ispitanici su upitnik ispunjavali u papirnatom obliku, što je ostavljalo više mogućnosti za dodavanje komentara, ali isto tako i za pogreške (npr. izostavljanje pitanja, odgovor na dva pitanja u istom retku) te na taj način otežalo evaluaciju. Na Sveučilištu u Klagenfurtu ispitanici su upitnik ispunjavali u elektronskom obliku (upitnik izrađen u *PHP Surveyoru*). Time su onemogućene pogreške, ali je i smanjena mogućnost za dodavanje komentara (što je bila i najčešća primjedba ispitanika, osobito uz pitanje br. 3).

Pitanja broj 1, 2, 3 i 21 istraživala su vrijednosti povezane s civilnim društvom. Pitanje broj 1 ispitivalo je važnost vrijednosti civilnog društva kod ispitanika. Ispitanicima je ponuđen niz od osam pojmova (obitelj, prijatelji, slobodno vrijeme, politika, posao, vjera/religija, obrazovanje, mediji). Ispitanici su važnost spomenutih pojmova u svojem životu procjenjivali na ljestvici od 1 do 4 na kojoj je 1 značilo "jako važno", a 4 "nevažno". Pitanje broj 2 ispitivalo je važnost osobina ličnosti koje su važne za život u civilnom društvu. Sadržavalo je popis kvaliteta koje bi trebalo u obiteljima razvijati kod djece. Ispitanici su trebali izabrati do pet kvaliteta koje smatraju najvažnijima.

Pitanje broj 3 ispitivalo je toleranciju, podnošljivost i prihvaćanje različitosti kod ispitanika. Na listi na kojoj su se nalazile različite grupe ljudi ispitanici su trebali odabrati one grupe koje ne bi htjeli imati u svojem susjedstvu. Broj skupina koje su mogli izabrati nije bio ograničen. Pitanjem broj 21 ispitivalo se kojim se izvorima informacija ispitanici najčešće koriste da bi došli do informacija (kao važan faktor prenošenja i formiranja vrijednosti).

Pitanjem broj 4 ispitivane su vrijednosti vezane uz obitelj – važnost braka i obitelji. Odabirući jedan od dvaju ponuđena odgovora ("više se slažem" i "više se ne slažem") ispitanici su kod ovoga pitanja izražavali svoje slaganje s izjavom "Dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno". Pitanjem broj 5 ispitivali su se stavovi ispitanika prema (novim i starim) ulogama žena i muškaraca. Pitanje je sadržavalo četiri izjave, a ispitanici su svoje slaganje s izjavom izražavali na ljestvici od 1 do 4 na kojoj je 1 značilo potpuno slaganje, a 4 potpuno neslaganje.

⁶³ World Values Survey: The Inglehart Values Map, <http://www.worldvaluessurvey.org/>; 28. 11. 2005.

Pitanjima broj 6 i 7 ispitivani su osobni ciljevi i vrijednosti / osobni moral ispitanika. Pitanje broj 6 sadržavalo je četiri izjave, a ispitanici su svoje slaganje s izjavom izražavali na ljestvici od 1 do 4 na kojoj je 1 značilo potpuno slaganje, a 4 potpuno neslaganje. Pitanje broj 7 sadržavalo je deset opisa osoba koje preferiraju različite skupine vrijednosti. Svoju sličnost s danim opisom ispitanici su procjenjivali na ljestvici od 1 do 6 gdje je 1 značilo "jako kao ja", a 6 (uopće ne kao ja).

Pitanjem broj 8 ispitivano je povjerenje u različite skupine ljudi: obitelj, susjedstvo, ljude koje osobno poznaju, ljude koje prvi put susretnu, ljude druge vjere i ljude druge nacionalnosti. Ispitanici su svoje povjerenje izražavali na ljestvici od 1 do 4, gdje je 1 značilo "potpuno povjerenje", a 4 "potpuno nepovjerenje".

Pitanjima broj 9, 10, 11, 12 i 13 ispitivana je razina zadovoljstva demokracijom. Pitanjem broj 9 ispitivano je povjerenje u organizacije demokratskog društva. Svoje povjerenje u institucije demokratskog društva ispitanici su izražavali na ljestvici od 1 do 4 gdje je 1 značilo potpuno povjerenje, a 4 potpuno nepovjerenje. U odgovoru na pitanje broj 10 ispitanici su na ljestvici od 1 do 10, gdje je 1 značilo "uopće nije važno", a 10 "jako važno", izražavali koliko im je važno živjeti u zemlji kojom se upravlja demokratski.

U odgovoru na pitanja broj 11, 12 i 13 ispitanici su izražavali svoje mišljenje o demokraciji, poštovanju ljudskih prava i o najvažnijem problemu zemlje u kojoj žive. Pri odgovaranju na pitanje broj 11 ispitanici su na ljestvici od 1 do 10, gdje je 1 značilo "uopće ne demokratski", a 10 "potpuno demokratski", izražavali svoju procjenu koliko se njihovom zemljom danas upravlja demokratski. U pitanju broj 12 ispitanici su izborom jednog od ponuđenih odgovora (jako, prilično, ne previše, uopće ne) procjenjivali koliko se danas individualna ljudska prava poštuju u njihovoj zemlji.

Pitanjem broj 13 ispitivano je mišljenje studenata o najvažnijem problemu zemlje u kojoj žive. Ponuđeno je pet odgovora, a broj mogućih izbora nije bio ograničen. Uz to su ispitanici imali mogućnost dodati osobni komentar.

Pitanjima broj 14, 15, 16, 17 i 18 ispitivane su religioznost i religiozne vrijednosti ispitanika. Pitanjem broj 14 ispitivano je koliko često ispitanici razmišljaju o značenju i smislu života. Odgovorima na pitanje broj 15 ispitanici su izražavali stupanj svoje religioznosti ("religiozna osoba", "nisam religiozna osoba", "ateist") neovisno o tome posjećuju li vjerske obrede ili ne. U odgovoru na pitanje broj 16 ispitanici su na ljestvici od 1 do 10, gdje je 1 značilo "uopće nije važno", a 10 "jako važno", procjenjivali koliko je Bog važan u njihovom životu.

Pitanjem broj 17 ispitivano je mišljenje studenata o utjecaju crkve na javni i politički život te o njezinu utjecaju na odluke građana i vlasti. Sadržavalo je četiri izjave, a svoje slaganje s ponuđenim izjavama ispitanici su izražavali na ljestvici od 1 do 5, gdje je 1

značilo potpuno slaganje, a 5 potpuno neslaganje. U pitanju broj 18 ispitanici su izražavali svoje mišljenje o četiri ponuđene izjave o primjerenosti odgovora crkve na potrebe i probleme pojedinaca i društva izborom jednog od dvaju odgovora (da/ne).

Pitanja broj 19 i 20 odnosila su se na nacionalni identitet ispitanika. Kod pitanja broj 19 ispitanici su izborom jednog od pet ponuđenih odgovora izražavali koliko su ponosni na svoj nacionalni identitet. Pitanje broj 20 sadržavalo je pet izjava koje su procjenjivale odnos ispitanika prema sebi samima i prema svijetu. Slaganje s navedenim izjavama ispitanici su izražavali na ljestvici od 1 do 4, gdje je 1 značilo potpuno slaganje, a 4 potpuno neslaganje.

Za obradu podataka korištena je metoda distribucije postotaka, analiza varijanci, faktorska analiza (s GK kriterijem zadržavanja rotacije, regresijska analiza, Hi-kvadrat i biserijalna korelacija (Perasonov koeficijent korelacije). Podaci su obrađeni u SPSS-u, programu za statističku obradu podataka, i Microsoftovu Office Excelu.

Uzorak

Istraživanje je provedeno u obliku ankete među studentima Sveučilišta u Rijeci (SH) i studentima Sveučilišta u Klagenfurtu u Austriji (SA). Upitnik je ispunilo ukupno 1614 ispitanika: 759 studenata Sveučilišta u Rijeci i 855 studenata Sveučilišta u Klagenfurtu. Od 1614 ispitanika njih 1095 (67,84%) su žene, 516 (31,97%) muškarci, a tri ispitanika nisu navela svoj spol (vidi Tablicu 1).

Ispitivanje je provedeno na devet fakulteta Sveučilišta u Rijeci (Visoka učiteljska škola, Filozofski fakultet, Medicinski fakultet, Pomorski fakultet, Građevinski fakultet, Teološki fakultet⁶⁴, Pravni fakultet, Tehnički fakultet) i tri fakulteta Sveučilišta u Klagenfurtu (*Fakultät für Kulturwissenschaften, Fakultät für Wirtschaftswissenschaften und Informatik, Fakultät für interdisziplinäre Forschung und Fortbildung*).

Tablica 1: Uzorak prema sveučilištu i spolu

Sveučilište/Spol	SH	SA	Sum	%
Ženski	535	560	1095	67,84
Muški	221	295	516	31,97
Bez navoda	3	0	3	0,19
Sum	759	855	1614	100

⁶⁴ Teološki fakultet u Rijeci pravno pripada Sveučilištu u Zagrebu. Ispitivanje je unatoč tome provedeno i među studentima toga fakulteta, jer se fakultet nalazi u Rijeci te stoga što u modernom hrvatskom društvu crkva kao institucija i religija imaju veliku važnost.

Na Sveučilištu u Rijeci 77,9% ispitanika studenti su 1.–4. semestra, a njih 21,9% studenti su 5.–10. semestara. Na Sveučilištu u Klagenfurtu 45,8% ispitanika studenti su 1.–4. semestra studija, a njih 40,7% studenti su 5.–10. semestra studija (vidi Tablicu 2).

Tablica 2: Uzorak prema semestru studija

Semestar	SH %	SA %
1 – 4	77,9	45,8
5 – 10	21,9	40,7
10>	0	13,2
Bez navoda	0,3	0,2

Prosječna starost ispitanika na Sveučilištu u Rijeci iznosi 21,11 godinu, a na Sveučilištu u Klagenfurtu 26,92 godine.

Rezultati istraživanja

Kod prezentacije i analize rezultata korištene su sljedeće kratice:

SIV – istraživanje "Studenti i vrijednosti"

SH – studentice i studenti Sveučilišta u Rijeci, Hrvatska

SA – studentice i studenti Sveučilišta u Klagenfurtu, Austrija

SHŽ – studentice Sveučilišta u Rijeci

SHM – studenti Sveučilišta u Rijeci

SAŽ – studentice Sveučilišta u Klagenfurtu

SAM – studenti Sveučilišta u Klagenfurtu

AS – aritmetička sredina

EVS – istraživanje "European Values Study"

HR – Hrvatska

AU – Austrija

Ž – žene

M – muškarci

Kada se u tekstu spominju "hrvatski studenti", uvijek se misli na studentice i studente Sveučilišta u Rijeci, a kada se u tekstu spominju "austrijski studenti", uvijek se misli na studentice i studente Sveučilišta u Klagenfurtu.

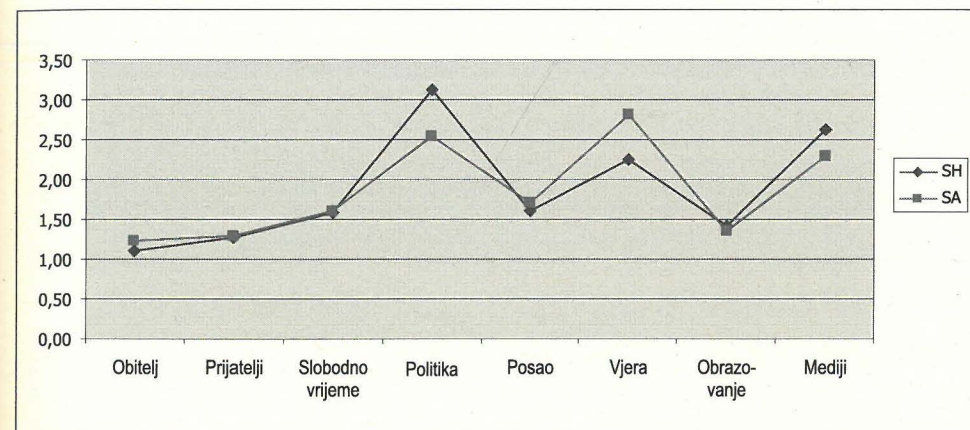
Kada se u tekstu kod interpretacije rezultata istraživanja "European Values Study" upotrebljava pojam "Hrvati", uvijek se misli na građanke i građane Republike Hrvatske.

Istraživanje civilnoga društva

Pitanjima broj 1, 2, 3 i 21 ispitivane su vrijednosti vezane uz civilno društvo. Civilno društvo je "područje institucija, organizacija i pojedinaca smještenih između obitelji, države i tržišta, a u koje se ljudi dobrovoljno udružuju radi promicanja zajedničkih interesa." (Anheier, citat prema Balobanu, 2005: 21) Za Hrvatsku kao zemlju s komunističkim nasljeđem, ali u procesu sveopće društvene transformacije, prema Josipu Balobanu (2005), pokazatelji o značenju i strukturi civilnog društva predstavljaju važan indikator društvenog razvoja.

Pitanjem broj 1 ispitivana je važnost vrijednosti civilnog društva (obitelj, prijatelji, slobodno vrijeme, politika, posao, vjera, obrazovanje i mediji) kod ispitanika. Kod obiju populacija ispitanika na prvih se pet mjesta po važnosti nalaze obitelj, prijatelji, obrazovanje, slobodno vrijeme i posao. Kod hrvatskih studenata slijede po važnosti vjera, mediji i politika, za razliku od austrijskih studenata, koji na šesto mjesto stavljaju medije, potom politiku, a na zadnje mjesto vjeru.

Dijagram 1: Važnost pojmova u životu ispitanika

Kod obiju se populacija vjera, mediji i politika nalaze na dnu ljestvice važnosti pojmova. Kod hrvatskih studenata vjera zauzima najviše mjesto, ispred medija i politike, što se može povezati s važnom ulogom koju Crkva, kao institucija, i vjera imaju u životu Hrvata. Niska važnost navedenih pojmova kod obje populacije može se povezati i s niskim povjerenjem koje ispitanici imaju u navedene institucije (usp. Dijagram 8, pitanje 11).

Velika važnost koju su hrvatski studenti skloni pridavati poslu kao vrijednosti može se povezati i s trenutnom, prilično lošom, gospodarskom situacijom u Hrvatskoj, visokom stopom nezaposlenosti i poteškoćama pri pronalasku adekvatnog zaposlenja nakon završenog obrazovanja.

Kada dobivene rezultate usporedimo s rezultatima dobivenima u istraživanjem European Values Study (EVS) vidimo da postoji sličnost između njih. Riječ je o redosljedu prioriteta koji je zajednički svim Europljanima, s malim varijacijama. Obitelj je općenito prioritet Europljana. Na drugom su i trećem mjestu prijatelji i poznanici te posao, a na četvrtom je mjestu slobodno vrijeme. Slijede religija i politika (prema Baloban, 2005).

Tablica 3: Matrica varimax faktora. Vrijednosti važne u životu

	Tradicionalne vrijednosti	Javne vrijednosti	Privatne vrijednosti
Vjera	.676		
Posao	.667		
Obitelj	.601		
Obrazovanje	.436	.525	
Mediji		.703	
Politika		.678	
Prijatelji			.776
Slobodno vrijeme			.760

Ekstrahirani faktori tumače 53,57% varijance.

Na instrumentu koji ispituje (mjeri) važnost određenih vrijednosti u životu i sastoji se od osam čestica, faktorskom analizom (komponentni model, varimax rotacija) dobivene su tri latentne dimenzije. S obzirom na saturacije pojedinih čestica dobivene smo faktore nazvali "tradicionalne vrijednosti", "javne vrijednosti" i "privatne vrijednosti".

Tablica 4: Korelacija (bivarijatna korelacija, Pearsonov koeficijent) dimenzija "vrijednosti važne u životu" sa spolnom strukturom, pripadnošću državi, dimenzijama "osobnih vrijednosti ispitanika", te varijablama: razmišljanje o značenju i svrsi života, religijska samoidentifikacija, važnost Boga u životu i nacionalni ponos

	Tradicionalne vrijednosti	Javne vrijednosti	Privatne vrijednosti
Spol	-.190**	.061*	-.185**
Pripadnost državi	-.241**	.355**	-.026
Tradicionalizam	.329**	-.031	-.112**
Hedonizam	-.107**	.289**	.104**
Altruizam	.205**	.002	.068**
Svrha života	.075**	.022	.021
Religijska samoidentifikacija	-.500**	.140**	.050*
Važnost Boga	.529**	-.187**	-.087**
Nacionalni ponos	.269**	.044	.026

** $p < 0,01$

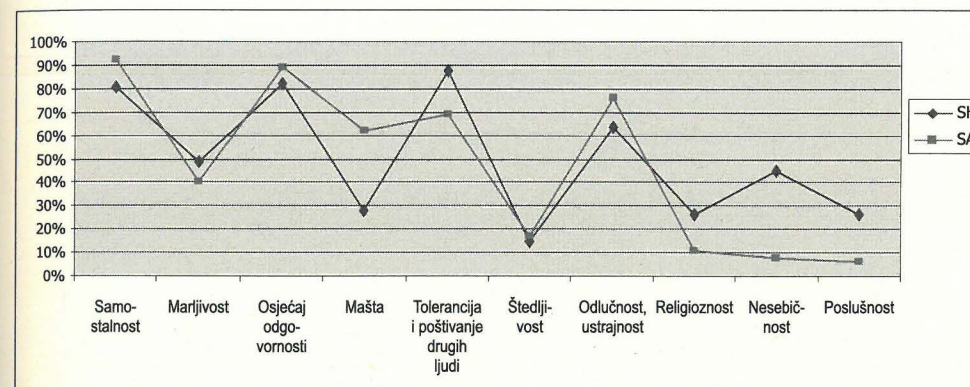
* $p < 0,05$

Rezultati korelacijske analize pokazuju sljedeće:

- ispitanici skloniji "tradicionalnim vrijednostima" ženskog su spola, iz Hrvatske, skloniji "tradicionalizmu" i "altruizmu", a neskloni "hedonizmu" (usp. Tablica 25), koji relativno češće razmišljaju o svrsi života, smatraju se religioznim osobama, ističu važnost Boga u svojem životu i ponose se svojom nacionalnom pripadnošću;
- ispitanici skloniji "javnim vrijednostima" su iz Austrije, skloniji "hedonizmu", oni koji se smatraju nereligioznima (ateistima) i kojima Bog nije važan u životu;
- ispitanici skloniji "privatnim vrijednostima" ženskog su spola, neskloni "tradicionalizmu", skloniji "hedonizmu", te relativno manje skloni isticati važnost Boga u svojem životu.

Pitanjem broj 2 ispitivana je važnost osobina ličnosti važnih za život u civilnom društvu. Ispitanici su na popisu ponuđenih kvaliteta koje bi u obitelji trebalo razvijati kod djece trebali odabrati do pet kvaliteta koje smatraju jako važnima.

Dijagram 2: Rang kvaliteta

Studenti u Hrvatskoj najveću su važnost pridali toleranciji i poštovanju drugih ljudi, dok ta kvaliteta kod studenata u Austriji zauzima tek četvrto mjesto. Kod austrijskih studenata na prvom se mjestu nalazi samostalnost, koju su hrvatski studenti stavili na treće mjesto. Na drugom se mjestu kod obiju populacija nalazi osjećaj odgovornosti. Slijede odlučnost, ustrajnost i marljivost s približno istim postotkom i rangom važnosti kod obiju populacija.

Mašta se kod austrijskih studenata nalazi na petom mjestu, a kod hrvatskih na sedmom. Razlika u rangui nije toliko velika dok se ne vidi postotak studenata koji je odabrao maštu kao kvalitetu koju je važno razviti kod djece (27,9% hrvatskih studenata u odnosu na 61,9% austrijskih studenata). Velika je razlika u postocima i kada se radi o religioznosti, nesebičnosti i poslušnosti. Na zadnjem mjestu po važnosti kod hrvatskih

se studenata nalazi štedljivost dok je kod austrijskih studenata to mjesto pripalo poslušnosti, kvaliteti kojoj je važnost dalo 5,8% austrijskih studenata, dok je to učinilo čak 26,4% hrvatskih studenata.

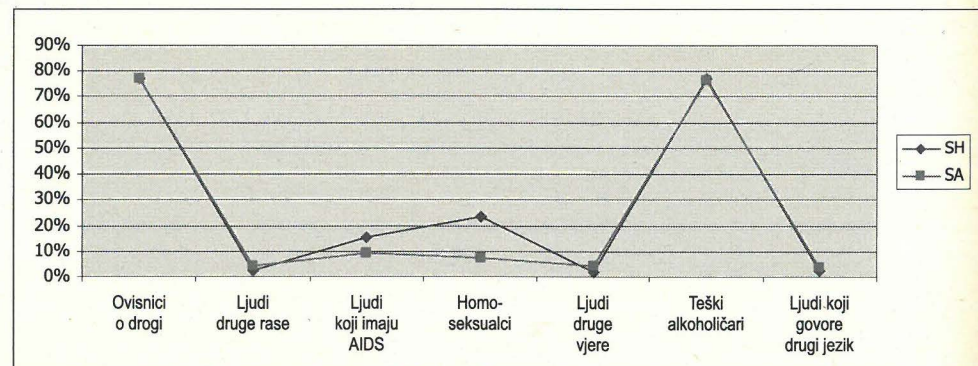
Ohrabrujuća je činjenica da čak 87,6% hrvatskih studenata ističe važnost tolerancije i poštovanja drugih ljudi s obzirom na trenutnu situaciju u Hrvatskoj kada suživot ljudi različitih nacionalnosti i vjeroispovijesti, osobito u krajevima koji su bili pogođeni ratom, još uvijek ne funkcionira u potpunosti.

Rezultati istraživanja "European Values Study" (EVS) pokazuju da je na razini Hrvatske najvažnija kvaliteta kojoj bi djecu trebalo učiti kod kuće lijepo vladanje (dobre manire), slijede marljivost u radu, osjećaj odgovornosti, tolerancija i poštovanje drugih, odlučnost, ustrajnost, nesebičnost, poslušnost, neovisnost, štedljivost, čuvanje novca i stvari, vjera, mašta. Na razini Europe slijed je nešto drugačiji. Na prvom je mjestu osjećaj odgovornosti, slijede lijepo vladanje (dobre manire), tolerancija i poštovanje drugih, marljivost u radu, neovisnost, štedljivost, čuvanje novca i stvari, odlučnost, ustrajnost, poslušnost, nesebičnost, vjera te mašta (Baloban, 2005).

Pitanjem broj 3 ispitivane su tolerancija, snošljivost i prihvaćanje različitosti kod ispitanika. Ispitanicima je ponuđen popis na kojem su se nalazile različite skupine ljudi. Ispitanici su trebali naznačiti koju od navedenih skupina ne bi htjeli imati u svojem susjedstvu. Broj skupina koje su ispitanici mogli odabrati nije bio ograničen.

Gotovo identičan postotak hrvatskih i austrijskih studenata stavio je na vrh popisa "nepoželjnih susjeda" ovisnike o drogama i teške alkoholičare. Studentice i studenti obiju populacija izrazili su približno jednaku nesklonost prema ovisnicima o drogama kao susjedima. Kada se radi o teškim alkoholičarima, nešto je veći postotak studentica Sveučilišta u Rijeci (82,1% u odnosu na 64,7% studenata) koje su izrazile da tu skupinu ne bi htjele imati za susjede, a u gotovo jednakom postotku tako misle i austrijski studenti.

Dijagram 3: Skupine ljudi i neželjeno susjedstvo

Na popisu "nepoželjnih susjeda" slijede homoseksualci i ljudi s AIDS-om. Postotak hrvatskih studenata koji su odabrali te dvije skupine kao "nepoželjne susjede" veći je od postotka austrijskih studenata koji su to učinili. Uz to velika je razlika između muških i ženskih ispitanika koji su odabrali skupinu homoseksualaca kao nepoželjne susjede. U Hrvatskoj je to učinilo 15,0% ženskih u odnosu na 43,9% muških ispitanika, a u Austriji 3,0% ženskih u odnosu na 14,9% muških ispitanika.

Na dnu ljestvice "nepoželjnih susjeda" nalaze se ljudi druge rase, ljudi druge vjere i ljudi kojima je materinski jezik različit od jezika većine u određenom društvu. Postotak austrijskih studenata koji su odabrali te skupine kao "nepoželjne susjede" neznatno je viši od postotka hrvatskih studenata.

Tablica 5: Socijalna distanca (susjedi), s obzirom na spolnu strukturu

Izjave	AM			kontrast
	Ženski	Muški		
Ljudi druge rase kao susjedi	.0201	.0620	F = 19,232 sig. F < 0,001	M > Ž
Ljudi koji imaju AIDS kao susjedi	.1041	.1609	F = 10,577 sig. F < 0,001	M > Ž
Homoseksualci kao susjedi	.0886	.2733	F = 100,85 sig. F < 0,001	M > Ž
Ljudi druge vjere kao susjedi	.0228	.0543	F = 10,952 sig. F < 0,001	M > Ž
Teški alkoholičari kao susjedi	.8037	.6919	F = 24,939 sig. F < 0,001	M < Ž
Ljudi koji govore drugim jezikom kao susjedi	.0237	.0543	F = 10,135 sig. F < 0,001	M > Ž

Rezultati analize socijalne distance (susjedi) s obzirom na spolnu strukturu pokazuju da su muški ispitanici relativno manje skloni ljudima druge rase, ljudima s AIDS-om, homoseksualcima, ljudima druge vjere i ljudima koji govore drugim jezikom kao susjedima, za razliku od ženskih ispitanika. K tome ispitanice su manje sklone teškim alkoholičarima kao susjedima, za razliku od muških ispitanika. S obzirom na "ovisnike o drogi" analiza sa spolnom strukturom nije pokazala statistički značajne razlike.

Općenito, muški ispitanici iskazuju veću distancu prema navedenim skupinama, osim u slučaju "teških alkoholičara" gdje veću distancu iskazuju ženski ispitanici.

Tablica 6: Socijalna distanca (susjedi), s obzirom na pripadnost državi

Izjave	AM			kontrast
	Hrvatska	Austrija		
Ljudi koji imaju AIDS kao susjedi	.1568	.0912	F =16,268 sig. F <0,001	HR>AU
Homoseksualci kao susjedi	.2358	.0713	F =90,662 sig. F <0,001	HR>AU
Ljudi druge vjere kao susjedi	.0211	.0433	F =6,253 sig. F <0,02	HR<AU

Rezultati analize socijalne distance (susjedi) s obzirom na pripadnost državi pokazuju da su hrvatski studenti manje skloni ljudima koji imaju AIDS i homoseksualcima kao susjedima, za razliku od austrijskih studenata. Austrijski su studenti relativno manje skloni ljudima druge vjere kao susjedima za razliku od hrvatskih studenata. Sličan rezultat dobiven je i u pitanju ljudi druge rase kao susjeda, no pritom nije dobivena statistički značajna razlika, te ga ovdje ne navodimo. Napominjemo da dobiveni rezultat treba uzeti uz nužan oprez jer je statistička značajnost (kao i sama razlika među skupinama) niska. Analizom socijalne distance ostalih skupina (ovisnici o drogi, ljudi druge rase, teški alkoholičari, ljudi koji govore drugim jezikom) s obzirom na pripadnost državi nije dobivena statistički značajna razlika.

Tim se pitanjem htjelo ispitati postoji li veza između socijalne distance prema određenim skupinama ljudi i "tradicionalizma" (vidi Tablicu 7).

Tablica 7: Regresijska analiza "tradicionalizma" i socijalne distance

	Standardizirani koeficijenti	Sig.	Korelacije	
	Beta		Direktne	Parcijalne
Ovisnici o drogi	.143	.000	.155	.143
Ljudi koji imaju AIDS	.110	.000	.138	.106

$R = .215$, $R^2 = .046$, $p < 0,01$

Regresijska analiza "tradicionalizma" kao kriterijske varijable i socijalne distance kao prediktorskog sklopa pokazuje da navedeni prediktorski sklop tumači 4,6% varijance kriterija. Dobivena je statistički značajna korelacija s dva prediktora. Dimenzija "tradicionalizma" najviše je određena nesklonošću, odnosno distancom prema ovisnicima o drogi i ljudima koji imaju AIDS.

Ipak, mora se napomenuti da rezultate dobivene tim pitanjem treba uzeti s dozom opreza. Naime, pri odgovoru na to pitanje 5,3% hrvatskih studenata nije odabralo ni jednu skupinu (kako su oni upitnik ispunjavali u papirnatom obliku, imali su tu mogućnost). Austrijski su studenti upitnik ispunjavali u elektronskom obliku i nisu mogli prijeći na sljedeće pitanje dok nisu odabrali barem jednu skupinu. Neki od studenata poslali su svoj komentar e-poštom. Tako ih je sedmero (0,82%) izjavilo da smatraju da ih se pri odgovaranju na to pitanje prisiljava na odabir jedne od skupina, što oni ne žele učiniti, i rekli su da upitnik neće ispunjavati, a njih šestero (0,70%) reklo je da su odabrali jednu od skupina kako bi mogli nastaviti ispunjavanje upitnika, ali u biti nemaju ništa protiv nijedne od navedenih skupina. Pet ispitanika (0,58%) poslalo je komentar, ali se nije izjasnilo jesu li upitnik ispunili ili ne.

Komentari austrijskih studenata na to pitanje bili su:

Meni ne bi smetala zapravo nijedna od navedenih skupina, ali bih imala/imao problem s bivšim zlostavljačima djece ili drugim nasilnicima u susjedstvu. (SA)

Rado sam sudjelovala/sudjelovao u ispitivanju, ali nisam spremna/spreman ni jednu skupinu diskriminirati. Budući da nisam mogla/mogao dati odgovor na pitanje u čijem okruženju ni u kojem slučaju ne bih htjela/htio živjeti, morala/morao sam prekinuti ispitivanje upitnika. (SA)

Ljudima poput mene, kojima je svejedno koje egzistencije (...) žive jedna pored druge sve dok se međusobno slažu, ne otežavaju si život i poštuju slobode i granice drugih (...), nemaju u ovome upitniku mogućnost tu životnu vrijednost (možda bi se ona također mogla nazvati tolerancijom ili ravnodušnošću, ovisno o tome koga pitaš ...) izraziti pri odgovaranju na to pitanje. Stoga sam nažalost morala/morao prekinuti s ispitivanjem upitnika i sve odgovore odbaciti. (SA)

U potpunosti sam ispunila/ispunio upitnik i poslala/poslao ga. Ipak, morala/morao sam lagati kod jednog pitanja. Pitanje o tome koje ljude ne bih htjela/htio imati kao susjede odgovorila/odgovorio sam s "teški alkoholičari". Osobno ne bih nikoga odabrala/odabrao kod ovog pitanja, ali sam ipak odabrala/odabrao "teške alkoholičare" jer inače daljnje ispunjavanje upitnika ne bi bilo moguće. Moj ispravan odgovor bio bi 'nijedna od skupina'. (SA)

(...) nemam doista tako veliki animozitet prema nijednoj od navedenih skupina ljudi da bih ih isključila/isključio iz svojeg susjedstva.:

Jednostavno ću sada izabrati prvu skupinu jer bi to možda mogao biti problem ako ikada budem htjela/htio imati djecu pa im dopustiti da se igraju na ulici. Budući da to trenutno nije slučaj, trebala bi možda razmisliti da to pitanje prilagodiš. (SA)

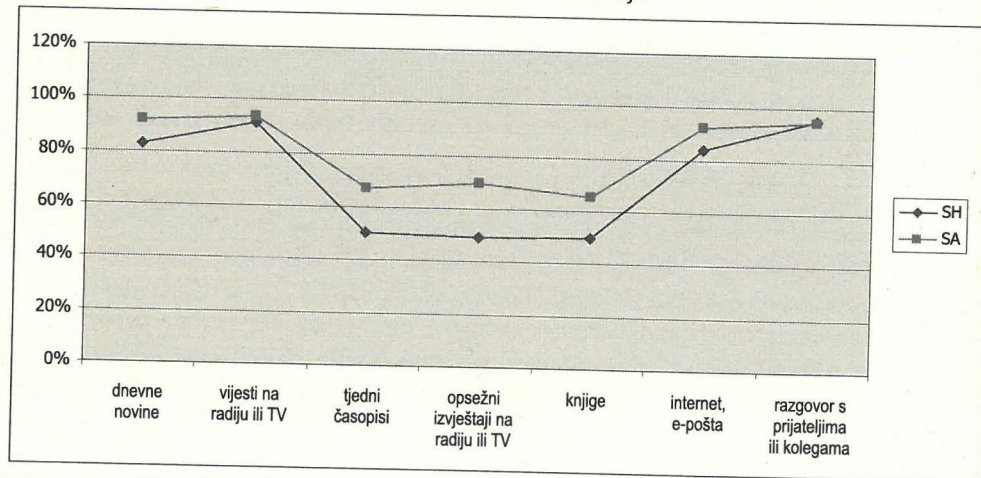

Ostaje otvoreno pitanje – što je s ostalima: onima koji su imali komentar, ali ga nisu poslali i nisu ispunili upitnik; onima koji su imali komentar, ali ga nisu poslali i ispunili su upitnik; onima koji su "bez razmišljanja/komentara" dali odgovor na to pitanje?

Građani Hrvatske i Europe dijele mišljenje studenata kada se radi o skupinama ljudi koji se doživljavaju kao "nepoželjni susjedi". Na vrhu se ljestvice nalaze narkomani, alkoholičari, homoseksualci i osobe zaražene AIDS-om. Lista istraživanja EVS sadržavala je više skupina ljudi nego lista istraživanja SIV. Velik je postotak ispitanika istraživanja EVS kao "nepoželjne susjede" odabrao osobe s kriminalnom prošlošću, emocionalno nestabilne ljude i Rome (Baloban, 2005).

Pitanjem broj 21 ispitalo se koje izvore informacija (kao važan faktor prenošenja i formiranja vrijednosti) ispitanici najčešće koriste. Iako s neznatnim razlikama, na prvom se mjestu kod obiju populacija nalazi razgovor s prijateljima i kolegama, dnevni tisak, slušanje radija, gledanje televizije, te korištenje interneta i e-pošte. Postotak ispitanika koji se koristi knjigama i opsežnim izvještajima na radiju i televiziji kao izvorom informacija niži je kod hrvatskih studenata. Činjenica da studenti preferiraju brz pristup informacijama (novine, radio, TV, internet) može se povezati s vremenom u kojem živimo – dominacijom elektroničkih medija i brzim tempom života.

Dijagram 4: Izvori informacija

Rezultati pokazuju da se studenti svakodnevno informiraju o događanjima u svijetu u kojem žive. Ipak, važno je promotriti kojim se izvorima informacija najčešće koriste. Kvaliteta informacija na internetu često je upitna i informacijama na internetu treba pristupiti vrlo kritički. Slično je i s drugim medijima (dnevni tisak, radio i televizija) koji nerijetko podliježu senzacionalizmu i ponekad u javnost izlaze s neprovjerenim informacijama.

Obitelj – važnost braka i obitelji; nove/stare uloge žena i muškaraca

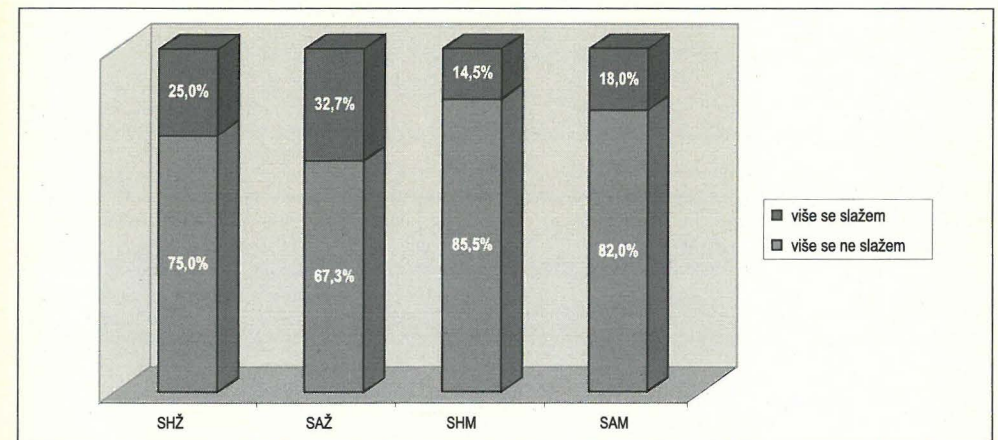
Prema sociološkom određenju, obitelj je "razmjerno trajna skupina povezana srodstvom, brakom ili posvajanjem, čiji članovi žive zajedno, ekonomski surađuju i skrbe se za potomstvo." (Zanden, citat prema Balobanu, 2005: 148) Obitelj je primarna društvena skupina koju karakteriziraju intimni odnosi, to jest bliskost i osjećaj povezanosti među članovima.

U novije se vrijeme pojavljuju teorije koje govore o kraju braka i obitelji, koje se uglavnom javljaju pod utjecajem statističkih pokazatelja o rastućem broju razvoda, rođenja djece izvan braka, sve kasnijem stupanju u brak, te o pojavama braku alternativnih oblika zajednice i široko shvaćenom procesu individualizacije (Davis, prema Baloban, 2005).

Izlaskom žene na tržište rada i njezinim aktivnim uključivanjem u društvenu podjelu rada nastao je bitan potencijal za promjene u tradicionalnoj strukturi obitelji. Žena postaje ekonomski neovisnija i ne treba se više prilagođavati vezi koja ne donosi dovoljno zadovoljstava, to jest generira previše nezadovoljstava. Iring Fletscher smatra da se ne radi o kraju braka i obitelji u apsolutnom smislu, nego o kraju jednog modela braka i obitelji (model "muškarac-hranitelj, žena-domaćica") (u Baloban, 2005).

Pitanjem broj 4 ispitivane su vrijednosti vezane uz obitelj – važnost braka i obitelji. Ispitanici su trebali iznijeti svoje slaganje s izjavom "Dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno." Više od 70% ispitanika obiju populacija izrazilo je slaganje s tom tvrdnjom. Usporedba rezultata prema spolu pokazala je da je nešto veći postotak muških ispitanika koji se slažu s izjavom da dijete treba dom s oba roditelja da bi odrastalo sretno (vidi Dijagram 5 i Tablicu 8).

Dijagram 5: Treba li dijete dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno? (razlike između ženskih i muških ispitanika)⁶⁵

⁶⁵ SHŽ – studentice Sveučilišta u Rijeci; SHM – studenti Sveučilišta u Rijeci; SAŽ – studentice Sveučilišta u Klagenfurtu; SAM – studenti Sveučilišta u Klagenfurtu

Na razini Hrvatske i Europe ispitanici su izrazili nešto veće slaganje s navedenom tvrdnjom. 86,1% Hrvata i 83,5% Europljanja smatra da dijete treba dom i s ocem i majkom da bi raslo sretno (Baloban, 2005).

Tablica 8: Tvrdnja "Dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno" s obzirom na spolnu strukturu, pripadnost državi, religijsku samoidentifikaciju i važnost Boga u životu

Tvrdnja s obzirom na spolnu strukturu		AM	F = 29,656 sig. F < 0,001	kontrast
	Ženski	1. 71		M > Ž
	Muški	1. 83		
Tvrdnja s obzirom na pripadnost državi		AM	F = 7,084 sig. F < 0,009	kontrast
	Hrvatska	1. 78		HR > AU
	Austrija	1. 72		
Tvrdnja s obzirom na religijsku samoidentifikaciju		AM	F = 22,425 sig. F < 0,001	kontrast
	Religiozne osobe	1. 80		1 > 2,3
	Nereligiozne osobe	1. 68		
	Ateisti	1. 62		
Tvrdnja s obzirom na važnost Boga u životu		AM	F = 18,570 sig. F < 0,001	kontrast
	Nije važno	1. 67		3 > 1,2
	I da i ne	1. 70		
	Važno je	1. 81		

Analiza varijanci pokazala je da su se s tvrdnjom "Dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno" relativno skloniji složiti muški ispitanici za razliku od ženskih ispitanika. Slaganju s navedenom tvrdnjom skloniji su hrvatski studenti za razliku od austrijskih, ispitanici koji se smatraju religioznima za razliku od nereligioznih i ateista te ispitanici koji ističu važnost Boga u svojem životu za razliku od onih koji to nisu skloni činiti.

Tablica 9: Važnost obitelji s obzirom na stav da dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno

	AM	F = 40,938 sig. F < 0,001	kontrast
Više se ne slažem	3. 71		Više se ne slažem < Više se slažem
Više se slažem	3. 87		

Analizom varijance između iskazane važnosti obitelji u životu ispitanika i stava o tome da dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi odrastalo sretno dobivene su statistički značajne razlike između onih koji se s navedenim stavom slažu, odnosno ne slažu. Naime, ispitanici koji se s navedenim stavom slažu, skloniji su isticati važnost obitelji u svojem životu.

Danas se govori o promijenjenim ulogama žene i muškarca, a stav prema (novim i starim) ulogama žena i muškarca ispitivan je pitanjem broj 5. Na tom pitanju ispitanicima su ponuđene četiri izjave, a oni su svoje slaganje odnosno neslaganje s njima trebali izraziti na ljestvici od 1 (potpuna suglasnost) do 4 (potpuno neslaganje). U tablici 8 prikazane su aritmetičke sredine za obje populacije, a sam pogled na vrijednosti upućuje na veliku sličnost stavova hrvatskih i austrijskih studenata prema izjavama što potvrđuje i analiza varijanci koja nije pokazala razlike s obzirom na pripadnost državi.

Tablica 10: Slažeš li se sa sljedećim izjavama? (aritmetičke sredine gdje 1 znači potpuno slaganje, a 4 potpuno neslaganje s izjavom)

	SH	SA
	AS	AS
Biti domaćica jednako je ispunjavajuće kao i rad za plaću.	2,46	2,48
Općenito, muškarci su kao politički vođe bolji nego žene.	3,13	3,21
Akademsko obrazovanje je važnije za dječaka nego za djevojčicu.	3,68	3,73
Općenito, muškarci su kao menadžeri bolji nego žene (u poslovnom svijetu).	3,40	3,47

Tvrdnja "Biti domaćica jednako je ispunjavajuće kao i rad za plaću" ističe ulogu "žene majke i kućanice" (Baloban, 2005: 219). Ispitanici obiju populacija i obaju spolova slažu se s navedenom izjavom. Veće su slaganje s navedenom tvrdnjom iskazali muški ispitanici i ispitanici koji se smatraju religioznima, što potvrđuje i analiza varijanci.

Tablica 11: Tvrdnje s obzirom na spolnu strukturu

Izjave	AM		kontrast
	Ženski	Muški	
Biti domaćica jednako je ispunjavajuće kao i rad za plaću.	2. 44	2. 70	F = 30,680 sig. F < 0,001 M > Ž
Općenito, muškarci su kao politički vođe bolji nego žene.	1. 62	2. 25	F = 229,03 sig. F < 0,001 M > Ž
Akademsko obrazovanje važnije je za dječaka nego za djevojčicu.	1. 16	1. 53	F = 147,90 sig. F < 0,001 M > Ž
Općenito, muškarci su kao menadžeri bolji nego žene (u poslovnom svijetu).	1. 33	2. 03	F = 349,76 sig. F < 0,001 M > Ž

Jedan hrvatski student dao je komentar uz izjavu "Općenito, muškarci su kao menadžeri bolji nego žene (u poslovnom svijetu)":

Potpuno kriva tvrdnja, po mom mišljenju žena može puno više izvući u businessu nego muškarci, i činjenica je da žene vladaju svijetom ma štogod mi muškarci rekli. (SH)

Osobne vrijednosti ispitanika

Pitanja broj 6 i 7 ispitivala su osobne ciljeve i vrijednosti (individualni moral) ispitanika. Pitanjem broj 6 htjelo se saznati koliko obitelj, prijatelji i okruženje utječu na odabir životnih ciljeva ispitanika. Ispitanici obiju skupina izrazili su veliko slaganje s izjavama da u potpunosti samostalno odlučuju o svojim životnim ciljevima te da teže tome da budu svoji, a ne da slijede druge. Veću su samostalnost izrazili austrijski studenti. Njih 75,2% izrazilo je potpunu suglasnost s izjavom da teže biti svoji, a ne slijediti druge, dok je to učinilo 58,4% hrvatskih studenata.

Tablica 12: Životni ciljevi
(aritmetičke sredine gdje 1 znači potpuno slaganje, a 4 potpuno neslaganje s izjavom)

	SH	SA
	AS	AS
Jedan od mojih najvažnijih ciljeva u životu bio je učiniti moje roditelje ponosnima.	2,20	2,53
Težim biti svoj/svoja radije nego slijediti druge.	1,46	1,53
Ulažem puno napora da živim prema onome što moji prijatelji očekuju.	3,25	3,50
Sam/sama odlučujem o svojim ciljevima u životu.	1,43	1,26

Obitelj je zauzela prvo mjesto po važnosti u životu ispitanika. (usp. Dijagram 1) To potvrđuje i veliko slaganje s izjavom da je jedan od njihovih najvažnijih životnih ciljeva bio učiniti roditelje ponosnima. Iako se prijatelji po važnosti nalaze na drugom mjestu u životu ispitanika, ispitanici su izrazili nisko slaganje s izjavom da se jako trude živjeti onako kako njihovi prijatelji to očekuju. U odgovorima na to pitanje veće su neslaganje izrazili austrijski studenti.

Tablica 13: Tvrdnja "Jedan od mojih najvažnijih ciljeva u životu bio je učiniti moje roditelje ponosnima" s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi

Tvrdnja s obzirom na spolnu strukturu		AM	F = 10,511 sig. F < 0,001	kontrast
	Ženski	2.66		Ž > M
Muški	2.52			
Tvrdnja s obzirom na pripadnost državi		AM	F = 64,118 sig. F < 0,001	kontrast
	Hrvatska	2.79		HR > AU
Austrija	2.46			

Analiza dobivenih rezultata pokazala je da su se s tvrdnjom "Jedan od mojih najvažnijih ciljeva u životu bio je učiniti moje roditelje ponosnima" skloniji slagati ispitanici ženskog spola i hrvatski studenti za razliku od muških ispitanika i austrijskih studenata.

Tablica 14: Tvrdnja "Ulažem puno napora da živim prema onome što moji prijatelji očekuju" s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi

Tvrdnja s obzirom na spolnu strukturu		AM	F = 8,663 sig. F < 0,004	kontrast
	Ženski	1.57		Ž < M
Muški	1.67			
Tvrdnja s obzirom na pripadnost državi		AM	F = 58,117 sig. F < 0,001	kontrast
	Hrvatska	1.73		HR > AU
Austrija	1.50			

Analiza dobivenih rezultata pokazala je da su slaganju s tvrdnjom "Ulažem puno napora da živim prema onome što moji prijatelji očekuju" skloniji muški ispitanici i hrvatski studenti za razliku od ženskih ispitanika i austrijskih studenata.

Tablica 15: Tvrdnja "Sam/sama odlučujem o svojim ciljevima u životu" s obzirom na pripadnost državi

Tvrdnja s obzirom na pripadnost državi		AM	F = 45,338 sig. F < 0,001	kontrast
	Hrvatska	3.56		HR < AU
Austrija	3.73			

Analiza dobivenih rezultata pokazala je da su austrijski studenti skloniji slaganju s tvrdnjom "Sam/sama odlučujem o svojim ciljevima u životu" od hrvatskih studenata. S obzirom na spolnu strukturu nema razlika kod ove tvrdnje.

Pitanje broj 7 sadržavalo je izjave (navedene u Tablici 16) s kratkim opisom određenih osoba koje imaju različite ciljeve tj. vrijednosti u životu. Ispitanici su imali zadatak usporediti sebe s tim osobama na ljestvici od 1 do 6, gdje je 1 značilo "jako poput mene", a 6 "uopće nije poput mene".

Tablica 16: Identifikacija s različitim osobnostima
(aritmetičke sredine gdje 1 znači "jako poput mene", a 6 "uopće nije poput mene")

	SH	SA
	AS	AS
Ovoj osobi važno je da smišlja nove ideje i bude kreativna; da čini stvari na svoj način.	2,66	2,54
Ovoj osobi važno je da bude bogata; da ima puno novca i skupe stvari.	4,63	3,91
Život u sigurnom okruženju važan je ovoj osobi; izbjegavati sve što bi moglo biti opasno.	3,33	3,20
Ovoj osobi važno je dobro se zabavljati; "razmaziti" samu sebe.	3,83	2,56
Ovoj osobi važno je pomoći bližnjima; brinuti se o njihovoj dobrobiti.	2,20	2,36
Biti jako uspješan važno je ovoj osobi; da ljudi prepoznaju njezina postignuća.	2,93	2,68
Pustolovina i poduzimanje rizika važni su ovoj osobi; da ima uzbudljiv život.	3,41	3,18
Ovoj osobi važno je da se uvijek ponaša pristojno; izbjegavati činiti bilo što za što bi ljudi rekli da je loše.	3,15	3,09
Paziti na okoliš važno je ovoj osobi; brinuti se o prirodi.	2,74	2,72
Tradicija je važna ovoj osobi; slijediti običaje koje je propisala crkva ili obitelj.	3,74	3,90

Ispitanici su sebe najviše prepoznali u opisu osobe kojoj je važno pomagati bližnjima i brinuti se za njihovu dobrobit. Na drugom je mjestu osoba kojoj je važno pronalaziti nove ideje, biti kreativna i stvari činiti na vlastiti način. To se može povezati s rezultatima iz prethodnog pitanja (vidi Tablicu 12) koji pokazuju da je ispitanicima važno da budu svoji i sami odlučuju o svojim životnim ciljevima. Na trećem se mjestu nalazi osoba koja je osviještena o pitanjima ekologije, zaštite okoliša i brige za prirodu.

Austrijskim studentima nešto je važnije zabavljati se, biti uspješan i dobiti od drugih ljudi priznanje za te uspjehe te biti bogat (imati puno novca i skupe stvari). Taj se rezultat može povezati s kulturom koja vlada u Hrvatskoj.⁶⁶ Radi se o nasljeđu koje ima korijene još iz socijalističkih vremena kada se provodila politika da su svi u društvu jednaki i da je biti uspješan, zarađivati više od ostalih i uživati u životu protiv države i komunističke partije; govoriti o vlastitim uspjesima, isticanje vlastite titule smatralo se negativnim i prepotentnim; studiranje duže od zakonski određenog roka, promjena studija i interesa tijekom studija smatrali su se slabostima i pripisivali neodlučnosti, nedosljednosti i neuspješnosti.

⁶⁶ "Hrvatska je zemlja u tranziciji, ali koja još uvijek ima ostataka bivšega komunističkog mentaliteta." (Županov, citat prema Balobanu, 2005: 236)

Ispitanici obiju populacija vide sličnost s osobom kojoj je važno da uvijek bude ljubazna i izbjegava situacije koje bi drugi ljudi mogli označiti lošima. Ta je izjava u suprotnosti s izjavom studenata da im nije važno živjeti prema pravilima koja određuju njihovi prijatelji i da nastoje biti svoji. Biti društveno prihvaćen očigledno je još uvijek vrlo važno u životu i hrvatskih i austrijskih studenata.

Pustolovine, rizik i izazovan život važni su i hrvatskim i austrijskim studentima, ali im je istodobno važno da žive u sigurnom okruženju i izbjegavaju opasne situacije. Tradicija, njezino poštovanje te život prema običajima koje su propisale crkva ili obitelj rangirani su prilično nisko (ispitanici su izrazili da im je ta osoba "malo slična"). Ipak, na ljestvici vrijednosti nalazi se ispred materijalnoga (novca i skupih stvari). Nešto veću važnost tradiciji dali su hrvatski studenti.

Tablica 17: Matrica varimax faktora. Osobne vrijednosti ispitanika.

	Tradiciona- lizam	Hedonizam	Altruizam
Život u sigurnom okruženju, izbjegavati opasnosti.	.722		
Uvijek se ponašati pristojno, izbjegavati činiti bilo što za što bi ljudi rekli da je loše.	.696		
Tradicija je važna, slijediti običaje crkve i obitelji.	.566		
Pustolovina i poduzimanje rizika su važni, imati uzbudljiv život.	-.549	.491	
Važno je smišljati nove ideje i biti kreativan, činiti stvari na svoj način.	-.469		.451
Važno je biti bogat, imati puno novca i skupih stvari.		.778	
Važno je dobro se zabavljati.		.690	
Važno je biti jako uspješan.		.681	
Važno je paziti na okoliš i brinuti se o prirodi.			.716
Važno je pomoći bližnjima i brinuti se o njihovoj dobrobiti.			.698

Ekstrahirani faktori tumače 53,16% varijance.

Na instrumentu koji ispituje osobne vrijednosti ispitanika i sastoji se od deset čestica faktorskom analizom (komponentni model, varimax rotacija) dobivene su tri faktorske strukture, odnosno latentne dimenzije. S obzirom na saturacije pojedinih čestica, dobivene smo faktorske strukture nazvali "tradicionalizam", "hedonizam" i "altruizam". Pod nazivom "tradicionalizam" obuhvaćene su vrijednosti: sigurnost, pristojnost, tradicija, običaji, crkva, obitelj. Pod nazivom "hedonizam" obuhvaćene su vrijednosti:

pustolovina, rizik, uzbudljiv život, bogatstvo, novac, zabava, uspjeh. Pod nazivom "altruizam" obuhvaćene su vrijednosti: ekološka osviještenost, briga za prirodu, briga za druge, briga za bližnje, kreativnost.

Tablica 18: Korelacija faktorskih struktura "osobnih vrijednosti ispitanika" i spolne strukture, pripadnosti državi i socijalne distance

	Tradiciona- lizam	Hedonizam	Altruizam
Spol	-.071**	.158**	-.076**
Pripadnost državi	-.026	.387**	-.043
Ovisnici o drogi	.155**	.066**	-.108**
Ljudi druge rase	.009	.088**	-.046
Ljudi koji imaju AIDS	.138**	.034	-.107**
Homoseksualci	.086**	-.076**	.002
Ljudi druge vjere	.013	.086**	-.036
Teški alkoholičari	.065**	.029	.001
Ljudi koji govore drugim jezikom	.004	.062*	.002

** $p < 0,01$

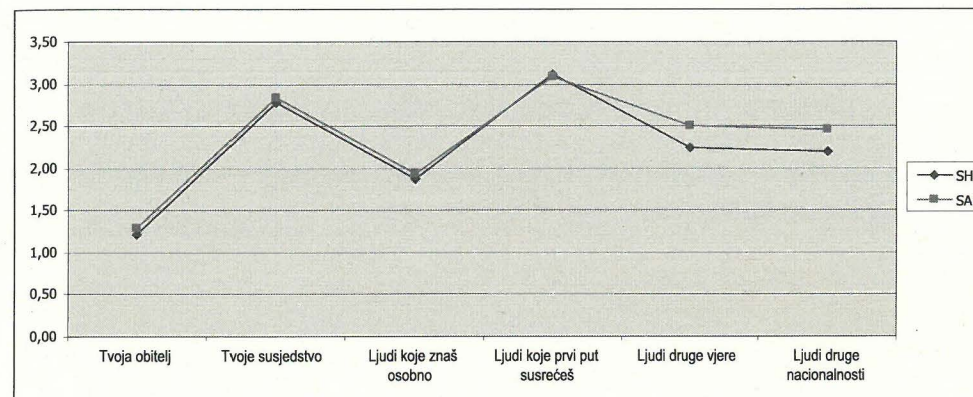
* $p < 0,05$

Korelacija (bivarijatna korelacija, Pearsonov koeficijent) faktorskih struktura "osobnih vrijednosti ispitanika" i spolne strukture, pripadanja državi i socijalne distance pokazuje sljedeće:

- muški ispitanici skloniji su "hedonizmu", dok su ženski ispitanici relativno skloniji "tradicionalizmu" i "altruizmu";
- austrijski studenti skloniji su "hedonizmu", za razliku od hrvatskih studenata koji su skloniji "tradicionalizmu" i "altruizmu";
- ispitanici koji su naveli kako ne bi voljeli imati ovisnike o drogi kao susjede skloniji su "tradicionalizmu", a manje su skloni "altruizmu";
- ispitanici koji su naveli kako ne bi voljeli imati kao susjede ljude koji imaju AIDS skloniji su "tradicionalizmu", a manje su skloni "altruizmu";
- ispitanici koji su izrazili nesklonost susjedima druge rase relativno su skloniji "hedonizmu";
- ispitanici koji su izrazili nesklonost homoseksualnim susjedima relativno su skloniji "tradicionalizmu", a relativno su manje skloni "hedonizmu";
- ispitanici koji su izrazili nesklonost ljudima druge vjere kao susjedima relativno su skloniji "hedonizmu".

Pitanjem broj 8 ispitivano je povjerenje ispitanika u različite skupine ljudi: obitelj, susjedstvo, ljude koje osobno znaju, ljude koje prvi put susreću, ljude druge vjere i ljude druge nacionalnosti. Svoje su povjerenje opisivali na ljestvici od 1 do 4, gdje je 1 značilo "potpuno povjerenje", a 4 "potpuno nepovjerenje".

Dijagram 6: Povjerenje u ljude različitih skupina

Najveće su povjerenje ispitanici iskazali u svoju obitelj (SH-1,21; SA-1,28), a zatim u ljude koje osobno znaju (SH-1,88; SA-1,93). Kada se radi o susjedstvu (SH-2,78; SA-2,84) i ljudima koje prvi put susreću (SH-3,11; SA-3,08), ispitanici su izjavili da im ne vjeruju. Ipak je povjerenje u susjedstvo nešto veće nego u ljude koje prvi put susreću. Povjerenje u ljude druge vjere (SH-2,24; SA-2,51) i druge nacionalnosti (SH-2,20; SA-2,46) visoko je kod obiju populacija, iako nešto više izraženo kod hrvatskih studenata. S obzirom na trenutnu situaciju u Hrvatskoj, moglo se očekivati da će povjerenje hrvatskih studenata u ljude druge vjere i druge nacionalnosti biti niže nego kod austrijskih studenata. Isticanje povjerenja u te dvije skupine može biti pokazatelj i toga da hrvatski studenti vjerske i nacionalne netrpeljivosti u Hrvatskoj prepoznaju kao važan problem, a može se povezati i s velikim isticanjem tolerancije kao važne vrijednosti kod hrvatskih studenata.

U odgovorima na ovo pitanje 5% hrvatskih studenata izjavilo je da bi različito odgovorili na pitanje o povjerenju u ljude druge vjere i druge nacionalnosti ovisno o tome radi li se o ljudima koje poznaju ili ne poznaju. Isti komentar na to pitanje dala su samo tri austrijska studenta.

Komentari studenata na pitanje o povjerenju u ljude različitih skupina:⁶⁷

Mislim da vjera niti nacionalnost nemaju veze s mojim povjerenjem u ljude, nego koliko su mi poznati. Pa ako su poznati odgovor je 'vjerujem prilično', a ako ne 'uopće ne vjerujem.' (SH)

⁶⁷ Komentari hrvatskih studenata nisu lektorirani kako bi se zadržala izvornost komentara.

Ako nekoga znam, bitno mi je kakva je osoba, a ne tko je (bez obzira na to kojeg je spola, vjere, narodnosti, nacionalnosti, rase ...). (SH)

Ja sam kod ljudi druge boje kože i ljudi druge vjere označio/označila "potpuno", što naravno pretpostavlja da tog čovjeka dobro znam odnosno da pripada mojoj obitelji. Kada ne poznajem čovjeka, vjerujem mu jednako malo kao i nekome drugom koga ne znam neovisno o vjeri ili porijeklu. (SA)

Vežano uz povjerenje u ljude, u istraživanju EVS od ispitanika je zatraženo mišljenje o tome može li se većini ljudi, općenito govoreći, vjerovati ili čovjek treba biti vrlo oprezan u odnosu prema ljudima. Povjerenje Europljana u ljude nešto je veće od povjerenja Hrvata. 17,9% Hrvata i 28,3% Europljana smatra da se većini ljudi može vjerovati, dok 79,2% Hrvata i 67,7% Europljana smatra da čovjek nikada nije dovoljno oprezan (Baloban, 2005).

Tablica 19: Matrica varimax faktora. Povjerenje u ljude

	Povjerenje u druge	Povjerenje u svoje
Ljudi druge vjere	.936	
Ljudi druge nacionalnosti	.932	
Ljudi koje prvi put susrećeš	.455	.414
Tvoje susjedstvo		.773
Tvoja obitelj		.623
Ljudi koje znaš osobno		.549

Ekstrahirani faktori tumače 59,30% varijance.

Faktorskom analizom (komponentni model, varimax rotacija) na instrumentu povjerenja u ljude različitih skupina dobivene su dvije faktorske strukture koje smo nazvali "povjerenje u druge" i "povjerenje u svoje". "Povjerenje u druge" odnosi se na povjerenje u ljude druge vjere, ljude druge nacionalnosti i ljude koje se prvi put susreće. "Povjerenje u svoje" odnosi se na susjede, obitelj i ljude koje se osobno poznaje.

Tablica 20: Korelacija dimenzija "povjerenja u ljude" i dimenzija "osobnih vrijednosti ispitanika", "važnih vrijednosti u životu", spolne strukture, državne pripadnosti, religijske samoidentifikacije i nacionalnog ponosa

	Povjerenje u druge	Povjerenje u svoje
Tradicionalizam	-.089**	.137**
Hedonizam	-.122**	-.069**
Altruizam	.182**	.098**
Tradicionalne vrijednosti	-.008	.174**
Javne vrijednosti	-.019	-.040
Privatne vrijednosti	.059*	.149**
Država	-.128**	-.014
Spol	-.094**	.032
Religijska samoidentifikacija	.015	-.099**
Nacionalni ponos	-.082**	.195**

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

Korelacijska analiza (bivarijatna korelacija, Pearsonov koeficijent) pokazuje sljedeće:

- "povjerenju u druge" skloniji su ispitanici neskloni "tradicionalizmu" i "hedonizmu", skloniji "altruizmu", iz Hrvatske;
- "povjerenju u druge" realtivno su skloniji oni koji ne izražavaju ponos svojom nacionalnom pripadnošću;
- "povjerenju u svoje" skloniji su ispitanici skloni "tradicionalizmu", relativno skloni "altruizmu", skloniji "tradicionalnim" i "privatnim" vrijednostima, oni koji se smatraju religioznima i oni koji izražavaju ponos svojom nacionalnošću.

Ovim se pitanjem htjelo ispitati postoji li povezanost između važnosti obitelji (Pitanje 1) i iskazanog povjerenja u vlastitu obitelj.

Tablica 21: Važnost obitelji u odnosu na povjerenje u vlastitu obitelj

	AM		kontrast
Uopće ne vjerujem	2.80	F = 123,01 sig. F < 0,001	1 < 3,4; 4 > ostali
Ne vjerujem previše	3.20		
Vjerujem prilično	3.54		
Vjerujem u potpunosti	3.92		

Analiza varijanci pokazala je da su ispitanici koji iskazuju potpuno povjerenje u vlastitu obitelj skloniji isticati važnost obitelji u svojem životu.

Zadovoljstvo demokracijom

Pojam *demokracija* dolazi iz grčkog jezika i znači "vladavina (jendostavnih) ljudi". Takozvane "demokracije" iz vremena antike (Atena i Rim) predstavljaju prethodnike modernih demokracija. Ipak, teorija moderne demokracije formulirana je tek u doba prosvjetiteljstva (17/18. stoljeće), kada su filozofi definirali osnovne elemente demokracije: raspodjela moći, osnovna građanska/ljudska prava, vjerske slobode i odvojenost crkve od države.

Demokracija je oblik vlasti u kojoj ustav jamči osnovna osobna i politička prava, poštene i slobodne izbore i neovisnost sudstva.⁶⁸ Da bi zaslužila naziv "moderna demokracija", zemlja mora ispuniti neke osnovne zahtjeve. Ti zahtjevi ne smiju biti samo zapisani u ustavu, već ih političari i vlast moraju i provoditi u svakodnevnom životu. Ključni elementi demokracije su: država, vlast, društvene skupine (osobito vjerske institucije) i druge osobe trebaju jamčiti osnovna ljudska prava svakom pojedincu; raspodjela moći između institucija države: *vlade* [izvršna moć], *parlamenta* [zakonodavna moć] i *sudstva* [pravna moć]; sloboda mišljenja, govora, tiska i masovnih medija; vjerska sloboda; opća i jednaka prava na glasanje (jedna osoba – jedan glas); dobra vlada (fokus na javni interes i odsutnost korupcije).

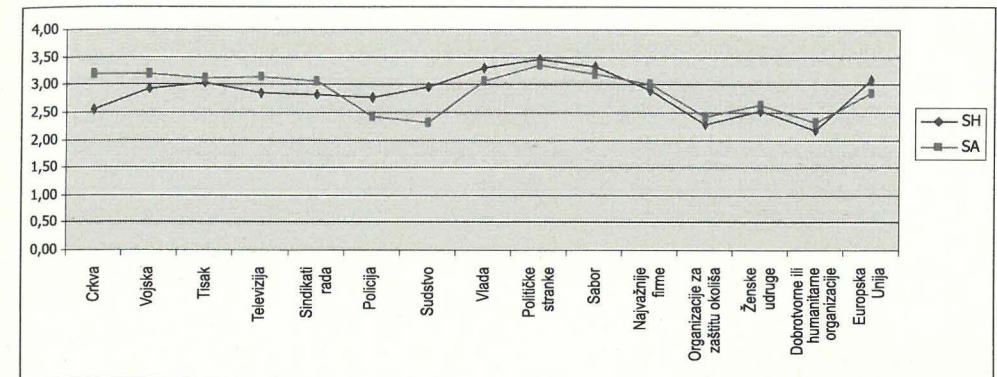
Hrvatska se od izlaska iz sastava Jugoslavije 1991. godine nalazi u tranziciji iz socijalističkoga prema demokratskom društvu. Prijelaz iz socijalizma u modernu višestranačku demokraciju opterećen je mnogim iskustvima i organizacijskim oblicima društva netipičnima za druge društvene sustave. U zemljama socijalističkog nasljeđa nedostajali su neki važni elementi modernizacijskog procesa kao što su: privatno vlasništvo, tržište, racionalna organizacija proizvodnje, poduzetničke elite, radna etika, pravni sustav koji štiti privatno vlasništvo i individualne slobode, pluralistička demokracija i individualizam. Proces transformacije prema Balobanu (2005) teče od tradicionalnog preko tranzicijskog prema modernome društvu i nije moguć bez stvarnih promjena u društvenoj strukturi.

Pitanjem broj 9 ispitivano je povjerenje u institucije koje čine demokratsko društvo. Ispitanici su svoje povjerenje izražavali na ljestvici na kojoj 1 znači "potpuno povjerenje", a 4 "potpuno nepovjerenje". Rezultati pokazuju da su ispitanici obiju populacija izrazili vrlo nisko povjerenje, tj. da nemaju povjerenja, u institucije demokratskog društva.

Najviše su povjerenja ispitanici izrazili u dobrotvorne ili humanitarne organizacije (SH-2,18; SA-2,31) i organizacije za zaštitu okoliša (SH-2,29; SA-2,42), a najmanje povjerenja izrazili su u političke stranke (SH-3,30; SA-3,34). Nešto veće povjerenje u crkvu izrazili su hrvatski studenti, ali i ono je na granici između povjerenja i nepovjerenja u tu instituciju.

⁶⁸ Democracy, <http://www.democracy-building.info/definition-democracy.html>; 1. 10. 2007.

Dijagram 7: Povjerenje u različite organizacije

Povjerenje iskazano u Europsku Uniju također je nisko (SH-3,08; SA-2,84). Podatak da su hrvatski studenti izrazili da nemaju povjerenja u Europsku Uniju važan je upravo u ovim trenucima kada hrvatska vlada ulaže velike napore za što skoriji ulazak Hrvatske u Europsku Uniju. Uz ulazak u Europsku Uniju u Hrvatskoj se vezuju obećanja o boljem životu, boljim mogućnostima obrazovanja i zaposlenja te lakšem pristupu informacijama i znanju. U tom se smislu odgovor o nepovjerenju u Europsku Uniju može protumačiti i kao nepovjerenje u promjenu trenutne teške ekonomske i društvene situacije u kojoj se Hrvatska nalazi.

Tablica 22: Matrica varimax faktora. Povjerenje u institucije

	Politički sustav	Nevladine udruge	Mediji	Crkva i vojska
Vlada	.842			
Sabor/Parlament	.796			
Političke stranke	.754			
Sudstvo	.725			
Policija	.617			
EU	.541			
Organizacije za zaštitu okoliša		.805		
Ženske udruge		.788		
Dobrotvorne ili humanitarne organizacije		.778		
Televizija			.893	
Tisak			.868	
Crkva				.850
Vojska				.796

Ekstrahirani faktori tumače 61,03% varijance.

Nepovjerenje u važne institucije demokratskog društva, osobito u vladu, sudstvo, policiju, sabor/parlament, političke stranke i medije ne iznenađuje kod populacije hrvatskih studenata s obzirom na trenutnu situaciju u kojoj se Hrvatska nalazi. Iznenaduje nisko povjerenje austrijskih studenata u te institucije budući da je Austrija zemlja s dugim demokratskim nasljeđem, stabilnom socio-ekonomskom situacijom i da austrijski studenti smatraju da se njihovom zemljom upravlja demokratski (vidi Dijagram 8).

Austrijski studenti izrazili su nešto veće povjerenje u sudstvo i policiju za razliku od svojih hrvatskih kolega. To bi moglo uputiti na to da austrijski studenti vjeruju u pravednost i da će njihova prava, zajamčena zakonom i ustavom, štiti za to zadužene institucije.

Faktorskom analizom na instrumentu "povjerenja u institucije" dobivene su četiri latentne dimenzije. Prva dimenzija označava povjerenje u temeljne institucije političkog sustava (vlada, sabor/parlament, političke stranke, sudstvo, policija, EU). Druga dimenzija predstavlja povjerenje u nevladine udruge (organizacije za zaštitu okoliša, ženske udruge, dobrotvorne ili humanitarne organizacije). Treća sadrži povjerenje u medije (televizija, tisak), a četvrta povjerenje u crkvu i vojsku.

Tablica 23: Korelacija dimenzija "povjerenja u institucije" i državne pripadnosti, spolne strukture, dimenzija "osobnih vrijednosti" i "važnih vrijednosti", "povjerenja u ljude", religijske samoidentifikacije i nacionalnog ponosa

	Politički sustav	Nevladine udruge	Mediji	Crkva i vojska
Država	.357**	-.064*	-.213**	-.350**
Spol	.081**	-.248**	.089**	.054*
Tradicionalizam	.129**	.053*	.036	.310**
Hedonizam	.210**	-.060*	.055*	-.199**
Altruizam	-.044	.186**	-.089**	.105**
Tradicionalne vrijednosti	.004	.107**	-.058*	.439**
Javne vrijednosti	.229**	.025	.117**	-.171**
Privatne vrijednosti	-.049*	.088**	.087**	-.062*
Povjerenje u druge ⁶⁹	-.028	.207**	.098**	-.010
Povjerenje u svoje ⁷⁰	.159**	.102**	.065**	.191**
Religijska samoidentifikacija	.003	-.033	.045	-.492**
Nacionalni ponos	.221**	-.019	.025	.346**

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

⁶⁹ "Povjerenje u druge" odnosi se na povjerenje u ljude druge vjere, ljude druge nacionalnosti i ljude koje se prvi put susreće.

⁷⁰ "Povjerenje u svoje" odnosi se na susjede, obitelj i ljude koje se poznaje osobno.

Korelacijska analiza (bivarijatna korelacija, Pearsonov koeficijent) pokazuje da su:

- povjerenju u "politički sustav" skloniji austrijski studenti te ispitanici bliski "tradicionalizmu" i "hedonizmu", "javnim vrijednostima", "povjerenju u svoje" i oni koji izražavaju ponos svojom nacionalnom pripadnošću;
- povjerenju u "nevladine udruge" skloniji su ispitanici ženskog spola, ispitanici bliski "altruizmu" i "tradicionalnim vrijednostima" te ispitanici skloniji dimenzijama "povjerenja u ljude";
- povjerenju u "medije" skloniji su hrvatski studenti, ispitanici skloniji "javnim vrijednostima" i relativno skloniji "povjerenju u druge";
- povjerenju u "crkvu i vojsku" skloniji su hrvatski studenti, ispitanici skloniji "tradicionalizmu" i "altruizmu", a neskloni "hedonizmu", ispitanici skloniji "tradicionalnim vrijednostima", a neskloni "javnim vrijednostima", ispitanici skloniji "povjerenju u svoje", oni koji se smatraju religioznim osobama i oni koji izražavaju ponos svojom nacionalnošću.

Usporedba rezultata dobivenih istraživanjem SIV i rezultata dobivenih istraživanjem EVS (Baloban, 2005: 299ff) pokazuje da je povjerenje studenata u institucije nešto niže od prosjeka za Hrvatsku i za Europu (vidi Tablicu 24). Razlike su osobito velike kada se radi o povjerenju u crkvu, vojsku i Europsku Uniju.

Tablica 24: Povjerenje u različite organizacije, usporedba rezultata dobivenih istraživanjima SIV i EVS (AS)

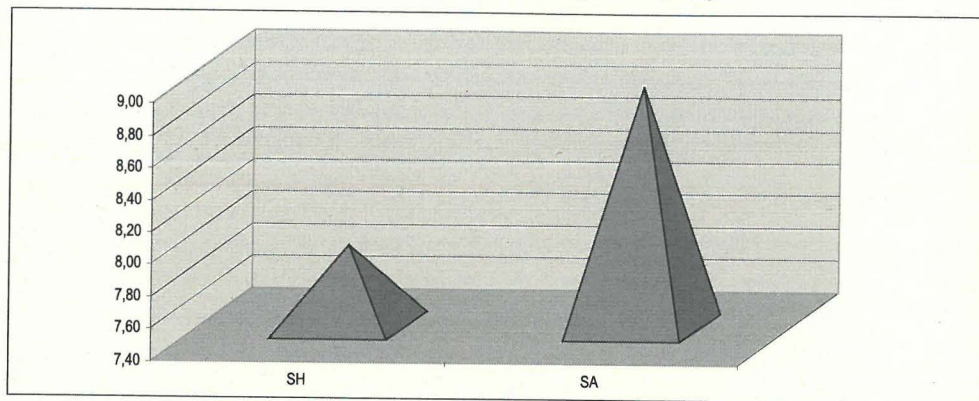
	SIV	Hrvatska	Europa
Crkva	2,89	2,16	2,34
Vojska	3,08	2,19	2,29
Tisak	3,08	2,95	2,65
Sindikati rada	2,94	2,63	2,53
Policija	2,58	2,46	2,38
Sudstvo	2,62	2,71	2,51
Sabor/Parlament	3,27	2,86	2,67
Najvažnije tvrtke	2,96	2,66	1,40
Europska Unija	2,95	2,38	2,30

Pitanjem broj 10 ispitivalo se koliko je ispitanicima važno živjeti u zemlji kojom se upravlja demokratski. Svoje su mišljenje iskazivali na ljestvici od 1 do 10, gdje 1 znači "uopće nije važno", a 10 "jako je važno". 57,7% austrijskih studenata iskazalo je mišljenje da im je jako važno živjeti u zemlji kojom se upravlja demokratski, dok to mišljenje dijeli samo 27,3% hrvatskih studenata. Ta razlika nije toliko vidljiva kada se izračunaju aritmetičke sredine odgovora hrvatskih (7,90) i austrijskih (8,90) studenata. Grafički

prikaz s većim postotkom preciznosti (Dijagram 8) pokazuje da je na prvi pogled ne tako velika razlika zapravo prilično velika.

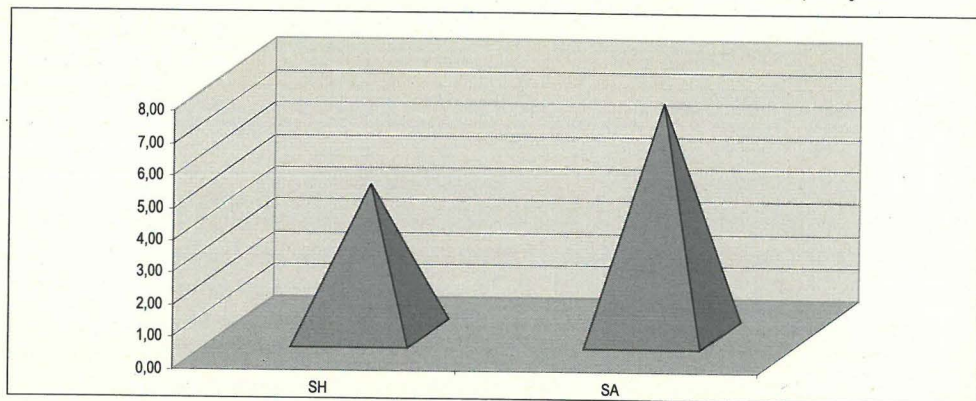
Dijagram 8: Koliko ti je važno živjeti u državi kojom se upravlja demokratski?

Važno je napomenuti da ni hrvatski ni austrijski studenti nisu izrazili da im je u potpunosti važno živjeti u zemlji kojom se upravlja demokratski. Iako razlika od jednog stupnja, osobito između osam i devet na ljestvici od 1 do 10 nije značajno velika ipak ostavlja dovoljno velik prostor kriminalu, korupciji i netoleranciji koji pune novinske stupce i koji su postali hrvatska svakodnevnica na koju se gotovo i ne reagira.

Pitanjem broj 11 ispitivalo se koliko se Hrvatskom odnosno Austrijom danas demokratski upravlja. Kao i kod prethodnog pitanja, ispitanici su svoje mišljenje o demokraciji upravljanja njihovom zemljom izražavali na ljestvici od 1 do 10, gdje je 1 značilo "uopće ne demokratski", a 10 "u potpunosti demokratski". Aritmetička sredina odgovora austrijskih studenata iznosi 7,20, a hrvatskih niska 4,66.

Dijagram 9: Je li Hrvatska/Austrija danas zemlja kojom se demokratski upravlja?

Hi-kvadrat testom utvrđeno je da su ispitanici koji su skloniji isticati važnost življenja u demokraciji također skloniji smatrati da se u njihovoj državi danas demokratski upravlja. Vrijedi i obrnuto (vidi Tablicu 25).

Tablica 25: Mišljenje o demokratskom upravljanju, s obzirom na važnost življenja u demokraciji

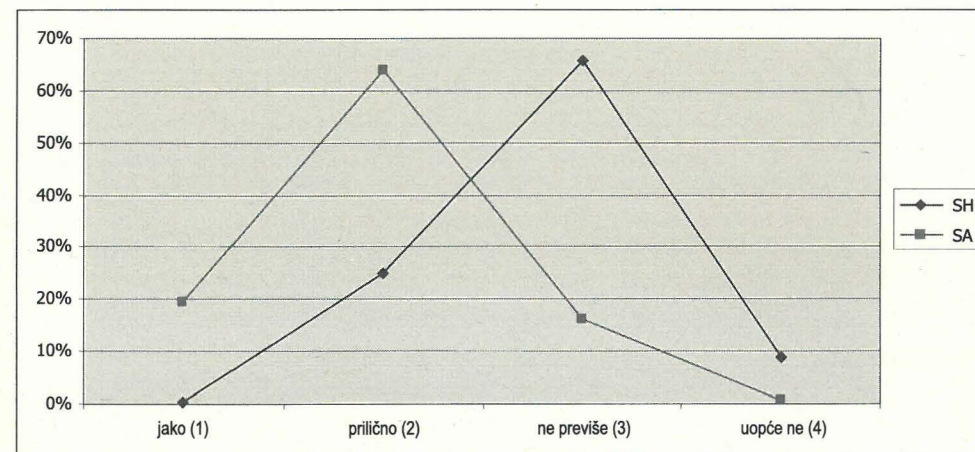
Je li Hrvatska/Austrija danas zemlja kojom se demokratski upravlja?	Koliko ti je važno živjeti u državi kojom se upravlja demokratski?		
	Uopće nije važno	I da i ne	Jako važno
Uopće ne demokratski	55,9	44,7	21,5
I da i ne	28,8	44,7	26,4
U potpunosti demokratski	15,3	10,6	52,0

$$\chi^2=141,72; df=4; p<0,01$$

Pitanja vezana uz zadovoljstvo demokracijom kod istraživanja EVS bila su drugačije oblikovana nego kod istraživanja SIV. Iz tog razloga nije bilo moguće usporediti rezultate u potpunosti.

Pitanjem broj 12 ispitivalo se koliko se individualna ljudska prava poštuju u zemlji u kojoj ispitanici žive. Procjena je vršena na ljestvici od 1 do 4, gdje 1 znači "jako se poštuju", a 4 "uopće se ne poštuju".

Dijagram 10: Koliko se danas poštuju individualna ljudska prava u Hrvatskoj/Austriji?

Austrijski studenti značajno su skloniji smatrati da se individualna ljudska prava poštuju u Austriji, nego što su to hrvatski studenti skloni smatrati za Hrvatsku. S obzirom na spol pri ovom pitanju nema statistički značajne razlike.

Tablica 26: Poštovanje individualnih ljudskih prava, s obzirom na pripadnost državi

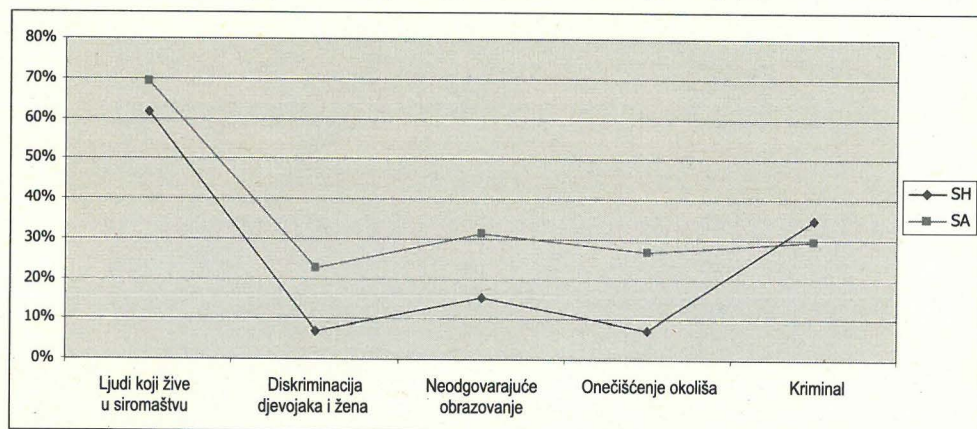
	AM	F =837,82 sig. F <0,001	kontrast
Hrvatska	2. 17		
Austrija	3. 02		

Odgovor na to pitanje može se povezati i s odgovorom na prethodno pitanje u kojem su ispitanici procjenjivali demokratičnost upravljanja zemljom u kojoj žive. Austrijski studenti poprilično su visoko procijenili stupanj demokratičnosti u svojoj zemlji i smatraju da se individualna ljudska prava u Austriji poprilično poštuju. Hrvatski su studenti stupanj demokratičnosti u Hrvatskoj procijenili podosta nisko i smatraju da se individualna ljudska prava u Hrvatskoj ne poštuju dovoljno.

Rezultati istraživanja EVS pokazuju da je mišljenje Hrvata i Europljana o poštovanju individualnih ljudskih prava nešto pozitivnije od mišljenja studenata. 7,1% Hrvata i 12,5% Europljana smatra da se individualna ljudska prava u Hrvatskoj/Europi jako poštuju, 49,6% Hrvata i 43,7% Europljana da se ta prava djelomično poštuju, a 41,9% Hrvata i 40,4% Europljana smatra da se ona vrlo malo ili uopće ne poštuju (Baloban, 2005).

Pitanjem broj 13 ispitivano je što ispitanici vide kao najvažniji problem u zemlji u kojoj žive. Uz ponuđene odgovore imali su i mogućnost upisati dodatno problem koji su sami zamijetili. Broj "problema" za koje su se ispitanici mogli odlučiti kao najvažnije nije bio ograničen.

Dijagram 11: Najvažniji problem u Hrvatskoj/Austriji (%)

Na popisu ponuđenih odgovora slijed najvažnijih problema kod obiju populacija gotovo je identičan. Na prvom se mjestu nalaze ljudi koji žive u siromaštvu. Hrvatskim je studentima na drugom mjestu kriminal, a na trećem mjestu neodgovarajuće obrazovanje. Za austrijske je studente redoslijed obrnut. Na četvrtom se mjestu nalazi onečišćenje okoliša, a na petome diskriminacija žena.

Iako ne postoje razlike u rangu, mogu se primijetiti razlike u postocima studenata koji su te probleme prepoznali kao važne. Npr. 22,7% austrijskih studenata prepoznalo je kao najvažniji problem diskriminaciju žena, dok je to učinilo samo 7,0% hrvatskih studenata. Taj se rezultat može povezati s time da je hrvatsko društvo još uvijek tradicionalno, a tradicionalna društva gledaju različito na ulogu i prava žena od demokratskih društava. Slično je i kod zaštite okoliša. Taj je problem navelo 26,9% austrijskih i 7,4% hrvatskih studenata. Taj se rezultat može povezati s činjenicom da ekološka osviještenost u Hrvatskoj još uvijek nije dovoljno velika tj. da problemi zaštite okoliša još uvijek nisu dobili na većoj važnosti.

Svoj komentar o ostalim problemima u zemlji dalo je 27,4% hrvatskih i 40,7% austrijskih studenata.⁷¹ Hrvatski su studenti kao probleme u Hrvatskoj najčešće navodili mito i korupciju (9,7%)⁷², nezaposlenost (4,6%), loše pravosuđe, krizu vrijednosti u društvu, nacionalnu i vjersku netoleranciju, potrošački mentalitet, politiku, sabor, vladu, droge.

Austrijski studenti najčešće su navodili sljedeće probleme: nezaposlenost (8,2%), političari (2,0%), netrpeljivost prema strancima (1,8%), diskriminacija (općenito; drugih kultura i vjera; na osnovi nacionalnosti, stranaca, bivših kriminalaca; ovisnika o drogama, homoseksualaca itd.) (1,3%), integracija (stranaca; političkih predstavnika i stranaka) (1,2%), obrazovanje (1,1%), mladi (kriminal, nezaposlenost; bez vrijednosti i ideala) (1,1%), siromaštvo, stranci i izbjeglice, doseljavanje, azilanti, rasizam, razgradnja socijalne države, briga o starima, nedostatak djece, alkoholizam, ovisnost o drogama, dvostruki moral u politici i gospodarstvu, nedostatak orijentacije, nedostatak vrijednosti, ljudska prava, korupcija, kriminal, tolerancija, pravednost (policija, sud, itd.), Jörg Haider, problem Slovenaca, fina prašina.

⁷¹ Popis problema u zemlji u kojoj žive koje su u komentaru ovom pitanju naveli studenti preneseni su onako kako su ih sami studenti formulirali, bez dodatnog objašnjenja. Problemi su snažno kontekstualizirani u domicilnoj zemlji ispitivanih studenata, a radi se o temama koje su prisutne i u javnom diskursu.

⁷² Rezultati istraživanja o korupcijskom ozračju koje je u 21 europskoj zemlji proveo GfK, institut za istraživanje tržišta iz Praga pokazali su da je razina korumpiranosti u Europi razmjerno visoka, a ozračje korumpiranosti razmjerno snažno, iako ljudi korupciju ne doživljavaju kao razlog za ozbiljnu zabrinutost. Istraživanje je pokazalo da 92% Hrvata svoju zemlju doživljava kao korumpiranu, a polovica njih drži podmićivanje normalnom pojavom. Najmanja korumpiranost, prema mišljenju svojih građana, vlada u Austriji (28%). (Stanovništvo o mitu/korupciji, GfK, <http://www.gfk.hr/press/mito.htm>; 12. 9. 2006.)

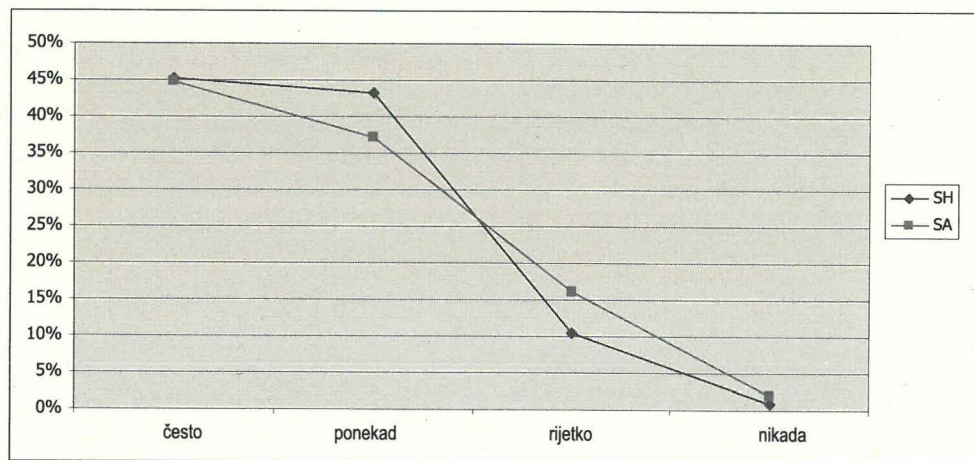
Religioznost

Rezultati istraživanja European Values Study (EVS, Baloban, 2005) pokazali su da je Hrvatska, komparativno gledano, zemlja s visokom razinom religioznosti te da, slično drugim postkomunističkim zemljama, na religijski identitet hrvatskih građana utječe proturječnost tranzicijskih procesa. Ipak, visoka razina religioznosti nije konzistentna u svim svojim dimenzijama, a to osobito dolazi do izražaja u području utjecaja na moralne stavove i ponašanje te u eklektičkoj kombinaciji različitih religijskih tradicija. U Hrvatskoj dolazi prema Balobanu (2005) do izražaja snažna povijesna povezanost nacionalnog i vjerskog, a što se prepoznaje i kao veza između religijskog opredjeljenja i političkih orijentacija. Dominantni sociodemografski profil vjernika iz razdoblja komunizma (neobrazovaniji, na nižoj društvenoj ljestvici, a potom i žene i stariji) doživio je velike promjene s obzirom na trend revitalizacije religije u 90-ima i nov društveni odnos spram religije.

Uzimajući u obzir visoku razinu religioznosti u Hrvatskoj te njezin utjecaj na moralne stavove i ponašanje ljudi, htjelo se i ovim istraživanjem ispitati religioznost i religijske vrijednosti populacije studenata na Sveučilištima u Rijeci i Klagenfurtu. Te su se vrijednosti ispitivale pitanjima broj 14, 15, 16, 17 i 18.

Pitanjem broj 14 ispitivalo se koliko često ispitanici razmišljaju o značenju i smislu života, a u svrhu procjene ispitanicima su ponuđena četiri odgovora ("često", "ponekad", "rijetko", "nikada").

Dijagram 12: Koliko često, ako uopće, razmišljaš o značenju i svrsi života?

Gotovo polovica ispitanika obje populacije izjavila je da o značenju i svrsi života razmišlja često, a približno isti postotak ispitanika izjavio je da o tome razmišlja ponekad.

Nešto je veći postotak austrijskih studenata u odnosu na postotak hrvatskih studenata koji su izjavili da rijetko razmišljaju o značenju i svrsi života (16,1% u odnosu na 10,5% hrvatskih studenata) ili da nikada ne razmišljaju o značenju i svrsi života (1,9% austrijskih u odnosu na 0,9% hrvatskih studenata).

Tablica 27: Učestalost razmišljanja o značenju i svrsi života s obzirom na spolnu strukturu

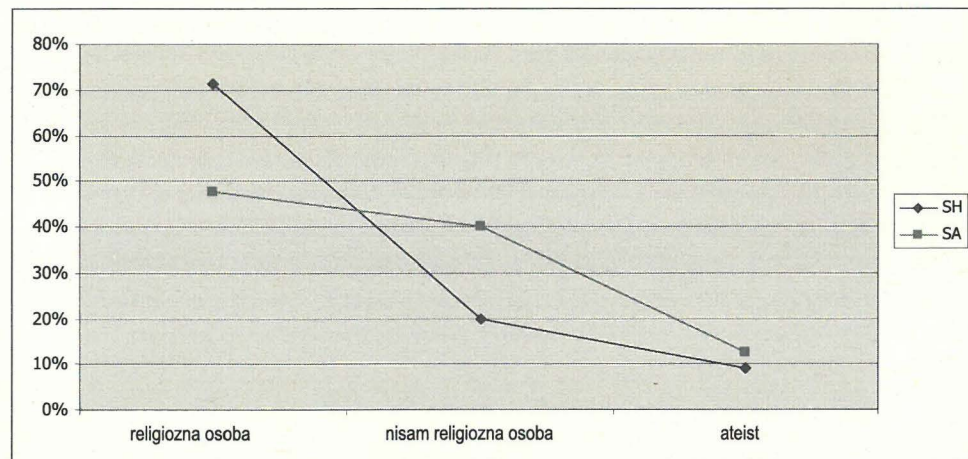
S obzirom na spolnu strukturu	AM		F = 17,263 sig. F < 0,001	kontrast
	Ženski	3.33		Ž > M
Muški	3.17			

Analiza varijanci pokazala je da su ispitanici ženskog spola skloniji češće razmišljati o značenju i svrsi života, za razliku od muških ispitanika. S obzirom na pripadnost državi u odgovorima na to pitanje nema statistički značajne razlike.

Rezultati istraživanja SIV slični su rezultatima istraživanja EVS za Hrvatsku. Prema rezultatima istraživanja EVS, 40,8% Hrvata često razmišlja o značenju i svrsi života, 39,6% ponekad, 15,7% rijetko, a 3,5% nikada. Rezultati na razini Europe imaju poprilično niže vrijednosti. Samo je 18,5% Europljana izjavilo da često razmišlja o značenju i svrsi života, 18,4% to čini ponekad, 7,7% rijetko, 2,5% nikada, a čak 52,9% ispitanika nije dalo odgovor na to pitanje (Baloban, 2005).

Odgovorima na pitanje broj 15 ispitanici su odabirom jedog od triju ponuđenih odgovora ("religiozna osoba", "nisam religiozna osoba", "ateist") procjenjivali stupanj svoje religioznosti neovisno o tome posjećuju li vjerske obrede ili ne.

Dijagram 13: Neovisno o tome posjećuješ li vjerske obrede ili ne, bi li rekla/rekao da si:

I rezultati ovoga istraživanja potvrđuju visok supanj religioznosti u Hrvatskoj. Čak 71,3% hrvatskih studenata izjavilo je da su religiozni, dok je to učinilo tek 47,6% austrijskih studenata. Da su nereligiozne osobe, za sebe je izjavilo 19,8% hrvatskih i 40,0% austrijskih studenata. Među hrvatskim studentima njih 9,0%, a među austrijskim studentima njih 12,4% izjavilo je da se smatraju ateistima.

Nekoliko hrvatskih studenata uz ovo je pitanje dalo komentar da za njih pojmovi "nereligiozna osoba" i "ateist" imaju isto značenje. Ipak postoji razlika između tih dviju skupina, a i sami ih ispitanici razlikuju.⁷³ U ovom su radu ateisti shvaćeni kao osobe koje negiraju postojanje Boga, a nereligiozne osobe one su koje nisu predane vjeri, pobožne i bogobožne, što još uvijek ne znači da negiraju postojanje boga i da se odriču svih religioznih vjerovanja.

Tablica 28: Religijska samoidentifikacija s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi

S obzirom na spolnu strukturu		AM	F =14,430 sig. F <0,001	kontrast
	Ženski	1. 47		Ž<M
	Muški	1. 61		
S obzirom na pripadnost državi		AM	F =66,064 sig. F <0,001	kontrast
	Hrvatska	1. 37		HR<AU
	Austrija	1. 64		

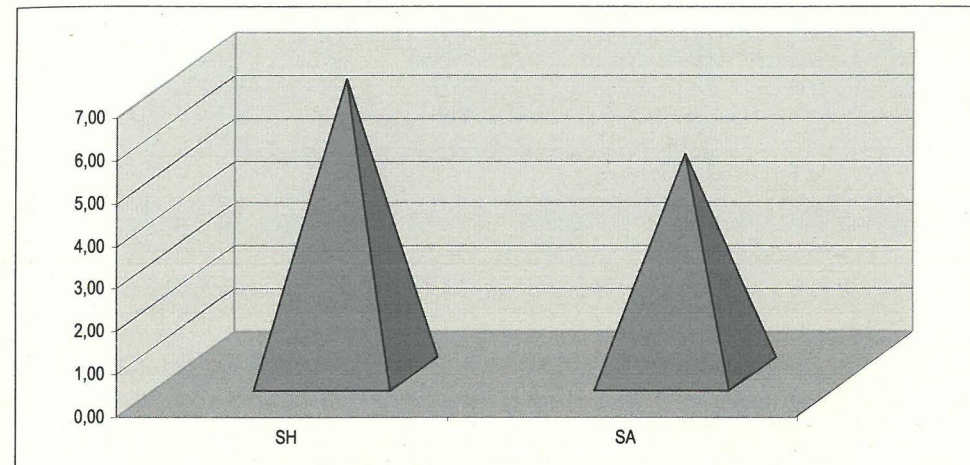
Analiza varijanci na pitanju o religijskoj samoidentifikaciji ispitanika pokazala je da su ispitanici ženskog spola i hrvatski studenti skloniji smatrati se religioznim osobama za razliku od ispitanika muškog spola i austrijskih studenata.

Rezultati istraživanja EVS pokazuju da je 79,9% Hrvata izjavilo da su religiozni, njih 10,9% da su nereligiozni, a njih 2,9% deklariralo se kao uvjereni ateisti. Na razini Europe 63,2% ispitanika procjenjuje sebe religioznima, 26,3% nereligioznima, a 4,7% ateistima (Baloban, 2005). Rezultati pokazuju da je stupanj religioznosti hrvatskih studenata nešto niži od stupnja religioznosti na razini Hrvatske.

U odgovoru na pitanje broj 16 ispitanici su na ljestvici od 1 do 10, gdje 1 znači "uopće nije važan", a 10 znači "jako važan", procjenjivali koliko je Bog važan u njihovu životu. Aritmetička sredina odgovora hrvatskih studenata iznosi 6,93, a austrijskih 5,19. Ti rezultati još jednom potvrđuju višu razinu religioznosti hrvatskih studenata.

⁷³ *ateizam* – bezboštvo; bezbožništvo; bezvjerstvo; poricanje da postoji bog i natprirodne snage; odricanje od svih religioznih uvjerenja; *ateist* – pristaša ateizma; bezbožnik, bezbožac, bezvjerac (Klaić, 1990: 113); *religiozan* – predan vjeri, pobožan, bogomoljački, bogobožan (Klaić, 1990: 1150).

Dijagram 14: Koliko je Bog važan u tvom životu (AS)

Usporedbom rezultata dobivenih na pitanje o tome procjenjuju li ispitanici sebe religioznima, nereligioznima ili ateistima i rezultata dobivenih na pitanje o važnosti Boga u životu ispitanika dobiveni su sljedeći rezultati na razini cijele populacije:

- 58,7% ispitanika izjavilo je da su religiozni. Važnost Boga u svojem životu procjenjuju sa 7,98;
- 30,5% ispitanika izjavilo je da su nereligiozni. Važnost Boga u svojem životu procjenjuju s prosječno 3,69;
- 10,8% ispitanika je izjavilo da se smatraju ateistima, a važnost Boga u svojem životu procjenjuju s 1,78.

Ti rezultati pokazuju da su ispitanici koji se smatraju religioznima skloniji izraziti da Bog u njihovu životu ima veliku važnost (hrvatski studenti – 6,93; austrijski studenti – 5,19), ali nije jako važan (na skali od 1 do 10 gdje 10 znači "jako važan"). Ispitanici koji se smatraju nereligioznima skloniji su izjaviti da Bog nema veliku važnost u njihovim životima, ali nije potpuno nevažan. Kod ispitanika koji su izjavili da se smatraju ateistima moglo se očekivati da će izjaviti da Bog u njihovim životima nema nikakvu važnost. Rezultati pokazuju da i u životu ispitanika koji su se izjasnili kao ateisti Bog ima određeno značenje. Od ispitanika koji su se izjasnili kao ateisti njih je 0,3% na ljestvici od 1 do 10, gdje 10 znači "jako važan" odabralo "9", a njih 0,2% odabralo je "10".

Tablica 29: Važnost Boga s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi

S obzirom na spolnu strukturu		AM	F = 10,173 sig. F < 0,001	kontrast
	Ženski	2.22		Ž>M
	Muški	2.07		
S obzirom na pripadnost državi		AM	F = 112,21 sig. F < 0,001	kontrast
	Hrvatska	2.42		HR>AU
	Austrija	1.95		

Analiza varijanci na pitanju o važnosti Boga u životu ispitanika pokazala je da su važnost Boga u svojem životu skloniji isticati ispitanici ženskog spola i hrvatski studenti za razliku od ispitanika muškog spola i austrijskih studenata.

Rezultati istraživanja EVS za Hrvatsku gotovo su jednaki rezultatima za populaciju hrvatskih studenata. Aritmetička sredina rezultata odgovora na pitanje koliko je Bog važan u životu hrvatskih građana iznosi 7,2. Na razini Europe aritmetička sredina rezultata toga pitanja iznosi 5,9 (Baloban, 2005).

Pitanjem broj 17 ispitivalo se mišljenje ispitanika o utjecaju vjerskih vođa u javnom i političkom životu i o njihovu utjecaju na odluke građana i vlade. Pitanje sadrži četiri izjave, a ispitanici su svoje slaganje s izjavama izražavali na ljestvici od 1 do 5, gdje 1 znači "jako se slažem", a 5 "uopće se ne slažem".

Tablica 30: Koliko se slažeš sa sljedećim izjavama (AS)

	SH	SA
Političari koji ne vjeruju u boga nisu podobni za javnu službu.	3,79	4,21
Vjerski vođe ne bi smjeli utjecati na to kako će ljudi glasati na izborima.	1,79	1,79
Bilo bi bolje za Hrvatsku/Austriju kada bi više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima vodilo javne poslove.	3,51	4,18
Vjerski vođe ne bi smjeli utjecati na odluke vlade.	2,05	1,86

Unatoč izraženom visokom stupnju religioznosti i važnosti Boga u životu ispitanika, hrvatski su studenti izrazili visok stupanj neslaganja s izjavom da bi bilo bolje za Hrvatsku kada bi javne poslove vodilo više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima. I austrijski su studenti izrazili visoko neslaganje s tom izjavom, što korelira s njihovim izjavama o religioznosti i važnosti Boga u njihovim životima.

Isto tako hrvatski se studenti slažu s izjavama da religijski vođe ne bi smjeli utjecati na izbore i odluke vlade. Ti rezultati ukazuju na česte komentare Katoličke crkve u Hrvatskoj o religioznosti Hrvata vezanoj za određena mjesta, određene trenutke i događaje u životu, ali da tom religioznošću nisu protkani svi segmenti života vjernika. To potvrđuju i zaključci istraživanja EVS koji kažu da "visoka razina religioznosti nije konzistentna u svim svojim dimenzijama" (Baloban, 2005: 56).

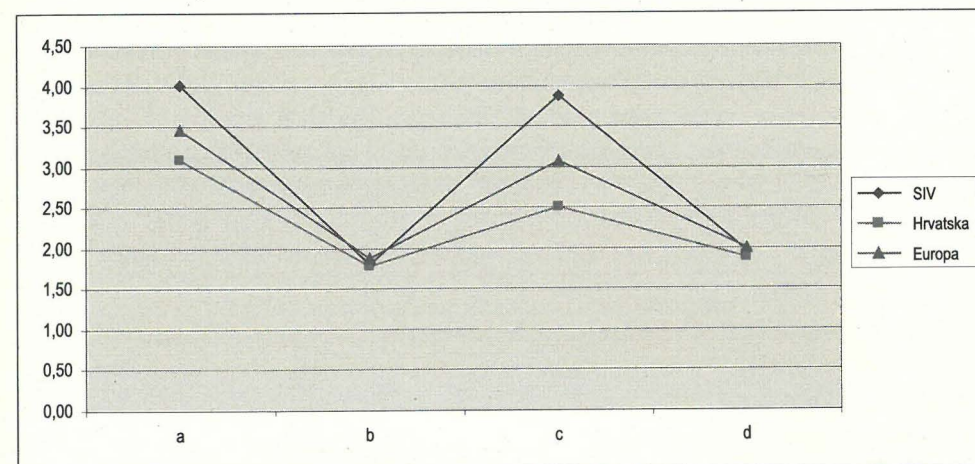
Dva su austrijska studenta dala svoje komentare na izjave "Političari koji ne vjeruju u boga nisu podobni za javnu službu" i "Bilo bi bolje za Austriju kada bi više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima vodilo javne poslove":

Potpuno mi je irelevantno ima li tko vjerska uvjerenja kada vodi javne službe; ovdje se radi o sasvim drugom. (SA)

Nije mi važno vjeruje li politički vođa u Boga ili ne, On može neovisno o tome biti kompetentan. (SA)

Usporedba rezultata dobivenih istraživanjem SIV i rezultata dobivenih istraživanjem EVS (izvor Baloban, 2005: 218f) dana je u Dijagramu 16. Slova "a, b, c i d" na dijagramu označavaju izjave slijedom navedenim u Tablici 30.

Dijagram 15: Usporedba rezultata istraživanja SIV i EVS za pitanje o utjecaju vjerskih vođa u javnom i političkom životu i o njihovu utjecaju na odluke građana i vlade

Iz dijagrama je vidljivo da se rezultati istraživanja SIV podudaraju s rezultatima istraživanja EVS na razini Hrvatske i razini Europe kada se radi o izjavama da religijski vođe ne bi smjeli utjecati na to kako će ljudi glasati na izborima te da ne bi smjeli utjecati na odluke vlade. Kod obiju izjava ispitanici su umjereni u slaganju s tim izjavama. Kod izjava da političari koji ne vjeruju u Boga nisu podobni za javnu službu te da bi za

Hrvatsku/Austriju/Europu bilo bolje kada bi više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima vodilo javne poslove studenti (ukupna populacija ispitanika) su izrazili veće neslaganje nego Europljani i Hrvati. S navedenim izjavama najveće su slaganje izrazili Hrvati.

Tablica 31: Tvrdnje s obzirom na pripadnost državi

Tvrdnja	AM			kontrast
	Hrvatska	Austrija		
Političari koji ne vjeruju u Boga nisu podobni za javnu službu.	2. 20	1. 79	F =62,294 sig. F <0,001	HR>AU
Bilo bi bolje za Hrvatsku/Austriju kada bi više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima vodilo javne poslove.	2. 47	1. 81	F =140,41 sig. F <0,001	HR>AU
Vjerski vođe ne bi smjeli utjecati na odluke vlade.	3. 92	4. 13	F =17,862 sig. F <0,001	HR<AU

Analiza varijanci pokazala je da su hrvatski studenti skloniji slaganju s tvrdnjom "Političari koji ne vjeruju u Boga nisu podobni za javnu službu" za razliku od austrijskih studenata. S obzirom na spolnu strukturu kod te tvrdnje nema razlika.

Kod tvrdnje "Vjerski vođe ne bi smjeli utjecati na to kako će ljudi glasati na izborima" s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi analiza varijanci nije pokazala razlike.

Slaganju s tvrdnjom "Bilo bi bolje za Hrvatsku/Austriju kada bi više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima vodilo javne poslove" skloniji su hrvatski studenti za razliku od austrijskih studenata. S obzirom na spolnu strukturu kod te tvrdnje nema razlika.

Austrijski su studenti, za razliku od hrvatskih studenata, skloniji slaganju s tvrdnjom "Vjerski vođe ne bi smjeli utjecati na odluke vlade". S obzirom na spolnu strukturu kod te tvrdnje nema razlika.

U pitanju broj 18 ispitanici su procjenjivali adekvatnost odgovora crkve u državi u kojoj žive na probleme i potrebe ljudi. Ponuđene su četiri izjave na koje su ispitanici odgovarali s "da" ili "ne". Ispitanici obiju populacija izrazili su negativan stav kada se radi o povjerenju u Crkvu u Hrvatskoj/Austriji da će dati adekvatne odgovore na moralne, duhovne i socijalne probleme i potrebe ljudi.

Tablica 32: Daje li Crkva u Hrvatskoj/Austriji adekvatne odgovore na sljedeće teme (%):

	SH		SA	
	da	ne	da	ne
Moralne probleme i potrebe pojedinaca	35,7	63,2	22,7	77,3
Probleme obiteljskog života	41,0	58,0	20,4	79,6
Duhovne potrebe ljudi	61,8	37,4	36,1	63,9
Socijalne probleme s kojima se suočava hrvatsko/austrijsko društvo	31,0	68,0	26,9	73,1

63,2% hrvatskih studenata izjavilo je da Crkva u Hrvatskoj ne daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca, a 58,0% njih izjavilo je da Crkva ne daje adekvatne odgovore na probleme obiteljskog života. Nešto više povjerenja u Crkvu izrazili su hrvatski studenti kada se radi o duhovnim potrebama ljudi, gdje je njih 61,8% izjavilo da tu Crkva daje adekvatne odgovore. Najveći postotak neslaganja (68%) izrazili su hrvatski studenti kod izjave da Crkva daje adekvatne odgovore na socijalne probleme s kojima se suočava hrvatsko društvo.

Veće neslaganje s izjavama o adekvatnosti odgovora Crkve u Austriji na potrebe i probleme pojedinaca i društva izrazili su austrijski studenti. Iz dobivenih se rezultata dade zaključiti da su austrijski studenti skloni smatrati da Crkva u Austriji ne daje adekvatne odgovore na moralne, duhovne i socijalne probleme i potrebe ljudi ni u jednom području. Njih 77,3% izjavilo je da Crkva u Austriji ne daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca, a 79,6% ih je izjavilo da Crkva ne daje adekvatne odgovore na probleme obiteljskog života. Samo je 36,1% austrijskih studenata izjavilo da Crkva daje adekvatne odgovore kada se radi o duhovnim potrebama ljudi, a njih 26,9% smatra da Crkva daje adekvatne odgovore na socijalne probleme s kojima se suočava austrijsko društvo.

Tablica 33: Tvrdnja "Crkva daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca" s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi

Tvrdnja s obzirom na spolnu strukturu		AM	F =10,515 sig. F <0,002	kontrast
	Ženski	1. 25		M>Ž
	Muški	1. 33		
Tvrdnja s obzirom na pripadnost državi		AM	F =27,445 sig. F <0,001	kontrast
	Hrvatska	1. 34		HR>AU
	Austrija	1. 22		

Analiza varijanci kod tvrdnje "Crkva daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca" pokazala je da su muški ispitanici skloniji smatrati da Crkva daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca, za razliku od ženskih ispitanika te da su hrvatski studenti skloniji smatrati da Crkva u Hrvatskoj daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca, nego austrijski studenti za Crkvu u Austriji.

Tablica 34: Tvrdnja "Crkva daje adekvatne odgovore na probleme obiteljskog života" s obzirom na pripadnost državi

Tvrdnja s obzirom na pripadnost državi	AM		F = 15,399 sig. F < 0,001	kontrast
	Hrvatska	1.39		HR>AU
	Austrija	1.20		

Analiza varijanci pokazala je da su hrvatski studenti skloniji smatrati da Crkva u Hrvatskoj daje adekvatne odgovore na probleme obiteljskoga života, nego austrijski studenti za Crkvu u Austriji.

Tablica 35: Tvrdnja "Crkva daje adekvatne odgovore na duhovne potrebe ljudi" s obzirom na pripadnost državi

Tvrdnja s obzirom na pripadnost državi	AM		F = 102,74 sig. F < 0,001	kontrast
	Hrvatska	1.61		HR>AU
	Austrija	1.36		

Analiza varijanci pokazala je da su hrvatski studenti skloniji smatrati da Crkva u Hrvatskoj daje adekvatne odgovore na duhovne potrebe ljudi, nego austrijski studenti za Crkvu u Austriji.

Rezultati istraživanja EVS pokazuju da je na razini Hrvatske iskazano pozitivnije mišljenje da Crkva daje adekvatne odgovore na moralne, duhovne i socijalne probleme i potrebe ljudi. 51,7% Hrvata izjavilo je da Crkva daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca, a njih 50,5% da Crkva daje adekvatne odgovore na probleme obiteljskoga života. Kada se radi o odgovorima na duhovne potrebe ljudi, čak je 78,5% Hrvata izjavilo da Crkva daje adekvatne odgovore. Nešto niže povjerenje iskazano je samo kada se radi o adekvatnim odgovorima na socijalne probleme s kojima se suočava hrvatsko društvo. Samo je 36,8% ispitanika izrazilo slaganje s tom izjavom (Baloban, 2005).

Kod Europljana povjerenje u adekvatnost odgovora Crkve na moralne, duhovne i socijalne potrebe ljudi nešto je niže nego kod Hrvata. 41,8% Europljana izrazilo je mišljenje da Crkva daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca, a njih 36,3% da Crkva daje adekvatne odgovore na probleme obiteljskoga života. Kao i kod hrvatskih studenata i kod Hrvata, i na razini Europe iskazano je najveće povjerenje (57,2%) u adekvatnost odgovora Crkve na duhovne potrebe ljudi, dok je najniže povjerenje (24,9%) iskazano kada se radi o adekvatnosti odgovora Crkve na socijalne probleme s kojima se suočava društvo (Baloban, 2005).

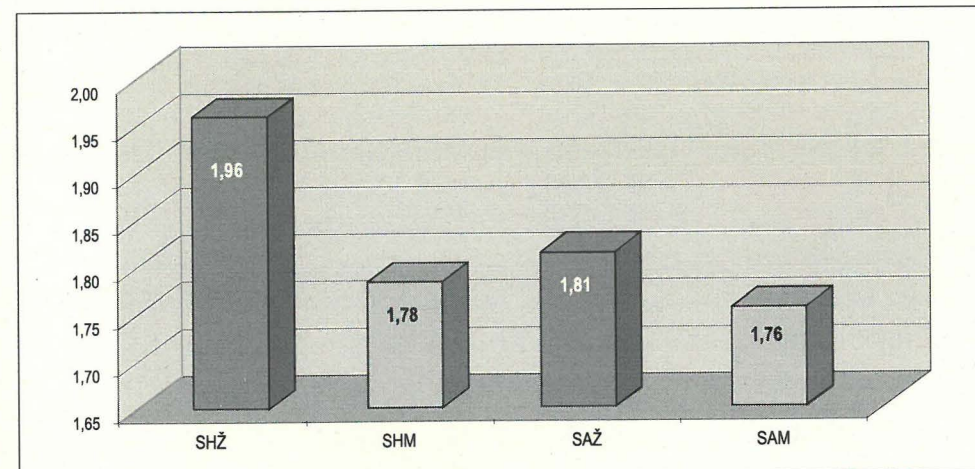
Nacionalni identitet

U godinama nakon osamostaljenja Hrvatske nacionalni identitet i ponos na hrvatsku nacionalnost bilo je jako važno isticati. Pitanjem broj 19 htjelo se ispitati mišljenje hrvatskih studenata o stavu prema nacionalnosti i usporediti ga s mišljenjem njihovih austrijskih kolega.

Koliko su ponosni na svoju nacionalnost, studenti su izražavali na ljestvici od 1 do 4, gdje 1 znači "jako ponosan", a 4 "uopće nisam ponosan". Na to je pitanje također bio ponuđen odgovor "nisam Hrvatica/Hrvat // Austrijanka/Austrijanac".

Aritmetička sredina odgovora hrvatskih studenata iznosi 1,91, a austrijskih 1,79, što pokazuje da su austrijski studenti nešto ponosniji na svoj nacionalni identitet od svojih hrvatskih kolega. Odgovor obiju populacija bliži je broju 2 na ljestvici od 1 do 4, što znači da su studenti prilično, ali ne jako ponosni što su Hrvati odnosno Austrijanci.

Dijagram 16: Koliko si ponosna/ponosan što si Hrvatica/Hrvat // Austrijanka/Austrijanac? (AS; razlika između ženskih i muških ispitanika)

Na nacionalni identitet nešto su ponosniji muški ispitanici što pokazuje Dijagram 16. Vezano uz "nacionalni ponos" nisu dobivene statistički značajne razlike s obzirom na spol i pripadnost državi.

Komentar jednoga hrvatskog studenta na ovo pitanje:

Ja sam čovjek i tako se deklariram, nacionalnost je artefakt i potpuno mi je svejedno u koju me "nišu" žele zatvoriti; nacionalni ponos je ponos plitkih ljudi, a nacionalizam kapitalna zabluda XIX. i XX. stoljeća. (SH)

Rezultati istraživanja EVS (Baloban, 2005) pokazuju da su Hrvati, u odnosu na Europu, ponosniji na svoj nacionalni identitet. 40,8% ih je izjavilo da su veoma ponosni, a 45,5% da su ponosni što su hrvatski građani. Na razini Europe 38,5% ispitanika izjavilo je da su veoma ponosni, a 38,3% da su ponosni na svoju nacionalnost. Rezultati dobiveni istraživanjem SUW bliži su rezultatima istraživanja EVS dobivenima na razini Europe.

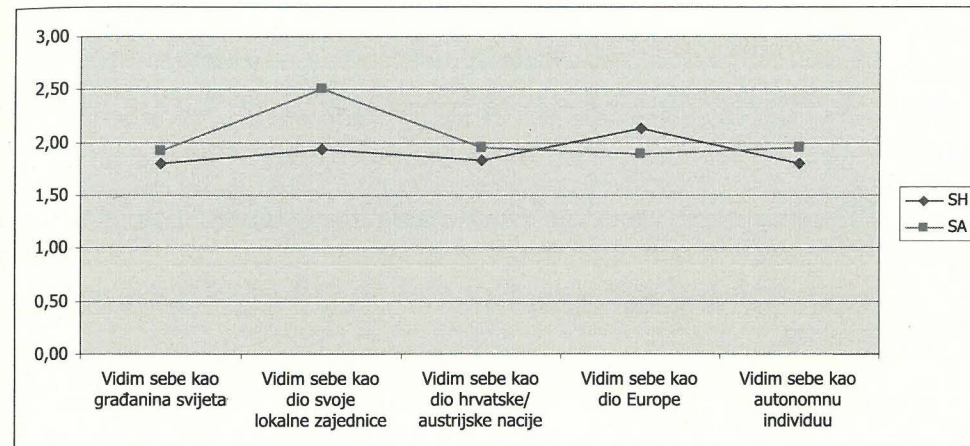
U pitanju broj 20 od ispitanika je zatraženo da daju viđenje sebe samih u odnosu prema zajednici u kojoj žive i prema svijetu. Ispitanicima je ponuđeno pet izjava (vidi Tablicu 36). Svoje slaganje s navedenim izjavama ispitanici su izražavali na ljestvici od 1 do 4, gdje 1 znači "u potpunosti se slažem", a 4 "uopće se ne slažem".

Tablica 36: Odnos prema svijetu (AS)

	SH	SA
Vidim sebe kao građanina svijeta	1,80	1,92
Vidim sebe kao dio svoje lokalne zajednice	1,93	2,51
Vidim sebe kao dio hrvatske/austrijske nacije	1,83	1,96
Vidim sebe kao dio Europe	2,12	1,89
Vidim sebe kao autonomnu individuu	1,80	1,95

Najveće slaganje izrazili su ispitanici obiju populacija (43,6% hrvatskih studenata i 47,8% austrijskih studenata) s izjavom "vidim sebe kao autonomnu individuu." Iako je slaganje s ostalim izjavama također visoko, ispitanici su se kod procjene slaganja s njima na ponuđenoj ljestvici odlučivali za 2, tj. "slaganje" s danom izjavom. Hrvatski studenti skloniji su vidjeti sebe kao dio zajednice u kojoj žive, nego njihovi austrijski kolege, koji su bliži neslaganju s tom izjavom.

Dijagram 17: Odnos prema svijetu

Iako je Hrvatska geografski gledano dio Europe, ipak je se često ne smatra njezinim dijelom, osobito zato što još nije ušla u Europsku Uniju. To mišljenje potvrđuju i hrvatski studenti od kojih tek 19,2% vidi sebe u potpunosti kao dio Europe, a 8,3% uopće se ne vidi njezinim dijelom. Slaganje s izjavom vide li sebe kao dio hrvatske odnosno austrijske nacije gotovo da se podudara s ponosom na nacionalni identitet koji kod hrvatskih studenata iznosi 1,91, a kod austrijskih 1,79.

Istraživanje EVS pitalo je ispitanike kojoj od ponuđenih geografskih skupina (mjesto ili grad u kojem žive; regija zemlje u kojoj žive; njihova zemlja kao cjelina; Europa; svijet u cjelini) prvenstveno pripadaju. (Baloban, 2005) Hrvati sebe prvenstveno vide da pripadaju mjestu ili gradu u kojem žive, a potom onoj hrvatskoj regiji u kojoj žive. Kod Europljana je slijed isti. S obzirom na različitu formulaciju pitanja kod istraživanja SIV i kod istraživanja EVS, teško je uspoređivati dobivene rezultate.

Tablica 37: Različita viđenja sebe s obzirom na nacionalni ponos

Različita viđenja sebe	AM				F	kontrast
	Uopće nisam ponosan	Ne jako ponosan	Prilično ponosan	Jako ponosan		
Videnje sebe kao dijela svoje lokalne zajednice	2.32	2.38	2.74	3.06	F = 40,347 sig. F < 0,001	4 > ostali; 1 < 3,4
Videnje sebe kao dijela hrvatske/austrijske nacije	2.06	2.63	3.18	3.61	F = 192,01 sig. F < 0,001	4 > ostali; 3 > 1,2; 2 > 1
Videnje sebe kao dijela Europe	2.52	2.81	2.98	3.11	F = 14,520 sig. F < 0,001	1 < ostali; 1,2 < 3,4
Videnje sebe kao autonomne individue	3.33	3.21	3.12	3.00	F = 4,041 sig. F < 0,008	2 > 4

Analiza varijanci različitih viđenja sebe s obzirom na nacionalni ponos pokazala je sljedeće:

- ispitanici koji su jako ponosni što su Hrvati/Austrijanci skloniji su viđenju sebe kao dijela njihove lokalne zajednice, za razliku od onih ispitanika koji se uopće ne ponose svojom nacionalnošću;
- ispitanici s jače izraženim nacionalnim ponosom skloniji su viđenju sebe kao dijela svoje nacije, za razliku od onih čiji nacionalni ponos nije toliko izražen ili onih koji uopće nisu ponosni na svoju nacionalnost;
- ispitanici s jače izraženim nacionalnim ponosom skloniji su viđenju sebe kao dijela Europe;
- ispitanici koji nisu jako ponosni na svoju nacionalnu pripadnost skloniji su viđenju sebe kao autonomne individue, za razliku od onih koji su jako ponosni na svoju nacionalnost.

Tablica 38: Različita viđenja sebe, s obzirom na pripadnost državi

Različita viđenja sebe	AM			kontrast
	Hrvatska	Austrija		
Viđenje sebe kao dijela svoje lokalne zajednice	3.01	2.48	F=130,63 sig. F <0,001	HR>AU
Viđenje sebe kao dijela Europe	2.81	3.11	F=47,262 sig. F <0,001	HR<AU

Analiza varijanci različitih viđenja sebe s obzirom na pripadnost državi pokazala je da su hrvatski studenti skloniji viđenju sebe kao dijela vlastite lokalne zajednice, nego austrijski studenti, te da su austrijski studenti skloniji viđenju sebe kao dijela Europe, nego hrvatski studenti.

Sažetak rezultata

Analiza rezultata istraživanja pokazala je da su hrvatski studenti skloniji "tradicionalnim vrijednostima" (vjera, posao, obitelj, obrazovanje) dok su austrijski studenti skloniji "javnim vrijednostima" (mediji, politika).

Kada se radi o osobinama ličnosti važnima za život u civilnom društvu, hrvatski su studenti najveću važnost pridali toleranciji i poštovanju drugih ljudi, dok se kod austrijskih studenata na prvom mjestu nalazi samostalnost. Drugo mjesto obje populacije dodjeljuju osjećaju odgovornosti. Slijede odlučnost, ustrajnost i marljivost. Na zadnjem mjestu po važnosti hrvatskim je studentima štedljivost, a austrijskima poslušnost.

Tolerancija, snošljivost i prihvaćanje različitosti: na vrh popisa "nepoželjnih susjeda" smješteni su ovisnici o drogama i teški alkoholičari. Hrvatski studenti manje su skloni ljudima koji imaju AIDS i homoseksualcima kao susjedima, za razliku od austrijskih studenata; austrijski studenti relativno su manje skloni ljudima druge vjere kao susjedima, za razliku od hrvatskih studenata. Sličan rezultat dobiven je za susjede koji bi bili druge rase, no pritom nije dobivena statistički značajna razlika.

Izvori informacija (kao važan faktor prenošenja i formiranja vrijednosti) i hrvatskim i austrijskim studentima najčešće su razgovor s prijateljima i kolegama, čitanje dnevnog tiska, slušanje radija, gledanje televizije, te internet i e-pošta. Postotak ispitanika koji se kao izvorom informacija koriste knjigama i opsežnim izvještajima na radiju i televiziji niži je među hrvatskim studentima.

Ispitanici obiju skupina izrazili su veliko slaganje s izjavama da u potpunosti samostalno odlučuju o svojim životnim ciljevima te da teže tome da budu svoji, a ne da slijede druge. Veću samostalnost izrazili su austrijski studenti. Hrvatskim je studentima važnije nego austrijskima učiniti roditelje ponosnima i živjeti prema očekivanjima prijatelja. Austrijski studenti skloniji su samostalnom odlučivanju o svojim životnim ciljevima od hrvatskih studenata.

Ispitanici su sami sebe najviše prepoznali u opisu osobe kojoj je važno pomagati bližnjima i brinuti se za njihovu dobrobit. Na drugom je mjestu osoba kojoj je važno pronalaziti nove ideje, biti kreativna i stvari činiti na vlastiti način. Na trećem se mjestu nalazi osoba koja je osviještena o pitanjima ekologije, zaštite okoliša i brige za prirodu.

Austrijskim je studentima nešto važnije bavljati se, biti uspješan i dobiti od drugih ljudi priznanje za uspjeh te biti bogat (imati puno novca i skupe stvari). Ispitanici obiju populacija vide sličnost s osobom kojoj je važno da uvijek bude ljubazna i izbjegava situacije koje bi drugi ljudi mogli označiti lošima. Ta je izjava u suprotnosti s izjavom studenata da im nije važno živjeti prema pravilima koja određuju njihovi prijatelji i da nastoje biti svoji.

Pustolovine, rizik i izazovan život važni su i hrvatskim i austrijskim studentima, ali im je istodobno važno da žive u sigurnom okruženju i izbjegavaju opasne situacije. Tradicija, njezino poštovanje te život prema običajima koje je propisala crkva ili obitelj rangirani su poprilično nisko (ispitanici su izrazili da im je osoba s takvim stavom "malo slična"). Ipak, na ljestvici vrijednosti nalazi se ispred materijalnog (novca i skupih stvari). Nešto veću važnost tradiciji dali su hrvatski studenti.

Austrijski su studenti skloniji "hedonizmu" (pod nazivom "hedonizam" obuhvaćene su vrijednosti: pustolovina, rizik, uzbuđljiv život, bogatstvo, novac, zabava, uspjeh), za razliku od hrvatskih studenata koji su skloniji "tradicionalizmu" (pod nazivom "tradicionalizam" obuhvaćene su vrijednosti: sigurnost, pristojnost, tradicija, običaji, crkva, obitelj) i

“altruizmu” (pod nazivom “altruizam” obuhvaćene su vrijednosti: ekološka osviještenost, briga za prirodu, briga za druge, briga za bližnje, kreativnost).

Najveće su povjerenje ispitanici iskazali u svoju obitelj, a zatim u ljude koje osobno poznaju. Kada se radi o susjedstvu i ljudima koje prvi put susreću, ispitanici su izjavili da im ne vjeruju. Hrvatski studenti skloniji su “povjerenju u druge” (povjerenje u ljude druge vjere, ljude druge nacionalnosti i ljude koje se prvi put susreće) u odnosu na austrijske studente.

Kad je riječ o povjerenju u institucije koje čine demokratsko društvo, ispitanici su najviše povjerenja izrazili u dobrotvorne ili humanitarne organizacije te organizacije za zaštitu okoliša, a najmanje povjerenja imaju prema političkim strankama. Nešto veće povjerenje prema crkvi izrazili su hrvatski studenti, ali i ono je na granici između povjerenja i nepovjerenja u tu instituciju. Povjerenje iskazano u Europsku Uniju također je nisko. Povjerenju u “politički sustav” (vlada, sabor/parlament, političke stranke, sudstvo, policija, EU) skloniji su austrijski studenti dok su povjerenju prema “medijima” (televizija, tisak) te crkvi i vojsci skloniji hrvatski studenti.

57,7% austrijskih studenata iskazalo je mišljenje da im je jako važno živjeti u zemlji kojom se demokratski upravlja, dok to mišljenje dijeli samo 27,3% hrvatskih studenata. Austrijski studenti znatno su više skloni smatrati da se njihovom državom danas upravlja demokratski, u usporedbi s hrvatskim studentima. Austrijski su studenti znatno skloniji mišljenju da se individualna ljudska prava poštuju u Austriji, nego što su to hrvatski studenti skloni smatrati za Hrvatsku.

Kao najvažniji problem u zemlji u kojoj žive i hrvatski i austrijski studenti vide ljude koji žive u siromaštvu. Hrvatski studenti kao drugi najvažniji problem prepoznaju kriminal, a na trećem je mjestu neodgovarajuće obrazovanje. Za austrijske je studente redosljed obrnut. Na četvrtom se mjestu nalazi onečišćenje okoliša, a na petom diskriminacija žena.

Kao ostale probleme u Hrvatskoj hrvatski su studenti najčešće navodili mito i korupciju, nezaposlenost, loše pravosuđe, krizu vrijednosti u društvu, nacionalnu i vjersku netoleranciju, potrošački mentalitet, politiku, sabor, vladu, droge.

Austrijski studenti najčešće su navodili sljedeće probleme: nezaposlenost, političari, netrpeljivost prema strancima, diskriminacija (općenito; drugih kultura i vjera; na osnovi nacionalnosti, stranaca, bivših kriminalaca; ovisnika o drogama, homoseksualaca i dr.), integracija (stranaca; političkih predstavnika i stranaka), obrazovanje, mladi (kriminal, nezaposlenost; bez vrijednosti i ideala), siromaštvo, stranci i izbjeglice, doseljavanje, azilanti, rasizam, razgradnja socijalne države, briga o starima, nedostatak djece, alkoholizam, ovisnost o drogama, dvostruki moral u politici i gospodarstvu, nedostatak orijentacije, nedostatak vrijednosti, ljudska prava, korupcija, kriminal, tolerancija, pravедnost (policija, sud itd.), Jörg Haider, problem Slovenaca, fina prašina.

Gotovo polovica ispitanika u objema populacijama izjavila je da razmišlja često, a približno isti postotak ispitanika izjavio je da razmišlja ponekad o značenju i svrsi života. Hrvatski su studenti skloniji smatrati se religioznima i skloniji su isticati važnost Boga u svojem životu, za razliku od austrijskih studenata.

Unatoč izraženom visokom stupnju religioznosti i važnosti Boga u životu ispitanika, hrvatski su studenti izrazili visok stupanj neslaganja s izjavom da bi bilo bolje za Hrvatsku kada bi javne poslove vodilo više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima. I austrijski su studenti izrazili visoko neslaganje s tom izjavom, što korelira s njihovim izjavama o religioznosti i važnosti Boga u njihovim životima.

Hrvatski su studenti skloniji slaganju s tvrdnjom da političari koji ne vjeruju u Boga nisu podobni za javnu službu te s tvrdnjom da bi bilo bolje za Hrvatsku/Austriju kada bi više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima vodilo javne poslove, za razliku od austrijskih studenata. Austrijski studenti skloniji su nego hrvatski studenti složiti se s tvrdnjom da vjerski vođe ne bi smjeli utjecati na odluke vlade.

Hrvatski studenti skloniji su smatrati da crkva u Hrvatskoj daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca, na probleme obiteljskog života i duhovne potrebe ljudi, nego austrijski studenti za crkvu u Austriji.

Austrijski studenti nešto su ponosniji na svoj nacionalni identitet od hrvatskih kolega. Hrvatski studenti skloniji su viđenju sebe kao dijela vlastite lokalne zajednice, dok su austrijski studenti skloniji viđenju sebe kao dijela Europe.

∞ ∞ ∞

Na osnovi dobivenih rezultata istraživanja može se zaključiti da je početna hipoteza samo djelomično potvrđena. Analiza rezultata pokazala je da postoje određene sličnosti između stavova studenata Sveučilišta u Rijeci i studenata Sveučilišta u Klagenfurtu prema vrijednostima i institucijama suvremenoga demokratskog društva te da postoji sličnost u količini povjerenja u institucije suvremenoga demokratskog društva.

Razlike se pokazuju u tome kojim vrijednostima studenti daju prednost. Hrvatski su studenti skloniji veću važnost davati tradicionalnim vrijednostima, tradicionalizmu i altruizmu, što korelira s rezultatima drugih istraživanja provedenih u Hrvatskoj. Austrijski su studenti skloniji veću važnost davati javnim vrijednostima i hedonizmu. Treba napomenuti da dobivene razlike nisu velike te da u velikom broju slučajeva nije dobivena statistički značajna razlika. Stoga se može zaključiti da su i hrvatskim i austrijskim studentima važne iste vrijednosti, a na razlike se nailazi kada se radi o važnosti koju pridaju tim vrijednostima uz često minimalne razlike.

Institucije i vrijednosti

Ciljevi, zadaci i metode

Hrvatska se nalazi u procesu tranzicije, a time prolazi i kroz tranziciju vrijednosti. Institucije u Hrvatskoj koje imaju zadatak prenošenja i razvijanja vrijednosti moraju se stalno prilagođavati brojnim promjenama i zahtjevima koje pred njih postavljaju novi politički sustav i pripreme za članstvo u Europskoj Uniji (Ledić, 1999).

Polazeći od definicije English i English (u Rokeachu, 1973: 24f) da je "svaka ljudska vrijednost "društveni produkt" koji se preko jedne ili više društvenih institucija (obrazovne, vjerske, ekonomske, pravne...) čuva i prenosi s generacije na generaciju" ovim se istraživanjem htjelo ispitati mišljenje predstavnika institucija demokratskog društva (škola, država, crkva, gospodarstvo, mediji) o problemima vrijednosti u Republici Hrvatskoj.

Zadaci istraživanja bili su:

1. steći uvid u stavove predstavnika pojedinih institucija prema pitanju vrijednosti (definicija vrijednosti; najvažnije vrijednosti koje bi trebalo razviti kod djece i mladih);
2. dobiti uvid u mišljenje predstavnika pojedinih institucija o trenutnoj situaciji u Hrvatskoj kad je riječ o pitanju vrijednosti;
3. dobiti uvid u mišljenje predstavnika pojedinih institucija o ulozi koju institucije imaju ili bi je trebale imati u razvoju vrijednosti u Hrvatskoj;
4. dobiti uvid u mišljenje predstavnika pojedinih institucija o tome što institucije u Hrvatskoj konkretno čine za razvoj vrijednosti i koliko su učinkovite u tome.

U istraživanju je sudjelovalo osam osoba, uvažениh akademskih građana i predstavnika institucija u Hrvatskoj, koji temi vrijednosti pridaju veliku važnost u svojem radu, a neki među njima temu vrijednosti i znanstveno obrađuju. Uzorak je bio slučajan, a ispitanici su odabrani na temelju osobnih kontakata i spoznaja o zanimanju ispitanika za temu vrijednosti.

Intervjui su vođeni s:⁷⁴

- predstavnice obrazovnog sustava (škole): gđa Jelena Bičanić, pedagoginja u OŠ "Matko Laginja" u Zagrebu i prof. dr. sc. Jasminka Ledić, profesorica na Filozofskom fakultetu u Rijeci;

⁷⁴ Radna mjesta i odgovornosti osoba odnose se na vrijeme kada su s ispitanicima vođeni intervjui (prva polovina 2006. godine).

- predstavnici Crkve: mons. dr. Ivan Devčić, riječki nadbiskup i prof. dr. sc. Josip Grbac, profesor na Teološkom fakultetu u Rijeci;
- predstavnik gospodarstva: g. Mirko Barišić, član nadzornog odbora u tvrtki Siemens d.d.;
- predstavnik državne/lokalne uprave i samouprave: mr. Vojko Obersnel, gradonačelnik grada Rijeke;
- predstavnici medija: g. Branimir Bilić, novinar HTV-a⁷⁵ i g. Josip Krmpotić, direktor Radio Rijeke.

S obzirom na to da intervjuima nisu obuhvaćene sve institucije te da su vođeni s malim brojem predstavnika institucija isključena je svaka mogućnost generalizacija.

Ispitivanje je vršeno putem vođenog intervjua u trajanju od oko 45 minuta, a ispitanicima je postavljeno jedanaest pitanja:

1. Kako biste definirali pojam "vrijednosti"?
2. Koje su, prema vašem mišljenju, najvažnije vrijednosti koje bi trebalo razviti kod djece i mladih / koje bi djeca i mladi trebali imati razvijene?
3. Kada treba, prema vašem mišljenju, početi razvoj vrijednosti? Do kada bi trebao trajati? Tko, prema vašem mišljenju, ima odgovornost razviti vrijednosti kod djece i mladih? Na koji način?
4. Kakvo je vaše viđenje trenutne situacije u Hrvatskoj kad je riječ o vrijednosnom sustavu kod djece i mladih?
5. Koja je, prema vašem mišljenju, uloga /institucije koju predstavljate/ u Hrvatskoj u razvoju vrijednosnog sustava kod djece i mladih?
6. Koja je, prema vašem mišljenju, uloga drugih institucija u Hrvatskoj u razvoju vrijednosnog sustava kod djece i mladih?
7. Je li vam poznato što čine danas institucije (škola, obitelj, crkva, gospodarstvo, udruge, država) u Hrvatskoj kad je riječ o pitanju vrijednosti?
8. Je li vam poznato postoje li smjernice, ciljevi i programi za razvoj vrijednosnog sustava kod djece i mladih u Hrvatskoj?
9. Koje biste konkretne korake i metode predložili za razvoj vrijednosnog sustava kod djece i mladih u Hrvatskoj?
10. Gledajući djecu i mlade kao budućnost Hrvatske, kakvom je vidite?
11. Koja bi bila vaša poruka djeci i mladima u Hrvatskoj?

⁷⁵ HTV – Hrvatska televizija

Nisu svi ispitanici dali odgovore na sva pitanja, a poneki od njihovih odgovora nisu bili ni izravno vezani uz postavljeno pitanje. Ponekad se dogodilo da su ispitanici prilikom odgovaranja na jedno pitanje dali odgovor i na sljedeće pitanje. To se gotovo uvijek događalo kod pitanja br. 5 i 6. Stoga su odgovori na ta pitanja obrađeni zajedno i grupirani po institucijama. Odgovori na pitanje br. 10 obrađeni su uz pitanje br. 4 zbog njihove sličnosti.

Definicija pojma "vrijednosti"

Kao uvod u razgovor, ispitanicima je postavljeno pitanje "Kako biste definirali pojam 'vrijednosti'?" Cilj je toga pitanja bio dobiti uvid u to što ispitanici podrazumijevaju pod pojmom "vrijednosti".

Vrijednost je vjerovanje u skladu s kojim čovjek djeluje i živi. Vrijednost se odnosi na etička načela, kulturalne i društvene norme. Teško ih je razlikovati od uvjerenja, pa se često kaže da uvjerenja predstavljaju ono što mislimo i znamo o svijetu, a vrijednosti ono što doživljavamo, emotivno o svijetu. To su ponašanja koja su stabilna, društveno poželjna i prihvaćena, obilježavaju osobu, a temelj su obitelji, uže ili šire zajednice i društva. Vrijednosti obilježavaju svakodnevno funkcioniranje svake osobe, potiču je u odlukama, oblikuju stavove, obilježavaju komunikaciju s drugima, te stavove i shvaćanje okoline. Vrijednosti su motivacija za aktivnost (ponašanje). Vrijednosti su uvijek pozitivne (stavovi mogu biti i pozitivni i negativni). (J. Bičanić)

To su ideje koje su proizvod prava i načela koja mogu biti prihvatljiva svim pojedincima koji čine društvo, a njihov su cilj pravedni običaji. To je definicija na kojoj se zasniva Kohlbergova ideja vrijednosti koju sam i ja prihvatila u svojem istraživanju, a i u svojem životu. Ja vjerujem u nekakve univerzalne ideje koje mogu biti temelj života pojedinaca. (J. Ledić)

Vrijednosti su ono čega u našem društvu, nažalost, više nema ili ih pak ima, ali su u vrlo malim količinama. Izgubile su se dosta davno i sad je misija njihova vraćanja i reanimiranja prilično teška zadaća. Mislim tu prije svega na odnos djece prema starijima i nedostatak lijepog ponašanja prema njima. Komunikacija nije dvosmjerna i pitanje je kada će opet biti! (J. Krmpotić)

Onako laički i obično ljudski gledajući, to bi morao biti skup nekakvih temeljnih ili općih vrednota života čovjeka u jednom društvu ili okruženju. Možda da nam je više stalo do vrijednosti života, ljudskog dostojanstva, pravednosti, do vrijednosti osobe, poštenja, ljubavi, solidarnosti, do čuvanja okoliša, pomirenja, tolerancije ... čini mi se da bi naše društvo ili cijela kugla zemaljska možda bila nekako mirnija, uravnoteženija, da ne bi išla ka posruću i moralnom raspadu, a čini mi se da je na tom putu. (B. Bilić)

Vrijednost je jedno dobro oko kojega ljudi mogu postići veći ili manji konsenzus i koje, ovisno o povijesnom kontekstu, povijesnom vremenu, trenutku, podneblju itd. u svijestima ljudi visoko kotira. Vrijednost nije dobro vezano isključivo uz religijski ili neki drugi svjetonazor. Sukladno kršćanskom poimanju, vrijednost je ono dobro koje ne ovisi samo o povijesnom kontekstu, o zemljopisnom položaju itd. nego ima ukorijenjenost i u čovjekovoj naravi. Tih vrijednosti ima malo, ali postoje. Kao što je npr. vrednota života, vrednote koje proizlaze iz deset zapovijedi – ne kradi, ne laži. Vrijednosti koje proizlaze iz čovjeka kao takvog i koje su po kršćanskom poimanju apsolutne, ne bi trebale ama baš nikada doći u pitanje, iako ih moderni globalizacijski sustav, individualizam itd. želi relativizirati. Postoji suština razlikovanja između kršćanskog shvaćanja vrijednosti i laicističkog, modernog, individualističkog shvaćanja vrijednosti za koje praktički apsolutne vrijednosti ne postoje. (J. Grbac)

Ja gledam vrijednost kao nešto što čovjeku daje orijentir, što na neki način čovjeka i obvezuje. U nekom smislu one su jedna vrsta normi koje mogu na razne načine obvezivati tj. obvezivati kategorički ili hipotetički. U tom smislu etičke vrijednosti obvezuju čovjeka kategorički, za razliku od ovih drugih, koje su također vrijedne, ali pod određenim uvjetima. (I. Devčić)

Ako govorimo o nekakvim nematerijalnim, moralnim ili duhovnim vrijednostima mogli bismo reći da su to osobine kojima se svoj život ili životi drugih mogu učiniti boljima, kvalitetnijima. (V. Obersnel)

Iz dobivenih se odgovora može zaključiti da su ispitanici skloni pod pojmom "vrijednosti" podrazumijevati smjernice i uvjerenja kojima se određuju okviri djelovanja ljudi te da njihova prisutnost tj. djelovanje u skladu s njima osigurava bolji i sretniji život. Ispitanici su skloni mišljenju da vrijednosti u današnjem hrvatskom društvu i svijetu ima sve manje.

Najvažnije vrijednosti

Pitanjem "Koje su, prema vašem mišljenju, najvažnije vrijednosti koje bi trebalo razviti kod djece i mladih / koje bi djeca i mladi trebali imati razvijene?" htio se dobiti uvid u mišljenje ispitanika o najvažnijim vrijednostima koje bi trebalo prenijeti djeci i mladima. Sve naše akcije uvjetovane su našim vrijednostima (usp. Rokeach, 1973) te možemo pretpostaviti da ispitanici u svojem privatnom i profesionalnom životu djeluju u skladu s navedenim vrijednostima.

Vrijednosti su u odraslih stabilne kategorije, vrlo otporne na promjenu, a kod djece se razvijaju. Vrijednosti usmjeravaju ponašanje djece stoga je važno tko im ih prenosi. Koje će vrijednosti djeca ugraditi u svoj sustav vrednota ovisi o tome što im poručuju njima bitne osobe, jer od njih uče. U periodu adolescencije ponekad vrijednosti važnih

grupa pripadanja (društva) mogu utjecati na promjene ili se javlja sumnja u obiteljske vrijednosti. Koje bi vrijednosti trebalo razviti kod djece i mladih: svako ljudsko biće kao vrijednost; obitelj kao vrijednost; vjera u druge; vjera u sebe; poštenje i iskrenost; požrtvovnost i briga o drugima; tradicionalne i kulturne vrijednosti obitelji, lokalne zajednice, zemlje u kojoj živiš. (J. Bičanić)

Mislim da su to ideje na kojima se danas zasnivaju principi djelovanja svjetske zajednice, barem ono što je proklamirano. Moramo omogućiti potpuni razvoj pojedinca, ljudska prava dakle neugrožavanje prava drugoga, osjećaj vrednovanja manjina – dakle vrijednosti civilnog društva danas. (J. Ledić)

Mladi nemaju ono čega je nekada bilo – cijenili su se učitelji, svećenici, liječnici. Upravo ta zanimanja danas više nisu u prvom planu. Nema ni lijepog ponašanja, kompletno društvo živi u grču i po logici "pusti me s mirom"... (J. Krmpotić)

Mene su moji roditelji, obični ljudi koji žive na selu, u Dalmatinskoj zagori, prije nego sam išao na školovanje učili da sve polazi od ljubavi ili da na tome počiva. Da su važne neke druge vrijednosti koje dnevno gubimo iz vida: prijateljstvo, obitelj, zdravlje, obrazovanje, učenje, moral, zapošljavanje, poštovanje. Kada je riječ o mladim ljudima, ne bismo trebali zaboraviti solidarnost; zabavu; da je voljeti i biti voljen važno ili možda na prvom mjestu; da je skladno živjeti u krugu obitelji i s prijateljima poželjna vrijednosna orijentacija; stjecati znanja, učiti, cjeloživotno se obrazovati; biti sposoban vrijedno mukotrpno raditi ili donositi neke samostalne, neovisne odluke, naravno uvijek u suradnji s drugima; biti pošten; živjeti u skladu sa svojim moralnim načelima, u skladu s prirodom. To mi se čini važno sačuvati kod mladih ljudi ili steći ako je to moguće. (B. Bilić)

Ja mislim da se radi o onim vrijednostima koje smo nekada definirali kao neke društvene kreposti. Kod nas u Hrvatskoj suštinski je problem u tome što smo dugo vremena živjeli pod kolektivismom, komunizmom gdje je društvena krepost bila zaboravljena. Socijalne vrijednosti kao što su poštenje, solidarnost, tolerancija itd. bile su potiskivane, zato što je kolektivismom u prvi plan izbacio ljudski egoizam. Ono što je kolektivno, postalo je sinonim za ničije. Ja mislim da na to pitanje postoji odgovor različit ovisno o kojem kontekstu govorim. Ja govorim ovdje o hrvatskom kontekstu. U hrvatskom kontekstu postoje neke specifičnosti, prema mojem mišljenju, koje se tiču mladih i djece kojih u europskim razmjerima vjerojatno nema. Primjerice vrijednost zajedničkog dobra: što je zajedničko dobro, opće dobro? Dok je u nekim europskim zemljama taj pojam prilično dobro definiran, u nas je to još upitni pojam. Mi svi znamo što je moje, ali ne znamo što je naše. I tu je drastična razlika između *moje* i *naše* koja ne bi trebala postojati. Ja mislim da je važno imati na umu sociološke podatke koji kažu da neke vrednote u Hrvatskoj kod mladih veoma visoko kotiraju, kao što je obitelj, prijateljstvo, one vrednote koje naglašavaju individualnu usrećenost, da sam ja sretan. Vrednote koje se tiču društva, zajednice, moga života u zajednici kao člana društva, te vrednote su dosta nisko. (J. Grbac)

Ja sam mišljenja da to trebaju biti prvenstveno one općeljudske vrijednosti. Iako sam ja katolički biskup, mislim da uvijek treba graditi one općeljudske temeljne vrijednosti. Ta lepeza općeljudskih vrijednosti veoma je široka, ali svakako uvijek treba razvijati osjećaj samopoštovanja i kreativnosti kod djece, osjećaj odgovornosti, odgovornog služenja slobodom. Odgajati za ispravno poimanje same slobode. Nema slobode bez odgovornosti. Sloboda uvijek uključuje opravdanje zašto sam ja to učinio. Najprije pred sobom, a onda i pred drugima, a na kraju i pred Bogom. (I. Devčić)

Što se tiče odnosa prema drugim ljudima, mlade bi trebalo odgajati za osjećaj i smisao za dostojanstvo druge osobe, drugog čovjeka, osjećaj za prava drugih ljudi, smisao za pravdu. To su temeljne stvari bez kojih ne može biti normalnoga ljudskog suživota. Mislim da je jako važan i smisao za solidarnost i istinsku ljubav prema svakom čovjeku; biti spreman dijeliti, misliti na druge, biti požrtvovan, susretljiv, prijateljski prema čovjeku. (I. Devčić)

Treba razvijati one moralno-etičke vrijednosti i vrednote koje svijet čine boljim, koje ljude čine boljima, koje donose element pravde, socijalne pravičnosti, a to sve skupa danas nedostaje. Tvrdim da nikad ljudi globalno nisu bili nesretniji, jadniji nego danas. Kada bi se dalo mjeriti, dobili bismo jedan dijagram koji bi lijepo pokazao da što se više razvijala ta materijalna komponenta u svijetu, to su ljudi bivali nesretniji, to je pravda bila umanjena, to je socijalna pravičnost bila dovedena u pitanje. (M. Barišić)

Pa ima ih sigurno puno, ali vjerojatno je u samom vrhu sigurno znanje, poštenje, ljubav, istinoljublje. (V. Obersnel)

Iz odgovora se može zaključiti da su ispitanici skloni isticati važnost općeljudskih (univerzalnih) vrijednosti koje su zajamčene konvencijama svjetske zajednice.

Razvoj vrijednosti

Pitanjem broj 3 "Kada treba, prema vašem mišljenju, početi razvoj vrijednosti? Do kada bi trebao trajati? Tko, prema vašem mišljenju, ima odgovornost razviti vrijednosti kod djece i mladih? Na koji način?" htio se dobiti uvid u mišljenje ispitanika o pitanju razvoja i prenošenja vrijednosti.

a) Kada treba početi razvoj vrijednosti?

U najranijoj dobi; govoriti o njima, ali se prije svega ponašati u skladu s njima (u obitelji prije polaska u školu, vrtiću, školi...) (J. Bičanić)

Odmah, od prvih koraka i roditeljskog razgovora s djecom. Kako djeca rastu, tako bi trebala rasti i njihova svijest o okolini, njezinoj važnosti, prirodi, odnosu prema njoj... (J. Krmpotić)

Prvim odgojnim utjecajem počinje razvoj vrijednosti, prema mojem mišljenju, i nikada ne završava. Ne postoji nekakav vremenski rok: sada smo počeli i sada završili. Ja zapravo vjerujem u nekakvu vrstu panpedagogizma, dakle da sve odgaja manje ili više. Da mladi ljudi pogotovo primaju odgojne, pa i sve ostale utjecaje iz svoje okoline i mislim da nitko nije aboliran od toga da širi neku vrijednost svojim ponašanjem: i gospodarstvo, i škola, i roditelji, i mediji, kao zapravo vrlo važan faktor. Dakle počinje od prvog dana života, ne završava nikada, a odgovorni su svi. (*J. Ledić*)

Rođenjem, vjerojatno čim postanemo ta nekakva mala racionalna bića, dakle od malih nogu. Ovdje nikada ne bih preskočio obitelj, predškolu, školu, kulturno-duhovne ustanove, crkvu, fakultete, radno mjesto. Utječe na nas i društvo, različite udruge. To su nekakvi okviri gdje bi trebalo razvijati vrijednosti. Možda je to staromodno i tradicionalno, ali čini mi se gdje su naš rad i motivacija koncentrirani na spomenute stvari da je život još uvijek podnošljiv, a ako je toga manje, da je frustracija, kaos, i neizvjesnost i nesigurnost veća bez obzira na to radilo se o zapuštenim i još uvijek nedovoljno demokratskim i odgovornim društvima kao što je hrvatsko ili o razvijenim zapadnim društvima koja u nekim svojim projektima i novim načinima osvajanja svijeta možda čine kobne pogreške. Sve potječe iz majčine utrobe. Pritom postoje i možda neke druge izvanjske veze koje ne ovise o našem raciju, našim moždanim vijugama, nego i o nekom srazu u društvenoj zajednici, prirodi ili što sve postoji u ovom svijetu ispod i iznad nas. (*B. Bilić*)

Ja mislim da odgoj za vrijednosti, za uvažavanje nekih vrijednosti mora početi od najmanjih nogu. Trenutno je u Hrvatskoj trend vjerski odgoj u dječjim vrtićima. Ne radi se uopće o učenjima o vjerskim istinama, radi se o odgoju za vrijednosti. Kada će dijete naučiti da mora poštovati roditelje, kada će naučiti da mora biti solidarno, kada će naučiti da mora uvijek pokušavati govoriti istinu, da ne smije krasti...? Od malih nogu. Čak možda i prije samoga dječjeg vrtića, u okruženju obitelji. Alternative takvu odgoju nema. Svi pokušaji neke kolektivizacije tog odgoja, prenošenja zadatka odgoja na neke institucije mislim da nisu urodili plodom. Zato imamo danas tako nizak stupanj osjećaja za vrijednosti, pogotovo društvene... upravo zato jer smo pedeset godina nakon rata pokušavali odgoj staviti u ruke nekim državnim institucijama, a zapostavljali smo, zanemarivali, obezvjeđivali onaj odgoj koji bi trebao početi u obiteljima. Ali problem je u tome kako, pod navodnicima, jednu obitelj obvezati da svoje dijete odgaja u poštovanju nekih vrijednosti. Jer ako ovdje vlada anarhija, to znači da svaka obitelj ima apsolutni nadzor i odgovornost za odgoj za vrijednosti. Može se dogoditi da će u nekim obiteljima, u kojima tog osjećaja za vrijednosti nema, da će dijete rasti u tom smislu hendikepirano. I u tom smislu ja vidim ulogu svih državnih i crkvenih institucija. (*J. Grbac*)

Po meni kad dijete počne pitati, kada počne shvaćati, već tada treba početi i odgajati. Dakako da treba sve prilagoditi dobi djece, onoliko koliko dijete može shvatiti, koliko može prihvatiti, što odgovara i njegovu stupnju razvoja. Dakako da je tu temeljno

ozračje. Vrijednosti se prenose više primjerom nego riječima. Postoji ona stara *exempla trahunt, verba movent* – riječi pokreću, ali ono što istinski privlači to su primjeri. (*I. Devčić*)

Jedino što svijet može pozitivno mijenjati, prema mojem mišljenju, i što može davati određenu nadu, optimizam, jest obrazovna komponenta, pedagogija. Mi samo sa školstvom, s obrazovanjem možemo mijenjati ovaj svijet. Kada kažem mijenjati svijet, možemo ga napraviti boljim, pravednijim, ljepšim. Zaboravite nekakve tehnologije, nekakve ideologije, to je sve zabluda, prema mojem mišljenju. Odgoj za vrijednosti treba početi od najmanjih naraštaja, dakle od osnovne škole. (*M. Barišić*)

Praktično odmah, kako dijete sazrijeva u fiziološkom smislu, već od onoga prvog kontakta u kojem dijete na toj jednoj intelektualnoj razini postaje svjesno svoje okoline. Roditelji svojim ponašanjem i svojim odnosom prema djetetu razvijaju prvi osjećaj za vrijednosti, npr. pripadnost obitelji, razumijevanje unutar obitelji i sl. (*V. Obersnel*)

b) Do kada treba trajati razvoj vrijednosti? Tko ima odgovornost razviti vrijednosti kod djece i mladih? Na koji način?

Prije svega roditelji, osobnim primjerom u obitelji, ali i ponašanjem izvan obitelji, zatim vrtići, a onda škole i svi drugi koji se organizirano bave djecom i mladima (interesne grupe, klubovi, crkva...). Poučavanjem i ponašanjem, poticanjem ponašanja djece koja su u skladu s vrijednostima. (*J. Bičanić*)

Barem do puberteta intenzivno, ali ni kasnije ne bi smio biti zanemaren. Odgovornost za sve imaju roditelji prije svega, ali i ostali – vrtići, škole... (*J. Krmpotić*)

Ja mislim da je nemoguće ili nije dobro ograničiti, nije čak ni moguće u otvorenom svijetu ograničiti razvoj vrijednosti. Mislim da bi trebao trajati kroz cijeli život. Što mi sve pod tim podrazumijevamo, vjerojatno različiti ljudi to različito tumače ili obrađuju. Ali ako je riječ o nekakvu ovozemaljskom životu onda je to zaista cjeloživotni odgoj i obrazovanje, učenje, nova znanja, rad, kreacija i jedno solidarno i odgovorno postupanje prema drugima tijekom cijelog života. Odgovorni su: obitelj, škola, crkva, sustav obrazovanja, društvenih i državnih institucija i, da ne zaboravim, ništa manje odgovorna nije osoba sama. Mi sami. Na nama je velika odgovornost i suodgovornost. (*B. Bilić*)

Mislim da čovjekovo razvijanje osjećaja za vrijednosti traje cijeli život. Ali mislim da su ključni momenti vrijeme djetinjstva, negdje do kraja srednjoškolskog obrazovanja. Na kraju srednjoškolskog obrazovanja mi već imamo izgrađene ljude i pretpostavljam da ako netko u tih petnaestak godina, šesnaest–sedamnaest, nije uspio razviti osjećaj za poštenje, za solidarnost, za toleranciju, da će to biti jako teško ispraviti. (*J. Grbac*)

Ja mislim da tu odgovornost za razvoj vrijednosti kod djece i mladih ima prvenstveno obitelj. Škola ne može učiniti ništa ako u obitelji nema potporu. Škola, dječji vrtić mogu samo nadograđivati. Prema tome ja mislim da je ključno pitanje u Hrvatskoj danas kakvu ćemo obitelj imati u Hrvatskoj. O tome ovisi cjelokupni odgoj budućih generacija. Mene zabrinjava to što je, recimo, u Hrvatskoj tema obitelji premalo prisutna, premalo vrednovana. Jako je teško govoriti o odgoju za vrijednosti unutar obitelji u aktualnom stanju gospodarske krize. Znači, kada je netko gladan, onda ga najprije zanima kada će jesti, ne zanima ga prvenstveno pitanje što je dozvoljeno, što nije dozvoljeno, što je krađa, što je solidarnost itd. (J. Grbac)

Mi danas živimo u jednom svijetu kada čovjek nikada nije gotov, uvijek se moramo obrazovati dalje, ako ne učimo, izvan stroja smo, postajemo neupotrebljivi. Mislim da se u tom smislu isto treba i čovjek formirati. Čovjek je jedan otvoreni projekt koji se neprestano treba razvijati i ostvarivati. U tom smislu i rast u vrijednostima, usvajanje vrijednosti, nikada do kraja mi to ne možemo. Kant je govorio o kategoričkom imperativu, da je toliko kategoričan da cijeli život nije dosta da ga se ostvari, pa je, a da ne bi sve bilo besmisleno, zato potrebno da se ljudski život nastavi i s onu stranu smrti da bi se čovjek do kraja mogao ostvariti kao moralna, etička osoba. U tom smislu mislim da je važan kontinuirani rad i s odraslima. U tom smjeru mi kao Crkva nastojimo, koliko možemo, raditi s roditeljima, raditi s raznim kategorijama ljudi, ne samo prenoseći im informacije, nego i odgojno. (I. Devčić)

Do kada bi trebao trajati razvoj vrijednosti? Do vječnosti. Nikada se ne može reći da je jedan obrazovni sistem završio svoju funkciju, da je jedna edukacija završila svoju funkciju. Bez obzira na godine starosti. Ne, to nikada nije gotovo i nikada ne treba reći – ja sve znam. Ali imamo tu malo i sreće, jer postoje danas u svijetu određene institucije, bez obzira na to što su dovedene u pitanje, koje su dugovječne. Ja ću uzeti za primjer kršćansku filozofiju koja egzistira preko dvije tisuće godina. Bez obzira na sve mijene, na sve preobrazbe koje su se dogodile, ona je ostala još uvijek utočište, stup, da ne kažem jedan bastion te jedne duhovne vrijednosti. (M. Barišić)

Mislim da je razvoj vrijednosti trajan proces poput učenja ili stjecanja novih znanja. Znači, ne može se reći završava li to nekim uzrastom osnovne škole, srednje škole, fakulteta, ili kasnije neke starije životne dobi. A mislim i da bi svi segmenti društva trebali raditi na razvoju vrijednosti. Mislim da je to prije svega obveza obitelji, dakle roditelja, zatim mislim da je tu škola, kompletan obrazovni sustav, dakle od vrtića, osnovne škole pa nadalje, a mislim da onda nekim modelima organizacije slobodnog vremena, kroz aktivnosti u udrugama, bilo sportskim, kulturnim ili nekim drugima također se može puno napraviti u razvoju vrijednosti. (V. Obersnel)

Dobiveni odgovori pokazuju da su ispitanici skloni isticati da razvoj vrijednosti treba početi od najranijega djetinjstva. Mišljenja su različita. Kod nekih je to od samog rođenja, a kod nekih s prvim doticajem s odgojnim institucijama kao što su dječji vrtić, škola itd.

Ispitanici su mišljenja da razvoj vrijednosti ne prestaje nikada, a odgovornost za razvoj vrijednosti snose svi članovi društva.

Hrvatska realnost

Pitanjem broj 4 "Kakvo je vaše viđenje trenutne situacije u Hrvatskoj kad je riječ o vrijednosnom sustavu kod djece i mladih?" htio se dobiti uvid u mišljenje predstavnika pojedinih institucija o trenutnom stanju u Hrvatskoj na području odgoja za vrijednosti.

Ono je odraz vrijednosti koje njeguju odrasli, a taj je sustav sve lošiji, zamjenjuju ga "vrijednosti" kao bogaćenje na brzinu, umješnost umjesto obrazovanja, droga i trgovina, loši uzori (glumci/glumice, sportaši koji se opijaju i drogiraju, mijenjaju partnere, a i dalje su slavni i "poželjni"!). To je opći, zapadnjački trend. Možda je istok više uspio sačuvati neke vrijednosti nego zapad? (J. Bičanić)

Moja slika Hrvatske vjerojatno je bolja nego što je realnost. Oni ljudi s kojima se ja srećem i s kojima ja kontaktiram, ljudi su koji su iznimka u pozitivnom smislu riječi. To je ona manjina koja se obrazuje, koja još uvijek misli da se kroz obrazovanje može nešto postići. Oni mi daju nadu, ali kada promatram druge, onu većinu mladih ljudi koja se ne ide dalje obrazovati, koja misli da nije važno nešto više znati, koja se zadržava na onim nekakvim čisto materijalnim stvarima kao uzorima u svojem životu, tada sam pomalo pesimistična i mislim da mladi ljudi danas nažalost imaju jako puno razloga biti pesimistični i posezati za nekim ne baš osobito univerzalnim vrijednosnim principima. (J. Ledić)

Ja bih rekla da je vrijednosni problem zapravo jedan od temeljnih problema u Hrvatskoj. Čak bih se usudila reći da je problem vrijednosti toliko velik da on postaje i ekonomski problem, zapravo gospodarski problem. Primjerice pouzdanost hrvatske politike; dosljednost – ako se zalažemo za neke vrijednosti, tada svi naši niži ciljevi moraju biti usmjereni tome. A mislim da kod nas ni politika, ni mediji, ni gospodarstvo, ni obrazovanje ne daju takvu sliku. Naime imate politički proklamiranu vrijednost A, a svakodnevno vidite u Saboru B. Isto tako i u gospodarstvu vidite A, zbiva se B. Tako da držim da je problem vrijednosti, prema mojem mišljenju, jedan od ključnih izazova Hrvatske danas. (J. Ledić)

Ni djeca ni mladi nemaju razvijen sustav vrijednosti, jer da imaju, ne bi bilo logično da profesori bježe iz škola, da klinici palicama tuku učitelje i da sve to biva normalno: dan-dva priče i gotovo... (J. Krmpotić)

Mislim da Hrvatska, isto tako kao i cijelo društvo, doživljava jednu duboku krizu. Prije svega krizu povjerenja, krizu identiteta, i nepoštovanja temeljnih vrednota. Pokušat ću

biti optimist i nazvati to trenutnom pobjedom takozvanoga novog sustava vrijednosti i vrednota u kojem su taj famozni novac, profit, opća komercijalizacija, da jednostavno kažem, reklamni terorizam, novi, suvremeni bogovi, temelji svakodnevnog života. Pitanje je može li se mlada generacija u ovom svijetu hrvatskog ili svjetskog društva izboriti za neke nove vrijednosti. (B. Bilić)

Vrijednosni sustav kod nas se tek izgrađuje. Ne smijemo zaboraviti da se radi o jednom specifičnom kontekstu tranzicijskog društva. Kod mladih se primjećuje visoki osjećaj za neke probleme društva. Problematične su one vrijednosti koje nemaju za cilj postići ekonomsku dobrobit (karijera, novac, profit), nego stvaranje humanističke etike. Dakle one vrijednosti koje se na prvi pogled ne isplate u materijalnom smislu riječi, ali su dugoročno korisne. Mladi ljudi u Hrvatskoj spremni su pomoći u krugu obitelji, poznanika, prijatelja, ali je problem kada trebaju biti solidarni s onima koje ne poznaju, kada trebaju biti poštene i kada ih nitko ne gleda. Treba ozbiljno poraditi na moralnoj obnovi hrvatskog društva. Moralna obnova, ne u smislu da ćemo svi odsad biti sveci, nego moralna obnova da svaki zna koja su mu prava i dužnosti, što smije, a što ne smije. (J. Grbac)

Djeca i mladi u Hrvatskoj nisu relativisti. Oni jesu za vrednote, ali možda na njih gledaju na drugačiji način. To je problem za Crkvu i za svaku odgojnu instituciju. Vrednote treba predstaviti na prikladan način. Potrebno je puno znanja, sposobnosti i entuzijasta koji će mladim ljudima usaditi svijest zašto se isplati živjeti vrijednost poštenja, zašto se isplati biti solidaran. Sv. Toma je rekao svojevremeno da jedan lijepi cvijet ne može narasti na terenu obraslom trnjem. Dok u Hrvatskoj vlada trnovito tlo, gdje se mladi čovjek mora boriti za preživljavanje, ostaje mu jako malo vremena za ono što je važnije, a to je kakav će čovjek biti. Zato mislim da je budućnost dobra, ali ćemo morati na nju vjerojatno još malo pričekati. (J. Grbac)

Hrvatsko je društvo još uvijek u tranziciji. Hrvatska je, kao i druge komunističke zemlje, prošla kroz totalno urušavanje jednoga sustava, pa je pokušala nešto stvarati što se pokazalo isto kao jedan neuspjeli pokušaj. Društvena situacija je sada takva da vlada prilično velika konfuzija i da se djeci i mladima zapravo ne nude istinske vrijednosti. Nudi se brzi uspjeh, neprestano se priča o tajkunima, o onima koji su se preko noći obogatili, a premalo se govori o onima koji su uporni, koji su upornim radom, požrtvovnošću, poštenjem ostvarili nešto u životu. Mislim da je to jedan od najvećih problema uopće našega društva u ovome trenutku. I kako iz toga izaći nije lako odgovoriti. Crkva, kada počne i govoriti, uvijek naiđe na osporavanja, uvijek nailazi na kritiku, onda se izvuče nešto drugo, da bi se ono što ona predlaže nekako omalovažilo. Zato, čini mi se da je tu pitanje tko zapravo vuče konce u svemu tome, koje su to interesne skupine koje kod nas vode glavnu riječ. (I. Devčić)

Hrvatska ne smije postati žrtva obmane da će formalno političkim ulaskom u EU riješiti svoje probleme. Ni Europska Unija nije riješila temeljni ljudski problem, a to je

pitanje egzistencije, pitanje nezaposlenosti, nesretnih, besperspektivnih ljudi. Prema tome Hrvatska se mora u svojem obrazovnom sustavu vratiti vrednotama i vrijednostima, pokušati ljudima približiti realnost života, a ne ih dovoditi u zabludu da će nekakva politička fama riješiti njihove probleme. Ljudi su postali žrtve materijalizacije koja se danas forsira kroz neoliberalnu teoriju slobodnog tržišta i kroz globalizaciju, ali ona ljude nije učinila sretnijima. U svijetu u kojem 80%, ili ne znam koliko, ljudi živi u siromaštvu, 15–20% glada, umire, ne može se govoriti o sreći i ljudskoj snošljivosti. (M. Barišić)

Mislim da je to jedna univerzalna pojava koja nije karakteristična samo za Rijeku, čak niti samo za Hrvatsku. Mislim da je ona planetarno prisutna, barem u razvijenim zemljama, da je politika slobodnog tržišta jednostavno promovirala nove i materijalne vrijednosti kao glavni kriterij vrijednosti. (V. Obersnel)

Dobiveni odgovori pokazuju da su ispitanici skloni negativnom viđenju trenutne situacije u Hrvatskoj kad je riječ o pitanju vrijednosti, a najčešće navode kao primjer krizu u društvu, krizu vrijednosti, nepoštovanje vrijednosti, pojavu novih vrijednosti (bogaćenje na brzinu, droga, alkohol, nemoral). Trenutnu situaciju u Hrvatskoj ispitanici su skloni pripisati nasljeđu bivšega komunističkog sustava i procesu tranzicije u kojem se Hrvatska nalazi.

Institucije i razvoj vrijednosti

Pitanjima broj 5 i 6 htio se dobiti uvid u mišljenje predstavnika pojedinih institucija o ulozi koju institucije imaju ili bi je trebale imati u razvoju vrijednosti u Hrvatskoj. Kod pitanja broj 5 "Koja je, prema vašem mišljenju, uloga /institucije koju predstavljate/ u Hrvatskoj u razvoju vrijednosnog sustava kod djece i mladih?" ispitanici su govorili o ulozi institucije koju predstavljaju u razvoju vrijednosti, a kod pitanja broj 6 "Koja je, prema vašem mišljenju, uloga drugih institucija u Hrvatskoj u razvoju vrijednosnog sustava kod djece i mladih?" o ulozi drugih društvenih institucija u razvoju vrijednosti. Kako su ispitanici uglavnom odgovarajući na pitanje broj 5 davali i odgovor na pitanje broj 6, odgovori na ta dva pitanja obrađeni su zajedno i grupirani su po institucijama.

a) Uloga institucija kod razvoja vrijednosti

Svaka obitelj, država ili crkva ima djecu i mlade kakve zaslužuje. Koliko u njih ulaže, toliko joj se i vrati. Ako želi imati djecu i mlade s razvijenim vrijednostima, treba se svatko od tih subjekata prije svega ponašati u skladu s njima, a onda poučavati i poticati mlade. Međutim kod mladih ne prolazi govoriti jedno, a činiti drugo. (J. Bičanić)

Vjerojatno mislimo jednako, da bi trebali biti glavni oslonci razvoja vrijednosnog sustava djece, mladih i svih drugih. Nemate više autoriteta, nemate više primjera ili ih je malo. Ako ih i pokažete, oni mladim ljudima u novom sustavu vrijednosti izgledaju

nekako tromo, nemoderno i zastarjelo i one spomenute institucije (država, crkva, mediji) gledaju kako preživjeti, kako se interesno umrežiti, kako imati lobije koje će financijski i na svaki drugi način nadzirati, preko svojih medija, razglaša. Posebice mlade ljude, mlade generacije tim strašnim scenama nasilja uče neposlušnosti, uče nekreativnosti, sudjeluju u jednom tolikom moralnom rasulu da ne znam koje sve obnovljene institucije u ovom društvu ili u našem svjetskom okruženju mogu to popraviti i povratiti. Te institucije čine živi ljudi, naši profesori, nekadašnji možda naši autoriteti, naše kolegice, naši kolege, neki drugi ljudi koji rade vrijedne stvari... Imate osjećaj kao da su u odgoju usmjereni drugdje, da nas uče da postanemo objekti, a ovu nesretnu mlađu generaciju (ili sretnu, ja bih volio da postane sretna) usmjerili na put (ako imamo nekakav put) bezbrižnosti, nezadovoljstva, alkohola, droge, prostitucije i nesamopoštovanja. (B. Bilić)

➤ *Uloga škole kod razvoja vrijednosti kod djece i mladih*

Škola je, prema mojem mišljenju, vrlo važna, jedna je od institucija koja djeluje zajedno s drugima u kontekstu približavanja općima vrijednostima. Međutim bojim se da danas u društvu utjecaj škole... neću reći da nije velik, ali da bi trebao biti veći i da bi škola trebala jako dobro razmisliti o licu koje ima spram svojih učenika i roditelja, dakle onih koji koriste njezine usluge i mislim da bi tu trebalo doći do radikalne promjene škole da bi roditelji, učenici i društvo mogli vjerovati u školu. Mislim da danas mnogo ljudi ne vjeruje u školu budući da na žalost ne vjeruje dijelom ni u obrazovanje kao put za dobar život. Djeca se svakodnevno susreću s idejom da zapravo nije važno biti obrazovan i da obrazovanje ne daje garanciju da ćete postići svoje ciljeve niti je škola dovoljno, rekla bih, *user-friendly* da je djeca i roditelji prihvate kao partnera, a ne kao suprotstavljenu stranu. (J. Ledić)

Ja sam uvjeren da škola čini relativno dosta u datim okolnostima. Mi dobijemo tu djecu koja dolaze s određenim obiteljskim opterećenjima. Imamo roditelje koji se uopće ne interesiraju, drugi roditelji ne prihvaćaju da je njihovo dijete nešto učinilo (npr. da uzima drogu). Jako je teško, ali imamo vrijednih nastavnika koji doista nastoje u školi održati red, a mislim da se tu i vjeroučitelji dobro uklapaju. Treba stvoriti široko odgojno ozračje, treba ozdraviti društvo. Onda možemo razgovarati i nadati se kvalitetnijem odgoju i u obitelji i u školi. (I. Devčić)

Naša škola nikako da se konačno reformira. Svaki ministar donosi nove reforme. Imamo istovremeno i nastavnike koji su dosta nezadovoljni i slabo plaćeni. Pitanje je isto koliko je sam nastavnik odgojen, koliko on sam shvaća da treba prenositi vrijednosti, a ne samo znanja i informacije. Zabrinjavajuće je i nasilje među djecom koje se sve više širi u školama. Učenici već ugrožavaju i napadaju i učitelje. Čini se da je svega toga u neko drugo vrijeme bilo malo manje. Sada se prema djeci ide popustljivo da više ni sami nastavnici ne znaju kako djelovati i nalaze se u jednoj, čini mi se, bezizlaznoj situaciji. (I. Devčić)

➤ *Uloga medija kod razvoja vrijednosti kod djece i mladih*

Svi mi znamo da bi trebala biti edukativna, da bi trebala biti odgojna, ako hoćete kreativna, a ne jedan okvir iz kojega svaki dan ponajviše isijavaju nasilje, lažne vrijednosti, nekakav život bez rada, život bez pokrića, bez dovoljno obrazovanja. Riječ je o jednom medijskom sustavu koji nije autonoman sam po sebi, ili je u vlasništvu, ružno rečeno, gospodara svijeta koji nas mijese kao tijesto i on prije svega u Hrvatskoj služi za proizvodnju siromašnog duha i služi za nadziranje naših života i naših moždanih vijuga. Tako je s medijima u Hrvatskoj, i s pisanim i s elektroničkim medijima, a i novim medijima, proizvodima i trikovima suvremene tehnologije koji mogu pomoći stjecanju znanja i koji mogu uništiti i uništavati naš mir, našu psihi i našu sposobnost ljudske komunikacije. (B. Bilić)

Mislim da mediji imaju u svemu ovome vrlo važnu ulogu i vidim njihov potencijal puno većim nego što to oni u ovom času misle da imaju i da jesu. Golem je problem njihove komercijalizacije; kome oni zapravo služe, stavljaju li oni na naslovne stranice ono što se prodaje ili ono što je potrebno. Samo želim reći da su mediji vrlo važni u cijeloj ovoj priči, pogotovo za mlade ljude i da nije nevažno koje ideje oni prenose. (J. Ledić)

Razvoj medija jako je važan zato što u svim tranzicijskim društvima, pa tako i u hrvatskom, mediji imaju jednu, prema mojem mišljenju, čak pretjeranu ulogu u formiranju vrijednosnog sustava kod mladih i kod djece. Zato što smo bili naučeni na dirigirani medij, naime nije bio dostupan pluralizam na medijskom planu. Sada smo suočeni s mogućnošću da gledamo u tim medijima sve. Ali je mentalitet kod mnogih ljudi ostao onaj otprije. Prije nije bilo potrebe odgojiti čovjeka za gledanje i slušanje medija. Danas je u tom pluralističkom pristupu ključno pitanje odgoja za medije koji se, ja mislim, stvara kroz nekoliko desetljeća, a mi za to nismo imali vremena. Tako da imamo da pred tim televizorom stoji dijete ili mladi čovjek koji nije odgojen kritički se sučeliti s medijem i onda je medij taj apsolutni gospodar nad njegovim vrijednosnim sustavom. (J. Grbac)

Prema mojem je mišljenju danas odgoj za medije ključno pitanje u Hrvatskoj. Mediji imaju svoju specifičnu odgovornost koju u hrvatskom društvu nisu ozbiljno shvatili. Djelatnici u medijima su dobri profesionalci, dobri tehničari, ali jako loši etičari. Mediji čine najmanje u Hrvatskoj po pitanju odgoja za vrijednosni sustav. Mislim da bi svaki medij trebao imati jedan etički filter koji će se prvenstveno pitati da li ta stvar koju kažem, ta vijest koju donosim itd. da li više koristi ili šteti odgoju mladog čovjeka. (J. Grbac)

Kod nas nema medija koji su ozbiljni mediji, koji će tretirati samo ozbiljne teme. Kod nas je žuti i ozbiljan i ozbiljan je i žuti i mislim da kolika je krivnja na samim novinarima, još je veća sigurno na urednicima, a zapravo glavni dirigenti su vlasnici. (I. Devčić)

➤ *Uloga crkve kod razvoja vrijednosti kod djece i mladih*

Temeljnija uloga crkve u Hrvatskoj danas je razvoj vrijednosnog sustava koji nije nužno kršćanski, koji je doduše nastao na kršćanskim korijenima, ali je u svakom slučaju zajednička i kršćaninu i ateistu. Mislim da je važno da se takva etika predaje u školama, usađuje u djecu u obiteljima, jer je učenje kršćanskog specifikuma stvar jednog religijskog svjetonazora koji u pluralističkom društvu mora biti pridržana prostorima crkve, a ne može biti propagirana na takav isti način u školama. Crkva gleda donekle drugačije na pitanje definiranja vrijednosti nego što gleda pluralno društvo. Tu će uvijek biti polemika i vjerojatno nećemo postići neki veliki konsenzus, ali zato je zadatak, ne samo Crkve, nego i društva, da barem ponudi viziju kamo mi to idemo. (*J. Grbac*)

Crkva ima relativno velike mogućnosti, ima vjeronauk u školi. Velik broj djece (80–90%), takoreći sva katolička djeca pohađa vjeronauk. I u Crkvi se nastoji odgojno djelovati, ali čini mi se da taj trud ne donosi opipljive rezultate zato što su djeca često izložena mnogim utjecajima istovremeno i kod njih se stvara konfuzija. Crkva obično nudi neke više vrijednosti (odgovornost, poštovanje, razmišljanje o posljedicama onoga što činimo), koje više obvezuju, a s druge strane društvo mladima šalje poruku – radi što hoćeš, samo pazi da te ne uhvate, a ljudska je priroda, jasno, sklonija liniji manjeg otpora. Moram reći da nemamo dovoljno podrške od obitelji. Naša obitelj je također u velikoj krizi. (*I. Devčić*)

Crkva, prema mojem mišljenju, djeluje potpuno u suprotnosti s onim što od nje očekujemo. Prema istraživanjima, Crkva je institucija kojoj se još uvijek vjeruje, ali rekla bih da velik dio građana ove zemlje zapravo još uvijek nije dobro educiran, dobro osviješten što bi od koga trebalo očekivati. I mislim da nam slijedi, ako se ikada i bude dogodilo, jedno buđenje, jedno otvaranje očiju pred svime time. I ako pratite Crkvu, i ona sama u sebi je poprilično nekonzistentna i mislim da isto tako ne djeluje jedinstveno. Mislim da joj to šteti kao što joj štete afere u kojima ona očito još uvijek nije dovoljno zrela pogledati u svoje pozitivne i u svoje negativne strane. Crkva se, naravno, bori svim sredstvima za svoju predominaciju kao što je to njezina vjekovna uloga i tu joj nemam što zamjeriti, a mislim da je njezin utjecaj prilično jak. No ako je gledam s vrijednosnog aspekta, imam zamjerki, i to nekonzistentnost. (*J. Ledić*)

Crkva je, kao jedna vrijedna, tradicionalna institucija s puno iskustva premalo otvorena, premalo dijaloška unutar sebe, a kamoli prema društvu vani. Ona je potpuno nepripremljena dočekala nešto što se zovu demokratske promjene. Ona nema dovoljno hrabrosti, nema dovoljno novih, mladih ljudi. Ona bi na različite načine u jednom suvremenom društvu mogla biti korektiv kao neke druge institucije koje smo nabrojili. Mogla bi biti od koristi, a ne da stoji po strani i da joj je, kao drugima, važnije imati nego biti; više razgovarati koliko će joj pripasti dobara i dionica, nego o tome kako će izgledati život Crkve. Još nije dovoljno naučila i nije pripravljena biti zajednica koja međusobno svaki dan komunicira, dakle ljudi koji su dio te Crkve, živa zajednica, koji mogu pomagati

jedni drugima, koji se mogu prepoznavati, koji mogu pomagati i onima koji ne misle kao i oni, koji mogu živjeti s drugima i drugačijima. (*B. Bilić*)

➤ *Uloga gospodarstva u razvoju vrijednosti kod djece i mladih*

Uloga gospodarstva u Hrvatskoj sigurno je velika. Samo, važno je i koji se tip gospodarstva potiče. Mi smo imali nekoliko velikih zabluda jer smo kopirali neuspješno taj takozvani kapitalistički model pa smo govorili da sve treba privatizirati. U toj privatizaciji napravili smo, odnosno oskvrnuli smo, popljuvali smo vrijednosti, pa smo privatizaciju pretvorili u pljačku. Pljačka je možda malo težak izraz, ali je adekvatan, čak zato što su i ti akteri bili u tom svojem obrazovnom postignuću toliko slabi da čak to nisu mogli razlikovati. Čak smo uveli jednu dozlabora suludu ideju da će dvjesto bogatih obitelji riješiti gospodarski problem Hrvatske. (*M. Barišić*)

U Hrvatskoj treba samo onaj gospodarski napredak koji će ljude činiti stabilnima, koji će im davati dostojanstveni odnos prema radu i to će činiti društvo jakim, a sve su drugo zablude. Ljudi koji su stvarali Europu – njihova Europa je nešto drugo. To nije samo Europa dimnjaka, nego Europa crkava, i tornjeva, i duhovna Europa koja garantira da taj čovjek mora osjećati nešto bolje, mora biti nešto sigurniji, i opet se vraćam da je njegovo polazište u čvrstoj obitelji koja ne može biti pritisnuta liberalnim slobodama. Kad razorimo obitelj, onda praktički nemamo ništa tražiti u životu. (*M. Barišić*)

Mislim da još uvijek nije došlo do one rafinirane uloge gospodarstva u smislu onoga kako to poznajemo iz teorije civilnoga društva. Upravo se pod okriljem takve nekonzistentne države gospodarstvo razvija na neki način prvobitne akumulacije, gdje vlada neki divlji kapital, gdje radnici nisu zaštićeni u svojim osnovnim pravima. Nažalost i poruke koje otuda dobivamo isto su tako jadne. (*J. Ledić*)

Gospodarstvo ima još uvijek svoje porođajne muke. Takvo slabo gospodarstvo s druge je strane izloženo velikoj konkurenciji, otvorenom tržištu. I tu isto vlada snađi se, gledaj samo sebe, i jako je teško s nekim recimo socijalnim naukom Katoličke crkve (poštovanjem osoba, prava radnika, čovjeka, solidarnosti, pravednosti...) preživjeti. (*I. Devčić*)

➤ *Uloga obitelji kod razvoja vrijednosti kod djece i mladih*

Obitelj je temelj svih temelja, polazište svih polazišta – kada to razorite, onda je sve moguće raditi od društva. Prema tome mi se moramo pokušati vratiti tim temeljima i gospodarski napredak Hrvatske mora biti u tim okvirima. Ne može mu se nametnuti ni globalna filozofija ni Europska Unija; ako to prihvatimo, onda ćemo postići nekakve političke poene, ali ćemo biti jedan narod, razoren duhovno i materijalno i mislim da ne trebam govoriti kakve su onda posljedice. (*M. Barišić*)

Danas, prema nekim istraživanjima, obitelj je u Hrvatskoj razbijena. Dr. Pavao Brajša, gosti nekih mojih emisija i još neki drugi ljudi govore da su obitelji već postale kolodvori, ljudi dolaze i odlaze, prolaze, susreću se, ne vide se i otprilike tako. Zašto i pod kojim je pritiskom slomljena i slamana obitelj ovdje u Hrvatskoj, trebala bi neka dublja analiza. (B. Bilić)

Mislim da je apsurdno govoriti o odgoju za vrijednosti malog djeteta ako mi ne razmišljamo kako odgojiti roditelje za te vrijednosti. Što to znači? Da današnji roditelji koji imaju recimo 40–50 godina, koji su se rodili u poratnim godinama, živjeli su tridesetak godina u okruženju jednog sistema koji je zapostavljao, zanemarivao zadatak obitelji u odgoju vlastitog djeteta, upravo ti roditelji imaju u glavama svijest da će se o tom odgoju brinuti netko drugi – dječji vrtić, škola, crkva, što je, prema mojem mišljenju, tragično. Sada je pitanje kako tim roditeljima omogućiti razvijanje osjećaja za vrijednosti. Ne može se očekivati od roditelja da će odgajati dijete za uvažavanje vrednote poštenja, ako je roditelj živio u okruženju gdje je prvenstveni motiv bio – snađi se, kako znaš i umiješ, pošteno ili nepošteno. To je problem kojim se bavi i pred kojim se našla i Crkva u ovom društvu. Npr. svi naši tečajevi pripreve za brak, za roditeljstvo itd. trebali bi ići, idu u tom smjeru. Očigledno nisu baš pretjerano efikasni zbog možda naše nesposobnosti. Međutim zabrinjava to što država, dakle državne institucije, po tom pitanju ne čine gotovo ništa. Pitanje kakve ćemo roditelje imati nije samo pitanje Crkve, nego bi se i na državnim razinama trebalo ustrojiti savjetovalište za buduće roditelje, gdje će oni steći ne samo tehničke podatke o tome kako odgajati dijete, kako ga hraniti, kako ga odijevati, nego koji su mu moralno-etički zadaci u budućem roditeljstvu. Mislim da taj segment država zasad nije uvidjela kao prioritetan, tako da se ta etička osviještenost roditelja uglavnom događa ili u crkvi ili nigdje. (J. Grbac)

➤ *Uloga države / lokalne uprave i samouprave u razvoju vrijednosti kod djece i mladih*

Trebala bi biti velika, najprije kroz odgojni, a nakon toga obrazovni sustav koji bi tako trebao biti definiran da se veća pozornost posvećuje upravo samom procesu odgoja i upoznavanja s vrijednostima, a možda malo manje nego što je to sada isključivo sa stjecanjem znanja. Mislim da je naročito u posljednjih petnaestak godina dosta došlo do neravnoteže između odgojnog dijela, koji je vrlo bitan za razvoj vrijednosnih sudova, u odnosu na dio koji je vezan za stjecanje znanja. Mislim da bi tu trebala biti uloga učitelja, odgojitelja, nastavnika, kao i roditelja, puno više izražena u odgojnom dijelu od onog čistog davanja informacija o znanjima. (V. Obersnel)

Rekla bih da je ponašanje države, tko god se sada krije u tome svemu, važno i da država svojim ponašanjem daje takt svemu tome skupa. Vjerujem da država primjerice kroz poreze razgovara sa svojim građanima, dakle kaže im koje je ponašanje poželjno, koje je nepoželjno, da sankcioniranjem određenih ponašanja ukazuje što treba, a što ne treba činiti. I mislim da je tu država vrlo nedosljedna, nekonzistentna. O političarima i politici danas postoji vrlo negativan stav, ili ljude uopće ne zanima politika jer joj ne

vjeruju, ili vjeruju da su političari korumpirani, ovakvi i onakvi. Mislim da je upravo u tome velik problem države. (J. Ledić)

Ova država se najprije morala boriti da bude – njezini su problemi bili rat, pa prognanici, pa izbjeglice, pa povratak, pa izgradnja porušenoga itd., pa ta nesretna privatizacija koja je poprilično loše provedena, ta globalizacija... Tako da imam dojam da se tu više-manje uvijek reaktivno djeluje, gasi se požar umjesto da se planira kako da ga ne bude, da se slobodno planira, da se neke vizije razvijaju. Rat je puno toga porušio i moralno. Naša država još ne funkcionira kao jedna normalna država, kao primjerice Austrija, kao države koje su imale jedan drugačiji razvojni put. (I. Devčić)

➤ *Uloga udruga / civilnog društva kod razvoja vrijednosti kod djece i mladih*

Postojao je zamah, a sada je civilno društvo u stagnaciji, podijelilo se na nekakva dva dijela. Jedno je neko elitno civilno društvo, koje funkcionira savršeno, ali koje mislim da ne reprezentira većinu civilnog društva koje je još uvijek neosviješteno, ne sluša se dovoljno i mislim da je aktivno građanstvo o kojemu smo govorili i koje smo željeli još uvijek utopija. (J. Ledić)

Što se tiče udruga u Hrvatskoj, oni se bave nekim stvarima (npr. nacionalno pitanje manjina), ali ne vidim da se oglašuju o nekakve temeljne vrijednosti. Ne vidim ni jednu udругu koja se digla u zaštitu obitelji. Često je slučaj da se nameću neke teme koje su po sebi sekundarne, nisu općenito prioritetne za društvo, ali se nametnu da se javnost zabavi kako ne bi razmišljala o važnim pitanjima. (I. Devčić)

Iz dobivenih odgovora može se zaključiti da su ispitanici skloni isticati da institucije imaju veliku ulogu u razvoju vrijednosti, ali da institucije tu ulogu ne shvaćaju ozbiljno. Najveću kritiku ispitanici su uglavnom upućivali medijima. Prema njihovu mišljenju, mediji imaju danas veliku ulogu u razvoju vrijednosti, ali nemaju izgrađen sustav vrijednosti i "filter" vrijednosti. Ispitanici su uglavnom navodili crkvu kao primjer institucije koja najviše radi na razvoju vrijednosti u hrvatskom društvu.

Ispitanici su skloni mišljenju da je uloga države i gospodarstva u razvoju vrijednosti velika, ali da trenutno te institucije čine malo ili ništa kad je riječ o tom pitanju. Opravdanje za to ispitanici su skloni vidjeti u procesu tranzicije u kojem se Hrvatska nalazi i novim zahtjevima kojima se hrvatsko gospodarstvo nastoji prilagoditi.

Neki od ispitanika istaknuli su i veliku važnost obitelji za razvoj vrijednosti, ali da obitelj vide kao instituciju koja u Hrvatskoj gubi svoju tradicionalnu važnost i koja se "slama" (B. Bilić).

b) Konkretni koraci institucija

Pitanjem broj 7 "Je li Vam poznato što čine danas škola, obitelj, crkva, gospodarstvo, udruga, država u Hrvatskoj kad je riječ o pitanju?" htjelo se saznati što i koliko čine institucije u Hrvatskoj za razvoj vrijednosti i koliko su djelotvorne u tome.

Mislim jako malo. Čine pojedinci. Sustavnog njegovanja vrijednosti nema u dovoljnoj mjeri. Možda u Crkvi, ali nisu sva djeca i mladi obuhvaćeni crkvenim utjecajem. (J. Bičanić)

Ja ne znam što vlada čini osim onoga što proklamira, ali jedno je proklamiranje, a drugo izvođenje. Postoje napreci, ali ja bih voljela da su brži i jasniji. Oni od kojih bih više očekivala da su stalozniji i sustavniji u svojim pokušajima da učine nešto jest sustav odgoja i obrazovanja. Čini mi se da nema jasnih ciljeva, tj. što je ono što želimo postići, nego se opet luta. Neka istraživanja koja sam prije radila govore upravo o tome koliko je jaka individualnost. Npr. neki nastavnici misle i čine tako kao da su prenositelji svojih osobnih vrijednosti. Oni i nemaju svijest da postoji nekakva vrijednost koja im je nadređena, kojoj su oni subordinirani. Dakle, oni mogu imati svoje osobno mišljenje o ne znam čemu, ali ako je proklamirano mišljenje da trebamo biti tolerantni prema drugima, tada se od njih očekuje da proklamiraju toleranciju i da žive tu toleranciju u razredu. (J. Ledić)

Jako vjerujem u Kohlberga i u njegove ideje da se moralne vrijednosti mogu vježbati, živjeti, da djecu možete odgajati tako da im je nešto prihvatljivo, a nešto neprihvatljivo. Druge kulture već imaju razvijen kodeks ponašanja što je u redu, što nije u redu, što se tolerira, što se ne tolerira, što netko sebi može dopustiti, a što naprosto nije pristojno i mislim da nas tu očekuje golema količina godina koje prolaze, koje su nam već prošle, a gdje se nismo pomakli prema tome da se zna što se smije, a što se ne smije. Puno se toga kod nas čini, a ne bi se smjelo. Ne bi se smjelo prelaziti preko toga. (J. Ledić)

Ja mislim da Crkva danas, s obzirom na to da je tek pred 15 godina mogla slobodno početi djelovati, puno čini po pitanju odgoja za vrijednosti kod djece i mladih. Imamo predškolski odgoj, imamo vjeronauk u školi, imamo etiku u školama, etiku koju predaju u nekoj mjeri i ljudi odgajani u crkvenim ustanovama iako etika koju predaju nije specifično kršćanska, nego je ta etika humanistička. Imamo predbračne tečajeve, dakle svi koji se žele vjenčati u crkvi moraju pohađati određenu pripravu za brak, da ih se nauči što znači živjeti u braku, kako podnositi jedno drugoga, kako odgajati djecu, koje su vrijednosti važne, koje su vrijednosti koje nikada ne smijemo dovoditi u pitanje itd. Crkva pokušava putem medija (svoga religijskog programa i svojih tiskanih medija), putem susreta mladih te mlade osvijestiti za neke vrijednosti. Crkvi u Hrvatskoj nedostaje još uvijek puno institucija, nedostaje svojevrsna struktura, nedostaje personal. Poprilično je mladih ljudi danas na školovanju u inozemstvu i mi ih čekamo da se vrate i preuzmu determinantniju ulogu u Crkvi. Prema tome, ja mislim, da je i Crkva u određenoj

tranziciji i u njoj čini ono što može, možda nedovoljno, mnogi će reći nedovoljno, međutim ja mislim da ostaje u okvirima onoga što može. (J. Grbac)

Što čini država? Mislim da po pitanju odgoja za vrijednosni sustav čini malo zato što je kod nas situacija tipična za društva tranzicijskoga karaktera. U gospodarstvu smo imali negativnih iskustava s privatizacijom. Mislim da su gospodarstvenici koji su sudjelovali u takvoj nepoštenoj privatizaciji za jedno duže vrijeme dali pečat odgoju za vrijednosni sustav zato što mladi ljudi danas u Hrvatskoj shvaćaju – onaj tko je bio lopov, taj bolje živi; onaj tko je bio pošten, taj je siromašan. I dok se god loše ponašanje ne bude sankcioniralo tako da mladi čovjek vidi da se isplati činiti dobro, vrijednosni sustav u Hrvatskoj bit će prilično pusta fraza. (J. Grbac)

Meni se čini da danas, osim kad se gleda civilni sektor, jedva tko što radi s djecom i mladima izvan ustanova, to znači predškolskih ustanova ili škola. Danas ne vidim da se negdje posebno mlade okuplja, tu i tamo neka (politička) stranka. Ne vidim da postoji ozbiljni, sustavni rad s djecom i mladima. Za vrijeme socijalizma mlade se okupljalo za socijalističke vrijednosti. Prije Drugoga svjetskog rata isto se tako puno radilo s mladima, okupljalo ih se, oduševljavalo... Danas mlade okupljaju diskoklubovi, noćni klubovi, mladi izlaze u petak navečer kad odrasli idu spavati, drugi dan dolaze ujutro kad su drugi već ustali, pomalo pijani, drogirani. Ti tamo odgajaju mlade, a tamo mogu dobiti dilanje droge, alkohola itd. i to se nažalost dobrim dijelom i tolerira. To je nažalost situacija naših današnjih mladih. Društvo ne može naći konsenzus da se nešto ipak pokuša činiti da se ta mladost spasi na neki način. (I. Devčić)

Crkva pokušava nešto, ali imamo dojam da gubimo trku. Naprosto su ove druge sile moćnije... Mi želimo odgojiti vjernike koji će biti angažirani u društvu i koji će kršćanske vrijednosti (evanđeoske vrijednosti služenja, nesebičnost, velikodušnost, osjetljivost za slabe i nemoćne itd.) živjeti na obiteljskoj i društvenoj razini. Kod nas Crkva uglavnom djeluje kroz vjeronaučne planove i programe, jer je najveći dio mladih zahvaćen kroz školski vjeronauk. Uz prenošenje informacija i znanja vjeronauk ima i odgojnu komponentu. Zato kada je bila riječ o tome hoćemo li imati u školama vjersku kulturu (to znači učiti o raznim religijama, steći nekakva znanja) ili jedan konfesionalni vjeronauk, biskupi su se zauzeli da to bude konfesionalni vjeronauk koji će i odgojno djelovati na djecu i mlade. Ono čemu se naša Crkva u ovom trenutku sve više okreće, što ona shvaća kao temeljni problem jest obitelj. (I. Devčić)

Gospodarstvo mora ići prema tome da ljudima osigurava poštenu egzistenciju, poštenu odnos, a to onda garantira ili daje po zakonu vjerojatnosti stabilne odnose u obitelji, stabilne odnose u društvu i to onda ljude čini zadovoljnima. Ljudi ne mogu biti jako sretni i zadovoljni ako ih se okruži sa stotinama robnih lanaca. (M. Barišić)

Bojim se da praksa koju imamo u Hrvatskoj, a to je da svakih nekoliko godina radimo reforme obrazovnog sustava nisu baš preveliki poticaj u bilo kakvom razvojnom smislu,

pa tako i u ovom dijelu koji se tiče vrijednosti. Osim toga, nažalost, i sama činjenica da se u čitavom nizu godina na neki način omalovažava i nedovoljno vjednuje rad prosvjetnih radnika bez obzira na kojoj se razini on odvija, sama po sebi dovodi i do pada njihova interesa, njihove motivacije u ovom dijelu koji je upravo bitan za izgradnju vrijednosnog sustava. (V. Obersnel)

Iz dobivenih rezultata može se zaključiti da su ispitanici skloni mišljenju da institucije u Hrvatskoj čine vrlo malo kad je riječ o razvoju vrijednosti. Prema njihovu mišljenju, uglavnom se radi o pojedincima koji pokušavaju nešto činiti, Crkvi te civilnom sektoru, ali imaju dojam da "gube bitku" (I. Devčić).

Ciljevi, smjernice, programi za razvoj vrijednosti

Pitanjem broj 8 "Je li vam poznato postoje li smjernice, ciljevi i programi za razvoj vrijednosnog sustava kod djece i mladih u Hrvatskoj?" htjelo se doznati imaju li institucije u Hrvatskoj konkretne ciljeve, smjernice i programe za razvoj vrijednosti kod djece i mladih.

U sustavu školstva ne postoje programi, postoje samo deklarativni ciljevi odgajanja. (J. Bičanić)

Znam da neke od tih institucija imaju neke programe, žele razvijati temeljne vrednote, sustav vrijednosti koji će djecu i mlade ipak graditi, da budu zdravi, odgovorni, obrazovani, spremni na zdrav život i za rad dostojan čovjeka, pripravnici pomagati drugima, koji bi znali što je solidarnost, što je pravednost, koji bi razlučili što je zlo, što je egoizam, što su strahote, što su razaranja itd. Mislim da ih ima, ali to su nekakvi vapaji i tako mali signali u odnosu prema tako iritirajućem i pobjeđujućem trendu toga jednog novog društva i novog sustava vrijednosti. Kako izbjeći tu okupaciju, a da bi sačuvali dio ljudskosti, ja to ne znam. Možda će neke nove generacije biti pametnije od nas, možda će one stvoriti neku kritičnu masu, možda će one urazumiti ove centre moći i nadzornike svijeta. (B. Bilić)

Što se tiče smjernica u Hrvatskoj, one postoje, ne u politici, ali postoje određene nevladine organizacije, postoje institucije koje se uporno bore za određene vrijednosti, koje pokušavaju na vrijeme signalizirati šta se sve može dogoditi ako se stvari ne isprave, ako se na vrijeme ne uoče. (M. Barišić)

Iz dobivenih odgovora može se zaključiti da većini ispitanika nije poznato postoje li smjernice, ciljevi i programi za razvoj vrijednosti kod djece i mladih u Hrvatskoj.

Prijedlozi metoda za razvoj vrijednosti

Pitanjem broj 9 "Koje biste konkretne korake i metode predložili za razvoj vrijednosnog sustava kod djece i mladih u Hrvatskoj?" htio se dobiti uvid u mišljenje ispitanika o načinima sustavnog i djelotvornog razvoja vrijednosti kod djece i mladih u Hrvatskoj.

Sustavno odgajanje od vrtića preko škole do fakulteta. Nikako ne zaboraviti na sustavno poučavanje roditelja i učitelja. (J. Bičanić)

Važno je dogovoriti se i biti svjestan oko temeljnog cilja, oko temeljne vrijednosti što je i intencija u suvremenom zapadnom svijetu. Tada slijedi operacionalizacija ciljeva koja onda svaku djelatnost, svaku aktivnost svojega života usmjerava kroz to. Primjerice, ako je temeljna vrijednost ovoga društva demokracija i poštovanje ljudskih prava, tada škola mora u svakom trenutku svojega života i djelovanja poštovati ljudska prava. Onda je puno lakše, imajući opći cilj u glavi, uspoređivati je li naše svakodnevno djelovanje u skladu s tim ciljem ili ne. Dakle, ako znamo što je ono čemu težimo, tada ćemo lakše moći znati djeluje li ta naša okolina na taj način. A mislim da, kada govorimo o Hrvatskoj, postoji vrlo često nesuglasje u tome što je za nas ono čemu težimo. Jer se proklamira da se teži jednome, a zapravo nas svakodnevne situacije uvjeravaju u to da postoji vrlo velika razlika između onoga što je proklamirano i onoga što se doista dešava. (J. Ledić)

Mislim da bi prvo trebalo u Hrvatskoj jako uvećati broj privatnih škola, uvesti predmete koji su etičkog usmjerenja, ne samo tehničkog. Mislim da bi školama trebalo omogućiti da imaju i odgojnu funkciju. Danas imamo škole koje nude obrazovanje, to je znanje. Ali gotovo da i nemamo u školskom sustavu institucija koje nude odgoj. Odgoj je prepušten obitelji i eventualno crkvi. (J. Grbac)

Komunizam je uveo jedan princip – snađi se družu. Taj sustav je nestao, ali nestao je samo izvana, u glavama je ostao. Zato se zauzimam da Hrvatska ide u Europsku Uniju, jer smatram da nas približavanje Uniji prisiljava da ovdje stvaramo red. (I. Devčić)

Mi moramo stvarati stabilne, jake ličnosti, a to možemo samo kad im se da do znanja od rane mladosti da je život jedna velika žrtva, da se ne može jednostavno samo lagodno prolaziti, na grbači ili na leđima drugih, ili potisnuti neke ljudske stvari i reći – država sam ja i sad je to tako. Obitelj, nas uči da moramo poštovati nekoga kraj sebe, da moramo poštovati određenu hijerarhiju, biti tolerantni, strpljivi i spremni na žrtvu. (M. Barišić)

Iz dobivenih odgovora može se zaključiti da su kao prijedloge za razvoj vrijednosti kod djece i mladih ispitanici skloni isticati važnost dogovora institucija oko zajedničkog cilja, važnost poučavanja roditelja i učitelja te uvođenja odgojnih predmeta u škole, ulazak u Europsku Uniju te važnost obitelji kod razvoja vrijednosti.

Poruke djeci i mladima

S pitanjem broj 11 "Koja bi bila vaša poruka djeci i mladima u Hrvatskoj?" završio je intervju. Neki od ispitanika iznijeli su svoju poruku djeci i mladima u Hrvatskoj.

Neka vam (djeci) loša ponašanja odraslih ne budu isprikom, nego poticajem da stvarate bolji sretniji i sigurniji svijet. (J. Bičanić)

Ne trebamo očekivati od nekoga drugog da nam posloži stvari, nego i mi sami trebamo slagati i truditi se, svatko u svojem dvorištu. To dobro ili loše donosimo sami sebi. Vjerujem da sam individua koja može uspjeti i učiniti dobro sebi samo ako surađuje s drugima i ako širi pozitivnu energiju drugim ljudima. Mislim da treba uspijevati, ali uvijek s tom idejom što se događa s drugim ljudima u relaciji sa mnom. (J. Ledić)

Čovjek je na svim meridijanima uvijek čovjek. Pitanje je samo jesu li u njega usađene takve vrijednosti da on može komunicirati s drugim čovjekom i sa svijetom. (M. Barišić)

Samo uporni i oni koji imaju određene vizije mogu mijenjati grad, državu, svijet. Treba biti uporan. Možda nekad treba razmisliti ne samo u kontekstu što država i grad može napraviti za mene, nego i što ja mogu napraviti za državu i grad. (V. Obersnel)

∞ ∞ ∞

Iz dobivenih se odgovora može zaključiti da su ispitanici skloni prepoznati vrijednosti kao važne, kao instrument koji usmjerava odluke i ponašanja pojedinaca i osigurava bolji i sretniji život (ako se živi prema univerzalnim, općeljudskim vrijednostima). Trenutnu situaciju u Hrvatskoj kad je riječ o pitanju vrijednosti ispitanici su skloni vidjeti negativnom.

Ispitanici su skloni mišljenju da institucije imaju važnu ulogu u razvoju vrijednosti, ali da trenutno čine malo ili gotovo ništa na razvoju vrijednosti, da ne postoji konsenzus, zajednički ciljevi i programi za razvoj vrijednosti, a opravdanje su skloni pronaći u procesu tranzicije i novim političkim i gospodarskim uvjetima u kojima se Hrvatska nalazi.

Ispitanici su skloni isticati optimizam kada se radi o budućnosti Hrvatske te da "trebamo prestati očekivati od drugih da nam poslože stvari" (J. Ledić), ne tražiti isprike u lošim primjerima, biti uporni i stvarati bolji, sretniji i sigurniji svijet.

Umjesto zaključka

Kada postoji jasno znanje o univerzalnim etičkim principima koje je zaštićeno od uobičajenih skeptičnih sumnji, tada kao najveća sumnja ostaje nesigurnost "Zašto biti moralan?"; "Zašto biti pravedan u univerzumu koji je dalekosežno nepravedan?"
(Kohlberg, 1995: 118)

Ditmar Brock (1992) smatra da današnje vrijeme oblikuje brza i relativno obuhvatna promjena. Jedna moda zamjenjuje drugu, jedan val (obrazovni val, mirovni val, val zaštite okoliša, religiozni val itd.) superponira drugi. To predstavlja, osobito u odnosu na internalizaciju vrijednosti, velike probleme. Da bi se vrijednosti mogle usidriti u sustav osobnosti, potrebno je, prema Brocku, duže vrijeme i određena jednoznačnost vrijednosti. Budući da ni vremena ni jednoznačnosti vrijednosti obično nemamo, dolazi vrlo često do neuspjele socijalizacije s obzirom na vrijednosti.

Heiner Meulemann (1996) mišljenja je da vrijednosti ne smiju biti samo prisutne u glavi, nego trebaju biti djelotvorne također i u srcu. Osoba se mora s njima identificirati, usvojiti ih. Pounutrenje ili internalizacija vrijednosti stvara, prema Meulemannu, jednu instancu, jednog suca za poželjno u osobi: savjest. Vrijednosti upravljaju riječima i djelima ljudi i vrijednosti su samopostavljeno mjerilo jednog društva. U svakodnevici se, prema Meulemannu, bez daljnje osjećamo sigurni, jer na osnovi riječi i djela naših bližnjih možemo zaključiti o njihovim vrijednostima; i mi poznamo najvažnije vrijednosti koje vrijede u našem društvu čak i kada ih ne možemo s preciznošću objasniti.

Ova je knjiga potraga za odgovorima na pitanja – *Koje bi vrijednosti trebale biti zajedničke svim ljudima, neovisno o individualnim razlikama? Mladi su naša budućnost – s kakvim vrijednostima i prioritetima idu u život? Vrijednosti se prenose sa starih na mlade – kakav stav prema vrijednostima imaju oni koji te vrijednosti trebaju prenijeti mladima; koje vrijednosti smatraju važnima? Ujedno je i potraga za odgovorom na pitanje – Što znači biti čovjek? Što me čini čovjekom? Koje su ljudske kvalitete? Kako ih razviti?* (usp. Mahešvarananda, 2000)

Istraživanje literature pokazalo je da postoje autori (npr. Rokeach, 1973; Schwartz, 1992) koji smatraju da postoje univerzalne vrijednosti koje su zajedničke svim ljudima ovog svijeta. Rezultati empirijskog istraživanja "Studenti i vrijednosti" pokazali su da su svim ispitanicima važne iste vrijednosti. Razlika je samo u tome da neki ispitanici npr. prednost daju "tradicionalnim vrijednostima", a drugi "modernim vrijednostima". No razlika između rangova nije velika.

Iz toga se može zaključiti da su svim ispitanicima, neovisno o trenutnim okolnostima u kojima žive (društvena, politička, gospodarska situacija) važne iste osnovne (univerzalne) vrijednosti kao npr. obitelj, prijatelji, tolerancija, povjerenje, poštovanje, sloboda, altruizam itd. Tijekom rada na knjizi često sam čitala i slušala da mladima danas nedostaju "temeljne vrijednosti" i da mladi ljudi danas ne poštuju više tradicionalne vrijednosti. Rezultati istraživanja koje sam provela pokazuju da su vrijednosti, osobito tradicionalne vrijednosti, mladim ljudima još uvijek jako važne.

Kohlberg (1995) tvrdi da pitanja vrijednosti trebaju biti promatrana kao povijesno relativna. Prema njegovu mišljenju, mladi znaju da se vrijednosti brzo mijenjaju i da se vrijednosti njihovih roditelja toliko razlikuju od njihovih vrijednosti koliko će se opet njihove vrijednosti razlikovati od vrijednosti njihove djece.

Svako doba ima vlastita obilježja koja svatko od nas vrednuje iz vlastite perspektive. Ono što "starijim" generacijama izgleda kao bezvrijedno, bez poštovanja i dekadentno može "mlađim" generacijama biti samo po sebi razumljivo i normalno. Naše interpretacije i naše razumijevanje pojedinih pojmova također se razlikuju. Istraživanje koje sam provela samo je ispitalo jesu li neke univerzalne vrijednosti važne populaciji studenata, ali nije pitalo za (njihovu) definiciju tih pojmova.

Mlađe generacije uče od starijih generacija. Vlastiti primjer je nabolji način poučavanja, čula sam od nekih osoba koje sam intervjuirala. Možda bismo se trebali zapitati kakav primjer dajemo umjesto da jadikujemo o mladim ljudima.

Svatko od nas koji se bavi temom vrijednosti pokušava pronaći općevažeću istinu. Svaki pokušaj završava individualno važećim odgovorom – važećim za jednu osobu, jednu skupinu, jedno društvo, jedan narod, jednu kulturu, jedno geografsko područje itd. Možda je to tako zbog toga što naš pogled zamagljuje naočale našeg nasljedstva (biološkog, sociološkog, antropološkog, kulturalnog, intelektualnog i sl.), možda zbog obilja različitosti (u svakom aspektu života) koja vladaju na našem planetu.

Svako jutro kada otvorim dnevne novine i čitam o korupciji, pronevjerama, lažima u zemlji u kojoj živim i o ratovima, terorističkim napadima i političkim aferama u cijelom svijetu, pitam se isplati li se uopće govoriti, pisati o vrijednostima, pokušati nešto promijeniti. Odgovor na to pitanje pronašla sam u govoru Kofia Annana, generalnog sekretara UN-a, koji je održao na Sveučilištu u Tübingenu 2003. godine na temu "Imamo li još uvijek univerzalne vrijednosti?"⁷⁶

Kofi Annan kaže u svojem govoru da dokumenti kao što su Povelja Ujedinjenih naroda i Opća deklaracija o ljudskim pravima koje osiguravaju vrijednosti kao što su: mir, sloboda, socijalni napredak, jednaka prava i ljudsko dostojanstvo predstavljaju

⁷⁶ Annan, K. (2003): "Do We Still Have Universal Values?", Tübingen University, <http://www.valuescaucus.org/secgen.html>; 7. 9. 2006.

jednu optimističnu viziju, a ne opis trenutnog stanja (realnost). Annan kaže da te vrijednosti još uvijek nisu u potpunosti realizirane. Nažalost daleko smo od toga, ali su danas šire prihvaćene nego što je to bio slučaj prije nekoliko desetljeća. Annan smatra da je svijet napredovao, a da su tome pridonijele povelje i deklaracije.

Annan smatra također da su univerzalne vrijednosti danas, u vremenu globalizacije, potrebnije nego ikada. Svako društvo ima potrebu biti povezano sa zajedničkim vrijednostima tako da svi njegovi članovi znaju što mogu očekivati jedni od drugih i kako na osnovi zajedničkih principa mogu bez nasilja razjasniti razlike među sobom.

Nadalje, Annan kaže da činjenica da ljudi ne prihvaćaju i ne poštuju neke vrijednosti ne znači da te vrijednosti nisu univerzalne. Sasvim suprotno, kaže on. Upravo nas takvo nepoštovanje vrijednosti obvezuje da podržimo i sačuvamo zajedničke vrijednosti. Trebamo biti sposobni reći da neke akcije i uvjerenja nisu moralni i trebaju ih osuditi svi ljudi.

Zajedničke vrijednosti neće riješiti naše probleme, kaže Annan, i prihvaćanje zajedničkih vrijednosti neće promijeniti činjenicu da će različita društva probleme rješavati na različite načine. Društva koja visoko poštuju tradicionalne vrijednosti ne bi trebala zaboraviti da tradicije najbolje preživljavaju kada su otvorene za nove ideje. Vrijednosti nisu ovdje da koriste filozofima i teolozima nego da pomognu ljudima da moralnije žive svoje živote i da mogu bolje organizirati svoja društva.

Povijest nas na samom kraju neće procjenjivati prema našim riječima, nego prema našim djelima. Ljudi koji glasno propovijedaju vrijednosti kao što su npr. sloboda i vladavina prava imaju, prema Annanu, posebnu odgovornost živjeti prema tim vrijednostima i primijeniti ih u ophođenju kako sa svojim prijateljima tako i s neprijateljima.

Na kraju svojega govora Kofi Annan odgovara na pitanje "Imamo li još uvijek univerzalne vrijednosti?":

"Da, ali ih ne smijemo shvaćati kao same po sebi razumljive.

Trebamo pažljivo o njima razmišljati.

Trebamo ih definirati.

Trebamo ih ojačati.

Trebamo u sebi pronaći volju da živimo prema vrijednostima koje proklamiramo u našem privatnom životu, u našim lokalnim i nacionalnim društvima i u svijetu."⁷⁷

Jedna brazilska izreka kaže "A znaš li kome govoriš?" Prije svega, ovaj je rad meni pomogao da naučim nešto novo, da se obogatim te da bolje razumijem vrijednosti i

⁷⁷ Ibid.

njihovu važnost. Kroz ovaj rad dobila sam bolji uvid u trenutnu situaciju u Hrvatskoj vezano uz pitanje vrijednosti. Nadam se da sam, kroz istraživanja koja sam provela, svim ispitanicima barem malo svratila pozornost na pitanje vrijednosti i važnost vrijednosti.

Ova je knjiga potraga za vrijednostima kao odgojnim idealima. Ona je potraga za čovječnošću, boljom i moralnijom budućnošću, mirnijim, sretnijim i sigurnijim svijetom. Nije konačna, samo je mali korak u velikom poslu i istraživanju koji tek slijede; samo je mali doprinos osobnom učenju i razvoju, osvještavanju i težnji za odgovornim i profesionalnim djelovanjem s ciljem ostvarivanja održive budućnosti.

∞ ∞ ∞

*Nemojte tražiti zadovoljstvo, prijateljstvo, sreću i ljubav izvan sebe.
Vi ste sami svoj mir, ljubav, svoj prijatelj ili neprijatelj.*

Paramhans Svami Mahešvarananda

Literatura

- Aračić, P., Črpić, G., Nikodem, K.: *Postkomunistički horizonti. Obris sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja*, Teologija, Đakovo, 2003.
- Aračić, P.; Črpić, G.; Nikodem, K.: *Vjerska situacija u hrvatskom tranzicijskom društvu prema istraživanju 'Aufbruch'*, u *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, s. 775–815, 12/2000.
- Aristoteles: *The Nicomachean Ethics*, Heinemann, Cambridge, Mass., London, 1975.
- Baloban, J.: *Europsko istraživanje vrednota u Hrvatskoj – 1999. (Opći uvod)*, Bogoslovska Smotra, Godina LXX, br. 2, s. 173–182, Zagreb, 2000.
- Baloban, J.: *Obitelj i suvremena kriza vrednota*, Bogoslovska Smotra, Godina LXXI, br. 2–3, s. 341–360, Zagreb, 2001.
- Baloban, J.: *Problem prenošenja kršćanskih vrednota u obitelji*, Bogoslovska Smotra, Godina LXVIII, br. 1 – 2, s. 171–185, Zagreb, 1998.
- Baloban, J. (Hrsg.): *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- Baloban, S., Rimac, I.: *Povjerenje u institucije u Hrvatskoj*, Bogoslovska Smotra, Godina LXVIII, br. 4, s. 663–672, Zagreb, 1998.
- Baumann, U.: *Ethische Erziehung und Wertewandel*, Deutscher Studien Verlag, Weinheim, 1987.
- Beare, H., Slaughter, R.: *Education for the Twenty-First Century*, London, Routledge, 1994.
- Bellebaum, A. (Hrsg.): *Was Du nicht willst, dass man Dir tu' ..., Die Goldene Regel – ein Weg zu Glück?*, UVK, Univ.-Verl., Konstanz, 1999.
- Benning, J. S.: *Moral, Character, and Civic Education in the Elementary School*, Teachers College, Columbia University, New York and London, 1992.
- Bićanić, J.: *Vježbanje životnih vještina. Priručnik za razrednike*, Alinea, Zagreb, 2001.
- Brezinka, W.: *Erziehungsziele, Erziehungsmittel, Erziehungserfolg: Beiträge zu einem System der Erziehungswissenschaft*, Ernst Reinhardt Verlag, München, Basel, 1995.
- Brezinka, W.: *Erziehung in einer wertunsicheren Gesellschaft: Beiträge zu Praktischen Pädagogik*, Ernst Reinhardt Verlag, München, Basel, 1993.
- Brezinka, W.: *Galube, Moral und Erziehung*, Ernst Reinhardt Verlag, München, Basel, 1992.
- Brock, D., Otto-Brock, E. M.: *Krise der Arbeitsgesellschaft oder Entmythologisierung der Arbeit? Wandlungstendenzen in den Arbeitsorientierungen Jugendlicher im 20- bzw. 30-Jahres Vergleich*, u Klages, H. et al.: *Werte und Wandel: Ergebnisse und Methoden einer Forschungstradition*, Campus Verlag, Frankfurt/New York, s. 352–372, 1992.

- Čandrić, J.: *Problem provenijencije i determiniranosti odgojnog cilja u novijem razvoju pedagoške misli u Hrvatskoj (doktorska disertacija)*, Sveučilište "Vladimir Barakić" u Rijeci, Pedagoški fakultet, Rijeka, 1986.
- Črpić, G.: *Religioznost studenata u Republici Hrvatskoj*, (neobjavljeno), Zagreb, 2001.
- Delors, J. et al.: *Učenje. Blago u nama*, Educa, Zagreb, 1998.
- Dosick, W.: *Golden rules. The ten ethical values parents need to teach their children*, Harper Collins, San Francisco, 1995.
- Eid, V (Hrsg.): *Moralische Kompetenz*, Matthias-Grünwald-Verl., Mainz, 1995.
- Fassmann, K (Hrsg.): *Die Grossen der Weltgeschichte*, Kindler Verlag AG, Zürich, 1970.
- Fichtenau, H.: *Lebensordnungen des 10. Jahrhunderts: Studien über Denkart und Existenz im einstigen Karolingerreich, zweiter Halbband*, Anton Hiersemann, Stuttgart, 1984.
- Fromm, E.: *Aggression und Charakter*, Verlag der Arche, Zürich, 1975.
- Gaita, R.: *A common humanity*, Routledge, London, 2002.
- Gfeller, N.: *Kleine Geschichte der Ethik*, Diogenes Verlag, Zürich, 1991.
- Giesecke, H.: *Uvod u pedagogiju*, Educa, Zagreb, 1993.
- Ginters, R.: *Werte und Normen. Einführung in die philosophische und theologische Ethik*, Vandenhoeck & Ruprecht – Göttingen; Patmos Verlag – Düsseldorf, 1982.
- Grbac, J.: *Kroatien – Nation in Europa*, u Balaban, S., Rauscher, A (Hrsg.): *Herausforderungen Europa*, München, 2004.
- Grbac, J.: *Pitanje univerzalne etike i univerzalne religije*, u Kršćanska i/ili univerzalna etika, Pazin, 2003.
- Grbac, J.: *Odgoj u školi i kršćanske vrijednosti*, Stručni skup suradnika u osnovnim i srednjim školama, Pazin, 2006.
- Grünzler, C. ; Teutsch, G. M.: *Erziehen zur ethischen Verantwortung*, Herderbücherei, 1980.
- Grzesik, J.: *Was kann und soll Erziehung bewirken?*, Waxmann, Münster, 1998.
- Harecker, G.: *Werterziehung in der Schule: Anwendung der Werttheorie im Unterricht der Volksschule*, WUV Universitätsverlag, 1991.
- Hechter, M (Hrsg.): *The origin of values*, de Greuyter, New York, 1993.
- Hillmann, K.-H.: *Wertewandel. Ursachen-Tendenzen-Folgen*, Carolus, Würzburg o. J., 2004.
- HNOS – *Eksperimentalni nastavni plan i program za osnovnu školu 2005/2006*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, Zagreb, 2006.
- Hobljaj, A., Črpić, G.: *Bitne vrednote u odgoju mladih naraštaja s posebnim osvrtom na školski vjeronauk*, Bogoslovska Smotra, Godina LXX, br. 2, s. 359–393, Zagreb, 2000.
- Hofstede, G.: *A case for Comparing Apples with Oranges: International Differences in Values*, u Sasaki, M (Ed.): *Values and Attitudes Across Nations and Time*, Brill, Leiden, Boston, Köln, s. 16–31, 1998.

- Hollenberg Chasdi, E (Hrsg.): *Culture of human development*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1994.
- Inglehart, R., Moreno, A., Basanez, M.: *Human Values and Beliefs: A Cross-Cultural Sourcebook*, University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan, 1998.
- Inglehart, R.: *The silent revolution*, Princeton Univ. Press, Princeton, New York, 1977.
- Kant, I.: *Die Metaphysik der Sitten*, Weischedel, W (Hrsg.), Suhrkamp, Frankfurt, 1968a.
- Kant, I.: *Kritik der praktischen Vernunft. Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, Weischedel, W (Hrsg.), Suhrkamp, Frankfurt, 1968b.
- Kant, I.: *Kritik der reinen Vernunft 1*, Weischedel, W (Hrsg.), Suhrkamp, Frankfurt, 1968c.
- Kant, I.: *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 1*, Weischedel, W (Hrsg.), Suhrkamp, Frankfurt, 1968d.
- Kant, I.: *Über Pädagogik*, Klinkhardt, Bad Heilbrunn/Obb., 1960.
- Klages, H. et al.: *Werte und Wandel: Ergebnisse und Methoden einer Forschungstradition*, Campus Verlag, Frankfurt/New York, 1992.
- Klaić, B.: *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.
- Kluckhohn, C.: *Values and value-orientations in the theory of action: An exploration in definition and classification*, u Parsons, T., Shils, E. A (Eds.): *Toward a general theory of action*, Harvard University Press, Cambridge, MA, s. 388–433, 1951.
- Kohlberg, L.: *Die Psychologie der Moralentwicklung*, Althof, W (Hrsg.), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1995.
- Kroker, E. J. M (Hrsg.): *Königsteiner Forum: Erziehung und Bildung – verspielen wir unsere Zukunftschancen?*, Frankfurter Allg. Zeitung, Verl. – Bereich Wirtschaftsbücher, Frankfurt a. M., 1998.
- Kujundžić, N.: *Teorije odgoja*, Pedagoški rad, 37 (3 – 4), S. 134–140, Zagreb, 1982.
- Küng, H.: *Projekt Weltethos*, Piper Verlag, München, 2004.
- Ledić, J.: *Cilj odgoja u povijesti hrvatske pedagoške misli: Rasprava o razvoju ideja o cilju odgoja od početaka razvoja pedagogijske teorije na području Hrvatske do početka 2. svjetskog rata*, Pedagoški fakultet u Rijeci, Rijeka, 1991.
- Ledić, J.: *Škola i vrijednosti*, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 1999.
- Legrand, L.: *Moralna izobrazba danas*, Educa, Zagreb, 1995.
- Liebau, E.: *Erfahrung und Verantwortung. Werteeziehung als Pädagogik der Teilhabe*, Juventa Verlag, Weinheim, München, 1999.
- Locke, J.: *Some thoughts concerning education*, Thoemmes Press (u. a.), Bristol, 1995.
- Lutz, F. Ph.: *Geschichtsbewusstsein und individuelle Wertsysteme*, u Klages, H. et al.: *Werte und Wandel: Ergebnisse und Methoden einer Forschungstradition*, Campus Verlag, Frankfurt/New York, s. 269–287, 1992.
- Mahešvarananda, Paramhans Svami: *Sustav "Joga u svakodnevnom životu"*, Ibera Verlag, Wien, 2000.

- Maleš, D., Stričević, I.: *Odgoj za demokraciju u ranom djetinjstvu. Priručnik za rad s djecom predškolske dobi na usvajanju humanih vrijednosti*, Udruženje Djeca prva, Zagreb, 2005.
- Marasović, S.: *Teološki pogled na vrednote u hrvatskom društvu*, Bogoslovska Smotra, Godina LXXI, br. 2–3, s. 319–340, Zagreb, 2001.
- Maslovaty, N.: *Selected Areas of the Value Structure of Adolescents*, u Klages, H. et al.: *Werte und Wandel: Ergebnisse und Methoden einer Forschungstradition*, Campus Verlag, Frankfurt/New York, s. 523–552, 1992.
- Mataušić, M. J.: *Mediji u krizi vrednota*, Bogoslovska Smotra, Godina LXXI, br. 2–3, s. 361–379, Zagreb, 2001.
- Maurer, A.: *Das humanwissenschaftliche Gespräch zum Verständnis sittlicher Kompetenz. Themen – Tendenzen – Einsichten*, u Eid, V (Hrsg.): *Moralische Kompetenz*, Matthias-Grünwald-Verl., Mainz, s. 11–36, 1995.
- Meulemann, H.: *Werte und Wertewandel. Zur Identität einer geteilten und wieder vereinten Nation*, Juventa Verlag, Weinheim und München, 1996.
- Meulemann, H.: *Gleichheit, Leistung und der Wandel oder Nichtwandel von Werten. Warum die Wahrnehmung realisierter Gleichheit in der Bundesrepublik Deutschland sich nicht verändert hat*, u Klages, H. et al.: *Werte und Wandel: Ergebnisse und Methoden einer Forschungstradition*, Campus Verlag, Frankfurt/New York, s. 100–126, 1992.
- Mogniotte, A.: *Odgajati za demokraciju*, Educa, Zagreb, 1995.
- Noerr, G. Sch.: *Geschichte der Ethik*, Reclam Verlag, Leipzig, 2006.
- *Obrazovanje za tolerantnost: pristupi, koncepcije i rješenja*, Međunarodni znanstveni skup, Rijeka, 1995.
- Oelmüller, W (Hrsg.): *Normen und Geschichte*, Schöningh, Paderborn, Wien, 1979.
- Oslić, J.: *Sustavi vrednota u današnjem vremenu*, Bogoslovska Smotra, Godina LXXI, br. 2–3, s. 231–259, Zagreb, 2001.
- Parsons, T.: *The social system*, Routledge & Kegan Paul, London, 1967.
- Parsons, T., Shils, E. A (Eds.): *Toward a general theory of action*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1951.
- Piaget, J.: *Das moralische Urteil beim Kinde*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1983.
- Pieper, J.: *Das Viergespinn – Klugheit, Gerechtigkeit, Tapferkeit, Maß*, München, 1998.
- Rahner, K., Welte, B (Hrsgs.): *Mut zur Tugend. Über die Fähigkeit, menschlicher zu leben*, Herderbücherei, Freiburg, 1986.
- Rokeach, M.: *The Nature of Human Values*, The Free Press, New York, 1973.
- Sajko, L.: *Utjecaj javnog sektora u poboljšanju radne sposobnosti stanovništva*, (neobjavljeno), Rijeka, 2005.
- Sajko, L.: *Utjecaj sektora obrazovanja na razvoj humanog kapitala kao pokretačke snage ekonomskog razvoja. Analiza obrazovnog sustava Republike Hrvatske*, (neobjavljeno), Rijeka, 2005.

- Sasaki, M (Ed.): *Values and Attitudes Across Nations and Time*, Brill, Leiden, Boston, Köln, 1998.
- Scheler, M.: *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik. Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*, Francke Verlag, Bern, 1954.
- Schwartz, S. H.: *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries*, u Zanna, M. P.: *Advances in Experimental Social Psychology*, 25: 1–65, 1992.
- Schwartz, S. H.: *A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work*, u Applied Psychology: An International Review, 48 (1): 23–47, 1999.
- Schwartz, S. H., Bardi, A.: *Values and Behavior: Strength and Structure of Relations*, u Personality and Social Psychology Bulletin, 29 (10): 1207–1220, 2003.
- Schwartz, S. H., Bilsky, W.: *Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications*, u Journal of Personality and Social Psychology, 58 (5), 878–891, 1990.
- Schwartz, S. H., Sagiv, L.: *Identifying Culture-Specifics in the Content and Structure of Values*, u Journal of Cross-Cultural Psychology, 26 (1): 92–116, 1995.
- Schweidler, W (Hrsg.): *Werte im 21. Jahrhundert. Schriften des Zentrum für Europäische Integrationsforschung (ZEI), Bd. 27*, Freiburg (NOMOS), 2001.
- Seitz, K.: *Bildung in der Weltgesellschaft*, Brandes & Apsel, Frankfurt am Main, 2002.
- Slejska, D.: *Wertewandel in der Tschechoslowakei. Die Wertedynamik des demokratischen Umsturzes*, u Klages, H. et al.: *Werte und Wandel: Ergebnisse und Methoden einer Forschungstradition*, Campus Verlag, Frankfurt/New York, s. 288–309, 1992.
- Težak, D.: *Priče o dobru, priče o zlu. Priručnik za razvijanje moralnog prosuđivanja u djece*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
- Toffler, A.: *Šok budućnosti*, Otakar Keršovani, Rijeka, 1975.
- Valković, M.: *Vjera i moral u Hrvatskoj (Opći uvod)*, Bogoslovska Smotra, Godina LXVIII, br. 4, s. 461–473, Zagreb, 1998.
- Valković, M. et al.: *Vjera i moral u Hrvatskoj*, Bogoslovska Smotra, Godina LXVIII, br. 4, s. 483–511, Zagreb, 1998.
- von Hentig, H.: *Ach, die Werte! Ein öffentliches Bewußtsein von zwiespältigen Aufgaben. Über eine Erziehung für das 21. Jahrhundert*, Carl Hanser Verlag, München, Wien, 1999.
- *Werte*, PZ: Wir in Europa, Nr. 72, Bonn, März 1993.
- Wulf, Ch (Hrsg.): *Globalisierung als Herausforderung der Erziehung*, Waxmann, Münster, 2002.
- Wyller, T.: *Geschichte der Ethik. Eine systematische Einführung*, Mentis, Paderborn, 2004.
- Zrinščak, S.: *Sociologijski pogled na vrednote u hrvatskom društvu*, Bogoslovska Smotra, Godina LXXI, br. 2–3, s. 291–318, Zagreb, 2001.

Internetski izvori

- Annan, K (2003): "Do We Still Have Universal Values?", Tübingen University, <http://www.valuescaucus.org/secgen.html>; 7. 9. 2006.
- Bioethik, http://www.unesco.de/c_arbeitsgebiete/bioethik.htm; 5. 7. 2006.
- Capurro, R.: *Ethik in der Globalität. Ein Dialog*, <http://www.capurro.de/globalitaet.html#Wege>; 4. 7. 2006.
- *Convention on the Rights of the Child* (1989), United Nations, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm>; 11. 3. 2006.
- Debatin, B (1998): *Ethik und Internet. Überlegung zur normativen Problematik von hochvernetzter Computerkommunikation*, <http://www.uni-leipzig.de/~debatin/German/Netzethik.htm>; 5. 7. 2006.
- Debatin, B.: *Grundlagen der Internetethik*, <http://www.uni-leipzig.de/~debatin/uruguay/folien/sld003.htm>; 5. 7. 2006.
- Democracy, <http://www.democracy-building.info/definition-democracy.html>; 1. 10. 2007.
- *Etički kodeks Sveučilišta u Rijeci*, <http://www.uniri.hr/Etickikodeks.HTM>; 11. 5. 2006.
- *Etički kodeks za studente / studentice Sveučilišta u Rijeci*, http://www.uniri.hr/EtickiKodeksStudentski_Lekt2.pdf; 11. 5. 2006.
- *Etički kodeks nastavnika, suradnika i znanstvenika Sveučilišta u Zadru*, <http://www.unizd.hr/Portals/0/pdf/Kodeks.pdf>; 9. 4. 2008.
- *Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu*, http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/dokumenti/izvjesca_uprave/Eticki_kodeks.pdf; 9. 4. 2008.
- *Hrvatska u 21. stoljeću (2001). Načela razvitka Republike Hrvatske*, <http://hrvatska21.hr/nacela.pdf>; 1. 3. 2006.
- Living Values Education (2005). *Values Education for Children and Young Adults*, <http://www.livingvalues.net/>; 28. 11. 2005.
- Min, T. -K.: *Philosophy of Values*, Twentieth World Congress of Philosophy (1998), <http://www.bu.edu/wcp/MainValu.htm>; 11. 3. 2006.
- *Nacionalni program RH za pridruživanje Europskoj uniji*, Vlada Republike Hrvatske, <http://www.poslovniforum.hr/eu/eu05.asp>; 9. 7. 2006.
- *Popis stanovništva, kućanstava i stanova, 31. ožujka 2001.*, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/Hrv/Popis%202001/popis20001.htm>; 10. 1. 2006.
- *Program katoličkoga odgoja u osnovnoj školi*, Ministarstvo prosvjete i športa, <http://www.poslovniforum.hr/zakoni/vjeronauk-00.asp>; 29. 6. 2006.
- *Projekt Kvalitetna škola – RI – KVAŠ – 21*, <http://kvas.hr/>; 28. 6. 2006.

- Riukas, S (1998). *Inherent and Instrumental Values in Ethics*, Twentieth World Congress of Philosophy, <http://www.bu.edu/wcp/Papers/Valu/ValuRiuk.htm>; 11. 3. 2006.
- *Stanovništvo o mitu/korupciji*, GfK, <http://www.gfk.hr/press/mito.htm>; 12. 9. 2006.
- *Sustav "Yoga in Daily Life"*, <http://www.yoga-in-daily-life.hr/sustavhr.htm>; 29. 6. 2006.
- *Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku*, <http://www.unios.hr/>; 9. 4. 2008.
- *Sveučilište u Splitu*, <http://www.unist.hr/>; 9. 4. 2008.
- *Škola demokracije*, <http://www.parlamentmladih.org/skola.php>; 9. 7. 2006.
- *Theorien der Informationsethik*, http://www.nethics.net/nethics_neu/n3/themen/theorien_der_ie.htm; 5. 7. 2006.
- UNESCO – *Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*, http://portal.unesco.org/shs/en/file_download.php/46133e1f4691e4c6e57566763d474a4dBioethicsDeclaration_EN.pdf; 8. 7. 2006.
- Ungethüm, M.: *Zur Ethik des Wettbewerbs*, http://www.uni-marburg.de/aktuelles/publika/reden/ungethuem_rede; 4. 7. 2006.
- UNICEF, <http://www.unicef.hr/dogadjanja/200508/Index.html>; 9. 7. 2006.
- *UNICEF u akciji. Za sigurno i poticajno okruženje u školama. Akcija protiv nasilja među djecom*, http://free-ri.htnet.hr/knjiznica-vijece/moj%20web/knjiznica%20strojarske%20skole/unicef_u_akciji.htm; 9. 7. 2006.
- *Universal Declaration of Human Rights* (1948), United Nations, <http://www.un.org/Overview/rights.html>; 11. 3. 2006.
- *World Values Survey: The Inglehart Values Map*, <http://www.worldvaluessurvey.org/>; 28. 11. 2005.
- *Zakon o osnovnom školstvu*, http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_osnovnom_skolstvu.asp; 13. 5. 2006.
- *Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi*, <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1997/0152.htm>; 13. 5. 2006.
- *Zakon o srednjem školstvu*, http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_srednjem_skolstvu.asp; 13. 5. 2006.
- *Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_zd_i_vo.asp; 13. 5. 2006.
- *Zdrava škola*, http://www.hzjz.hr/aktivnosti/hrv_proj.htm; 9. 7. 2006.
- *Zdrava škola*, <http://www.hzjz.hr/aktivnosti/zdrskol.htm>; 9. 7. 2006.

Sažetak

Knjiga "Pedagoška promišljanja o vrijednostima" potraga je za odgovorima na pitanja – *Koje bi vrijednosti trebale biti zajedničke svim ljudima, neovisno o individualnim razlikama? Mladi su naša budućnost – s kakvim vrijednostima i prioritetima idu u život? Vrijednosti se prenose sa starih na mlade – kakav stav prema vrijednostima imaju oni koji te vrijednosti trebaju prenijeti mladima; koje vrijednosti smatraju važnima? Ujedno je i potraga za odgovorima na pitanja – Što znači biti čovjek? Što me čini čovjekom? Koje su ljudske kvalitete? Kako ih razviti?*

Tragajući za odgovorima na naizgled jednostavna pitanja – jer svi smo mi ljudi i trebalo bi biti lako reći što smo, tko smo, koja su naša obilježja i kako se razvijaju – u potrazi za odgovorom na ta pitanja otvaraju se nova pitanja, otkrivaju različiti stavovi, suprotstavljena mišljenja, nepoznavanje pojmova i sl. Stoga je opravdano zapitati se znamo li stvarno što su to odgojni ciljevi i koji su nam odgojni ideali; koje su to vrijednosti univerzalne, zajedničke svim ljudima – koje bi svi ljudi trebali imati razvijene i koje će omogućiti miran interkulturalni suživot svijetu te omogućiti održivi razvoj. Odmičući se namjerno od pedagoškoga stručno-znanstvenog termina 'odgojni ciljevi' u knjizi je upotrijebljen izraz 'vrijednosti' kako bi se naglasila širina pogleda na sadržaj toga pojma i obuhvatili stavovi ljudi iz različitih područja života i svakodnevice.

Kao rezultat promišljanja navedenih pitanja i interesa knjiga je podijeljena u dva dijela koja su istodobno i zasebne i povezane cjeline.

Prvi dio knjige sastoji se od triju međusobno povezanih poglavlja. U prvom poglavlju "Vrijednosti – definicije, klasifikacije, hijerarhije" autorica postavlja sebi pitanja – *Što su to vrijednosti? Koliko vrijednosti ima? Koje vrste vrijednosti postoje?* te tragajući za odgovorima na njih predstavlja definicije pojma "vrijednosti" nekih od znanstvenika koji se bave pitanjem vrijednosti, te klasifikacije i hijerarhije vrijednosti koje su predložili.

Drugo poglavlje, pod naslovom "Moralni odgoj – razvoj čovječnosti", promišljanje je o pitanjima – *Kako se (djeci) prenose vrijednosti, znanja i vještine? Kako se vrijednosti mogu razviti? Je li to uopće moguće? Kako teče taj proces, kada počinje i koliko traje?* Autorica je odgovore potražila kod grčkih filozofa Sokrata, Platona, Aristotela, kod nekolicine suvremenih znanstvenika koji se bave pitanjem vrijednosti i moralnog odgoja te u Piagetovoj teoriji o stupnjevima kognitivnoga razvoja i Kohlbergovoj teoriji moralnoga razvoja.

U poglavlju "Odgoj za vrijednosti u Hrvatskoj" govori se o vrijednostima u Republici Hrvatskoj – onima formalno i zakonski dogovorenima, propisanim programima i službenim dokumentima (*Vrijednosti u planu i programu za osnovne škole u Hrvatskoj*) te onima koje se projektima u praksi (*Vjeronauk u školama; Program "Joga u svakodnevnom životu" u hrvatskim školama; Projekt "Kvalitetna škola –RI – KVAŠ – 21"; Projekt "Protiv*

nasilja afirmacijom pozitivnih vrijednosti"; Projekt "Zdrava škola"; Projekt "Škola demokracije") prenose i razvijaju kod djece i mladih. Također se u ovom poglavlju govori o *etičkim kodeksima* obrazovnih institucija u Hrvatskoj kao prenositeljima vrijednosti i jamcima moralnosti. Na kraju poglavlja pokušava se ponuditi odgovor na pitanje *koliko su vrijednosti koje danas prenosimo djeci i mladima u skladu s vizijom Hrvatske u 21. stoljeću*, jer djeca i mladi naša su budućnost koju danas stvaramo. U tu se svrhu iznose najviše vrijednosti Republike Hrvatske i vizija hrvatskog društva 21. stoljeća, koje su navedene u dokumentu "Načela razvitka Republike Hrvatske".

U drugom dijelu knjige, naslovljenom "Studenti – vrijednosti – institucije. Budućnost kakvu zaslužujemo", predstavljeni su rezultati empirijskih istraživanja. Da bi se dobio što potpuniji uvid u trenutnu situaciju u Hrvatskoj kad je riječ o pitanju vrijednosti i odgoja za vrijednosti, provedena su dva odvojena istraživanja: istraživanje "Studenti i vrijednosti" i istraživanje "Institucije i vrijednosti".

Istraživanje "Studenti i vrijednosti" provedeno je u obliku upitnika (s otvorenim i zatvorenim pitanjima) među studentima Sveučilišta u Rijeci i među studentima Sveučilišta Alpe-Adria u Klagenfurtu u Austriji (N = 1614). Polazeći od teorije o postojanju univerzalnih vrijednosti te da ljudi imaju univerzalan odnos prema vrijednostima, ovo je istraživanje imalo za cilj istražiti stavove studenata na Sveučilištu u Rijeci i studenata na Sveučilištu u Klagenfurtu prema osnovnim vrijednostima modernoga demokratskog društva kao i ispitati postoje li sličnosti među njihovim stavovima, te ako postoje, koje su. Isto tako jedan od ciljeva istraživanja bio je istražiti postoje li sličnosti između stavova studenata na Sveučilištu u Rijeci i studenata na Sveučilištu u Klagenfurtu o pitanju povjerenja u institucije demokratskog društva. Istraživanjem je obuhvaćena populacija studenata jer se pretpostavlja da će, s obzirom na stupanj obrazovanja, u budućem poslovnom životu i znanstvenom radu donositi odluke koje bi mogle imati dalekosežno djelovanje. Kao (akademski) građani, studenti nose i moralnu odgovornost prema društvu i prema ljudima s kojima žive i rade.

Istraživanje "Institucije i vrijednosti" provedeno je u obliku intervjua (s otvorenim pitanjima) s predstavnicima najvažnijih institucija (škola, crkva, država, gospodarstvo, mediji) u Hrvatskoj. Polazeći od definicije English i English (u Rokeachu, 1973: 24f) da je "svaka ljudska vrijednost "društveni produkt" koji se preko jedne ili više društvenih institucija (obrazovne, vjerske, ekonomske, pravne i sl.) čuva i prenosi s naraštaja na naraštaj" ovim se istraživanjem htjelo ispitati mišljenje predstavnika institucija demokratskog društva (škola, država, crkva, gospodarstvo, mediji) o problemima vrijednosti u Republici Hrvatskoj. U istraživanju je sudjelovalo osam osoba, cijenjenih akademskih građana i predstavnika institucija u Hrvatskoj, koji temi vrijednosti pridaju veliku važnost u svojem radu, a neki temu vrijednosti i znanstveno obrađuju. Uzorak je bio slučajan, a ispitanici su odabrani na temelju osobnih kontakata i spoznaja o interesu ispitanika za temu vrijednosti.

Ova je knjiga potraga za vrijednostima kao odgojnim idealima. Ona je potraga za čovječnošću, boljom i moralnijom budućnošću, mirnijim, sretnijim i sigurnijim svijetom.

Misli i zaključci izneseni u njoj nisu i ne mogu biti konačni – samo su mali korak u velikom poslu i istraživanju koji tek slijede; samo su mali doprinos osobnom učenju i razvoju, osvještavanju i težnji za odgovornim i profesionalnim djelovanjem s ciljem ostvarivanja održive budućnosti. U tome se smislu ovom knjigom žele potaknuti buduća istraživanja i promišljanja o temi vrijednosti, odgoja, moralnosti, čovječnosti.

Zusammenfassung

Das Buch "Pädagogische Überlegungen über die Werte" ist eine Suche nach den Antworten auf die folgenden Fragen: *Welche Werte sollten allen Menschen, unabhängig von den individuellen Unterschieden, gemeinsam sein? Die Kinder sind unsere Zukunft – mit welchen Werten und Prioritäten gehen sie ins Leben? Die Werte wurden von den Älteren auf die Jüngere übertragen – welche Stellung über die Werte haben diejenigen Menschen, welche die Werte den Kindern übertragen sollten, welche Werte halten sie für wichtig?* Gleichzeitig ist dieses Buch die Suche nach den Antworten auf die Fragen – *Was heisst es, ein Mensch zu sein? Welche Qualitäten besitzt ein Mensch? Wie kann man diese Qualitäten entwickeln?*

Auf der Suche nach den anscheinend einfachen Fragen – denn wir sind alle Menschen und es sollte einfach sein, zu sagen, wer und was wir sind, welche Qualitäten wir haben und wie wir diese entwickeln sollten – stiess die Autorin immer mehr auf die Meinungsverschiedenheiten und Unkenntnis über verschiedene Begriffe. Deswegen fragte sie sich, ob wir wirklich wissen, was unsere Erziehungsziele und Erziehungsideale sind, welche Werte universell d.h. allen Menschen gemeinsam sind – welche bei allen **Menschen** entwickelt sein sollten und welche ein friedliches interkulturelles Mitleben und nachhaltige Entwicklung ermöglichen werden. Obwohl die Autorin eine Pädagogin ist, hat sie sich auf der Suche nach den zahlreichen Fragen für die Benutzung des Begriffes "Werte" anstatt "Erziehungsziele" entschlossen.

Als Resultat der Überlegungen über oben genannte Fragen und Interessen ist das Buch in zwei Teile geteilt. Dabei ist jeder Teil eine getrennte Einheit, aber zu gleicher Zeit stellen beide Teile eine Ganzheit dar.

Erster Teil des Buches besteht aus drei gegenseitig verbundenen Kapiteln. Im ersten Kapitel, benannt "Werte – Definitionen, Klassifikationen, Hierarchien", stellt sich die Autorin die Fragen – *Was sind die "Werte"? Wie viele Werte gibt es? Welche Arten der Werte bestehen?* und die Antworten auf diese Fragen suchend, legt die Autorin die Definitionen des Begriffes "Werte" sowie die Klassifikationen und Hierarchien der Werte einigen von Wissenschaftler, welche sich mit der Frage "Werte" beschäftigen, dar.

Das zweite Kapitel genannt "Moralerziehung – Entwicklung der Menschlichkeit" ist eine Überlegung über die Fragen – *Wie kann man die Werte, Kenntnisse und Fähigkeiten (den Kindern) vermitteln? Wie kann man die Werte entwickeln? Ist das überhaupt möglich? Wie läuft dieser Prozeß, wann beginnt er und wie lange dauert er?* Die Autorin suchte die Antworten bei den griechischen Philosophen Sokrates, Platon und Aristoteles, bei einigen zeitgenössischen Wissenschaftlern, welche sich mit den Fragen der Werte und Moralentwicklung beschäftigen und bei der Stufentheorie der kognitiven Entwicklung von Piaget sowie bei der Theorie der moralischen Entwicklung von Kohlberg.

Im Kapitel "Werterziehung in Kroatien" schreibt die Autorin über die Werte in der Republik Kroatien – über diejenige, welche formell und gesetzlich vereinbart und durch die Programme und offizielle Dokumente vorgeschrieben sind (*Ziele und Aufgabe des Lehrplans und –programms für die Grundschule*) und über diejenige, welche in der Praxis durch die Projekte den Kindern vermittelt und bei den Kindern entwickelt wurden

(Religionsunterricht in den Schulen, Programm "Yoga in daily life" in den kroatischen Schulen, Projekt "Quality School – RI – KVAŠ – 21", Projekt "Gegen Gewalt durch die Affirmation der positiven Werte", Projekt "Gesunde Schule", Projekt "Schule der Demokratie"). In diesem Kapitel ist die Rede auch von *ethischen Kodexen* der Bildungsinstitutionen in Kroatien als Überträger der Werte und Garanten der Moralität. Am Ende des Kapitels versucht die Autorin die Antwort auf die Frage zu geben, *in welchem Maß sind die Werte, welche wir heutzutage den Kindern und Jugendlichen vermitteln im Einklang mit der Vision des Kroatiens im 21. Jahrhundert*, denn die Kinder und Jugendliche sind unsere Zukunft, welche wir heute schaffen. In diesem Sinne sind die höchsten Werte der Republik Kroatien und die Vision der kroatischen Gesellschaft des 21. Jahrhunderts, welche im Dokument "Entwicklungsprinzipien der Republik Kroatien" angeführt sind, präsentiert.

Im zweiten Teil des Buches, genannt "Studenten – Werte – Institutionen. Zukunft, welche wir verdienen", stellt die Autorin die Resultate der empirischen Forschungen dar. Um einen besseren Einblick in die momentane Situation in Kroatien bezüglich der Werte und der Werterziehung zu gewinnen, wurden zwei getrennte Forschungen durchgeführt: die Forschung "Studenten und Werte" und die Forschung "Institutionen und Werte".

Die Forschung "Studenten und Werte" wurde in der Form einer Befragung (mit offenen und geschlossenen Fragen) unten den Studenten an der Universität in Rijeka, Kroatien und den Studenten an der Alpen-Adria Universität in Klagenfurt, Österreich durchgeführt (N = 1614). Von der Theorie über das Bestehen der universellen Werte und von der Tatsache, dass die Leute eine universelle Beziehung zu den Werten haben, ausgehend, hatte diese Forschung als Ziel, die Stellungnahmen der Studenten an der Universität in Rijeka und der Studenten an der Universität in Klagenfurt zu den Grundwerten der modernen demokratischen Gesellschaft zu erforschen sowie zu prüfen, ob es die Ähnlichkeiten in ihren Stellungnahmen gibt und wenn ja, welche sie sind. Ebenso war eines der Ziele zu erforschen, ob es die Ähnlichkeiten zwischen den Stellungnahmen der Studenten an der Universität in Rijeka und der Studenten an der Universität in Klagenfurt bezüglich der Frage des Vertrauens in die Institutionen der demokratischen Gesellschaft gibt. Die Forschung wurde an der Population der Studenten durchgeführt, da man annimmt, dass die Studenten aufgrund ihrer Ausbildung im zukünftigen professionellen Leben und in der wissenschaftlichen Arbeit solche Entscheidungen treffen werden, die die weitgehenden Wirkungen und Folgen haben könnten. Die Studenten, als (akademische) Bürger, tragen auch die moralische Verantwortung zur Gesellschaft und zu den Menschen, mit welchen sie leben und arbeiten.

Die Forschung "Institutionen und Werte" ist in der Form des Interviews mit den Repräsentanten der wichtigsten Institutionen, welche die Werte übermitteln, (Schule, Kirche, Staat, Wirtschaft, Medien) in Kroatien durchgeführt. Von der Definition von English und English (in Rokeach, 1973: 24f) ausgehend, dass "jeder menschlicher Wert das "gesellschaftliche Produkt" ist und durch eine oder mehrere gesellschaftliche Institutionen (Bildungsinstitutionen, religiöse, politische, ökonomische, gesetzliche Institutionen usw.) in sukzessiven Generationen übertragen und bewahrt wird", sollte mit dieser Forschung die Stellungnahme der Vertreter der Institutionen einer demokratischen Gesellschaft (Schule, Staat, Kirche, Wirtschaft, Medien) über die

Wertprobleme in der Republik Kroatien nachgeprüft werden. An der Forschung haben acht Personen, angesehene akademische Bürger und Vertreter der Institutionen in Kroatien, teilgenommen. Sie geben in ihrer Arbeit dem Thema Werte große Bedeutung und einige von ihnen bearbeiten auch wissenschaftlich das Thema Werte. Die Befragten wurden aufgrund der persönlichen Kontakte und Erkenntnisse über die Interessen der Befragten für das Thema Werte ausgewählt.

'Dieses Buch ist die Suche nach den Werten als Erziehungsidealen. Dieses Buch ist die Suche nach der Menschlichkeit, besserer und moralischer Zukunft, friedlicherer, glücklicherer und sicherer Welt. Es ist nicht endgültig, es ist nur ein kleiner Schritt in einer grossen Arbeit und Forschung, welche erst folgen werden; es ist nur ein kleiner Beitrag persönlichem Lernen und persönlicher Entwicklung, persönlicher Bewusstsein und der Neigung zu der verantwortungsvollen und professionellen Wirkung mit dem Ziel, die nachhaltige Zukunft zu verwirklichen.' Das sind die Worte mit welchem die Autorin ihre Arbeit schliesst. Sie lässt diese Arbeit unvollendet, als der Ausgangspunkt der zukünftigen Forschungen und Überlegungen über das Thema Werte, Erziehung, Moralität, Menschlichkeit.

Summary

The Book "Pedagogical Reflections on Values" is a quest for the answers to the questions – *Which values should be common to all people, regardless of their individual differences? The children are our future – which kind of values and priorities are they going into life with? The values are transferred from the older to the younger – what kind of the attitudes towards values have those who should transfer those values to the young? Which values they consider as important ones?* At the same time this book is also the search for the answers to the questions – *What does it mean to be a human? What makes me a human? What are the human qualities? How to develop those qualities?*

Searching for the answers to the seemingly similar questions – because we are all human beings and it should be easy to say what we are, who we are, which our qualities are and how can we develop them – instead of answers, says the author, more and more questions were opened, she found out the contraries in the attitudes and thoughts, ignorance of concepts ... That's the reason why she asked herself do we really know what are the educational goals and what are our educational ideals, which values are universal, common to all people – which all **human beings** should have developed and which will enable the peaceful intercultural coexistence and sustainable development. Although the pedagogue, the author decided to use the term 'values' instead the term 'goals of education' during her search for the answers upon the numerous question.

As a result of reflections about the mentioned questions and as a result of personal interests the book has been divided in two parts which are at the same time separated and connected integrities.

The first part of the book consists of three mutually connected chapters. In the first chapter named "Values – definitions, classifications, hierarchies" the author asks herself – *What are the values? How many values there are? Which kind of values exist?* Searching for answers to those questions she presents the definitions of term 'values' of some scientists who are concerned with the issues of the values and she presents the classifications and hierarchies of the values proposed by them.

"Moral education – development of humanity" is the title of the second chapter and represent the reflection about the questions – *How we transfer the values, knowledge and skills (to the children)? How the values can be developed? Is that possible at all? How is this process flowing, when does it start and how long does it last?* The author looked for the answers at the Greek philosophers Socrates, Plato, Aristotle and at some of the contemporary scientists which are dealing with the issues of the values and moral education and in Piaget's Theory of Cognitive Development and Kohlberg's Theory of Moral Development.

In the chapter "Values Education in Croatia" the author writes about the values in Republic of Croatia – those agreed formally and by the laws, prescribed by the programs

and official documents (*Values in plan and program for the primary schools in Croatia*) and those values which are transferred to the children through the projects in the praxis (*Catechism in the schools; Program "Yoga in daily life" in Croatian schools; Project "Quality School – RI – KVAŠ – 21"; Project "Against the violence through the affirmation of positive values"; Project "Healthy School"; Project "School of Democracy"*). In this chapter the word is also about the Codes of Ethics of the educational institutions in Croatia as values transmitters and guarantees of morality. At the end of this chapter the author tries to give the answer to the question *how much are the values which we are transmitting today to the children in accordance with the vision of Croatia in the 21st century*, because the children are our future which we are building today. For this purpose are presented the highest values of the Republic of Croatia and the vision of Croatian society in the 21st century which are written in document "Principles of development of the Republic of Croatia".

In the second part of the book named "Students – Values – Institutions. The future which we deserve." the author presents the results of empiric researches. In order to reach the more complete insight in the present situation regarding the issue of values and values education in Croatia the author conducted two independent researches: research "Students and Values" and the research "Institutions and Values".

The research "Students and Values" was conducted in the form of questionnaire (with open and closed questions) among the students at the University of Rijeka, Croatia and among the students of Alpe-Adria University of Klagenfurt, Austria (N = 1614). Starting from the theory about the existence of universal values and that people have universal relationship regarding the values, this research had for a goal to question the attitudes of the students at both Universities towards the basic values of modern democratic society as well to research if there are the similarities among their attitudes; and if yes, which are they. Furthermore, one of the goals of this research was to find out existence of similarities in the attitudes of mentioned regarding the question of trust towards the institutions of democratic society. For the research was chosen the population of the students because it was assumed that the students, concerning their level of education, in their future professional life and scientific work will make decisions which could have far-reaching consequences. As (academic) citizens the students also carry the moral responsibility towards the society and towards the people they are living and working with.

The research "Institutions and Values" was conducted in the form of interviews (with open questions) with the representatives of the most important institutions which are transferring the values (school, church, state, market/business sector, media) in Croatia. Starting from the definition of English and English (in Rokeach, 1973: 24f) that "every human value is a "social product" that has been transmitted and preserved in successive generations through one or more of society's institutions (educational, religious, economical, juridical)" the goal of this research was to question the opinions of the representatives of democratic society institutions (school, state, church, business sector, media) about the issues of values in Croatia. In this research participated eight persons,

respected academic citizens and representatives of the institutions in Croatia who attach great importance in their work to themes of values, some of them also scientifically elaborating the same. The sample was random and all examinees were chosen upon the personal contacts and insights about the interests of the examinees for the subject of values.

'This book is the search for values as educational ideals. This book is the search for humanity, a better and more moral future, and a peaceful, happier and safer world. It is not final, it is only a small step in a big work and research that will follow; it is only a small contribution to my personal learning and development, regaining awareness and aspiration for a responsible and professional action with the goal to achieve the sustainable future.' are the words which the author conclude this work with, keeping it at the same time unfinished, as a starting point for the future researches and reflections about the subject of values, uprising, morality, humanity.

Kazalo imena

A

Anheier 69
 Annan 136, 137, 144
 Aračić 44, 139
 Aristotel 14, 28, 35

B

Baloban 64, 69, 70, 72, 76, 77, 78, 79, 82, 86, 88, 91,
 94, 96, 97, 98, 100, 101, 104, 105, 106, 107,
 139, 140
 Bardi 23, 143
 Barišić 113, 117, 119, 120, 123, 127, 131, 132, 133,
 134
 Basanez 141
 Baumann 139
 Beare 139
 Bellebaum 33, 139
 Benedikt od Nursije 28
 Benning 139
 Bićanić 113, 114, 116, 117, 119, 121, 123, 130, 132,
 133, 134, 139
 Bilić 113, 114, 116, 118, 119, 122, 124, 125, 127,
 128, 129, 132
 Bilsky 23, 62, 143
 Brezinka 13, 18, 19, 21, 28, 29, 139
 Brock 135, 139

C

Capurro 14, 144

Č

Čandrić 140
 Črpić 39, 44, 139, 140

D

Davis 77
 Debatin 14, 144
 Delors 140
 Devčić 113, 115, 117, 119, 120, 122, 124, 125, 126,
 127, 129, 131, 132, 133
 Dosick 140
 Durkheim 20, 30, 37, 63

E

Eid 140, 142
 English i English 20, 64, 112, 147
 Everett 23

F

Fassmann 140
 Fichtenau 28, 140
 Freud 23
 Fromm 140

G

Gaita 140
 Gfeller 140
 Giesecke 140
 Ginters 140
 Glasser 49
 Golightly 22
 Grbac 113, 115, 116, 118, 119, 120, 122, 125, 126,
 128, 131, 133, 140
 Grünzler 140
 Grzesik 140

H

Harecker 140
 Hechter 140
 Hillmann 140
 Hoblaj 140
 Hofstede 21, 140
 Hollenberg Chasdi 141

I

Inglehart 65, 141, 145

K

Kant 14, 18, 30, 120, 141
 Klages 63, 139, 141, 142, 143
 Klaić 98, 141
 Kluckhohn 19, 21, 22, 63, 141
 Kohlberg 16, 24, 26, 28, 31, 32, 34, 35, 36, 114, 130,
 135, 136, 141, 146
 Krmpotić 113, 114, 116, 117, 119, 121
 Kroker 141
 Kujundžić 141
 Küng 13, 15, 44, 141

L

Ledić 30, 31, 32, 39, 40, 62, 112, 113, 114, 116, 118,
 121, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 133, 134,
 141
 Legrand 141
 Lewis 22

Liebau 13, 28, 29, 141
Locke 141
Lutz 63, 141

M

Mahešvarananda 15, 47, 136, 141
Maleš 27, 142
Marasović 142
Maslovaty 19, 63, 142
Maslow 23, 26
Mataušić 142
Maurer 22, 142
Meulemann 19, 20, 135, 142
Min 23, 24, 26, 144
Moreno 141
Mougniotte 142
Murray 23

N

Nikodem 139
Noerr 141

O

Obersnel 113, 115, 117, 119, 120, 123, 128, 132, 134
Oelmüller 142
Oslić 142
Otto-Brock 139

P

Parsons 141, 142
Pery 22
Piaget 30, 31, 36, 142, 146
Pieper 142
Platon 14, 26, 28, 146

R

Rahner 142
Rimac 44, 139
Riukas 21, 145
Rokeach 18, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 37, 62, 63, 64, 112, 115, 135, 142, 147, 163

S

Sagiv 21, 62, 143
Sajko 142
Sasaki 140, 143
Scheler 24, 25, 26, 143
Schwartz 21, 23, 62, 135, 143
Schweidler 143
Seitz 143
Shils 141, 142
Slaughter 139
Slejska 143
Sokrat 28
Spranger 22
Steeman 13
Stričević 27, 142

T

Teutsch 140
Težak 143
Toffler 29, 143

U

Ungethüm 14, 143

V

Valković 44, 143
von Hentig 13, 15, 19, 22, 28, 29, 143

W

Weber 20, 63
Welte 142
White 22
Wulf 143
Wyller 143

Z

Zanden 77
Zrinščak 143

Ž

Županov 82

Kazalo pojmova**A**

Ahimša 48
Altruizam 70, 83, 84, 87, 90
Analiza varijanci 78, 87, 97, 98, 100, 102, 104, 108
Aparigraha 48
Areté 28
Asteja 48
Aufbruch 44
Austrija 68, 74, 80, 81, 90, 92, 93, 94, 98, 100, 102, 103, 104, 108, 129
Austrijski studenti 68, 72, 80, 81, 84, 90, 91, 92, 99, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 111

B

B(eing)-vrijednosti 26
Bog 45, 46, 48, 66, 70, 71, 78, 98, 99, 100, 101, 102, 111, 178
Brahmačarja 48

C

Civilno društvo 56, 69, 129
Crkva 17, 44, 45, 61, 67, 69, 82, 83, 89, 90, 91, 103, 104, 105, 109, 111, 112, 113, 119, 120, 122, 123, 124, 126, 128, 130, 131, 147, 171, 173, 179
Crkva i vrijednosti 126

Č

Čovječnost 26, 28, 146, 148
Čovjek 15, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 28, 31, 34, 37, 39, 45, 49, 86, 106, 114, 115, 117, 120, 122, 125, 127, 131, 132, 134, 135, 146

D

D(deficiency)-vrijednosti 26
Definicije vrijednosti 18, 114
Demografska kretanja 59
Demokracija 51, 88
Dijete 28, 30, 31, 32, 35, 53, 65, 77, 78, 118, 119, 124, 125, 128, 166
Društvo 15, 19, 20, 22, 30, 37, 43, 56, 57, 58, 59, 69, 88, 95, 103, 104, 105, 110, 114, 116, 118, 121, 122, 124, 126, 127, 129, 136, 137, 180
Država 17, 29, 57, 58, 61, 88, 112, 113, 123, 124, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 147
Država / lokalna uprava i samouprava i vrijednosti 128

Duhovne potrebe 103, 180

E

Ethos 29
Etički kodeks Sveučilišta u Rijeci 54
Etički kodeks za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci 55
Etički kodeksi 52
Etičko povjerenstvo 53
EU v. Europska Unija
European Values Study 64, 68, 70, 72, 76, 86, 91, 93, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 104, 106, 107
Europska mreža škola koje promiču zdravlje 50
Europska Unija 89, 91, 107, 110, 133, 176
EVS v. European Values Study

G

Globalizacija 13, 58
Gospodarstvo 17, 61, 112, 113, 118, 121, 127, 129, 130, 147
Gospodarstvo i vrijednosti 127
Građanski odgoj 29

H

Hedonizam 70, 83, 84, 87, 90
Hijerarhija vrijednosti 24
HNOS 42, 43, 44, 140
Hrvatska 39, 42, 44, 50, 56, 57, 58, 59, 68, 74, 80, 82, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 102, 107, 108, 112, 113, 121, 122, 123, 129, 133, 134, 139, 144
Hrvatska u 21. stoljeću 56, 144
Hrvatski studenti 68, 69, 71, 74, 78, 81, 83, 85, 88, 89, 91, 93, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 111

I

Identitet 58
Indoktrinacija 32
Institucije i vrijednosti 17, 39, 61, 112, 123, 139, 147
Instrumentalne vrijednosti 22, 23
Interkulturalni dijalog 38
Iskrenost 19, 22, 27, 117
Istinoljubivost 48
Izvori informacija 76, 109

- J**
 Jama 47
 Javne vrijednosti 87, 90
 Jednakost 39, 51
 Joga u svakodnevnom životu 47, 141, 146
- K**
 Klasifikacije vrijednosti 21
 Kognitivno-razvojni moralni odgoj 32
 Komisija Europske Unije 50
 Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta 63
 Korelacijska analiza 87, 91
 Korupcija 95, 110
 Kvalitetna škola – RI – KVAŠ – 21 49
- L**
 Living Values Education 13, 144
 Ljubav 27, 29, 33, 34, 45, 46, 63, 117
 Ljudska prava 51, 56, 57, 66, 88, 93, 94, 95, 110, 116, 133, 177
 Ljudski resursi 59
- M**
 Majeutika 28
 Mediji 17, 29, 61, 65, 69, 108, 112, 118, 121, 124, 125, 129, 147
 Mediji i vrijednosti 125
 Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi 50
 Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 42, 47, 49, 50, 140
 Mir 15, 22, 27, 39, 52, 63, 125, 136
 Mladi 16, 18, 35, 51, 56, 59, 95, 110, 113, 115, 118, 121, 122, 125, 130, 131, 136, 147
 Moral 18, 28, 29, 30, 35, 37, 38, 44, 46, 66, 80, 95, 110, 116, 143, 152, 153, 154
 Moralni odgoj 28, 29, 37
 Moralni razvoj 30, 32, 35, 37
 Konvencionalna razina 33
 Postkonvencionalna razina 34
 Prijekonvencionalna razina 32
 Moralni stupnjevi 32
 Moralnost 20, 30, 31, 32, 34, 52, 147, 148
 Mores 29
- N**
 Nacionalni identitet 43, 67, 105, 106, 107
 Nacionalni ponos 70, 87, 90
 Najvažnije vrijednosti 115
- O**
 Obitelj 19, 21, 24, 34, 57, 65, 66, 69, 70, 77, 80, 82, 83, 85, 86, 87, 108, 109, 110, 113, 116, 118, 119, 120, 123, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 136, 139, 164, 171, 172
 Obitelj i vrijednosti 126
 Odgoj za moralni relativizam 32
 Odgoj za vrijednosti 147
 Odgoj za vrijednosti u Hrvatskoj 39
 Odgojni ciljevi 16, 146
 Odgojni ideali 15, 16, 17, 138, 146, 147
 Odgovornost 29, 40, 41, 42, 43, 44, 51, 55, 56, 57, 63, 113, 117, 118, 119, 120, 121, 125, 126, 137, 147
 Održivi razvoj 146
 Optimizam 59
 Osobne vrijednosti 80, 83
 Otvorenost 57
- P**
 Pazinski kolegij 52, 53
 Pearsonov koeficijent 70, 84, 87, 91
 Pojedinac 57
 Poruke djeci i mladima 134
 Potrebe 20, 21, 22, 23, 26, 33, 49, 58, 62, 65, 67, 102, 103, 104, 105, 111, 125, 179
 Povelja Ujedinjenih Naroda 63
 Povjerenje 27, 33, 34, 49, 57, 58, 59, 64, 66, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 104, 105, 110, 136, 139
 Povjerenje u institucije 88, 89
 Povjerenje u različite organizacije 89, 91
 Povjerenje u vlastitu obitelj 87
 Pravednost 14, 19, 22, 24, 26, 27, 29, 31, 33, 54, 57, 60, 63, 90, 95, 110, 117, 132
 Predodžbe poželjnoga 21, 27, 63
 Prijatelji 65, 69, 70, 80, 81, 83, 109, 136, 168
 Privatne vrijednosti 87, 90
 Profesorski kodeks 52, 53
 Protiv nasilja afirmacijom pozitivnih vrijednosti 49
- R**
 Rađa Joga 47
 Rang kvaliteta 71
 Razumijevanje 15, 20, 23, 42, 43, 44, 51, 52, 63, 119, 136
 Razvoj vrijednosti 117
 Religija 19, 44, 65, 67, 70
 Religijska samoidentifikacija 70
 Religioznost 140, 166

- S**
 SA v. Austrijski studenti
 Satja 48
 SH v. Hrvatski studenti
 SIV v. Studenti i vrijednosti
 Skupine ljudi i neželjeno susjedstvo 72
 Socijalna distanca 73, 74
 Stavovi 19, 20, 65, 114, 146
 Studenti 17, 61, 62, 63, 68, 71, 135, 147
 Studenti i vrijednosti 17, 61, 62, 68, 135, 147
 Stvaranje kolektivnih normi 36
 Sveučilište Alpe-Adria u Klagenfurtu 61, 63, 147
 Sveučilište u Rijeci 53, 54, 55, 56, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 72, 77, 111, 144, 147
- Š**
 Škola 17, 41, 42, 49, 50, 52, 53, 58, 61, 67, 112, 113, 118, 119, 120, 121, 124, 128, 130, 131, 133, 147
 Škola bez nasilja 50
 Škola demokracije 51
 Škola i vrijednosti 124
- T**
 Teorija izbora 49
 Teorija moralnog razvoja 31
 Teorija o stupnjevima kognitivnog razvoja 30
 Terminalne vrijednosti 22, 23
 Tolerancija 15, 23, 29, 72, 95, 110, 116, 136
 Tradicionalizam 70, 83, 84, 87, 90
 Tradicionalne vrijednosti 70, 87, 90, 136
 Tranzicija 39, 40, 82, 88, 122, 131
 Tranzicija vrijednosti 39
- U**
 Udruge / civilno društvo i vrijednosti 129
 Udruživanje 58
- UNICEF 49, 50, 145
 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima 63, 145
 Univerzalne vrijednosti 63, 135
 Uspješnost 59
- V**
 Važnost obitelji 78, 87
 Važnost pojmova 69
 Vijeće Europe 50
 Vjeronauk 44, 45, 126, 130, 131, 140, 146
 Vrijednosti 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 76, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 90, 95, 96, 97, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 146, 147, 148, 164
 Vrijednosti važne u životu 70
 Vrline 28, 29
- W**
 World Value Survey 65
- Z**
 Zakon o osnovnom školstvu 40, 145
 Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi 40, 145
 Zakon o srednjem školstvu 41, 145
 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju 41, 145
 Zakonski propisi 40
 Zdrava škola 50, 145

Popis tablica

Tablica 1: Uzorak prema sveučilištu i spolu	67
Tablica 2: Uzorak prema semestru studija	68
Tablica 3: Matrica varimax faktora. Vrijednosti važne u životu	70
Tablica 4: Korelacija (bivarijatna korelacija, Pearsonov koeficijent) dimenzija "vrijednosti važne u životu" sa spolnom strukturom, pripadnošću državi, dimenzijama "osobnih vrijednosti ispitanika", te varijablama: razmišljanje o značenju i svrsi života, religijska samoidentifikacija, važnost Boga u životu i nacionalni ponos	70
Tablica 5: Socijalna distanca (susjedi), s obzirom na spolnu strukturu	73
Tablica 6: Socijalna distanca (susjedi), s obzirom na pripadnost državi	74
Tablica 7: Regresijska analiza "tradicionalizma" i socijalne distance	74
Tablica 8: Tvrdnja "Dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno" s obzirom na spolnu strukturu, pripadnost državi, religijsku samoidentifikaciju i važnost Boga u životu	78
Tablica 9: Važnost obitelji s obzirom na stav da dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno	78
Tablica 10: Slažeš li se sa sljedećim izjavama? (aritmetičke sredine gdje 1 znači potpuno slaganje, a 4 potpuno neslaganje s izjavom)	79
Tablica 11: Tvrdnje s obzirom na spolnu strukturu	79
Tablica 12: Životni ciljevi (aritmetičke sredine gdje 1 znači potpuno slaganje, a 4 potpuno neslaganje s izjavom)	80
Tablica 13: Tvrdnja "Jedan od mojih najvažnijih ciljeva u životu bio je učiniti moje roditelje ponosnima" s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi	80
Tablica 14: Tvrdnja "Ulažem puno napora da živim prema onome što moji prijatelji očekuju" s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi	81
Tablica 15: Tvrdnja "Sam/sama odlučujem o svojim ciljevima u životu" s obzirom na pripadnost državi	81
Tablica 16: Identifikacija s različitim osobnostima (aritmetičke sredine gdje 1 znači "jako poput mene", a 6 "uopće nije poput mene")	82
Tablica 17: Matrica varimax faktora. Osobne vrijednosti ispitanika.	83
Tablica 18: Korelacija faktorskih struktura "osobnih vrijednosti ispitanika" i spolne strukture, pripadnosti državi i socijalne distance	84
Tablica 19: Matrica varimax faktora. Povjerenje u ljude	86
Tablica 20: Korelacija dimenzija "povjerenja u ljude" i dimenzija "osobnih vrijednosti ispitanika", "važnih vrijednosti u životu", spolne strukture, državne pripadnosti, religijske samoidentifikacije i nacionalnog ponosa	87
Tablica 21: Važnost obitelji u odnosu na povjerenje u vlastitu obitelj	87
Tablica 22: Matrica varimax faktora. Povjerenje u institucije	89

Tablica 23: Korelacija dimenzija "povjerenja u institucije" i državne pripadnosti, spolne strukture, dimenzija "osobnih vrijednosti" i "važnih vrijednosti", "povjerenja u ljude", religijske samoidentifikacije i nacionalnog ponosa	91
Tablica 24: Povjerenje u različite organizacije, usporedba rezultata dobivenih istraživanjima SIV i EVS (AS)	91
Tablica 25: Mišljenje o demokratskom upravljanju, s obzirom na važnost življenja u demokraciji	93
Tablica 26: Poštovanje individualnih ljudskih prava, s obzirom na pripadnost državi	94
Tablica 27: Učestalost razmišljanja o značenju i svrsi života s obzirom na spolnu strukturu	97
Tablica 28: Religijska samoidentifikacija s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi	98
Tablica 29: Važnost Boga s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi	100
Tablica 30: Koliko se slažeš sa sljedećim izjavama (AS)	100
Tablica 31: Tvrdnje s obzirom na pripadnost državi	102
Tablica 32: Daje li Crkva u Hrvatskoj/Austriji adekvatne odgovore na sljedeće teme (%):	103
Tablica 33: Tvrdnja "Crkva daje adekvatne odgovore na moralne probleme i potrebe pojedinaca" s obzirom na spolnu strukturu i pripadnost državi	103
Tablica 34: Tvrdnja "Crkva daje adekvatne odgovore na probleme obiteljskog života" s obzirom na pripadnost državi	104
Tablica 35: Tvrdnja "Crkva daje adekvatne odgovore na duhovne potrebe ljudi" s obzirom na pripadnost državi	104
Tablica 36: Odnos prema svijetu (AS)	106
Tablica 37: Različita viđenja sebe s obzirom na nacionalni ponos	107
Tablica 38: Različita viđenja sebe, s obzirom na pripadnost državi	108

Popis dijagrama

Dijagram 1: Važnost pojmova u životu ispitanika	69
Dijagram 2: Rang kvaliteta	71
Dijagram 3: Skupine ljudi i neželjeno susjedstvo	72
Dijagram 4: Izvori informacija	76
Dijagram 5: Treba li dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno? (razlike između ženskih i muških ispitanika)	77
Dijagram 6: Povjerenje u ljude različitih skupina	85
Dijagram 7: Povjerenje u različite organizacije	89
Dijagram 8: Koliko ti je važno živjeti u državi kojom se upravlja demokratski?	92
Dijagram 9: Je li Hrvatska/Austrija danas zemlja kojom se demokratski upravlja?	92
Dijagram 10: Koliko se danas poštuju individualna ljudska prava u Hrvatskoj/Austriji?	93
Dijagram 11: Najvažniji problem u Hrvatskoj/Austriji (%)	94
Dijagram 12: Koliko često, ako uopće, razmišljaš o značenju i svrsi života?	96
Dijagram 13: Neovisno o tome posjećuješ li vjerske obrede ili ne, bi li rekla/rekao da si:	97
Dijagram 14: Koliko je Bog važan u tvom životu (AS)	99
Dijagram 15: Usporedba rezultata istraživanja SIV i EVS za pitanje o utjecaju vjerskih vođa u javnom i političkom životu i o njihovom utjecaju na odluke građana i vlade	101
Dijagram 16: Koliko si ponosna/ponosan što si Hrvat/ica // Austrijanka/ Austrijanac? (AS; razlika između ženskih i muških ispitanika)	105
Dijagram 17: Odnos prema svijetu	107

Prilog 1:

Milton Rokeach: 18 terminal and 18 instrumental values (Tablica 2. 1. u Rokeach: 1973: 28)

Terminal Value	Instrumental Value
A comfortable life (a prosperous life)	Ambitious (hard-working, aspiring)
An exciting life (a stimulating, active life)	Broadminded (open-minded)
A sense of accomplishment (lasting contribution)	Capable (competent, effective)
A world at peace (free of war and conflict)	Cheerful (lighthearted, joyful)
A world of beauty (beauty of nature and the arts)	Clean (neat, tidy)
Equality (brotherhood, equal opportunity for all)	Courageous (standing up for your beliefs)
Family security (taking care of loved ones)	Forgiving (willing to pardon others)
Freedom (independence, free choice)	Helpful (working for the welfare of others)
Happiness (contentedness)	Honest (sincere, truthful)
Inner harmony (freedom from inner conflict)	Imaginative (daring, creative)
Mature love (sexual and spiritual intimacy)	Independent (self-reliant, self-sufficient)
National security (protection from attack)	Intellectual (intelligent, reflective)
Pleasure (an enjoyable, leisurely life)	Logical (consistent, rational)
Salvation (saved, eternal life)	Loving (affectionate, tender)
Self-respect (self-esteem)	Obedient (dutiful, respectful)
Social recognition (respect, admiration)	Polite (courteous, well-mannered)
True friendship (close companionship)	Responsible (dependable, reliable)
Wisdom (a mature understanding of life)	Self-controlled (restrained, self-disciplined)

Prilog 2:

Pregled postotaka i srednjih vrijednosti

1. Koliko je važan svaki od sljedećih pojmova u tvom životu?

1.a Obitelj

	SH ⁷⁸	SA ⁷⁹	Σ ⁸⁰
jako važan (1)	91,4	80,5	85,6
važan (2)	7,5	16,7	12,4
nije jako važan (3)	0,7	2,6	1,7
nije uopće važan (4)	0,4	0,2	0,3
bez odgovora	0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,10	1,23	1,17

1.b Prijatelji

	SH	SA	Σ
jako važan (1)	74,0	72,9	73,4
važan (2)	25,2	25,7	25,5
nije jako važan (3)	0,8	1,4	1,1
nije uopće važan (4)	0,0	0,0	0,0
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,27	1,29	1,28

1.c Slobodno vrijeme

	SH	SA	Σ
jako važan (1)	47,3	43,7	45,4
važan (2)	47,4	52,2	49,9
nije jako važan (3)	5,1	3,7	4,4
nije uopće važan (4)	0,1	0,4	0,2
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,58	1,61	1,59

1.d Politika

	SH	SA	Σ
jako važan (1)	1,7	7,3	4,6
važan (2)	15,3	39,2	27,9
nije jako važan (3)	51,4	45,5	48,3
nije uopće važan (4)	31,6	8,1	19,1
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,13	2,54	2,82

⁷⁸ SH = Hrvatski studenti; studenti Sveučilišta u Rijeci

⁷⁹ SA = Austrijski studenti; studenti Sveučilišta Alpe-Adria u Klagenfurtu

⁸⁰ Σ = ukupno populacija

1.e Posao

	SH	SA	Σ
jako važan (1)	44,9	36,3	40,5
važan (2)	49,3	56,4	53,0
nije jako važan (3)	5,1	6,4	5,8
nije uopće važan (4)	0,5	0,6	0,6
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,61	1,71	1,66

1.f Vjera

	SH	SA	Σ
jako važan (1)	29,1	9,1	18,5
važan (2)	31,8	25,3	28,3
nije jako važan (3)	23,6	40,6	32,6
nije uopće važan (4)	15,4	25,0	20,5
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,25	2,82	2,55

1.g Obrazovanje

	SH	SA	Σ
jako važan (1)	59,2	67,0	63,3
važan (2)	39,3	30,9	34,8
nije jako važan (3)	1,4	2,1	1,8
nije uopće važan (4)	0,1	0,0	0,1
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,43	1,35	1,39

1.h Mediji

	SH	SA	Σ
jako važan (1)	3,8	13,0	8,7
važan (2)	40,4	49,8	45,4
nije jako važan (3)	45,2	32,5	38,5
nije uopće važan (4)	10,4	4,7	7,4
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,62	2,29	2,44

2. Slijedi popis kvaliteta na koje bi se djecu moglo poticati da ih nauče kod kuće. Smatraš li koje od njih osobito važnima? Koje su to? Odaberi do pet kvaliteta.

	SH		SA		Σ	
	%	Rang	%	Rang	%	Rang
Samostalnost	80,4	3	92,5	1	86,6	1
Marljivost	48,7	5	40,0	6	44,1	6
Osjećaj odgovornosti	82,3	2	89,5	2	86,1	2
Mašta	27,9	7	61,9	5	45,9	5
Tolerancija i poštovanje drugih ljudi	87,6	1	68,8	4	77,6	3
Štedljivost	14,9	10	17,4	7	16,2	9
Odlučnost, ustrajnost	63,4	4	75,7	3	69,9	4
Religioznost	26,2	9	10,6	8	18,0	8
Nesebičnost	44,9	6	7,5	9	25,1	7
Poslušnost	26,4	8	5,8	10	15,5	10

3. Na ovoj se listi nalaze različite skupine ljudi. Označi koje ne bi voljela/volio imati kao susjede?

	SH		SA		Σ	
	%	Rang	%	Rang	%	Rang
Ovisnici o drogi	76,9	1	77,0	1	77,0	1
Ljudi druge rase	2,4	6	4,2	6	3,3	5
Ljudi koji imaju AIDS	15,7	4	9,1	3	12,2	4
Homoseksualci	23,6	3	7,1	4	14,9	3
Ljudi druge vjere	2,1	7	4,3	5	3,3	7
Teški alkoholičari	76,9	1	76,6	2	76,8	2
Ljudi koji govore drugim jezikom	2,6	5	4,0	7	3,3	5
Bez odgovora	5,3		0,0		0,0	

4. Ako netko kaže da dijete treba dom i s majkom i s ocem da bi raslo sretno, bi li se više slagala/slagao ili više ne slagala/ne slagao s time?

	SH	SA	Σ
više se slažem	78,1	72,4	75,1
više se ne slažem	21,9	27,6	24,9
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614

5. Za svaku od sljedećih izjava molim naznači koliko se slažeš odnosno ne slažeš s njom.

5.a Biti domaćica jednako je ispunjavajuće kao i rad za plaću.

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	14,9	16,8	15,9
slažem se (2)	35,0	31,1	33,0
ne slažem se (3)	38,9	38,8	38,8
uopće se ne slažem (4)	11,1	13,2	12,2
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,46	2,48	2,47

- 5.b Općenito, muškarci su bolji kao politički vođe nego žene.

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	4,2	4,0	4,1
slažem se (2)	14,0	16,6	15,4
ne slažem se (3)	45,6	33,8	39,3
uopće se ne slažem (4)	36,0	45,6	41,1
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,13	3,21	3,17

- 5.c Akademsko obrazovanje važnije je za dječaka nego za djevojčicu.

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	0,9	2,2	1,6
slažem se (2)	1,6	2,8	2,2
ne slažem se (3)	24,9	14,4	19,3
uopće se ne slažem (4)	72,3	80,6	76,7
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,68	3,73	3,71

- 5.d Općenito, muškarci su bolji kao menadžeri nego žene (u poslovnome svijetu).

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	2,0	2,1	2,0
slažem se (2)	9,9	11,7	10,8
ne slažem se (3)	34,0	23,3	28,3
uopće se ne slažem (4)	53,9	62,9	58,7
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,40	3,47	3,43

6. Ljudi slijede različite ciljeve u životu. Što bi rekla/rekao o sljedećim ciljevima? Slažeš li se s njima?

6.a Jedan od mojih najvažnijih ciljeva u životu bio je učiniti moje roditelje ponosnima.

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	16,2	11,0	13,4
slažem se (2)	51,9	38,5	44,8
ne slažem se (3)	26,9	37,0	32,2
uopće se ne slažem (4)	4,9	13,6	9,5
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,20	2,53	2,38

6.b Težim biti svoja/svoj radije nego slijediti druge.

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	55,9	53,2	54,5
slažem se (2)	41,9	40,8	41,3
ne slažem se (3)	2,1	5,5	3,9
uopće se ne slažem (4)	0,0	0,5	0,2
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,46	1,53	1,5

6.c Ulažem puno napora da živim prema onome što moji prijatelji očekuju.

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	0,0	0,4	0,2
slažem se (2)	7,6	6,3	6,9
ne slažem se (3)	57,7	36,4	46,4
uopće se ne slažem (4)	34,1	57,0	46,2
bez odgovora	0,5	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,25	3,50	3,38

6.d Sama/sam odlučujem o svojim ciljevima u životu.

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	58,4	75,2	67,3
slažem se (2)	40,2	23,4	31,3
ne slažem se (3)	1,4	1,3	1,4
uopće se ne slažem (4)	0,0	0,1	0,1
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,43	1,26	1,34

7. Slijedi kratak opis nekih ljudi. Molim te usporedi se s opisima tih osoba. Ta osoba je:

7.a Ovoj osobi je važno da smišlja nove ideje i bude kreativna; da čini stvari na svoj način.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	20,4	21,6	21,1
poput mene (2)	22,4	23,3	22,9
slična meni (3)	32,3	36,4	34,4
malo mi slična (4)	19,6	17,2	18,3
nije poput mene (5)	4,9	1,5	3,1
uopće nije poput mene (6)	0,1	0,0	0,1
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,66	2,54	2,59

7.b Ovoj osobi je važno da bude bogata; da ima puno novca i skupe stvari.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	2,0	2,2	2,1
poput mene (2)	2,9	6,1	4,6
slična meni (3)	11,6	19,9	16,0
malo mi slična (4)	22,4	41,6	32,6
nije poput mene (5)	35,4	30,2	32,7
uopće nije poput mene (6)	25,6	0,0	12,0
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	4,63	3,91	4,25

7.c Život u sigurnom okruženju važan je ovoj osobi – izbjegavati sve što bi moglo biti opasno.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	9,1	7,3	8,1
poput mene (2)	19,1	15,4	17,2
slična meni (3)	24,4	37,0	31,0
malo mi slična (4)	27,0	30,8	29,0
nije poput mene (5)	16,3	9,6	12,8
uopće nije poput mene (6)	3,8	0,0	1,8
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,33	3,20	3,26

7.d Ovoj osobi je važno dobro se zabavljati, "razmaziti" samu sebe.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	4,7	16,4	10,9
poput mene (2)	11,5	31,7	22,2
slična meni (3)	21,9	34,6	28,6
malo mi slična (4)	28,1	14,6	20,9
nije poput mene (5)	22,1	2,7	11,8
uopće nije poput mene (6)	11,2	0,0	5,3
bez odgovora	0,5	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,83	2,56	3,16

7.e Ovoj osobi je važno pomoći bližnjima, brinuti se o njihovoj dobrobiti.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	26,1	18,4	22,0
poput mene (2)	37,0	38,9	38,0
slična meni (3)	28,2	31,7	30,0
malo mi slična (4)	7,4	9,8	8,7
nije poput mene (5)	0,8	1,2	1,0
uopće nije poput mene (6)	0,3	0,0	0,1
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,20	2,36	2,29

7.f Biti jako uspješan važno je ovoj osobi; da ljudi prepoznaju njezina postignuća.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	15,5	12,5	13,9
poput mene (2)	24,5	32,0	28,5
slična meni (3)	25,6	34,7	30,4
malo mi slična (4)	21,3	16,3	18,6
nije poput mene (5)	10,7	4,4	7,4
uopće nije poput mene (6)	2,1	0,0	1,0
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,93	2,68	2,80

7.g Pustolovina i poduzimanje rizika važno je ovoj osobi; da ima uzbuđljiv život.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	10,9	6,7	8,7
poput mene (2)	16,2	22,6	19,6
slična meni (3)	22,3	28,9	25,8
malo mi slična (4)	25,8	29,7	27,9
nije poput mene (5)	19,1	12,2	15,4
uopće nije poput mene (6)	5,3	0,0	2,5
bez odgovora	0,4	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,41	3,18	3,29

7.h Ovoj osobi je važno da se uvijek ponaša pristojno; izbjegavati činiti bilo što za što bi ljudi rekli da je loše.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	12,9	9,6	11,2
poput mene (2)	20,9	21,8	21,4
slična meni (3)	25,6	29,4	27,6
malo mi slična (4)	22,0	28,7	25,5
nije poput mene (5)	14,2	10,6	12,3
uopće nije poput mene (6)	4,1	0,0	1,9
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,15	3,09	3,12

7.i Paziti na okoliš važno je ovoj osobi; brinuti se o prirodi.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	15,3	13,7	14,4
poput mene (2)	26,1	29,0	27,6
slična meni (3)	32,9	32,6	32,8
malo mi slična (4)	18,7	20,7	19,8
nije poput mene (5)	5,8	4,0	4,8
uopće nije poput mene (6)	0,7	0,0	0,3
bez odgovora	0,5	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,74	2,72	2,73

7.j Tradicija je važna ovoj osobi; slijediti običaje koje je propisala crkva ili obitelj.

	SH	SA	Σ
jako poput mene (1)	9,2	2,7	5,8
poput mene (2)	16,1	8,8	12,2
slična meni (3)	18,1	20,1	19,1
malo mi slična (4)	21,1	32,6	27,2
nije poput mene (5)	17,3	35,8	27,1
uopće nije poput mene (6)	18,1	0,0	8,5
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,74	3,90	3,83

8. Navedi koliko povjerenja imaš u ljude koji pripadaju različitim skupinama.

8.a Tvoja obitelj

	SH	SA	Σ
vjerujem u potpunosti (1)	80,9	75,6	78,1
vjerujem prilično (2)	16,2	20,9	18,7
ne vjerujem previše (3)	2,2	3,0	2,7
uopće ne vjerujem (4)	0,1	0,5	0,3
bez odgovora	0,5	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,21	1,28	1,25

8.b Tvoje susjedstvo

	SH	SA	Σ
vjerujem u potpunosti (1)	0,9	2,3	1,7
vjerujem prilično (2)	30,6	28,8	29,6
ne vjerujem previše (3)	55,5	51,2	53,2
uopće ne vjerujem (4)	12,4	17,7	15,2
bez odgovora	0,7	0,0	0,3
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,78	2,84	2,81

8.c Ljudi koje znaš osobno

	SH	SA	Σ
vjerujem u potpunosti (1)	21,1	17,3	19,1
vjerujem prilično (2)	68,1	72,7	70,6
ne vjerujem previše (3)	9,9	9,4	9,6
uopće ne vjerujem (4)	0,3	0,6	0,4
bez odgovora	0,7	0,0	0,3
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,88	1,93	1,91

8.d Ljudi koje prvi put susrećeš

	SH	SA	Σ
vjerujem u potpunosti (1)	0,4	0,9	0,7
vjerujem prilično (2)	9,9	15,9	13,1
ne vjerujem previše (3)	64,6	57,0	60,5
uopće ne vjerujem (4)	24,4	26,2	25,3
bez odgovora	0,8	0,0	0,4
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,11	3,08	3,10

8.e Ljudi druge vjere

	SH	SA	Σ
vjerujem u potpunosti (1)	7,0	3,6	5,2
vjerujem prilično (2)	56,1	46,8	51,2
ne vjerujem previše (3)	51,5	43,9	38,0
uopće ne vjerujem (4)	2,5	5,5	4,1
bez odgovora	2,9	0,2	1,5
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,24	2,51	2,38

8.f Ljudi druge nacionalnosti

	SH	SA	Σ
vjerujem u potpunosti (1)	8,2	4,1	6,0
vjerujem prilično (2)	57,4	49,1	53,0
ne vjerujem previše (3)	29,0	42,8	36,3
uopće ne vjerujem (4)	2,5	3,7	3,2
bez odgovora	2,9	0,2	1,5
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,20	2,46	2,34

9. Koliko povjerenja imaš u svaku od sljedećih organizacija?

9.a Crkva

	SH	SA	Σ
veliko (1)	18,2	1,8	9,5
poprilično (2)	31,9	16,4	23,7
ne previše (3)	27,4	42,7	35,5
uopće ne (4)	22,5	39,2	31,4
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,54	3,19	2,89

9.b Vojska

	SH	SA	Σ
veliko (1)	1,3	2,0	1,7
poprilično (2)	24,9	14,7	19,5
ne previše (3)	51,9	44,0	47,7
uopće ne (4)	21,7	39,3	31,0
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,94	3,21	3,08

9.c Tisak

	SH	SA	Σ
veliko (1)	0,0	0,2	0,1
poprilično (2)	15,7	13,2	14,4
ne previše (3)	64,0	60,5	62,1
uopće ne (4)	20,2	26,1	23,3
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,04	3,12	3,08

9.d Televizija

	SH	SA	Σ
veliko (1)	0,7	0,7	0,7
poprilično (2)	25,3	11,1	17,8
ne previše (3)	61,0	61,5	61,3
uopće ne (4)	12,8	26,7	20,1
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,85	3,14	3,01

9.e Sindikati rada

	SH	SA	Σ
veliko (1)	0,8	1,1	0,9
poprilično (2)	24,4	19,3	21,7
ne previše (3)	63,9	53,5	58,4
uopće ne (4)	10,1	26,2	18,6
bez odgovora	0,8	0,0	0,4
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,82	3,05	2,94

9.f Policija

	SH	SA	Σ
veliko (1)	2,2	6,7	4,6
poprilično (2)	32,3	53,3	43,4
ne previše (3)	51,1	32,2	41,1
uopće ne (4)	14,4	7,8	10,9
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,78	2,41	2,58

9.g Sudstvo

	SH	SA	Σ
veliko (1)	1,8	7,8	5,0
poprilično (2)	21,2	58,6	41,0
ne previše (3)	55,7	27,8	41,0
uopće ne (4)	21,1	5,7	12,9
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,96	2,31	2,62

9.h Vlada

	SH	SA	Σ
veliko (1)	0,4	0,9	0,7
poprilično (2)	7,1	18,9	13,4
ne previše (3)	53,9	53,7	53,8
uopće ne (4)	38,3	26,4	32,0
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,30	3,06	3,17

9.i Političke stranke

	SH	SA	Σ
veliko (1)	0,3	0,5	0,4
poprilično (2)	3,0	5,5	4,3
ne previše (3)	47,4	53,3	50,6
uopće ne (4)	49,3	40,7	44,7
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,46	3,34	3,40

9.j Sabor/Parlament

	SH	SA	Σ
veliko (1)	0,4	0,7	0,6
poprilično (2)	5,8	11,1	8,6
ne previše (3)	52,0	55,1	53,7
uopće ne (4)	41,4	33,1	37,0
bez odgovora	0,4	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,34	3,21	3,27

9.k Najvažnije tvrtke

	SH	SA	Σ
veliko (1)	0,7	0,8	0,7
poprilično (2)	21,1	21,8	21,4
ne previše (3)	61,8	52,0	56,6
uopće ne (4)	15,4	25,4	20,7
bez odgovora	1,1	0,0	0,5
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,90	3,02	2,36

9.l Organizacije za zaštitu okoliša

	SH	SA	Σ
veliko (1)	7,6	5,7	6,6
poprilično (2)	57,3	54,4	55,8
ne previše (3)	32,3	31,8	32,0
uopće ne (4)	2,4	8,1	5,4
bez odgovora	0,4	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,29	2,42	2,36

9.m Ženske udruge

	SH	SA	Σ
veliko (1)	4,7	5,0	4,9
poprilično (2)	42,3	39,5	40,8
ne previše (3)	43,9	42,6	43,2
uopće ne (4)	8,2	12,9	10,7
bez odgovora	0,9	0,0	0,4
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,54	2,63	2,59

9.n Dobrotvorne ili humanitarne organizacije

	SH	SA	Σ
veliko (1)	16,6	10,9	13,6
poprilično (2)	52,4	53,9	53,2
ne previše (3)	27,8	28,2	28,0
uopće ne (4)	3,2	7,0	5,2
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,18	2,31	2,25

9.o Europsku Uniju

	SH	SA	Σ
veliko (1)	1,7	2,8	2,3
poprilično (2)	17,4	31,2	24,7
ne previše (3)	51,6	45,0	48,1
uopće ne (4)	29,1	20,9	24,8
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,08	2,84	2,95

10. Koliko ti je važno živjeti u državi kojom se upravlja demokratski? Na ovoj ljestvici, na kojoj 1 znači "uopće nije važno", a 10 znači "jako važno", koju bi poziciju odabrala/odabrao?

	SH	SA	Σ
1 uopće nije važno	0,7	2,1	1,4
2	0,7	0,6	0,6
3	0,9	0,8	0,9
4	1,2	0,4	0,7
5	11,7	3,4	7,3
6	5,7	1,2	3,3
7	15,0	4,9	9,7
8	19,9	13,6	16,5
9	16,7	15,4	16,0
10 jako važno	27,3	57,7	43,4
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	7,90	8,90	8,43

11. Koliko se demokratski danas upravlja Hrvatskom/Austrijom? Na ljestvici od 1 do 10, gdje 1 znači "uopće ne demokratski", a 10 znači "u potpunosti demokratski" koju bi poziciju odabrala/odabrao?

	SH	SA	Σ
1 uopće ne demokratski	4,0	0,4	2,0
2	10,0	1,1	5,3
3	15,5	3,3	9,0
4	14,5	3,9	8,9
5	24,1	9,1	16,2
6	13,8	10,8	12,2
7	9,6	20,6	15,4
8	6,7	28,2	18,1
9	0,8	15,8	8,7
10 u potpunosti demokratski	0,5	7,0	4,0
bez odgovora	0,4	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	4,66	7,20	6,00

12. Koliko se danas poštuju individualna ljudska prava u Hrvatskoj/Austriji?

	SH	SA	Σ
jako se poštuju (1)	0,4	19,5	10,5
prilično se poštuju (2)	24,9	64,0	45,6
ne poštuju se previše (3)	65,7	16,0	39,4
uopće se ne poštuju (4)	8,7	0,5	4,3
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,82	1,97	2,37

13. Koji je, prema tvom mišljenju, najvažniji problem u Hrvatskoj/Austriji?

	SH		SA		Σ	
	%	Rang	%	Rang	%	Rang
Ljudi koji žive u siromaštvu	61,7	1	69,4	1	65,7	1
Diskriminacija djevojaka i žena	7,0	5	22,7	5	15,3	5
Neodgovarajuće obrazovanje	15,4	3	31,3	2	23,9	3
Onečišćenje okoliša	7,4	4	26,9	4	17,7	4
Kriminal	34,7	2	29,6	3	32,0	2
Drugo	27,4		40,7		37,0	

14. Razmišljaš li o značenju života i njegovoj svrsi i koliko često?

	SH	SA	Σ
često	45,2	44,8	45,0
ponekad	43,2	37,2	40,0
rijetko	10,5	16,1	13,5
nikada	0,9	1,9	1,4
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614

15. Neovisno o tome posjećuješ li vjerske obrede ili ne, bi li rekla/rekao da si:

	SH	SA	Σ
religiozna osoba	71,3	47,6	58,7
nisam religiozna osoba	19,8	40,0	30,5
ateist sam	9,0	12,4	10,8
bez odgovora	0,0	0,0	0,0
broj ispitanika	759	855	1614

16. Koliko je Bog važan u tvom životu? Stupanj te važnosti označi na ljestvici gdje 10 znači "jako važan", a 1 "uopće nije važan".

	SH	SA	Σ
1 uopće nije važan	10,0	18,2	14,4
2	4,7	11,2	8,2
3	4,5	8,1	6,4
4	3,4	5,1	4,3
5	7,6	10,9	9,4
6	4,6	7,8	6,3
7	8,8	9,1	9,0
8	12,1	9,8	10,9
9	13,4	6,8	9,9
10 jako važan	30,0	12,9	20,9
bez odgovora	0,7	0,0	0,3
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	6,93	5,19	6,01

17. Koliko se slažeš sa svakom od sljedećih izjava?

17.a Političari koji ne vjeruju u Boga nisu podobni za javnu službu.

	SH	SA	Σ
jako se slažem (1)	3,3	1,6	2,4
slažem se (2)	7,0	4,8	5,8
niti se slažem niti se ne slažem (3)	31,8	18,2	24,6
ne slažem se (4)	23,1	21,8	22,4
uopće se ne slažem (5)	34,8	53,6	44,7
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,79	4,21	4,01

17. b Vjerski vođe ne bi smjeli utjecati na to kako će ljudi glasati na izborima.

	SH	SA	Σ
jako se slažem (1)	48,6	58,9	54,1
slažem se (2)	32,3	20,5	26,0
niti se slažem niti se ne slažem (3)	11,7	9,6	10,6
ne slažem se (4)	5,3	4,6	4,9
uopće se ne slažem (5)	2,0	6,4	4,3
bez odgovora	0,1	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,79	1,79	1,79

17.c Bilo bi bolje za Hrvatsku/Austriju kada bi više ljudi s jakim vjerskim uvjerenjima vodilo javne poslove.

	SH	SA	Σ
jako se slažem (1)	6,3	1,4	3,7
slažem se (2)	13,4	5,1	9,0
niti se slažem niti se ne slažem (3)	29,9	18,4	23,8
ne slažem se (4)	22,0	24,1	23,1
uopće se ne slažem (5)	28,1	51,0	40,2
bez odgovora	0,3	0,0	0,1
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	3,51	4,18	3,87

17.d Vjerski vođe ne bi smjeli utjecati na odluke vlade.

	SH	SA	Σ
jako se slažem (1)	41,0	54,7	48,3
slažem se (2)	26,6	22,0	24,2
niti se slažem niti se ne slažem (3)	20,0	11,6	15,6
ne slažem se (4)	9,1	5,5	7,2
uopće se ne slažem (5)	2,9	6,2	4,6
bez odgovora	0,4	0,0	0,2
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,05	1,86	1,95

18. Općenito govoreći, misliš li da crkva u Hrvatskoj/Austriji daje adekvatne odgovore na:

18.a Moralne probleme i potrebe pojedinaca

	SH	SA	Σ
da	35,7	22,7	28,8
ne	63,2	77,3	70,7
bez odgovora	1,1	0,0	0,5
broj ispitanika	759	855	1614

18.b Probleme obiteljskoga života

	SH	SA	Σ
da	41,0	20,4	30,0
ne	58,0	79,6	69,5
bez odgovora	1,1	0,0	0,5
broj ispitanika	759	855	1614

18.c Duhovne potrebe ljudi

	SH	SA	Σ
da	61,8	36,1	48,2
ne	37,4	63,9	51,4
bez odgovora	0,8	0,0	0,4
broj ispitanika	759	855	1614

18.d Socijalne probleme s kojima se suočava hrvatsko/austrijsko društvo

	SH	SA	Σ
da	31,0	26,9	28,8
ne	68,0	73,1	70,7
bez odgovora	1,1	0,0	0,5
broj ispitanika	759	855	1614

19. Koliko si ponosna/ponosan što si Hrvatica/Hrvat // Austrijanka/Austrijanac?

	SH	SA	Σ
jako ponosan (1)	30,8	28,2	29,4
prilično ponosan (2)	38,9	41,8	40,4
ne jako ponosan (3)	19,6	17,9	18,7
uopće nisam ponosan (4)	5,9	3,5	4,6
nisam Hrvatica/Hrvat // Austrijanka/Austrijanac	3,2	8,7	6,1
bez odgovora	1,6	0,0	0,7
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,91	1,79	1,85

20. Ljudi imaju različito viđenje sebe i imaju različite odnose prema svijetu. U tome smislu navedi koliko se slažeš sa sljedećim izjavama.

20.a Vidim sebe kao građanina svijeta

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	33,5	36,6	35,1
slažem se (2)	53,4	40,4	46,5
ne slažem se (3)	9,9	17,8	14,1
uopće se ne slažem (4)	2,5	5,3	4,0
bez odgovora	0,8	0,0	0,4
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,80	1,92	1,86

20.b Vidim sebe kao dio svoje lokalne zajednice

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	26,9	20,4	23,4
slažem se (2)	54,7	26,9	40,0
ne slažem se (3)	12,9	34,0	24,1
uopće se ne slažem (4)	4,5	18,7	12,0
bez odgovora	1,1	0,0	0,5
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,93	2,51	2,24

20.c Vidim sebe kao dio hrvatske/austrijske nacije

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	32,3	36,4	34,4
slažem se (2)	52,6	41,1	46,5
ne slažem se (3)	9,6	13,2	11,5
uopće se ne slažem (4)	4,2	9,4	6,9
bez odgovora	1,3	0,0	0,6
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,83	1,96	1,90

20.d Vidim sebe kao dio Europe

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	19,2	38,0	29,2
slažem se (2)	53,5	41,1	46,9
ne slažem se (3)	17,7	15,0	16,2
uopće se ne slažem (4)	8,3	6,0	7,1
bez odgovora	1,3	0,0	0,6
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	2,12	1,89	2,00

20.e Vidim sebe kao autonomnu individuu

	SH	SA	Σ
u potpunosti se slažem (1)	43,6	47,8	45,8
slažem se (2)	36,9	24,4	30,3
ne slažem se (3)	11,5	12,9	12,2
uopće se ne slažem (4)	7,1	14,9	11,2
bez odgovora	0,9	0,0	0,4
broj ispitanika	759	855	1614
aritmetička sredina	1,80	1,95	1,88

21. Ljudi koriste različite izvore da bi doznali što se događa u zemlji i svijetu. Jesi li neki od navedenih izvora koristila/koristio prošli tjedan ili ne?

21.a Dnevne novine

	SH	SA	Σ
da	82,9	92,0	87,7
ne	16,5	8,0	12,0
bez odgovora	0,7	0,0	0,3
broj ispitanika	759	855	1614

21.b Vijesti na radiju ili TV

	SH	SA	Σ
da	91,0	93,6	92,4
ne	8,3	6,4	7,3
bez odgovora	0,7	0,0	0,3
broj ispitanika	759	855	1614

21.c Tjedni časopisi

	SH	SA	Σ
da	50,6	67,4	59,5
ne	47,4	32,6	39,6
bez odgovora	2,0	0,0	0,9
broj ispitanika	759	855	1614

21.d Opsežni izvještaji na radiju ili TV

	SH	SA	Σ
da	49,1	69,7	60,0
ne	48,6	30,3	38,9
bez odgovora	2,2	0,0	1,1
broj ispitanika	759	855	1614

21.e Knjige

	SH	SA	Σ
da	49,5	65,3	57,9
ne	47,7	34,7	40,8
bez odgovora	2,8	0,0	1,3
broj ispitanika	759	855	1614

21.f Internet, E-pošta

	SH	SA	Σ
da	83,8	92,5	88,4
ne	15,4	7,5	11,2
bez odgovora	0,8	0,0	0,4
broj ispitanika	759	855	1614

21.g Razgovor s prijateljima ili kolegama

	SH	SA	Σ
da	95,7	95,0	95,3
ne	3,6	5,0	4,3
bez odgovora	0,8	0,0	0,4
broj ispitanika	759	855	1614

*Uspjeh tvojih postupaka leži u snazi tvoga unutrašnjeg uvjerenja i samodiscipline.
Ne gubi hrabrost i nikada ne odustaj.
Što god želiš učiniti, učini to s čvrstom odlučnošću i uspjeh ti je osiguran.*

Bhagavan Śri Dip Narajan Mahaprabhuji

